V. VERESAEV

fără drum

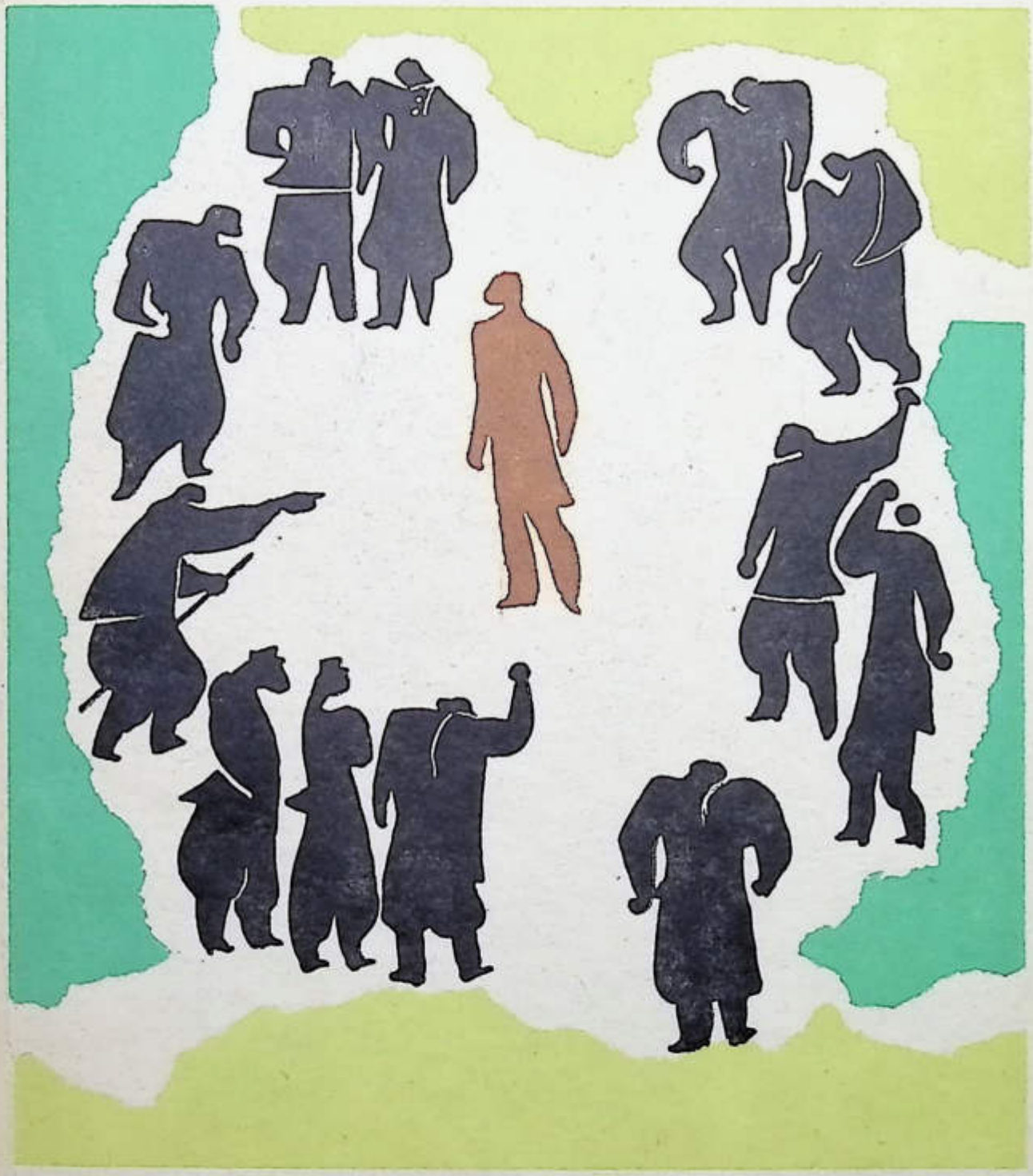

Editura pentru Literatură Universală

V. VERESAEV • FĂRĂ DRUM

V. VERESAEV
FĂRĂ DRUM

ÎN ROMÂNEȘTE DE
ALICE GABRIELESCU și IGOR BLOCK

București, 1968
Editura pentru Literatură Universală

Coperta de *Bogdan Stihi*

Culegere din:
В. Вересаев
Собрание сочинений в пяти томах
Библиотека „ОГОНЁК"
Издательство „ПРАВДА"
МОСКВА, 1961

ENIGMA

Ieșisem afară din oraș, depărtîndu-mă mult. Lăsasem în urmă larga vale adîncită în care pîlpîiau slab luminile. Dintr-acolo ajungeau pînă la mine zgomote nedeslușite, huruit de roți și frînturi de cîntec; era zi de sărbătoare și deasupra orașului învăluit în praf se înălțau rachete și focuri de artificii. În jur, stăruia însă liniștea. De o parte și de alta a drumului îngust, mărginit de sălcii pletoase, fremătau lanurile de secară și cînta încet pitpalacul. Pe cerul albastru licăreau stele.

Drumul drept, bine bătătorit, își desfășura panglica cenușie prin iarbă, pierzîndu-se în depărtare. Mă afundam tot mai mult în beznă și liniștea mă învăluia tot mai deplin. Din față bătea un vînt călduț, mîngîindu-mi părul cu un susur neîntrerupt; aducea cu el miresme de secară dată în pîrg și încă de ceva, greu de definit, dar care, cu prezența sa, mă făcea să simt mai adînc noaptea, vara, necuprinsa întindere a lanurilor.

Treptat, punea tot mai mult stăpînire pe mine simțămîntul straniu, dar de mult cunoscut mie, al unei nostalgice nemulțumiri. Noaptea îmi apărea uimitor de frumoasă. Eram dornic să mă simt desfătat, s-o gust din plin. Știam însă din experiență că ea mă va istovi doar, că aș putea să hoinăresc pînă în zori și tot nemulțumit și trist m-aș întoarce acasă.

De ce? Nu pot să înțeleg... Eu unul nu pot privi decît cu un zîmbet stăruințele poeților și ale vechilor filozofi de a atribui viață naturii; pentru mine, natura, în întregul ei, e ceva mort.

Nu are suflet, nici libertate...

Dar în astfel de nopți ca aceea, rațiunea amuțește, începe să mi se pară că natura posedă totuși o viață a ei,

unică, misterioasă și imperceptibilă ; că dincolo de sunetele și culorile schimbătoare dăinuie nu știu ce frumusețe eternă, statornică și cumplit de greu de pătruns. Simt că nu pot să înțeleg frumusețea aceasta, că nu sînt în stare s-o percep în plinul ei, și puținul pe care mi-l dă mă face doar să tînjesc după rest.

Niciodată încă starea aceasta de spirit nu pusese stăpînire pe mine cu atîta putere ca atunci.

Luminile orașului dispăruseră de mult din vedere. De jur împrejur se întindeau holdele. La dreapta, dominînd marea galbenă de secară, parcul secular al unui conac se înălța întunecat. Liniștea nopții era plină de mișcare și de sunete nedeslușite. Deasupra lanurilor stăruia parcă o respirație largă, molcomită ; în bezna depărtărilor mi se păru că aud ceva ca un cîntec, ori un plescăit de apă, sau ca un geamăt înăbușit ; să fi țipat oare în tăriile cerului vreun bîtlan alungat din cuib de cine știe ce spaimă, sau orăcăise vreo broască din balta aflată pe-aproape ? Numai Dumnezeu știe. Aerul călduț se revărsa în valuri line, stelele clipeau ca și cînd ar fi fost vii. Totul răspîndea un calm profund și o deplină mulțumire de sine ; fiece spic legănat de vînt și pînă și cel mai slab sunet se simțeau parcă la locul lor, numai eu stăteam în fața nopții acesteia singuratic și străin de toate.

Noaptea își trăia viața. Îmi era necaz că în afară de mine nu mai era în preajmă nici o altă ființă omenească. Deși simțeam că nopții îi era cu totul indiferent dacă o vede cineva ori nu, și cum anume o privește. Dacă eu nu m-aș fi aflat acolo, și chiar dacă toată suflarea de pe întreg globul pămîntesc s-ar fi stins, noaptea ar fi continuat să radieze de frumusețe și să nu-i pese cîtuși de puțin că atîta splendoare se irosea degeaba, fără a bucura, fără a mîngîia pe nimeni. Dinspre apus veni o pală slabă de vînt, aplecînd duios căpșoarele florilor de cîmp, unduind holdele de secară și fremătînd în frunzișul des al teilor din parc. Mă simțeam atras spre desișul negru al teilor și mestecenilor. Știam că nu voi întîlni pe nimeni acolo : conacul aparținea unei moșierițe bătrîne, Iarțeva, și împreună cu ea stătea numai fecioru-său, student ; era un băiat timid de felul lui și taciturn, totuși, rareori ședea acasă, fiind mereu invitat de moșierițele din împrejurimi

și de doamnele de la oraș. După cum se spunea, cînta minunat la vioară și profesorul lui din Moscova îi prevedea un viitor strălucit.

Am luat-o pe hat spre parc, am trecut șanțul năpădit de urzici și am sărit gardul de nuiele aplecat într-o rînă. Sub copaci era întuneric, liniște, și mirosea a iarbă udă de pădure. Cerul părea aici mai întunecat, iar stelele — mai luminoase și mai mari decît pe cîmp. În jurul meu, liliecii săgetau văzduhul cu un fîlfîit de aripi abia auzit și mi se părea că disting în aer zbîrnîitul unor corzi slab întinse. Din copaci parcă picura ușor ceva. În iarba înaltă dindărătul teilor se auzeau foșnete și o foială nedeslușită. Și aici, și în tot înconjurul parcului, se trăia o viață tainică, aparte...

La răsărit începea să se lumineze, dar stelele străluceau cu aceeași putere deasupra sălciilor de la stăvilar; jos, la poalele dealului, luciul iazului se aburea; ușa cabinei de baie, lăsată deschisă, scîrțîia bizar în liniștea din jur. Un cristei țipa monoton: „ci-ci! ci-ci!" și țipătul lui răsuna calm și sigur în văzduh. Stelele clipeau calme, noaptea tăcea calmă și ea, și totul în jur respira o deplină încredere în sine, armonioasă, netulburată și dureros de enigmatică.

Obosit și ațîțat la culme, m-am așezat pe o bancă. Deodată, undeva în spatele meu, aproape de tot, au răsunat sunete de vioară pe care cineva o acorda. Am întors mirat capul: dindărătul unor tufe de salcîm se ivea zidul alb al unui mic foișor; acordurile veneau prin geamurile lui neluminate, larg deschise. Așadar tînărul muzicant Iarțev era acasă... Cînd a început să cînte, m-am ridicat să plec: sunetele omenești, artificiale, mi se păreau o jignire adîncă adusă celor din jur.

Înaintam încet, călcînd cu băgare de seamă prin iarbă, nu cumva să trosnească vreun vreasc. Iarțev cînta...

Era o muzică ciudată și simțeai numaidecît că este o improvizație. Dar ce improvizație! Trecură cinci minute, zece, și eu stăteam încă locului, ascultînd avid.

Sunetele se revărsau sfioase, nesigure. Căutau parcă ceva, ca și cînd s-ar fi străduit să exprime o idee care nu se lăsa exprimată. Îți reținea atenția nu cu melodia — la drept vorbind, ea nici nu exista — ci tocmai cu această

căutare, cu nostalgia unui neştiut altceva, pe care îl adăstai fără voie. Îndată va urma *adevărata melodie*, îmi ziceam. Dar sunetele continuau să se reverse tot nesigure şi stăpînite. La răstimpuri, deslușeam în ele ceva — nu o melodie, ci doar o frîntură, o aluzie la melodie, dar atît de ciudată, încît inima-mi îşi înceta bătăile. Dintr-o clipă în alta, mi se părea, va dibui el tema, şi atunci sunetele sfioase, în continuă căutare, se vor revărsa într-un cîntec solemn, nepămîntean, de un calm divin. Însă, după cîteva clipe, strunele vibrau ca un plîns stăpînit : aluzia rămînea neînţeleasă, marea idee ivită pentru o clipă dispărea cu desăvîrşire.

Ce însemna asta ? Oare şi un alt om simţea în clipele acelea ceea ce simţeam eu ? Fără îndoială că aşa era : *lui*, noaptea asta i se înfăţişa ca şi mie : o enigmă chinuitoare, cu neputinţă de dezlegat.

Deodată, răsună un acord violent, nerăbdător, urmat de un altul şi de încă unul, iar de sub arcuş se revărsă un potop de sunete năvalnice, învălmăşite. Părea că un om încătuşat se străduia, furios, să-şi rupă lanţurile.

A fost ceva cu totul nou şi neaşteptat. Se simţea însă că tocmai asta şi trebuia, că nu mai era chip de rămas în starea de mai înainte, pentru că aşa, prea sterpe erau toate, prea mare deznădejdea... Acum nu mai răbufneau în cînt lacrimile acelea sfioase, nici desperarea ; fiecare notă degaja forţă şi o înfruntare îndrăzneaţă. Ceva continua să lupte cu înverşunare şi imposibilul începea să devină posibil ; părea că ar fi de ajuns numai o sforţare mai mult şi lanţurile groase se vor sfărîma în bucăţi ; atunci va începe o luptă grea şi inegală. Din muzica aceea răzbea însă atîta tinereţe, atîta încredere în forţele proprii şi un atît de mare curaj, încît pentru rezultatul luptei nu mai aveai nici un fel de temeri. „Iar dacă nu-i nici o speranţă, noi cuceri-vom speranţa însăşi !“, păreau să promită acordurile acelea viguroase.

Ascultam în extaz, ţinîndu-mi răsuflarea. Noaptea tăcuse, asculta şi ea, asculta, înfiorată şi uimită, vîrtejul de sunete pătimaşe, răzvrătite, străine de ea. Stelele păliseră, clipeau mai rar, mai şovăielnic ; pîcla de pe iaz parcă îngheţase ; mestecenii stăteau nemişcaţi, cu ramurile aplecate a mîhnire, şi totul în jur încremenise într-o

tăcere desăvîrșită. Deasupra tuturor se înstăpîneau sunetele instrumentului mic și plăpînd, dezlănțuite din foișor, și sonoritățile acelea păreau că se revarsă deasupra pămîntului ca bubuituri de tunet.

M-am uitat în lături, cuprins de un simțămînt nou și ciudat. Noaptea era aceeași, cufundată în frumusețea ei, și la fel de enigmatică. Dar o priveam acum cu alți ochi : totul din preajmă devenea pentru mine un superb acompaniament neauzit la sunetele acelea care luptau și sufereau.

Acum înțelegeam bine, totul îmi apărea pătruns de o frumusețe adîncă, uluitoare, dar apropiată inimii mele. O frumusețe umană care lăsa în umbră, estompa, fără a o distruge, frumusețea *cealaltă*, rămasă tot atît de îndepărtată, tot atît de neînțeleasă.

În noaptea aceea, m-am întors pentru prima oară acasă fericit și satisfăcut.

1887—1895

PRIMUL IMBOLD

I

În seara aceea am stat mai tîrziu ca de obicei. Ploaia răpăia pe acoperiș, în grădină fremăta frunzișul, iar de undeva de sus, dincolo de pereți, se auzeau căzînd picuri repezi, la intervale regulate. Afară totul se învălmășise într-un vuiet nedeslușit, făcînd în schimb atmosfera din sufragerie deosebit de intimă. Samovarul se stinsese.

Șura se lipea strîns de mama, care, mîngîind-o pe cap, ne vorbea cu mîhnire în glas :

— An cu an moșia dă venituri tot mai mici, pămîntul e ipotecat și răsipotecat, nici procentele la bancă n-avem cu ce le plăti. Tatii nu i-a mai rămas altceva de făcut decît să-și ia o slujbă. Pentru asta va trebui să meargă la Pojarsk, cale de două sute de verste. Cine știe cînd i-or da un concediu ; pînă atunci, o să stea singur-singurel... Și tare n-ar vrea să plece ! Ieri mi-a spus : „Să mă duc la Pojarsk, și să n-o mai văd pe Șurka, să nu-i văd ochișorii, obrăjorii ?“ Așa a zis, rimînd : „ochișorii-obrăjorii“... încheie mama cu un surîs slab.

— Dar de ce să plece, mămico ? întrebă repede, pe un ton de implorare, Liza. Spui că n-avem bani. Dar am putea să mîncăm pîine neagră, în loc de albă. Și apoi, de ce atîtea prăjituri ? Ne putem foarte bine lipsi de ele. Banii s-ar putea economisi, și atunci tata n-ar mai trebui să plece.

— Puțin folos am avea din asta, Liza... Tu intri la liceu, peste vreo trei ani Mitea merge la universitate. Șura crește și ea. Pentru toate trebuie bani, mulți bani... Lipsindu-ne de prăjituri nu facem mare lucru.

Mama căzu pe gînduri. Katia, sora noastră mai mare, cosea la mașină. Țăcănitul uniform al roții răsuna soli-

tar în sufragerie, fără să se amestece cu zgomotul ploii și al vîntului de-afară.

— Nu, zău, de ce tot stă acolo la el, în birou ?... vorbi din nou mama. Vasili Alexeevici, vino, scumpule, aici ! îl chemă ea pe tata. Zău așa ! N-a mai rămas decît o săptămînă, și tu stai mereu închis, cu nasul în hîrtii. Lasă, mai ai vreme.

Tata tuși, se ridică, și, îndreptîndu-se din șale, intră în sufragerie... Fața lui slabă arăta obosită, ochii priveau ca întotdeauna cu o căutătură sumbră și îngrijorată.

— Nici nu te mai vedem ! Hai, stai cu noi măcar un pic.

— Trebuia să închei conturile pe iunie... Plouă într-una ; auzi ?... De cinci zile nu mai conteneşte. Au să putrezească grînele pe cîmp.

— Barometrul ce spune ?

— Ei, barometrul ! Tata dădu din mînă, semn că nu se încrede în el, se așeză pe canapea și își aprinse o țigară. Ce te uiți așa la mine, gînganie mică ? o întrebă cu duioșie în glas pe Șura, gădilînd-o ușor.

Șura se făcu ghem și, oprindu-i mîna, schimbă o privire cu Liza.

— Tăticule, am să-ți spun ceva !

— Ei, ce-ai să-mi spui ?

— Știu o poveste.

— O poveste ? Hai, spune-mi-o !

Șura privi din nou la Liza, zîmbind cu înțeles. Liza se îmbujoră ușor.

— Mi-a spus-o Liza.

— A, așa ! Ei hai, vino colea pe genunchi și spune-mi-o și tu mie ! Șura i se urcă pe genunchi, răsuflă o dată adînc, mai schimbă o privire cu Liza și, zîmbind, își potrivi șorțulețul.

— Au fost odată trei fetițe... mici. Două fetițe aveau mamă, cealaltă fetiță era... Cum se zice ? Știi, n-avea mamă. Cum se zice cînd o fetiță n-are mamă ? ă-ă...

— Se zice că e orfană.

— Da, orfană. Așa. Cele două fetițe erau rele, dar mama lor le iubea...

— Șura povestea fără grabă, cu un zîmbet abia deslușit pe buze. Liza, în schimb, era tare tulburată ; nu-și

lua ochii de la Şura şi părea gata, în fiece clipă, să-i sară în ajutor. Dar Şura se descurca bine.

Tata o asculta, zîmbind şi jucîndu-se cu cheiţa de la ceas.

— A dansat, a dansat şi şi-a pierdut un pantofior. Regele s-a uitat la el şi a întrebat al cui este. Dar Maşecika plecase repede acasă...

— Şura ! Cendrillon ! o corectă îndată Liza.

— *Sandi...lio...*

Şura rămase o vreme tăcută.

— Liza, nu s-ar putea să-i spun mai bine Maşecika ? *Sardilio* e un nume aşa de greu !

— Spune-i scumpete, cum vrei, n-are a face, o încurajă tata. Ei, mai departe ?

— Şi regele a luat pantofiorul, s-a uitat la el... Era un pantofior aşa de mic şi drăguţ ! Regele l-a luat şi a zis : fata căreia i s-o potrivi... fata aceea îmi va fi mamă.

— Adică soţie, nu ? spuse, zîmbind tata.

— Da, da, soţie !... Şi atunci s-au pornit soldaţii... Au luat o fetiţă — ştii, pe una din cele rele — dar ea avea un deget prea lung. Maică-sa i-a şoptit : taie-ţi degetul ! Regele a venit, s-a uitat şi a văzut că pantofiorul se potrivea tocmai bine. Deodată...

Un zîmbet triumfător lumină faţa Şurei, ochii i se micşorară într-o căutătură şireată.

— Deodată, au trecut nişte porumbei ! Zburau şi dădeau din aripi... Toţi s-au mirat : ce-or fi vrînd ? Iar porumbeii zburau şi cîntau :

Uită-te, măria-ta,
Că degetul sîngera !

S-a uitat regele şi... A, asta-mi erai ? Marş afară !

Pufnirăm toţi în rîs. Şura tăcu, uitîndu-se cu mirare la noi : nu se aşteptase de loc să rîdem. Tata o cuprinse în braţe şi o acoperi de sărutări.

— Ah, Şurka, Şurka ! o alinta el şi rîdea cu hohote. „Marş afară !“ — minunat... Ha-ha-ha !

În fereastra de la antreu răsună o bătaie puternică, făcînd să se zgîlţîie geamurile în cercevele. Amuţirăm cu toţii, uitîndu-ne unii la alţii. Urmă altă bătaie şi apoi altele, tot mai dese şi mai puternice.

Tata se ridică nedumerit.

— Cine-i acolo ?

Dădurăm buzna cu toţii în antreu şi eu deschisei fereastra. Vîntul rece şi jilav mă plesni în faţă ; în bezna de nepătruns nu se vedea nimic.

— Cine-i acolo ?! strigai speriat.

Din întuneric, o voce sugrumată îmi răspunse :

— Eu sînt, domnişorule. Aleoşka de la moară ! Lasă-mă înăuntru şi cheamă-l îndată pe boierul ăl bătrîn !

Descuiai uşa. Aleoşka intră. Era galben la faţă, cu părul vîlvoi, fără căciulă şi desculţ. Cămaşa udă i se lipise de trup.

— Ajută-ne, boierule ! Ne ia apa !

— Cum vă ia apa ?! Ce s-a întîmplat ?

— A trecut peste stăvilar şi n-o mai putem opri. A potopit Gorodişce [1] şi pătrunde sub moară. Acuşi ia casa pe sus... Stăpînul m-a trimis la dumneata, poate îi dai pe băieţi în ajutor... Of, ce-i acolo !

— Doamne, Dumnezeule ! Mama se închină îngrozită.

Tata tuşi o dată şi chipul i se întunecă, aşa cum se întîmpla totdeauna cînd era tulburat de ceva.

— Cum de-a năpădit aşa ? întrebă. Doar aţi ridicat stavilele, nu ?

— Asta e, că nu le-am ridicat ! Cine putea să ştie ? Apa creştea încet, ne-am gîndit că avem vreme să-i dăm drumul oricînd : de ce s-o irosim degeaba taman înaintea măcinişului ? Şi cînd a venit o dată, a şi crescut cu trei sferturi... Acum nu-i chip să te apropii de stavile, apa năvăleşte peste ele... Cică moara a de sus, de la Boguciari, a şi luat-o apa.

— Du-te, Mitea, şi scoală-i repede pe muncitori, îmi porunci mama. Doamne, Dumnezeule ! Ce nenorocire !

— Spune-le să ia cu ei cîngi şi odgoane, adăugă tata.

Aleoşka stătea cu picioarele crăcănate, mişcînd din umeri pe sub cămaşa udă.

— Zi-le să vină cu căruţele, boierule, spuse el. Pe jos nu-i chip de răzbit, toată lunca e o apă.

[1] Lunca Gorodişce

Dădui fuga în curte. Era un întuneric de să-l tai cu cuţitul. Grădina vuia înfundat, ploaia lovea cu furie în acoperişul de tablă al casei, vîntul gemea, vîjîind prin văzduh. Totul în preajmă era neobişnuit şi înfiorător : în bezna rece, răscolită, stăruiau gemete, pîndeau nenorocirea, moartea...

Dădui buzna în şura unde dormeau muncitorii, dibuii patul prietenului meu Gherasim şi-l scuturai să-l trezesc. Dormea dus. Abia l-am deşteptat din somn. Multă vreme n-a putut pricepe nimic.

— Hai scoală odată, Gherasime ! S-a inundat moara. Repede !

— S-a i-nun-dat ?

Gherasim se ridică în pat, căscînd, şi începu să se scarpine în cap cu amîndouă mîinile.

— Haide, Gherasime ! Hai, că pînă veniţi voi, se îneacă oamenii acolo.

— Las' că nu se îneacă ei... Hei, băieţi ! Deşteptarea ! Semionîci !

Prin paturi, oamenii începură să se foiască.

— Ce este ? întrebă înfundat Vlas, vătaful muncitorilor.

— Trebuie să mergem la moară ! Hai, sculaţi-vă odată !

— La moară ? îngăimă adormit Vlas.

— Da sculaţi-vă, bre, diavolilor ! Ce staţi tolăniţi ?

Gherasim sări jos din pat. Foiala de prin paturi spori. Cineva întrebă posac din întuneric :

— La care moară ?

Strigai desperat :

— Da sculaţi-vă odată ! E inundaţie la moară... Repede ! Moara de la Boguciarî a şi luat-o apa. Gorodişce e toată înecată.

Muncitorii începură să se dea jos din paturi.

Îi spusei lui Vlas să ia căngi şi căruţe şi mă întorsei îndată în casă, urcîndu-mă sus la mine. Dibuii pe întuneric cizmele, le încălţai şi-mi pusei paltonul, dar nu găseam şapca. Îmi adusei aminte că rămăsese în salon pe pervazul ferestrei.

— Încotro, Mitea ? mă întrebă mama cînd mă repezii în salon după şapcă.

Răspunsei zorit :

— La moară, cu muncitorii !

— Ce-ţi trece prin cap ? Vrei să te îneci ori să răceşti ? Nu, drăguţule, e o prostie ! Nici nu te gîndi !

— Lasă-mă, mămico, să merg şi eu ! zisei cu glas scăzut. Pe muncitori cum îi trimiţi ?

— Nu, nu şi nu ! Nici să nu te gîndeşti ! Cu muncitorii e altceva.

— Eu înot mai bine ca ei toţi, ş-apoi ieri, cînd m-am luat la trîntă cu Gherasim...

— Ascultă, te rog să mă slăbeşti cu poveştile asta. Nu se poate şi pace. Nici să nu mai vorbim.

Din birou se ivi tata.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el.

— Prostii ! Mitea vrea să meargă la moară.

Tatii i se întunecă faţa.

— Ce să cauţi tu acolo ? Ia, te rog astîmpără-te ! Las' că se face totul cum trebuie şi fără tine. Du-te mai degrabă la culcare, că e trecut de douăsprezece... La culcare, la culcare, copii ! se adresă şi surorilor. Haide ! Nici tu nu dormi încă, gînganie ?. Imediat în pat ! Marş ! Un, doi, trei !...

Surorile spuseră noapte-bună şi ieşiră. Tata şi cu mama intrară în birou. Mai zăbovii o vreme în salonul rămas gol, apoi mă retrăsei la mine.

În antreul cufundat în penumbră, deslușii lîngă geam o siluetă măruntă. Mă uitai mai bine : era Liza. Îşi rodea unghiile, degetele îi tremurau şi se uita la mine cu nişte ochi strălucitori sub sprîncenele încruntate. Îi întîlnii privirea şi, fără să vreau, mă oprii.

— Mi-tea !

— Ce vrei ?

— Mitea.. te duci acolo ?

Răspunsei ursuz :

— Ai auzit doar că tata nu mă lasă.

— Nu ştiu... Eu... Şi se uită, speriată, în jur.

Deodată, mă cuprinse furia.

— Ce, tu ? strigai, simţind că mă înăbuş. De ce stai aici ? Vezi că e aproape unu, trebuia să te culci de mult. Te spun tatii, să ştii, că umbli noaptea...

Şi plecai grăbit.

II

Pe cînd mă urcam sus la mine, inima îmi bătea cu putere în piept, genunchii îmi tremurau și se îndoiau. Stătui o vreme în mijlocul camerei, apoi mă dusei la geam și-l deschisei. Vîntul îmi aruncă în față stropi mărunți de ploaie. Cerul era așa de negru, încît nu desluşeam pe el nici siluetele copacilor al căror frunziș fremăta în fața geamului. Am scos capul pe fereastră și m-am uitat la stînga, în curte.

În întuneric se mișcau luminile palide ale felinarelor ; licărul lor tremurat cădea cînd pe botul unui cal, cînd pe codirișca unei căruțe, cînd pe fața încruntată a vreunui muncitor. Vuietul vîntului se învălmășea cu vocile groase și adormite ale oamenilor, cu nechezatul încordat al cailor. Simțeam crescîndu-mi în suflet un simțămînt vag și tulburător. Urmăream ca vrăjit pregătirile și tremuram tot mai tare.

Muncitorii erau gata. Luminile felinarelor se mișcară mai repede, se auziră mai multe îndemnuri, apoi un scîrțîit de roți și totul se făcu nevăzut în beznă. Inima mi se potoli, deodată, încetai să mai tremur, tulburarea îmi trecu ; mă retrăsei de la geam, dar mă simțeam încurcat, de parcă aș fi căutat să mă justific față de mine însumi.

Deschisei alene un volum de Lermontov și încercai să citesc. Era poetul meu preferat.

Nu-i ora despărțirii tristă
Nici revederea — bucurie,
Dacă trecutul nu există
Și viitorul nu te-mbie.

Doamne, ce șters e versul, cît de banal și de inutil !... Închisei scîrbit cartea și scosei din nou capul pe geam.

Ploaia continua să toarne ; copacii se clătinau în bătaia vîntului și gemeau înfundat. În larma stihiei dezlănțuite mi se năzăreau, venind de undeva de departe, țipete desperate, trosnete și vuiete.

În curte răsună un tropot de cal în galop, plescăind prin glod. O voce zorită strigă :

— Micola-ai ! Mergi și ia vîslele de la Stepan Stepanîci ; le trebuie barca !

Inima îmi zvîcni bucuroasă în piept : cel care strigase era Gherasim. Venise de-acolo unde, în bezna dezlănțuită, clocoteau lupta și munca. Și iarăși ceva îmi răscoli sufletul, tremurul de adineauri îmi cuprinse din nou spinarea și umerii.

În curte licări iarăși un felinar. Deslușii glasuri : Gherasim se ciondănea cu Nikolai, rîndașul.

— U-u, diavol crăcănat ! auzii vocea înfuriată a lui Gherasim. Nu înțelegi că de unul singur nu-i chip să mă descurc ? Pe așa vreme !... Singur ! Eu care n-am mai pus niciodată mîna pe vîsle !

Ceea ce șovăia în adîncul sufletului meu țîșni deodată deasupra, ca un val slobod și puternic, copleșindu-mă de bucurie. Îmi pusei repede paltonul, șapca și ieșii pe geam. Mîinile și picioarele îmi alunecau pe cornișele ude, o frîntură de secundă văzui geamul de la parter, apoi mă prăbușii în tufișurile de liliac.

Ștergîndu-mi de palton mîinile ude și zgîriate, mă apropiai de cei doi.

— Ce este ? îl întrebai pe Gherasim.

Flăcăul se uită la mine și, fără să-mi răspundă, se întoarse iar la Nikolai :

— Diavol crăcănat ! Nemernicule ! Haide odată, auzi ?! Fricosule !... Ce, crezi că pot singur ?

— Ți-am spus o dată : cucoana mi-a poruncit să nu ies din curte, se oțări la el Mikolai.

— „Cucoana mi-a poruncit !“... Pocitule ! Fricosule ! Te ții deoparte...

— Ia mai dă-l încolo ! strigai eu cu dispreț. Gheraska las' că merg eu !

— O-o ! făcu bucuros Gherasim. Brava, boierule !... Haidem !

Și, vorbind, își săltă vîslele pe umeri. O luarăm la fugă prin parc.

Plescăind prin băltoace, traversarăm aleea de plopi, sărirăm gardul de nuiele și o luarăm pe panta alunecoasă spre rîu.

Apa trecuse cu vreo doi stînjeni de linia obișnuită a malului. Departe, în beznă, se deslușea deasupra rîului,

ca o arătare slută și neagră, cabina de baie, aplecată într-o rînă, pe jumătate cufundată în apă.

— Ehe... podețul s-a dus! observă Gherasim și se opri. Poftim de mai ajunge acum la barcă!

Trînti vîslele jos și se scărpină după ceafă.

Eu eram ca beat, toate pluteau ușor și nedeslușit pe dinaintea ochilor mei și toate, îmi închipuiam, se puteau face lesne și repede. Fîșia largă de apă care ne despărțea de barcă sclipea șters. Mîinile îmi smulseră singure hainele de pe trup. Imi făcui vînt și mă aruncai în rîu. Din pricina frigului, simții o strîngere la piept. Apoi deodată tot trupul mi se încălzi, ca și cînd aș fi turnat pe el apă fierbinte. Desprinsei barca de debarcader și venii cu ea la mal.

Clănțănind din dinți de frig și de tulburare, mă îmbrăcai în zor. Acum copacii nu se mai clătinau în vînt, prin spărturile norilor scînteiau slab stelele. Ne urcarăm în barcă, eu mă apucai să vîslesc și ieșirăm pe mijlocul rîului. Apa ne luă la vale.

Parcul întunecat, scuturîndu-și cu un răpăit slab picăturile de ploaie, rămase pe nesimțite în urmă. Printre crengi se ivi o luminiță și dispăru numaidecît. Întunericul învălui barca. Pe luciul apei abia se deslușeau vîrfurile tufelor de pe mal, înecate. În jurul nostru, rîul curgea în șuvoaie negre, ca un șuier prelung.

Gherasim ședea nemișcat la cîrmă, cu capul în piept, și se ținea cu amîndouă mîinile de marginile bărcii. Mă simțeam nespus de vesel; ca și cînd m-ar fi înșfăcat un vîrtej și m-aș fi lăsat, fericit, în voia lui. Și mi se păreau atît de mărunte și deșarte interdicțiile părintești și șovăielile mele de adineauri. Apa șuiera la botul bărcii, vîslele se îndoiau și trosneau în mîinile mele, barca zbura ca o rîndunică.

Gherasim rupse tăcerea:

— Gorodișce stă toată sub apă. E ceva de speriat! Cînd am ajuns, caii nu voiau să treacă, dădeau să se întoarcă din drum. Băieții au luat-o atunci pe ocolite, pe drumul Taidakului, ca să ajungă în crîngul de mesteceni.

Din depărtare, răzbătea prin beznă vuietul apei revărsîndu-se peste stăvilar. Gherasim tresări și scutură din cap.

— Uite-o cum plescăie ! zise rînjind și ciulindu-și urechile. Vezi, cînd ne-o lua o dată înspre stăvilar, să te ții băiete : drept în bulboană ne aruncă !

Rîdeam. Gherasim stărui să mă sperie :

— În bulboană cică stă dracul și așteaptă... Cînd te-o apuca o dată de picioare — hi-hi ! Să te văd atunci dacă mai rîzi !

Îmi părea ciudat și numai gîndul că Gherasim încearcă să mă sperie, închipuindu-și că mi-ar putea fi teamă măcar un pic ! Dimpotrivă, mie îmi părea rău că mă pîndeau prea puține primejdii ; aș fi vrut să dau și mai mult vînt bărcii și să intru drept în stăvilar.

Rîul cotea brusc la dreapta. Ocolirăm promontoriul. Deodată, se auzi vuietul apei în cădere chiar sub botul bărcii, deși pînă la stăvilar mai aveam de parcurs vreun sfert de verstă. Departe, în beznă, pe costișa crîngului, clipeau luminițele felinarelor. Prin vuietul apei răzbăteau tînguiri de femeie.

— Uite-i și pe băieții mei ; au ajuns ! spuse Gherasim, scrutînd întunericul. Ehe, s-a dus casa !... Ia-o înspre mal !

O luai de-a curmezișul și ieșirăm pe malul inundat pînă departe. Lîngă stăvilar, pe locul unde mai înainte se afla casa, clocotea acum în voie rîul. Sub șoproanele din curte se strînsese o apă neagră și valurile ei șerpuitoare se izbeau de fereastra căsoaiei slugilor, rămasă în picioare.

III

Muncitorii abia ajunseseră la fața locului și se dădeau jos din căruțe, șușotind între ei. Le ieși înainte în fugă morarul.

— Uitați-vă, fraților, uitați-vă ! hohoti, scuturîndu-și șuvițele ude de păr căzute pe fața palidă și grasă. Apa a potopit tot, nimic n-a mai rămas !... Uite casa — nu mai e ! A luat tot... Oameni buni ! Ne-a sunat ceasul morții !

Desculț și descins, se învîrtea în jurul muncitorilor, arătîndu-le moara cu mîinile cuprinse de tremur.

— Copiii i-ați scăpat ? îl întrebă Vlas cu asprime în glas, aruncînd de pe el sumanul de dimie.

— Slavă Celui-de-Sus, i-am scos ! Dar toată averea a rămas pe loc.... Și vitele, și lada ! Cu șaptezeci de ruble în ea, fraților !... A rămas și porcul în tindă ; auziți-l cum guiță !

Muncitorii se mișcau nehotărîți în jurul căruțelor, desfăcînd odgoanele.

— O-of, păcatele mele !... se văicărea morărița, ghemuită pe niște boccele, și-ți părea că se tînguie vîntul toamnei în horn.

Unul din muncitori, Afinoghen, un țăran înalt, cu un aer îndrăzneț pe fața ciupită de vărsat, se îndreaptă deodată de spate și aruncă în căruță un odgon.

— Ia, băieți, dați bătaie ! strigă. Mă, pune mîna pe cângi ! Ce stai ? Iacătă-l și pe Garaska cu barca !

Intrarăm în cercul de lumină și ne apropiarăm de muncitori.

— Ehe, și boierul e-aici ! Bravo ! spuse, fără mirare, Afinoghen.

Am zîmbit mîndru și bucuros, dar întîlnindu-i privirea nepăsătoare, zîmbetul mi se strîmbă într-un surîs silit. Afinoghen sări în barcă și-i strigă morarului :

— Ivanîci, hai cu noi ! Hai să ne arăți unde-i lada.

Ivanîci sări și el în barcă și se așeză la cîrmă.

— Hai, boierule, du-ne la casă ! comandă Afinoghen.

Apucai vîslele.

— Ia auziți, fraților, cum mai trosnește stăvilarul, zise unul din muncitorii rămași pe mal. De s-o rupe, vă ia pe toți, cu barcă cu tot.

Mă uitai cu coada ochiului la Afinoghen și pufnii în rîs :

— Ție de ce ți-o fi teamă ? Că doar n-o să te ia pe tine !

— Ia bagă un odgon prin inel și ține-l de capăt, porunci Afinoghen.

Odgonul fu legat de botul bărcii. Începui să vîslesc și mă apropiai de casă. Afinoghen și Ivanîci, urmați de

Gherasim, săriră în tindă. Eu rămăsei să-i aştept în barcă.

Luminile felinarelor aşterneau pe apă fîşii palide, tremurate. Pîlcul de muncitori de pe malul celălalt stătea neclintit ca o singură mogîldeaţă neagră, păstrînd tăcerea. Cerul se curăţase de nori, la răsărit începea să se lumineze. De după colţul casei se auzea huietul necontenit al apei ce năvălea peste stăvilar.

Deodată undeva — nu-mi putui da seama unde anume — ceva pîrîi înfundat, apoi bufni greu, cu un vîjîit prelung ; mă simţii tîrît cu barcă cu tot.

— Ho-o-o ! Ţine-l bine, ţine-l bine !!!

Barca începu să se salte ciudat şi deodată simţii o scuturătură puternică. Mă înţepenii instinctiv cu mîinile în banchetă, pentru o clipă mai văzui prin faţa ochilor cerul plumburiu, apoi în jurul meu totul se învîrteji cu un urlet asurzitor. Părea că mă luase un şuvoi uriaş, tîrîndu-mă undeva într-o prăpastie fără fund. Mi se tăiase răsuflarea...

Peste puţin simţii că stau culcat pe ceva moale şi jilav. Pămîntul se cutremura din pricina vuietului cumplit. Sării în picioare. În jurul meu nu mai era apă. Muncitorii veneau fuga spre mine. Alături se tăvălea în glod barca. Auzii glasuri bucuroase :

— Io-te că l-am ţinut ! Nu l-a luat apa !

Priveam rîul fără să pot scoate o vorbă. Iureşul apei răsturnase o jumătate din stăvilar, smulsese roţile morii şi clătinase zdravăn hambarul ridicat pe stîlpi. Departe, dincolo de stăvilar, rotindu-se în clăbucii uriaşi de spumă gălbuie, răsăreau bucăţi de bîrne, de vreascuri şi roţi. Apa gonea nebună prin spărtură.

Fedosei, un omuleţ dolofan, se uita cu duioşie la mine şi sporovăia, uluit :

— Mare noroc că n-a nimerit boierul nostru în bulboană ! Văd, măi frate, că apa a spart stăvilarul şi-mi zic că s-a dus domnişorul nostru ! Locul e adînc şi n-o să-l mai găsim. Ţin de capătul odgonului şi mă gîndesc că barca om scăpa-o noi, dar pe boier, nici gînd ! Şi dînsul, uite-l colea teafăr şi nevătămat !

— Doamne fereşte de ceasul rău ! oftă Vlas. Putea să se prăpădească flăcăul !... O, Doamne, Dumnezeule !

Scuturai din cap și izbucnii în rîs.

— Ei, ce să mai vorbim de asta! Nu m-a luat apa, sînt teafăr — ce mai vreți? Ce stați așa? La treabă!

În vremea asta mă izbise expresia de pe fața lui Afinoghen. Se uita la mine cu un zîmbet ușor, abia deslușit pe sub mustățile rare; cu un zîmbet ca acela s-ar uita cineva la un frate mai mic pe care l-ar fi scăpat dintr-o mare primejdie. Afinoghen se apropie de mine.

— Acuma, boierule, dumneata du-te acasă. Ești ud leoarcă. E și frig. O să se supere tăticu; de bună seamă c-ai plecat fără să-i ceri voie, nu?

Zîmbii bucuros.

— Las' să se supere!... Și-apoi nici nu mi-e frig.

Dar nu era adevărat: tremuram vargă; paltonul ud se făcuse scoarță, iar cămașa mi se lipea de corp, dîndu-mi o senzație neplăcută.

Afinoghen, Vlas și Ivanîci puneau la cale ce-aveau de făcut de-acum înainte. Cîțiva dintre muncitori îi ascultau, le scăpa și lor cîte-o observație, iar ceilalți se uitau la apa galbenă și tulbure care se prăvălea, urlînd, prin spărtura din stăvilar. Kondratievna, nevasta lui Ivanîci, ședea mută pe boccele și se uita la bărbatul ei cu o privire stinsă în ochii înroșiți și umflați de plîns.

Se luminase de-a binelea. La răsărit, geana cerului se aprindea tot mai tare; de-acolo sufla vîntul rece al dimineții. Mai stătui puțin, mă mai uitai o dată la toți, apoi o luai spre casă.

Nu mai trebuia să ocolesc. Slobozită, apa se retrăsese din Gorodișce, lunca ce despărțea moara de conac. O străbătui repede și începui să urc la deal. Pe la mijlocul drumului, întorsei capul. Razele piezișe ale soarelui de dimineață dănțuiau voioase în băltoace și pe otava udă și scînteietoare a luncii. Dincolo, în crîngul de mesteceni, suspinau prelung grangurii; în tăriile cerului cîntau de zor ciocîrliile.

La moară se muncea cu spor. Afinoghen și Gherasim răzbiseră într-un chip cu totul miraculos în hambarul clădit pe stîlpi, în care șuvoiul apei izbea cu toată puterea. De cîteva ori, așa cum mi se păru, clădirea trainică din bîrne se cutremură strașnic, dar prin ferăstruica ei tot mai zburau sacii de făină; descriau un arc pe deasupra

puhoiului, apoi se izbeau de ţărm în nori de colb alb. Ceilalţi muncitori trecuseră de cealaltă parte a rîului şi se străduiau să ridice stavilele, pentru a salva ce mai rămăsese din stăvilar.

Mă simţeam mîhnit şi ruşinat că plecasem. Îmi venea în gînd să mă întorc. Dar era tîrziu şi acasă mi s-ar fi putut observa lipsa. Pornii mai departe.

De pe deal îmi ieşi, fugind în întîmpinare, o făptură omenească, bondoacă, în haine de culoare închisă. Mă uitam neliniştit la mişcările ei iuţi şi totodată stîngace. Oare cine era ?

Făptura se apropia tot mai mult. Tresării : era mama.

Părul rar îi ieşise de sub basma şi i se aşternea în şuviţe ude pe obraji ; paltonul îi era ud, stropit cu noroi, faţa arăta istovită de atîta grijă. Mă oprii, descumpănit. Ea venea în fugă, aluneca pe noroi, dădea de-a dreptul prin băltoace şi gropi, aţintindu-şi asupră-mi ochii strălucind de fericire.

Din două salturi am ajuns în faţa ei şi am luat-o în braţe. M-a strîns cu putere la piept şi m-a acoperit de sărutări.

— Slavă Domnului ! rosti, în cele din urmă, şi începu să-şi facă cruci, ridicînd ochii în extaz spre cer ; pe faţă îi lunecau lacrimi mari, luminoase.

IV

A doua zi mă deşteptai tîrziu.

În odaie stăruia pulberea aurie a razelor de soare străbătînd prin perdele ; o muscă se tot izbea de geam, făcîndu-l să zbîrnîie. În casă era linişte ; dinspre şură se auzea zăngănitul uniform al coaselor bătute cu ciocanul.

Sării din pat plin de vioiciune, sătul de somn, şi mă apucai în grabă de îmbrăcat. În primele două-trei minute aproape că nu-mi amintii de cele petrecute în ajun ; îmi simţeam inima uşoară, eram voios şi faptele mi se perindau prin minte, aproape fără să fiu conştient de ele. Abia în timp ce mă spălam îmi adusei aminte toată

întîmplarea și mă simții pus în încurcătură. Mama, desigur, n-avea să spună nimănui nimic. Dar ieșirea mea nocturnă nu numai ei îi era cunoscută ; pe ea însăși o înștiințase menajera Lipatievna. Iar femeia asta avea limba tare lungă... De altminteri, tulburarea mi se risipi numaidecît și coborîi în sufragerie cît se poate de nepăsător și bine dispus.

Ceaiul se servise mai înainte. Katia mă aștepta în fața samovarului stins, croșetînd nu știu ce. Mă întîmpină cu o privire neobișnuit de lungă și serioasă, apoi își plecă ochii în tăcere deasupra lucrului.

O întrebai ce se petrece acum la moară. Îmi răspunse cam în silă, apoi îmi turnă ceaiul. În clipa aceea, din camera alăturată, unde era dormitorul mamei, se auzi un geamăt prelung.

Tulburat, trăsei cu urechea și mă uitai la soră-mea. Își vedea mai departe de lucru și numai buzele i se strînseseră într-o schimă de suferință. O întrebai :

— Katia, ce-a fost asta ?

Îmi răspunse abia auzit :

— Mama are o criză de reumatism.

Îmi simții inima strînsă. Katia ședea aplecată asupra lucrului, atentă la ceea ce făcea și adînc mîhnită.

— N-a mai avut niciodată un acces atît de puternic : *a plîns*, adăugă ea, fără să-și ridice ochii.

Deci, durerile erau cu adevărat de nesuportat, căci o știam pe mama plîngînd numai pentru noi.

Din dormitor ieși tata, întunecat la chip și răscolit. Îmi aruncă o privire rece și trecu în birou. Mă ridicai și intrai, abia tîrîndu-mi pașii, în dormitor.

Mama, culcată în pat, mă privi cu un zîmbet frînt de suferință pe buzele mușcate. Lipatievna se foia, oftînd, prin preajma ei, potrivindu-i pernele. În cameră mirosea a iod. Lîngă fereastră Liza își rodea nervoasă unghiile, uitîndu-se cu coada ochiului la mama. Privirile noastre se întîlniră. Ea își întoarse, speriată, ochii în lături și se încrîncenă toată. Mama mă sărută apăsat.

— Cum te simți, scumpule ?

— Eu ? Bine... îngăimai.

— Vezi să nu fi răcit cumva. Mai știi... O-o-o ! gemu deodată și își mușcă buza cu putere. Lipatievna, draga

mea, dă-mi cutia cu pilule, zise apoi, abia trăgîndu-și răsuflarea.

Rămăsei o vreme locului, apoi ieșii din cameră cu totul zdrobit.

Sus, la mine, mă așezai la masă și-mi luai capul în mîini. Doamne, ce-am făcut ?!

Ce m-a împins ieri la moară ? Ce-am căutat acolo ? O nebunie mă cuprinsese. Îmi aminteam cum șuiera rîul în jurul bărcii dezlănțuite în goană, cum îmi zîmbise Afinoghen... Ce vesel eram atunci, și cum mai voiam ca Afinoghen și toți ceilalți să vadă ce curajos sînt, iar în vremea asta, mama... Îi revedeam fața, cea care mă întîmpinase ieri, radiind de dragoste și fericire, apoi cea de azi, palidă, cu suferința întipărită pe ea. Și nici o învinuire, nici măcar o aluzie !

Pe scară se auziră pași grăbiți și o tuse seacă. Încremenii : era tata.

Intră. Mă ridicai să-i dau bună ziua. Dar tata se îndreptă spre masă, fără a-mi lua în seamă salutul, și se lăsă în jilț.

— Voiam, amice, să stau de vorbă cu tine, zise cu un glas ușor sugrumat. Luă creionul de pe masă și începu să-l sucească în mînă. E adevărat că astă noapte te-ai dus la moară ?

Privind pe deasupra ochelarilor, își aținti ochii la mine în așteptare. Îi răspunsei abia auzit :

— Da.

— Va să zică e adevărat ?... Și eu care nici n-am vrut să cred cînd mi s-a spus... Mde, va să zică sîntem acum de capul nostru, ai ?

Tăcui.

— Va să zică nici nu ne pasă dacă tata și mama ne-au interzis ceva ? Eu îmi sînt acum singur stăpîn, nu ? Ascult de primul impuls — ce-mi pasă mie de alții ? Mama poate să se împotmolească în noroi, toți ceilalți n-au decît... Ce ne pasă nouă ?

Lăsă creionul pe masă și începu să se plimbe prin cameră.

— Acum admiră-ți opera, du-te și auzi cum geme mama de durere... În schimb noi am scăpat de la înec purcelul morarului ! adăugă apoi și zîmbi amar.

Continuam să tac. Tata tăcu și el, plimbîndu-se mereu de colo colo. Apoi vorbi iar, ca și cum ar fi discutat cu sine însuși :

— Adică se poate să te lași orbit pînă într-atîta, să uiți în așa măsură de toate ? Măcar puțin, cît de puțin să te fi gîndit la ceea ce faci ! Primul impuls — un impuls dement ! Să te fi întrebat măcar de cît folos puteai fi acolo ; ești doar încă un copil ! Iar ceilalți erau toți oameni zdraveni și voinici ! Mă rog, era bine dacă răceai și te îmbolnăveai de febră tifoidă ? Să zaci trei luni, să rămîi în urma colegilor și să nu treci clasa... Și încă era bine dacă te alegeai numai cu febra. Dar dacă te înecai ? Ce, ție nu-ți pasă de durerea și de lacrimile noastre ?

Se opri dinaintea mea.

— Nu uita, băiete, că noi numai pe tine te avem. Eu și cu maică-ta sîntem bătrîni, mîine-poimîine murim ; surorile în seama cui rămîn ? Ție, băiete, îți revin îndatoriri sacre și tu nu ai voie să le privești cu ușurință.

Tata se liniștise cu totul ; vocea lui devenea tot mai blîndă și mai duioasă. Dar, ciudat lucru : pe măsură ce treceau clipele, simțeam tot mai mult că dispoziția în care mă găsise tata se risipea. Ceva apăsător și neplăcut prindea să-mi răscolească sufletul.

Tata făcu un pas spre mine ; voia, parcă, să mă îmbrățișeze și să mă sărute, părea că așteaptă să-mi exprim părerea de rău. Eu mă mutam de pe un picior pe altul, apoi ridicai ochii și în acel moment simții aprinzîndu-se în ei spontan, surprinzător și pentru mine însumi, o scînteiere rece, răutăcioasă.

Îmi întorsei repede privirea și-mi mușcai buza. Nu știu dacă tata băgase de seamă. Îmi puse cu blîndețe mîna pe umăr și urmă :

— Hai să nu ne certăm, dragul meu, dar te rog ca de-acum înainte să nu se mai repete așa ceva. Îmi dau seama că nu te-ai purtat ca un băiat rău, dar trebuie totdeauna să te gîndești măcar cît de cît la ceea ce faci.

— Nu sînt vinovat ! trîntii deodată răspunsul, înverșunîndu-mă și fără să ridic ochii.

Tata își lăsă mîna jos.

— Nu ești vi-no-vat ?

Stăteam botos și-mi mușcam buza. Tata mă întrebă din nou, dar cu alt glas :

— Tu, Mitea, nu te socoți vinovat ?

— Nu.

— A, atunci e altceva ! În cazul ăsta, desigur, se schimbă lucrurile. Dacă-i așa, nici nu mai avem ce vorbi.

După asta, îmi întoarse spatele și ieși din cameră.

V

Am rămas împietrit pe loc. Se petrecuse ceva de necrezut, ceva îngrozitor, ceva ce nici nu putea fi calificat în vreun fel... „Nu sînt vinovat !" Minciună : eram vinovat, mă simțeam vinovat. Nu știu ce imbold stupid, neînțeles mie însumi, mi-a smuls acel groaznic „nu !"

Coborîi încetișor și, luînd-o prin parc, ieșii pe cîmp. Gîndurile mi se învîrtejau în minte, inima mi se făcuse ghem și încremenise în piept. Pe deasupra lanului auriu de secară lunecau încet secerătorii, fără să se uite la mine, stîrnind valuri după valuri ; albăstrelele de pe hat mi se păreau străine, tot așa cum străine mi se păreau trilurile ciocîrliilor din tăriile cerului. Priveam fapta mea de la distanță și mi se părea de necrezut s-o fi putut săvîrși. Deodată, un gînd îmi lumină mintea.

— Pentru numele lui Dumnezeu, ce mai aștept ? Să mă întorc îndată, să spun că nici eu nu știu cum s-a întîmplat, să-mi cer iertare...

„Nu !" auzii o voce mînioasă din străfundurile sufletului.

Și mă cuprinse iarăși, ca adineauri, răzvrătirea aceea în care furia se învălmășea cu încăpățînarea...

Mă întorsei acasă tîrziu seara, cînd se lăsa întunericul și muncitorii veneau la culcare.

In parc mă oprii în fața casei și-mi aruncai privirea pe geam. În sufragerie se servise cina. Auzeam clinchetul cuțitelor și al lingurilor, și conversația domoală dinăuntru. Îl vedeam pe tata, cum ședea lîngă geam, cu spatele la mine. Rămăsei în așteptare. În sfîrșit, scaunele se

mişcară din loc şi tata se ridică. Fetele se apropiară de el să-i ureze noapte-bună. Tata le binecuvîntă şi le sărută.

Simţeam că-l urmăresc tot timpul cu o privire îndărătnică şi rea. Mă speriai la gîndul că nutream un astfel de sentiment *faţă de el*.

În sufragerie se făcu linişte. Mai aşteptai puţin, apoi dădui să intru la mine neobservat. Dar mama încă nu adormise. Cînd treceam prin sală, m-a strigat. N-avui încotro ; îmi luai inima-n dinţi şi intrai, ferindu-mă să mă uit în ochii ei.

Stătea culcată în pat, sprijinită în perne, cu una din mîini bandajată ; mi se păru că în răstimpul acestei singure zile slăbise mult şi ochii i se făcuseră mari.

— Ascultă, Mitea... începu mama cu ochii ţintă la mine.

Mă uitam în lături, dar simţeam asupră-mi privirea ei tristă şi stăruitoare. Rămase o vreme tăcută.

— Desigur, ţi-ai cerut iertare de la tata, nu ?

Îmi muşcai buza, încruntînd sprîncenele.

— Nu.

Ea se uita la mine în tăcere, cu multă atenţie.

— Nici măcar nu ştiu pentru ce ar trebui să-i cer iertare, zisei în şoaptă.

— Dragul meu, ce-i cu tine ? mă întrebă mama cu durere în glas. Dacă ai şti cît de mult l-ai supărat ! A venit să mă vadă şi nu l-am mai recunoscut, în aşa hal era de schimbat la faţă... Şi pentru ce, pentru ce ? Pentru că te-a mustrat cu blîndeţe că nu ne-ai dat ascultare ? Pentru ce ? Oare un părinte nu poate *să ceară* nici măcar atît ? Ori tu te şi socoţi un om independent ? Dragul meu, gîndeşte-te că nu ai decît cincisprezece ani !

Tăceam. Ochii mamei mă priveau cu o expresie de suferinţă şi de duioasă mustrare.

— Da, poate că am să-i cer iertare ! am zis, în sfîrşit, cu glas slab.

Mama a răsuflat uşurată.

— Du-te, du-te, scumpule ! Du-te chiar acum, nu lăsa pe mîine. Dumnezeu să te aibă în pază !

M-am dus.

În biroul tatei era încă lumină. Am pus încetişor mîna pe clanţa uşii...

Dar cîteva clipe mai tîrziu ședeam sus la mine, îngheboșat, cu privirea sumbră ațintită într-un ungher : ducîndu-mă la tata, nu ajunsesem decît pînă la ușă ; acea forță obscură de adineauri, neînțeleasă mie, mă oprise, răzvrătită, să trec pragul. Acum, mă simțeam cu adevărat un nelegiuit, și încă unul dintre cei înrăiți, incapabil de căință. Dar asta nu mă îngrozea : îmi mușcam crunt buza și gîndeam : „Și ce dacă ?"

Vedeam în fața ochilor chipul mamei, blînd și rugător, și auzeam blamul și indignarea celorlalți... „Și ce dacă ?" îmi ziceam, încruntat, pe un ton sfidător.

VI

Cînd am coborît dimineața la ceai, i-am găsit pe toți adunați, afară de mama. De cum intrai, conversația încetă. Tata își ridică fruntea, măsurîndu-mă cu o privire rece și mirată, ca și cum s-ar fi întrebat nedumerit ce-o fi căutînd acolo necunoscutul acesta. Mă așezai la masă îmbufnat, fără să dau bună-dimineața nimănui.

Tata întoarse capul, tuși și își văzu de paharul lui.

Ne băurăm ceaiul într-o tăcere desăvîrșită. Katia ședea severă, tristă, cu ochii ațintiți pe fața de masă. Liza tăcea, încrîncenată. Probabil aflaseră și ele totul. Șura amuțise și ea și ne privea cu mirare.

Tata își goli paharul și ieși numaidecît. Tăcerea stăruia. Ne ridicarăm cu toții tăcuți de la masă. Mă apropiai de Liza.

— N-ai vrea, Liza, să mergi cu mine la Groapa lupului ? Azi se cară snopii — îi cară și oamenii noștri, și țăranii din Șcepotievo.

Îmi dădeam silința să vorbesc cu vocea mea obișnuită, dar în zadar : sunase cu totul nefiresc. Liza îmi aruncă o privire tristă și supusă.

— Haidem.

O luarăm la vale prin parc. Mergeam, fluierînd, retezînd cu un băț spinii și scaieții ce-mi ieșeau în cale. Liza pășea tăcută alături de mine.

— Mitea !

— Ce e ?

Făcînd o sforțare, îmi spuse cu sfială în glas :

— Mitea... să-ți ceri iertare... de la tata...

Îmi încruntai fruntea.

— Iertare ? Pentru ce ?

Liza nu răspunse.

— Te rog să nu-ți bagi nasul unde nu-ți fierbe oala !

Soră-mea își plecă și mai mult capul. Eu mă apucai iar să dau cu bățul în scaieți.

— Mitea, să-ți ceri iertare ! spuse ea din nou abia auzit și se uită la mine cu o privire în care se citea implorarea.

Ridicai furios din umeri și iuții pasul.

Tot restul drumului n-am mai schimbat o vorbă.

Ceva ne îndepărtase deodată pe unul de celălalt.

Din clipa aceea m-am închis în mine. Acum nu mai aveam pe nimeni de partea mea. Eram singur.

Trecură zilele una după alta... Singurătatea în care mă pomenii era deplină. Nu numai toți cei din jur, dar și propria-mi conștiință se ridica împotrivă-mi. Și numai în adîncul inimii, în inconștient, tremura încordat, ca un resort răsucit, nu știu ce forță nedeslușită, neînțeleasă mie. Forța aceasta mă conducea, îmi arăta drumul și tăcea. Rațiunea, însă, o condamna cu hotărîre și cu toată severitatea, iar eu nu găseam nimic de spus în apărarea ei. Dar ce-are a face ! Rea ori bună, țineam la forța asta mai mult decît la mine însumi, mă lăsam cu totul în voia ei și mergeam alături de ea împotriva tuturor.

Tata se purta cu mine ca și cum nici nu-mi observa prezența. Mama, pe care reumatismul o țintuise de pat, nu ieșea din dormitor. Pe figura mîndră și întotdeauna calmă a Katiei citeam o dezaprobare atît de nemiloasă, încît îmi închipuiam că și de s-ar fi întîmplat să mor, nici un mușchi nu i s-ar fi clintit pe față. Primeam atitudinea ei cu un aer semeț, înfruntînd-o. Dar mai greu decît cu oricine îmi era să mă văd cu Liza : chipul ei era palid și îndurerat, în timp ce ochii mă ațintea cu o întrebare mută, nespus de apăsătoare... Și nu-i puteam răspunde nimic la întrebarea ei.

În unele clipe parcă se limpezea ceva în mine și mă priveam ca pe un altul ; atunci mi se părea ciudat că în trupul acela trăiam și acționam eu. În asemenea momente băgam de seamă că tata a slăbit mult, că între sprîncenele lui s-a săpat o cută, care mai înainte nu era. Atunci mi se făcea milă de el, mi se trezea în suflet dorința de a ne împăca și de a readuce totul în albia obișnuită. Dar dorința aceasta se mistuia repede și iarăși mă închideam în mine.

Timpul trecea și în relațiile dintre noi nu intervenea nici o schimbare. Eram încredințat însă că între mine și tata avea să se mai întîmple ceva, ceva neobișnuit, de care mă îngrozeam dinainte. Dacă el n-ar fi trebuit să plece așa curînd, poate că lucrurile ar fi reintrat treptat pe făgașul lor ; dar pleca peste cîteva zile și pentru multă vreme ; oare cum avea să se poarte cu mine la despărțire ? N-o să mă ia în seamă nici atunci, cum nu mă ia acum ? Cu neputință. Dar și mai de necrezut îmi părea să mă aștept că își va lua rămas bun cu duioșie și căldură. Trebuia, pare-se, să se petreacă între noi ceva deosebit...

VII

Și iată, sosi, în sfîrșit, ultima zi.

Tata trebuia să plece la gară pe la zece seara. Dis-de-dimineață, toată casa părea întoarsă pe dos. Lipatievna aducea din spălătorie în sufragerie lenjeria călcată. În dormitor, sub supravegherea mamei, cameristele făceau valizele. În curte, Afinoghen ungea roțile trăsurii. Tata dădea ultimele instrucțiuni vătafului.

Am rămas la mine sus toată ziua. N-am coborît nici la micul dejun, nici la prînz. Mi-era groază să cobor : acolo trebuia să se hotărască totul. Mă străduiam să amîn clipa aceea. Jos, toți se vînzoleau, strigau. Ciuleam urechile, ca un hoț care se teme să nu fie prins.

Pe la ceasurile opt seara îmi luai inima-n dinți și coborîi în sufragerie. Toți erau ocupați, astfel că nimeni

nu mă luă în seamă. Mă oprii tăcut lîngă fereastră. Pe lîngă mine treceau cînd unul, cînd altul, dar se părea că nu mă observă nimeni, ca și cînd aș fi fost un obiect, bunăoară un scaun sau o masă spre care ar fi ciudat să-ți întorci capul.

Am stat așa vreo jumătate de ceas.

„Încă o oră-două și va veni clipa..." mă fulgeră gîndul.

Și atunci îmi dădui limpede seama că temuta clipă nu mă va ocoli. Pînă atunci o așteptam și atît, acum îi simțeam cu toată ființa apropierea de neînlăturat. Da, se va întîmpla *aievea*, și nu cine știe cînd, ci acum, îndată... Pe la zece totul se va sfîrși într-un fel ; acum e opt... Peste două ore...

Făcui cîțiva pași prin sufragerie și mă dusei iarăși la geam. Groaza care mă cuprinsese, furia și hotărîrea nestrămutată făceau să-mi încetinească bătăile inimii.

„Doamne, de-ar trece mai repede !... Fie ce-o fi, numai să se termine odată..."

Pe geamul deschis intră înăuntru un gîndac, dincolo de rîu se aprinse o luminiță. Parcul era încă plin de țîrîituri și ciripeli, dar în aerul limpede începea să se reverse treptat liniștea și o tăcere grea. Arborii nu mai fremătau, rîul abia își încrețea undele. Mă vrăjea calmul maiestuos din juru-mi. Aș fi vrut să mor atunci, da, atunci, fără să mai aștept ceea ce avea să se întîmple.

În antreu tuși cineva.

— Conașule, poftim încoace ! auzii vocea lui Vlas.

Ieșii.

Mergi de-l cheamă pe tăticu. Mi-a ieșit cu totul din minte ! Am uitat să-l întreb ce facem cu șipcile alea noi. Spune-i c-a venit Vlas.

Un rîs nervos mi se opri în gîtlej : poftim, șipci ! Parcă de asta îmi ardea mie acum, de șipcile alea nenorocite ! Tata ședea la biroul cel mic și frunzărea niște hîrtii. La intrarea mea își ridică brusc capul și mă privi țintă în ochi.

— Tată, a venit Vlas. Te roagă să ieși o clipă.

— Cum ? strigă tata cu vocea înecată în lacrimi.

Repetai timid.

— Te cheamă Vlas. E vorba de șipcile acelea noi.

Tata întoarse capul și se apucă să scotocească printre hîrtii.

— Bine... Imediat...

Ieșii. În sufragerie se punea masa pentru cină. Ținînd în mîini o legătură de sfori, Nikolai trecu spre camera mamei, călcînd grijuliu cu cizmele lui mari. Ieșii pe terasă și mă așezai pe o treaptă. Acum aveam un gol în suflet, un pustiu fără simțăminte și fără gînduri. Ca și cînd capul mi-ar fi fost pus pe butuc.

Se servi cina. Toți se adunară tăcuți. Mîncarăm tot în tăcere, fără să ne uităm unii la alții. Răceala apăsătoare care domnise toată săptămîna, de cîte ori ne adunam cu toții, atinsese acum încordarea maximă. În sfîrșit, cina se termină. Tata se retrase din nou la el.

— Finaghe-en !... Pune caii la trăsură ! se auzi de pe peron glasul pițigăiat al Lipatievnei.

Nu știu de unde am prins curaj, dar mă dusei la mama. Nikolai lega ultima valiză. Cînd sfîrși cu ea, le puse pe toate într-un colț, una peste alta, și ieși.

— Mitea, auzii o voce stinsă, tremurată.

Mama aținti asupră-mi o privire lungă, stăruitoare, care mă chema la ea. Făcui doi pași înainte.

— Mitecika ! Cere-i iertare... lui tata... zise ea și deodată se aplecă tare de mijloc și izbucni într-un plîns neputincios.

Înlemnii. În glasul ei deslușeam o notă nouă, pe care n-o mai auzisem niciodată pînă atunci : părea că plînge o roabă nevolnică, cerșind cumplitului stăpîn măcar un strop de milă.

— Uită-te la tata... În săptămîna asta... a îmbătrînit cu zece ani, abia rosti mama printre lacrimi și suspine.

În mine parcă se rupse ceva încordat la limită.

— Mamă !... Mă duc... șoptii, simțind că mă înăbuș, apoi, eliberîndu-mi mîna din strînsoarea mîinii ei, ieșii încet din cameră.

Părea că mă conduce o forță străină mie, fără să mă întrebe dacă vreau să merg ori ba. La ușa tatii mă oprii o clipă. Aceeași forță mă împinse repede înainte. Intrai înăuntru.

Tata ședea la biroul cel mare și nota ceva în carnetul de însemnări. Mă apropiai stînjenit și spusei încet, cu ochii în pămînt :

— Tată, iartă-mă !

Tata se opri din scris, parcă mirat, și-mi aruncă o privire rece.

— Să te iert ? Pentru ce ? Nu sînt supărat pe tine.

Și puse mîna pe creion. Am rămas tăcuți aproape un minut.

— Ce stai ? Du-te... Da, spune-le să tragă la scară, e timpul să plec.

— Iartă-mă repetai eu, aruncîndu-i o privire scurtă.

— Prea tîrziu, drăguțule ! zise tata cu tristețe în glas. Acum trebuie să plec și n-avem cînd sta de vorbă despre iertare. Mi-e să nu scap cumva trenul. Și apoi nici nu sînt supărat pe tine. Ai tu nevoie să te iert ? Mă rog, te iert. Da, văd, ai într-adevăr mare nevoie de iertare.

Surîse amar și rămase tăcut. Nici eu n-am mai scos o vorbă, dar nici nu mă urneam din loc.

— O, Doamne ! exclamă deodată tata și se prinse cu mîinile de cap. Meritam eu una ca asta ? Stau închis aici ca un prost, nu dorm nopțile... Cincizeci de ani n-am plîns și acum a trebuit să aflu ce sînt lacrimile... O-o-o... O-o-o !... Dacă mi s-ar fi întîmplat mie una ca asta, m-aș fi aruncat de gîtul tatei cu lacrimi în ochi... cu lacrimi... Dar dumnealui puțin îi pasă !... Pentru dumnealui asta e o simplă formalitate !...

Se lăsă pe speteaza fotoliului și izbucni în plîns.

Ridicai speriat capul : el, *el* plîngea în fața mea !... Era ceva de necrezut, era îngrozitor. Mă repezii spre el, dar mă oprii îndată, lăsînd să-mi atîrne mîinile, neputincioase.

— Tăticule, iartă-mă !... zisei, buimăcit, uitîndu-mă la el cu teamă și rușine.

— Du-te, Dumnezeu să te judece !...

Își lăsă capul pe brațe și continuă să plîngă înăbușit.

Mă uitam la el și nu băgam de seamă că și mie îmi șiroiau lacrimile pe obraji. Toate cîte se petrecuseră în săptămîna din urmă îmi ieșiseră cu totul din minte ; nu mai vedeam decît pe omul acesta atît de stăpîn pe sine,

care plîngea acum în fața mea ca un copil. Mă durea inima să-l văd umilindu-se astfel și-mi era milă de dînsul, dar mai ales înțelegeam cît de mult greșisem față de el și cît de greu aveam să-mi răscumpăr vina.

— Pentru ce, pentru ce ? izbucni tata, acoperindu-și ochii cu palma. Ai început să mă urăști, văd limpede... Pe mine, care v-am dat viața și numai la voi m-am gîndit. Nu e vorba de neascultarea ta ; pentru asta te-o judeca Dumnezeu. Dar mă ia groaza cînd mă gîndesc la impulsivitatea ta nestăpînită, oarbă, la însușirea asta de a te lăsa cu totul orbit de patimă. Tu nu știi unde duce asta, eu știu... Îmi sîngerează inima cînd mă gîndesc ce te așteaptă în viitor cu o fire ca a ta... Și e de datoria mea — *de datoria mea,* pricepi ? — să te opresc, să te păzesc. Și pentru tot ce fac, ură și vrăjmășie în schimb !... Dumnezeu să te ierte ! Cîndva, mai tîrziu, ai să judeci mai bine lucrurile și atunci ai să-mi dai dreptate...

— Tată... dragă tată... iartă-mă !... îngăimai, înecat de plîns.

— Crede-mă, dragul meu, nu sînt supărat. Dacă tu n-ai încredere în mine, dacă nu vrei să înțelegi cîtă dragoste îți port...

Îl întrebai, zdrobit :

— Dacă nu acum, pot cel puțin să sper că măcar mai tîrziu, cît de tîrziu, ai să mă ierți ?

Nu-mi amintesc ce-a mai urmat ; țin minte numai că a fost un chin, ceva ca delirul unui vis.

Tata și-a luat rămas bun de la mine duios, cu dragoste, m-a binecuvîntat și m-a sărutat ; văd ca prin ceață peronul casei, luminile felinarelor ce clipeau în beznă, îl văd pe tata în haină de drum, văd fața mamei și chipurile surorilor, sărutările, urările de adio și de drumbun... Apoi zornăi clopoțelul, caii se smuciră din loc și trăsura se mistui în bezna nopții.

Urcai la mine sus și mă apropiai buimac de geam. În depărtare abia se mai deslușea clinchetul clopoțelului. De după frunzișul unui pin se ițea secera subțire și strălu-

toare a lunii. Vîntul fremăta ușor în coroanele teilor.

„Totuși, tu n-ai nici o vină !“ îmi șopti sumbru un glas în adîncul sufletului.

Era același glas semeț, înfruntător ; auzindu-l din nou, mă copleși desperarea. Îl înăbușii în mine și rămăsei la geam cu ochii pierduți în depărtare.

1889

FĂRĂ DRUM

Partea întîi

20 iunie 1892, Kasatkino

E ora trei din noapte. În urechi îmi mai răsună încă glasurile vesele ale fetelor, rîsetele lor stăpînite, șușotelile lor... Au plecat, în odaie e liniște, dar în aer parcă mai plutește voioșia lor tinerească, molipsitoare, și fără să vreau zîmbesc. Stau îndelung la geam. A început să se lumineze de ziuă ; în desișul parcului, cufundat în întuneric și stropit de rouă, stăruie o liniște adîncă ; undeva departe, pe lîngă șură, latră cîinii... O pală de vînt rupe o rămurică uscată din vîrful unui tei ; rămurica, poticnindu-se în crengi, cade pe alee. Din spatele magaziei vine o mireasmă puternică de aluniș jilav. Ce bine e ! Stau și nu mă mai satur privind ; sufletul mi-e plin de fericire, o fericire domoală, nedeslușită.

Și pieptu-mi mai voios, mai larg tresaltă,
Și-aș vrea să-mbrățișez pe cineva...

Toate în jurul meu îmi sînt atît de cunoscute — și siluetele copacilor, și acoperișul de stuf al magaziei, și sacaua de sub tei, cu hulubele rezemate în pămînt. Oare într-adevăr n-am mai fost pe-aici de trei ani ? Parcă abia ieri am văzut toate astea. Și totuși, cît de încet a trecut timpul !...

Da, nu prea bune amintiri am păstrat din acești trei ani. Să stai ca melcul în cochilie, să te uiți speriat în jur, să vezi primejdia și să-ți dai seama că pentru tine singura salvare ar fi să te distrugi, să-ți distrugi trupul și sufletul, totul, ca să nu mai rămînă nimic din tine... Asta-i viață oare ? Gîndul că am trăit mereu astfel în acești trei ani mă umple de uimire.

„De ce să mă dau după vremi ? Mai bine să se dea vremile după mine." Îmi amintesc deseori de aceste cu-

vinte semețe rostite de Bazarov[1]. Ce oameni erau aceia! Cum mai credeau în ei înșiși? Eu unul, însă, cred, mi se pare, numai într-un singur lucru și anume în puterea implacabilă a timpului. „De ce să mă dau după vremi?" De ce? Timpul nu răspunde; te înhață fără să bagi de seamă și te duce unde vrea el; e bine dacă și drumul tău duce într-acolo, dar dacă nu? Atunci degeaba îți dai seama că mergi împotriva voinței tale, degeaba protestezi cu toată ființa ta — el tot așa cum vrea face. Iată în ce condiții de trai m-am aflat eu. Timpul, greoi, mocnit, întunecat, mă împresura din toate părțile și vedeam îngrozit cum atentează la tot ce aveam mai scump, la concepția mea despre lume. La întreaga mea viață spirituală... Hartmann spune că toate convingerile noastre sînt rodul „inconștientului", iar conștient noi nu facem decît să le căutăm temeiuri, mai mult sau mai puțin potrivite; simțeam că undeva, acolo, în „inconștientul" acela insesizabil, se ducea o muncă ascunsă, trădătoare, necunoscută mie, și că într-o bună zi mă voi pomeni căzut în puterea lui. Gîndul acesta mă îngrozea: vedeam mult prea limpede că adevărul, viața, totul, într-un cuvînt, se afla în concepția *mea* despre lume, și dacă mi-o voi pierde, voi fi pierdut totul.

Tot ce se petrecea în juru-mi nu făcea decît să mă întărească în credința că spaima mea nu era lipsită de temei, că puterea timpului e o forță cumplită, că ea îl depășește pe om. Prin ce minune oare se schimbase totul într-un răstimp atît de scurt? Numele cele mai luminoase păliseră deodată, cuvintele mari deveneau vulgare și ridicole; altă generație luase locul celei de ieri și nu-ți venea să crezi că *aceștia* de azi erau doar frații mai mici ai înaintașilor. În literatură se desfășura lent, dar continuu, o întoarcere a frontului pe toată linia, și asta nicidecum în numele cine știe căror principii noi — o, nu! Totul se înfățișa cît se poate de simplu: nu era altceva decît o renegare, o renegare generală, de masă și — ceea ce te îngrozea mai mult — inconștientă. Literatura defăima cu strașnică stăruință tot ce fusese luminos și puternic în

[1] Personaj din romanul *Părinți și copii* de Turghenlev.

trecut, dar o făcea într-un mod naiv, parcă fără să bage ea însăși de seamă, închipuindu-și că promovează nu știu ce „precepte" ; în mîinile ei, flamura pură de altădată se prefăcuse de mult într-o cîrpă murdară, dar ea purta cu mîndrie această sacrosanctă emblemă, pe care o făcuse de ocară, chemînd cititorii în jurul ei ; cu inima înghețată, fără o scînteie de entuziasm și fără pic de credință, spunea lucruri în care nu credea nimeni...

Urmăream cu multă atenție toate aceste prefaceri și îmi părea rău de om, văzîndu-l cît de docil și inconștient merge acolo unde îl mînă timpul. Totodată, însă, nu puteam să nu văd cît de monstruoasă era și situația în care mă aflam eu însumi : străduindu-mă cu desperare să mă ridic *deasupra timpului* (ca și cînd lucrul acesta ar fi fost cu putință !), privind sceptic orice adiere nouă, mă condamnam la o inerție totală ; mă pîndea pericolul de a deveni „o așchie cu totul stupidă" dintr-o „corabie cîndva victorioasă". Încurcîndu-mă tot mai mult în această contradicție fără ieșire, înăbușind în suflet disprețul amar pe care mi-l purtam mie însumi, am ajuns pînă la urmă la rezultatul de care vorbeam mai înainte : singura salvare era să mă distrug, să mă distrug cu totul.

Nu mă autoflagelez, pentru că atunci aș începe neapărat să mint și să exagerez faptele ; trebuie să mărturisesc însă că o asemenea stare de spirit nu prea îți inspiră respect pentru tine însuți. Privești în sufletul tău și vezi ce rece e și ce întuneric domnește acolo, înțelegi cît de vrednică de plîns e teama neputincioasă față de cele ce se întîmplă în jur ! Și ți se pare că nimeni n-a mai trecut vreodată prin ceva asemănător, că tu ai fi nu știu ce monstru bizar, scos la lumină de timpul ciudat și nedefinit al zilei de astăzi... E tare greu de trăit astfel. Pe mine mă salva numai munca ; fiind medic de zemstvă, am avut mereu de lucru, mai ales în ultimul an — o muncă grea și de mare răspundere. Și tocmai de asta aveam nevoie, să mă dăruiesc cu toată ființa mea muncii, să mă *narcotizez* cu ea, să uit cu totul de mine — iată ce urmăream.

Acum serviciul meu a încetat. A încetat într-un chip surprinzător și destul de caracteristic. Mai mult împotriva voinței mele devenisem în zemstvă un fel de *enfant terrible* ; președintele consiliului municipal nu-și mai gă-

sea liniștea la auzul numelui meu. Apoi s-a abătut în județ o epidemie de tifos, provocată de foamete ; am muncit patru luni la combaterea epidemiei care, la sfîrșitul lunii aprilie, m-a doborît și pe mine, iar cînd m-am făcut sănătos... am constatat că nu mai eram necesar. Situația era de așa natură, încît *trebuia* să plec, ca să nu ajung să mă văd umilit... Ei, dar de ce să-mi mai aduc aminte ? Mi-am dat demisia și am venit aici. Am venit să uit toate astea !...

Iată-mă în sufrageria spațioasă a străvechiului conac ; pe masă clocotește samovarul ; lampa suspendată de tavan luminează puternic masa pusă pentru cină ; mai departe, prin unghere, e aproape întuneric ; pe tavan bîzîie adormite cîrduri de muște. Toate geamurile sînt larg deschise și prin ele se uită noaptea caldă de afară, din parcul scăldat în lumina lunii ; dinspre rîu se deslușesc slab rîsete și țipete de femei, laolaltă cu plescăitul apei.

Mă plimb prin încăpere în tovărășia unchiului. În acești trei ani a îmbătrînit mult și s-a îngrășat, icnește după fiecare frază rostită, dar a rămas la fel de cordial și de guraliv ; îmi vorbește despre perspectivele recoltei, despre secerișul care abia a început. O fetișcană voinică și rumenă, cu basma pe cap și desculță, intră cu scrobul sfîrîind în tigaie ; în trecere, dă în lături cu cotul ușa pe jumătate deschisă ; cîrdurile de muște de pe tavan se pun în mișcare și încep să bîzîie mai tare.

— Vezi, noi avem ceva ce voi n-aveți, spune unchiul, zîmbind și privindu-mă cu ochii lui bulbucați și miopi.

— Ce anume ? întreb, abia stăpînindu-mi un zîmbet.

— Muște !

Încă de pe vremea cînd eram student și veneam aici vara, unchiul făcea observația asta, repetînd-o de fiecare dată, cuvînt cu cuvînt.

Mătușa Sofia Alexeevna s-a întors de la scăldat ; vocea ei puternică se aude din cea de-a treia cameră împărțind porunci.

— Palașka, ia cearșaful și pune-l pe ușa din dormitor! Chemați odată băieții la cină ! Unde-s ?... Aduce-ți pîrjoalele, iaurtul, frișca din pivniță... Hai, mai iute ! Unde-i Arinka ? A, s-au și servit jumările ! Zice, intrînd zorită

și așezîndu-se lîngă samovar. Ei hai, domnilor, ce mai așteptați ? Vreți să se răcească jumările ? Așezați-vă !

Sofia Alexeevna poartă o bluză albastră, veche, e pîrlită tare pe față, și totuși, prin întreaga ei înfățișare amintește mult de o marchiză franceză din secolul trecut ; părul încărunțit, zulufi parcă pudrați, îi încadrează figura rotundă.

— Cum așa ? Fără domnișoare ? întreabă unchiul. Se poate ?

— Se poate, se poate ! Să facă bine dumnealor să nu mai întîrzie !

— Nu, cu neputință. Ne sileşti să încălcăm codul cavalerismului ?

— Ia lasă ! Vezi că Mitea vine de la drum și îi e foame. Auzi-cavaler ! zice mătușa Sofia, zîmbind ascuns.

— Ce să faci : dacă ți se ordonă, trebuie să asculți. Hai să ne așezăm, Dmitri. Bem un rachiu și ne apucăm de jumări.

Pune două păhărele unul lîngă altul, ia gărăfioara și le umple.

— Cum se zice pe latinește la rachiu — *aqua vitae* ? întrebă el.

— Da.

— Hm... „Apa vieții"... Contemplă un răstimp păhărelele pline. Bine zis, spune apoi, ridicîndu-și ochii la mine și izbucnind într-un rîs în cascade. Ei, noroc !

Ciocnim, golim păhărelele și începem să mîncăm.

— Sînt totuși curios să știu unde-or fi domnișoarele ? întreabă unchiul, mestecînd cu poftă. Sînt îngrijorat.

— Mănîncă-ți jumările și nu-ți face gînduri, îi răspunde mătușa. Iată fetele, se întorc acum de la scaldă.

În parc, pe dinaintea ferestrelor, răsună voci. Ușa cu geamlîc a terasei zăngănește și se deschide larg.

Fetele intră în sufragerie gălăgioase. Ca după baie, au obrajii proaspeți și priviri vioaie. Părul negru al Nataşei, încă ud, îi cade pe spate ca o broboadă lungă. Unchiul observă și se arată chipurile indignat.

— Nataşa, de ce umbli cu părul despletit ?

— Am plonjat în apă, răspunde ea, așezîndu-se.

— Ei și ?

— Sonia, dă-mi te rog șunca... Ei și, părul trebuie lăsat să se usuce.

— De ce trebuie? se miră unchiul, săltîndu-și caraghios sprîncenele. Nu, nu se cade să umble o fată mare cu părul despletit! adăugă apoi, clătinînd din cap.

Povața lui se irosește în gol; fetele își văd de mîncare și, nu știu de ce, abia stăpînindu-și rîsul, o necăjesc pe Lida. Lida roșește mereu și se încruntă, dar cînd Sonia zice „Salvați-vă, fiecare cum poate!" și izbucnește brusc în rîs, Lida rîde și ea.

— Ce, Lida, te-ai aflat cumva într-o mare primejdie? o întreb cu jumătate de gură, rîzînd și eu fără să vreau.

Nataşa îmi aruncă o privire scurtă și face un semn din ochi înspre taică-su; asta înseamnă că este la mijloc o taină, care avea să mi se dezvăluie mai tîrziu.

— De ce n-ai luat și macaroane la pîrjoale, Dmitri? sare unchiul. Dă-mi să te servesc eu.

Și îmi pune macaroane în farfurie.

— Macaroanele sînt mîncarea preferată a italienilor, mă informează el cu acest prilej.

Unchiul e o gazdă foarte primitoare, dar, vorbind drept, e cam plictisitor să stai în tovărășia „celor mari", și apoi — zău! — știu doar de mult că italienilor le plac macaroanele.

Iată, vin și băieții. Mișka — un flăcăiandru voinic, de cincisprezece ani, veșnic încruntat și bosumflat — se așază tăcut și ia îndată în primire jumările. Petka e cu doi ani mai mic decît el, dar e cu o clasă înaintea lui; e un băiat scund, robust, cu capul mare; a venit la masă cu o carte, s-a așezat, și-a sprijinit umerii obrajilor în mîini și se apucă să citească.

— Ei, Mitecika, ia spune-ne ce-ai mai făcut în răstimpul ăsta? mi se adresează Sofia Alexeevna, punîndu-mi mîna pe braț.

Nataşa își saltă capul, cu ochii ațintiți asupră-mi, în așteptare. Dar eu n-am nici un chef să povestesc cu de-amănuntul...

— Zău, tușico, n-aș avea de spus nimic interesant; mi-am văzut de serviciu, de tratamente și atîta tot... Spune-mi, te rog... cînd am trecut prin Șemetovo, am văzut la marginea satului o moară nouă — a cui e?

— A lui Ustin ; nu ştiai ? E al doilea an de cînd lucrează...

Şi începe o lungă înşiruire a noutăţilor din sat. În încăpere e o atmosferă intimă ; pendula veche, punctată de muşte, ticăie monoton, prin ferestre se strecoară văpăile lunii... Sufletul ţi-l simţi atît de liniştit şi împăcat ! Toate fetişcanele astea s-au făcut fete mari ; şi ce drăgălaşe sînt ! Oare în ce ape se scaldă acum „echipa fetelor", echipa mea de altădată ? Aşa le spunea Sofia Alexeevna cînd, în vremea studenţiei, veneam aici să-mi petrec vara...

La celălalt capăt al mesei izbucneşte un urlet sălbatic, făcîndu-ne pe toţi să tresărim speriaţi.

— Ce s-a întîmplat ? strigă mînioasă mătuşa Sofia. Care a fost ăla ?

— Eu ! declară triumfător Petka.

— Păi sigur ; cine altul să fie ? Las' că-ţi arăt eu, zăpăcitule !

— Am terminat de citit, lămureşte Petka.

Unchiul îşi saltă capul şi roteşte ochii, ca şi cum abia s-ar fi trezit.

— Ă... ă... ce s-a întîmplat ? întreabă, icnind. Tot Petka, cu ţipetele lui sălbatice, ai ?

Nu-i răspunde nimeni. Mai icneşte o dată şi mai adaugă zahăr în ceai. Petka şade tolănit în scaun, cu gura căscată într-un zîmbet larg.

— Un strigăt lung, răscolitor... în inimă eu am simţit... Un strigăt înfiorător... nedesluşit... am slobozit... Hă-hă-hă ! Faină !

Şi cît se poate de mulţumit, Petka trage farfuria cu brînză de vaci şi şi-o umple pe a lui. Ceilalţi rîd, iar el amestecă plin de rîvnă brînza cu zahăr, ca şi cînd n-ar fi fost vorba de el.

După cină, unchiul propune :

— Vera Nikolaevna, n-ai fi dispusă să ne desfeţi şi azi cu muzica dumitale ?

Vera, nepoata Sofiei Alexeevna, e o blondină zveltă, subţirică în talie, cu faţa palidă şi cu ochi plini de bunătate ; la toamnă are de gînd să se înscrie la conservator şi se zice că este într-adevăr talentată.

Da, da, Vera, întăresc eu. Cîntă-ne ceva ; la Pojarsk mi s-a vorbit mult despre talentul dumitale...

Vera tresare.

— O, Doamne, Mitea, dacă ai să mă tot lauzi în felul ăsta, să știi că nu mai cînt pentru nimic în lume !

— Fii pe pace : mai întîi am să te ascult. E foarte posibil că pe urmă n-o să mai vorbesc așa.

Unchiul rîde și se ridică de la masă.

— Mi se pare că toată lumea a terminat. Ei bine, Vera Nikolaevna, demonstrează-i că și Pojarskul poate da Newtonii lui !

Am trecut cu toții în salon. Vera se așază la pian, își plimbă repede mîna pe clape și lovește puternic cu un deget în mijlocul claviaturii.

— Ce să-ți cînt ? mă întreabă, întorcînd capul spre mine.

— Așa încep întotdeauna muzicanții celebri ! zice respectuos Petka, înfigîndu-și arătătorul în degetul pe care Vera îl apăsase pe clapă.

— Petia, astîmpără-te ! rîde ea, îndepărtîndu-i mîna.

Mătușa Sofia îl gonește de lîngă pian.

O rog pe Vera să cînte ceva din Beethoven. Nataşa deschide larg canaturile ușii care dă pe terasă. Din parc vine o boare cu miros de rouă și de plop înmiresmat ; într-un salcîm cîntă o privighetoare întîrziată și cîntecul ei se mistuie în viguroasele acorduri beethoveniene, de o bizară originalitate. În sufragerie, la lumina unei lămpițe, slugile strîng masa. Pe canapea, unchiul suflă greu și ascultă cu ochii holbați.

Nu prea mă pricep la muzică ; n-aș putea să spun nici ce exprimă sonata pe care o cîntă Vera — durere sau bucurie ? dar sunetele acelea superbe, neînțelese, îți umplu nu știu cum inima și te simți atît de bine ! Îți amintești de trecut și multe întîmplări îți par acum străine, ciudate, ca și cînd altcineva le-ar fi trăit în locul tău. Mă tot chinuise gîndul că n-am în mine măcar o scînteie de entuziasm ; munceam, dar în sufletul meu rîdeam amar de mine însumi... Oare aveam dreptate ? Toți trăiau liniștiți și fericiți, pe cîtă vreme eu plecasem undeva unde era multă amărăciune, multă mizerie și unde puteai afla prea puțin sprijin și ajutor. Cunosc ei oare lipsurile și tor-

turile morale pe care le-am îndurat ? Şi cînd te gîndeşti că pentru asta m-am lipsit de o viaţă îndestulată, asigurată... Şi ce-am adus cu mine de-acolo ? — o boală incurabilă, care mă va băga în mormînt.

Vera cîntă. Faţa ei palidă se concentrează şi numai în colţurile buzelor îi tremură un zîmbet furiş ; degetele mîinilor ei subţiri şi frumoase aleargă cu repeziciune pe clape... O, da! Acum pot spune şi eu cu toată certitudinea: cîtă fericire juvenilă, plină de ardoare, exprimă sunetele acestea ! Ele nu vor să ştie de nici o durere : viaţa e minunată, străluceşte toată de frumuseţe şi bucurie ; de ce, dar, să-ţi născoceşti nu ştiu ce chinuri ?... Vîrfurile plopilor, luminate de lună, se profilează în aerul străveziu atît de distinct, încît le deslușești fiecare frunzuliță ; dincolo de rîu, pe panta malului, se înşiruiesc pîlcurile de stejari ; mai departe se întind holdele, învăluite într-o pîclă argintie. Trebuie să fie atît de bine acolo acum ! Unchiul continuă să fosăie cu capul în piept. Doarme oare, sau ascultă ?

Nataşa vine pe nesimţite lîngă mine.

— Mitea, mergem azi să ne plimbăm ? mă întreabă în şoaptă, aplecîndu-se mult spre mine, cu ochii scînteind.

— Desigur ! îi răspund încet. Ce, nici acuma nu vi se dă voie să vă plimbaţi seara ?

Degetele Verei aleargă cu o iuţeală de neînchipuit pe clape ; sunetele înaripate se învîrtejesc, te iau cu ele şi te duc cine ştie unde. Îţi vine să rîzi, să rîzi la nesfîrşit, să faci ştrengării şi să te bucuri că eşti şi tu tînăr... Apoi răsună acordurile ca de tunet din final. Vera închide capacul pianului şi se ridică de pe scaun cu o mişcare iute.

— Splendid, Vera, splendid, zău ! exclamai, strîngîndu-i mîna cu amîndouă ale mele şi admirîndu-i faţa luminată de un zîmbet fericit.

Unchiul se ridică de pe canapea şi se apropie de noi.

— Cu muzica ei, Vera Nikolaevna înmoaie şi pietrele... ca Orfeu în infern... zice el amabil.

— Exact : înmoaie pietrele ! am repetat din inimă. Pentru muzica dumitale, am să te iau acuşi la plimbare cu mine, îi şoptesc la ureche pe un ton de glumă.

— Mulţumesc, îmi răspunde cu un zîmbet.

Unchiul cască și scoate ceasul din buzunar.

— Oho ! E aproape unsprezece !... E timpul să mergem la culcare. Tu ce zici, Dmitri ? La țară trebuie să te culci devreme și să te scoli devreme. Noapte bună !... Cum zice neamțul... ă-ă... *Leben Sie wohl, essen Sie Kohl, trinken Sie Bier, lieben Sie mir !*[1] Hi-hi-hi ! Unchiul pufnește de rîs și-mi întinde mîna. Nemții nu pot fără *Bier*.

Spune apoi „noapte bună" și pleacă. Eu mă apuc să frunzăresc „*Niva*" de pe masă ; ceilalți se prefac și ei că sînt ocupați cu ceva. Mătușa Sofia ne cuprinde pe toți cu privirea și zice, rîzînd :

— Mitea, după cum văd, aveți de gînd să porniți la plimbare ! și mă amenință cu degetul.

Rîd și eu și închid revista.

— Uită-te și dumneata, tușico, ce noapte !

— Bine, Mitecika, dar vii de pe drum : ai călătorit mai mult de-o zi și-o noapte ! Îți mai arde de plimbare ?

— Nu e vorba de mine...

— Ai ajuns doctor, dar zău că ai rămas tot cum ai fost...

— Așadar, ne dai voie ! închei eu. Putem să-i luăm și pe băieți cu noi ?

Ei hai, duceți-vă cu toții ! se învoiește ea, însoțindu-și vorbele cu o mișcare a mîinii. Numai să nu faceți gălăgie, copii, să nu vă audă tata, că se dezlănțuie o furtună... Am să spun să vi se lase în sufragerie o oală cu lapte ; poate vi se face foame... Noapte bună ! Petrecere bună !

Am coborît în parc.

— Ei, fraților, facem o plimbare cu barca ? întreb în șoaptă.

— Desigur, cu barca !... sare Nataša. Mergem la Greokovo. Ah, Mitea, ce noapte ! Ne plimbăm pînă la ziuă, da ?...

Toți sînt cuprinși de o însuflețire voioasă, pînă și Sonia cea plinuță și adormită, sora mai mare a Nataşei. Cotim pe o alee laterală, cufundată în întuneric ; stăruie acolo un iz jilav și razele lunii abia răzbesc prin frunzișul des al salcîmilor.

[1] Să trăiești bine, să mănînci varză, să bei bere și să mă iubești !... (Zicală germană)

— Vai ce haz a fost azi, Mitea! povestește rîzînd Nataşa. Înainte de cină, ne-am dus să ne scăldăm şi am trecut cu barca de partea cealaltă; la întoarcere, eu am aruncat vîslele pe mal, am sărit jos şi fără să vreau am împins barca cu piciorul. Lida, care şedea la cîrmă, a sărit din loc: „Aoleu! Salvaţi-vă fiecare cum poate!" Şi, aşa îmbrăcată cum era, bîldîbîc în apă!

— M-am speriat: cum era să ajungem le mal fără vîsle, încearcă să se justifice, roşind, Lida, sora Verei.

Ciudată mai e şi Lida asta: taciturnă şi timidă, roşeşte cînd îi adresezi şi cel mai neînsemnat cuvînt.

— S-a făcut ciuciulete pînă mai sus de brîu! rîde cu hohote Nataşa. A trebuit să dea cineva o fugă pînă acasă şi să-i aducă o rochie uscată.

— „Salvaţi-vă fiecare cum poate!" Hă-hă-hă! rîde cu poftă Petea şi o cuprinde pe Lida cu amîndouă mîinile de mijloc.

— Ia, Petka, astîmpără-te! se apără, înciudată, Lida. Te legi de toată lumea!

— Ah Lida, Lida! De ce mă înverşunezi? replică melancolic Petka. Dacă ai şti ce simte o inimă de bărbat!

— U-u, Petka! Caraghiosule! rîde leneş Sonia.

Aleea duce la o portiţă. De-aici, coboară pe costişă, pînă la rîu, o cărăruie. Nataşa apasă deodată mîinile ei pe umerii Verei şi amîndouă loalaltă o iau repede la fugă devale.

— Au, Nataşa!!! ţipă Vera, rîzînd speriată şi încercînd să se oprească. Petka se ia după ele.

Cînd ajungem la rîu, Vera, istovită de rîs şi de oboseală, şade pe o bancă sub un scoruş şi se vaită prelung cu capul lăsat în piept. Petka stă lîngă ea şi se văicăreşte şi el de zor.

— Destul, Petea... Te rog!... Oh! geme ea, apucîndu-se de piept. Ajunge!... Oh, nu mai pot! O-o-oh!

— O-o-oh! o îngînă Petka.

Vera se strîmbă şi dă neputincioasă din mîini, totuşi nu-şi poate opri rîsul.

— U-u, Verka s-a muiat de tot! zice Nataşa cu dispreţ, aşezîndu-se la cîrma bărcii. Curat peşte!

— Copii, să ştiţi că ne aud nu numai cei de-acasă, dar şi cei din Sanino, protestez eu.

— Hai, urcați-vă mai repede, că altfel plecăm fără voi ! strigă Nataşa.

— O-oh, Nataşa, Nataşa ! oftează Vera, ridicîndu-se şi abia tîrîndu-şi picioarele spre barcă. Ce să mă fac cu tine ?

— Hai, urcați-vă odată ! repetă Nataşa, legănînd nerăbdătoare barca.

Eu şi Mişa punem mîna pe vîsle ; Vera, Sonia, Lida şi Petka se aşază la mijloc, Nataşa — la cîrmă. Descriind un semicerc, barca îşi face loc pe firul apei, lunecînd pe unda încremenită ; cabina de baie se depărtează încet, apoi dispare după un cot. Pe deal se vede parcul întunecat, părînd acum şi mai stufos ca ziua. De partea cealaltă a rîului deasupra luncii, luna stă sus pe bolta cerului, aureolată de un gingaş nimb albăstriu.

Barca înaintează repede ; sub botul ei apa susură ; dăruit senzației sănătoase a efortului muscular şi cuprins de liniştea nopții, nu-ți vine să vorbeşti. Printre copaci îşi arată fațada largă conacul, cu albele coloane ale terasei ; nu se vede nici o lumină : toți dorm. În stînga apare un pîlc de tei, ascunzînd vederii casa. Parcul rămîne în urmă ; pe amîndouă malurile se întinde lunca ; țărmul se oglindeşte ca o fîşie neagră în apă, iar mai departe luna scînteiază în undele rîului.

— Ah, ce lună superbă ! suspină lasciv Vera. Sonia rîde.

— O vezi, Mitea, aşa-i întotdeauna : pur şi simplu nu poate privi indiferentă luna. O dată am mers cu ea la Pojarsk peste pod ; pe cer era o lună palidă, de loc frumoasă ; dar Vera, cînd s-a uitat în sus, a şi început : „Ah, ce lună splendidă !“... Prea e sentimentală !

— Sentimentală ! Nataşa m-a comparat adineauri cu un peşte. Ce, peştii sînt sentimentali ? întreabă Vera cu zîmbetul ei încetinel şi bun.

— Şi de ce nu ? Îşi scoate şi el botul din apă şi se uită în sus : „Ah, ah, superbă lună !“

Soniei i-a scăpat gluma asta, se miră ea însăşi şi izbucneşte în rîs. Eu las vîslele, vrînd să-mi mai trag răsuflarea.

— Copii, hai să ascultăm glasurile nopții, propune Nataşa. Mişa, lasă vîslele.

Barca mai lunecă încet cîţiva arşini, întorcîndu-se puţin cîte puţin într-o parte, şi în cele din urmă se opreşte. Toţi amuţim. Două valuri se izbesc de ţărm, apoi apa rîului încremeneşte. Dinspre luncă vine miros de fîn jilav, la Sanino latră cîinii. Undeva departe nechează un cal pe imaş. Luna tremură uşor în apa albastră, pe luciul căreia se risipesc cercuri. Barca noastră coteşte şi se apropie cu totul de ţărm. O pală de vînt face să freamăte rogozul, undeva în iarbă se zbate o muscă.

Îmi aprind o ţigară şi ţin chibritul aprins deasupra apei. Din adîncul negru ţîşneşte un peşte, holbîndu-şi ochii nătîngi la flacără, apoi plesneşte din coadă şi dispare. Toţi izbucnesc în rîs.

— S-a uitat la lună ca Vera! zise Lida, săltîndu-şi maliţios o sprînceană.

Rîsetele se înteţesc. Lida roşeşte.

— Fraţilor, să ne urmăm drumul, zice cu un aer sumbru Mişa, care căscase tot timpul. Şi pune iar mîna pe vîsle.

Nataşa trece de la cîrmă la mijlocul bărcii.

— Mitea, spune-ne de ce te-au dat afară din slujbă, mi se adresează ea, uitîndu-se în ochii mei cu o duioşie de copil.

— De ce m-au dat afară? O, drăguţo, e o poveste lungă...

— Hai, spune-o...

Încep să le istorisesc cazul. Se îndeasă cu toţii în jurul meu. Printre altele, le povestesc şi prima mea ciocnire cu preşedintele, după care, dintr-un „medic devotat cauzei sale" mă transformasem într-un „răzvrătit impertinent şi necioplit". Iată cum a fost: sosit în satul unde se afla postul meu, omul acela mi-a trimis următorul bileţel, *scris de mîna lui*: „Preşedintele consiliului municipal doreşte să-l vadă pe medicul de zemstvă Cekanov; preşedintele ia masa la prinţul Serpuhovski". Ei bine, iată ce i-am răspuns eu pe verso: „Medicul de zemstvă Cekanov nu doreşte să-l vadă pe preşedintele consiliului municipal şi ia masa la el acasă".

Rîd cu toţii.

— Şi el ce-a mai spus? întreabă îndată Nataşa.

— Nimic. Nu putea să arate nimănui răspunsul meu, pentru că atunci s-ar fi văzut și ce scrisese el; or unui medic nu i se scrie în felul ăsta.

— Nu înțeleg, Mitea, cum ai putut să-i dai un asemenea răspuns, se miră Vera. Era doar șeful dumitale!

— Ia lasă, Vera! Tu întotdeauna judeci anapoda! sare nerăbdătoare Nataşa, strîngînd din umeri. Şef, ei şi?

— Cum — ei şi? Din cauza asta Mitea şi-a pierdut postul. Bine măcar că nu e căsătorit.

— Vera dragă, şi oameni căsătoriţi au renunţat adesea la posturile lor, replic eu. Ai citit în ziare despre cazul de la Saratov? Toţi medicii, ca unul singur, şi-au dat demisia. Şi ar trebui să ştii că erau oameni şăraci, mulţi dintre ei cu familii; te ia groaza cînd te gîndeşti!

O vreme ne-am continuat drumul în tăcere.

— Libertatea de confesiune... începe gînditor Petka.

— Ce vrei să spui cu asta? îl cercetează Sonia cu ironie în glas.

Petka nu-i răspunde.

— Chiar, de ce-oi fi zis-o? se întreabă el apoi, cu un zîmbet nedumerit. Şi totuşi are un tîlc.

— Care?

— Ho-ho!... Care! Libertatea de confesiune: din cauza ei s-au făcut atîtea războaie în Evul mediu.

— Şi ce rost are?...

— Uite, are.

— Mă apuc iar să vîslesc. Barca porneşte mai repede. Nataşa se înviorează, mişcările ei devin febrile; deodată, o cuprinde cu amîndouă braţele pe Vera şi, rîzînd în hohote, o acoperă de sărutări, mai-mai s-o înăbuşe. Vera scoate un ţipăt, barca se apleacă într-o parte, cît pe ce să ia apă. Toţi se năpustesc furioşi asupra Nataşei; rîzînd într-una, ea trece în spate şi pune mîna pe cîrmă.

— Doamne, ce fetiţă nebunatică! Vai, cum m-am speriat, se jeluie Vera, potrivindu-şi părul.

— Mai repede băieţi, vîsliţi mai repede! stăruie Nataşa, aruncîndu-şi pe spate părul despletit.

Barca pătrunde cu un hîrşîit în păpuriş; ne izbeşte mirosul tare al florilor de obligeană, ale căror tulpini se clatină şi se dau în lături.

— Mai repede, mai repede! strigă într-una Nataşa,

rîzînd și dînd nerăbdătoare din picioare. Vîslele se încurcă în rădăcinile tari de obligeană, barca înaintează încet, împrejmuită de un zid de tulpini cărnoase și ascuțite ca niște ace. Uite c-am ajuns! Dați-vă jos!

— Nu încape discuție: am ajuns într-adevăr! spun eu, rîzînd.

Vera schimbă o privire cu Lida.

— Totuși... prea sîntem mînați à la Suvorov! zice ea, ridicîndu-se.

— Nu-i nimic. Suvorov a fost un om deștept. Coborîrea! În crîngul din Greokovo am să vă ofer o cină.

— Dacă-i așa... Au, Nataşa, bagă de seamă! Nu clătina barca!

Coborîm pe mal. Coasta e năpădită toată de răchitiș și mlajă. Trebuie să ne croim drum prin desiș. Mișa și Sonia bombănesc, nemulțumiți, pe seama Nataşei; Vera merge supusă și doar oftează cînd calcă în cîte-un ciot ori se împiedică de vreo creangă căzută la pămînt. Petka, în schimb, pare pe deplin satisfăcut: se strecoară printre tufișuri undeva în lături, de-a lungul rîului, cade, ceea ce-i face o plăcere nespusă, se ridică și pornește iar, îndepărtîndu-se tot mai mult.

— Nu mai oftați, că trebuie să dăm acuși de-o cărare, ne vestește Nataşa.

Și după asta se oprește în loc, își adună părul și-l răsucește într-un coc la spate.

— Ah, Mitea, de-ai ști cît mă bucur că ai venit! zice ea deodată cu glas scăzut și mă privește pe sub brațul ridicat, cu un zîmbet scurt și voios.

— Hei... cucernicilor! se aude din tufișuri vocea lui Petka. Veniți încoace: am dat de cărare!

— Slavă Domnului! suspină, ușurată, Sonia și toți ne întoarcem înspre partea de unde venea vocea.

Urcăm sus pe cărare. La marginea povîrnișului se înalță trei pui de stejar, iar de acolo se întinde pînă departe, la nesfîrșit, de jur împrejur, secara dată în pîrg. O adiere de aer cald și de întindere fără capăt ne izbește în față. Jos, aburește ușor rîul cu apele încremenite.

— Vai, cum am obosit! se tînguie Vera, lăsîndu-se în iarbă. Copii, eu nu pot să merg mai departe, trebuie să ne odihnim... Of! Stați și voi jos!...

— Pfui, e revoltător ! Oftează ca o babă ! zice Nataşa. Ia spune-mi, de cîte ori ai oftat azi ?

— Bătrîneţile, o-of !... suspină Vera şi pufneşte în rîs.

Rezemîndu-se în cot, îşi dă apoi capul pe spate şi se uită la cer. Ne aşezăm jos şi noi. Nataşa stă pe marginea malului şi priveşte rîul.

Vîntul adie uşor dinspre apus : în jur se leagănă uşor secara. Nataşa se întoarce cu faţa în bătaia vîntului.

— Doamne !... Nataşa, uită-te pe ce stai ! exclamă speriată Vera.

Marginea de sus a malului e crăpată şi Nataşa stă pe un bolovan mare de pămînt, desprins şi suspendat deasupra malului. Fata se uită fără grabă sub picioarele ei, apoi la Vera şi în ochi îi apare un drăcuşor poznaş. Face o mişcare şi bolovanul de sub ea se clatină.

— Nataşa, pleacă imediat de-acolo ! strigă, alarmată, Vera.

— Haide, Verka, nu face pe sentimentala ! rîde Nataşa, legănîndu-se pe bolovanul care abia se ţine locului.

— Ah, Dumnezeule, ce fată zvăpăiată !... Nataşa, pentru numele lui Dumnezeu !...

— Nataşa, ai înnebunit ? intervin şi eu şi mă ridic.

Dar în clipa aceea bolovanul se desprinde şi Nataşa se prăbuşeşte laolaltă cu el. Vera şi Sonia ţipă isteric. Dedesubt, tufişurile trosnesc. Mă reped într-acolo.

Nataşa iese repede dintre tufişuri, pe cărare, îndreptîndu-şi rochia. Un obraz i s-a înroşit. Ochii îi strălucesc.

— Se poate, Nataşa ?! Te-ai lovit rău ?

— Aş ! N-am nimic, Mitea ! răspunde, îmbujorîndu-se.

— Nu se poate să n-ai nimic ; de la aşa înălţime !... Ascultă, Nataşa ! Dacă te-ai lovit, spune.

— Ah, Mitea, nu fi caraghios ! mă ceartă ea, rîzînd. De ce faceţi atîta zarvă pentru o nimica toată !

Şi porneşte repede pe cărare în sus.

— Ce înseamnă asta ? o întîmpină, mînioasă, Sonia. Zău, toate au o margine. Auzi, ce prostie !... Atît mai lipsea, să-ţi rupi un picior.

Nataşa face ochii mari şi întreabă, rostind rar cuvintele :

— Şi cui ce-i pasă ?

— Ah, Doamne! exclamă Vera, plesnind din palme. În astfel de cazuri, Nataşa mă revoltă!... „Cui ce-i pasă!" Le pasă tatălui şi mamei tale, ne pasă la toţi!... Se poate asta, întotdeauna şi mereu să te gîndeşti numai la tine?

— Întotdeauna şi mereu... o îngînă Petka, transportat, şi cade pe gînduri, ca şi cînd s-ar strădui să pătrundă înţelesul adînc al acestor cuvinte.

— Mă rog, fie mereu, fără întotdeauna! zîmbeşte Vera.

Petka chicoteşte.

— Întotdeauna şi mereu! Ce frumos sună: întotdeauna, mereu... mereu!

— Ei, hai, am stat de ajuns! Să mergem mai departe! propune Nataşa. Dacă o luăm de-a dreptul prin secară, pînă la crîng n-avem de mers decît o jumătate de verstă.

— O, Petea, Petea, mereu mă superi! oftează Vera, sprijinindu-se de umărul lui ca să se ridice.

O luăm prin secară, pe un hat larg, năpădit de pelin şi mohor.

— Aşa mi se întîmplă şi acasă: cînd mă supăr, încep să vorbesc incorect, zise Vera. Iar băieţii se agaţă numaidecît de asta.

— Cum Vera, ştii şi dumneata să te superi? o întreb, mirat.

— Şi încă cum! îmi răspunde, zîmbind. Dar băieţilor nu le e teamă de loc. Cînd mă exprim greşit şi spun ceva anapoda, ei mă îngînă imediat. Rîd şi eu. Mai ales Saşa e isteţ foc; şi are un umor cu totul aparte.

Vera începe să vorbească despre fraţii ei. Îi cunoştea surprinzător de bine: ceea ce spune vădeşte spirit de observaţie, multă afecţiune şi o intuiţie psihologică atît de subtilă, încît o ascult cu un interes real. Ceilalţi îşi arată cam prea de-a dreptul dorinţa de a schimba tema discuţiei.

— Ei hai, hai, că sfîrşesc îndată! replică Vera şi continuă să povestească fără capăt.

Deodată, în întuneric răsună o bufnitură de pumn, cineva icneşte şi Petka se dă de-a dura în secară.

— Prostule! strigă el de-acolo.

Mişa ţipă furios:

— Ţi-arăt eu, nemernicule!

Petka revine pe hat și se scutură de praf.

— Dacă-i mai mare și mai puternic, crede că poate să facă ce-i place ! mormăie, mînios.

— Ce s-a întîmplat ? Mișa, de ce l-ai lovit ? întreabă Sonia.

— Ei, drăcie ! Merg în drumul meu și deodată cineva mă apucă de nas !... Poftim de mai încearcă o dată !

— De unde să știu că era nasul tău ? Să-mi fi spus mai înainte. Văd un morcov, lung și ud... Firește, mi-a stîrnit interesul.

— N-are nici un haz, Petenka ! observă caustic Mișa.

— Lipicios, rece...

Ceilalți rîd. Petea se simte răzbunat. Mișa șuieră printre dinți :

— Paiață !

— A-aah-ah ! oftează o dată din adînc Petka. Își trage pantalonii și privește roată în jur. În ochii Nataşei stau două studente, spune el. În fiecare ochi cîte o studentă : una cu ochelari, alta fără.

— Astîmpără-te, Petea ! îl oprește, iritată, Nataşa.

— Ai de gînd să intri la institut ? o întreb.

— N-nu... nu știu, îmi răspunde, apoi își pironeşte ochii înainte. Uite și crîngul din Greokovo.

În mijlocul lanului auriu de secară coborînd lin în pantă, șerpuia o vîlcea largă ; pe una din costișele ei se deslușea un mic crîng de plopi tremurători, scăldat în razele lunii.

Vîlceaua fusese cosită. Pîrîiașul de pe fundul vîlcelei, năpădit de trestii și lozii, susură molcom în beznă ; sub malul înalt, lîngă bulboană, ceva țipă în apă monoton, abia auzit. Din adîncul vîlcelei vine o boare răcoroasă, jilavă și înmiresmată.

Am trecut pîrîiașul și am pătruns în crîng. În mijlocul crîngului se află o groapă pentru puieți, toată înflorită. Nataşa coboară pînă la margine și scoate din străfundurile unei tufe bogate de tei un săculeț de pînză.

— Fraților, va trebui să facem un foc ! Poftim cina, anunță ea cu un aer triumfător.

În săculeț găsim vreo treizeci de cartofi cruzi, patru lipii de secară și puțină sare. Toți izbucnim în rîs.

— Cum de le ai aici toate astea ?

— Foarte simplu ; vin deseori să citesc ; cînd mi se face foame, aprind focul, pun cartofi la copt și mă ospătez.

— Ehei, zise Petea, scărpinîndu-se după ureche, trebuie mai întîi să-ți vină în minte una ca asta !

Ne-am risipit cu toții prin crîng, rupînd pentru foc crenguțele cele mai de jos ale plopilor, care erau uscate. Crîngul s-a umplut de pîrîituri, larmă și rîsete. Vreascurile le aduceam la marginea gropii, unde Vera și Sonia se apucaseră să facă focul. Vreascurile trosneau cuprinse de flăcările care luminau tufișurile și crengile cele mai de jos ale plopilor din apropiere ; printre vîrfurile copacilor se vedea cerul spuzit de stele, de un albastru-închis ; din mijlocul flăcărilor zbucneau o dată cu fumul zeci de scîntei, stingîndu-se sus de tot. Vera trage în lături cărbunii aprinși și pune cartofii la copt în spuză.

La început am glumit și am rîs cu toții, apoi ne-am domolit. Focul se stingea, noi mîncaserăm tot. Punîndu-și capul cu părul zbîrlit pe genunchii Verei, Petka a adormit ; ca o mamă grijulie, ea îl învelește cu șalul și rămîne nemișcată. Și din nou, ca atunci cînd cîntă la pian, fața ei devine mai frumoasă, inspirată.

Am stat mult în jurul focului. Pe sub spuză șerpuiesc flăcărui subțiri. Deasupra capului freamătă ușor frunzișul plopilor. Încep să le vorbesc iarăși despre serviciul meu, despre foametea din ținut și despre febra tifoidă provocată de mizerie, le spun în ce situație grea ne aflam noi, medicii : se cerea un singur lucru — să-i hrănim, să-i hrănim cît mai bine pe cei sănătoși, ca să poată rezista infecției ; dar ajutoarele primite abia ne ajungeau pentru a nu-i lăsa să moară de foame. Groaznica boală îi dobora unul după altul și noi stăteam neputincioși în fața ei, cu medicamentele noastre inutile... Vera se uita gînditoare la fața lui Petka ; se pare că nu prea asculta : gîndurile ei erau departe, la Pojarsk, la frații ei.

În sfîrșit, ne ridicăm să ne întoarcem acasă. Luna a apus de mult, la răsărit apare o geană de lumină ; în vîlcea se lasă o ceață albicioasă și se face frig. E tîrziu, trebuie să ne întoarcem pe drumul cel mai scurt. Nataşa promite că se va duce ea dimineața să aducă barca.

Urcăm dealul, străbatem lanul de secară, apoi o luăm prin arătură și, în sfîrșit, ieșim la un drum bătătorit; ocolind lanurile de ovăz ale țăranilor, drumul coboară în vale pe lîngă un crîng de mesteceni, spre Lunca mare. Toată lunca era învăluită într-o ceață deasă, părea că în fața noastră unduiesc apele unui lac uriaș. Coborîm în lacul acesta învăluit în ceață. Din pricina umezelii, respirăm anevoie. În iarba care tivește drumul scînteiază boabe de rouă. Mergem, spintecînd ceața.

— Ascultați! ne îndeamnă brusc Nataşa, apucîndu-mă de braț.

Ne oprim. În jur stăruie o tăcere adîncă; și deodată, undeva în lanurile de ovăz, lîngă crîng, începe să cînte, sfios și nesigur, ciocîrlia... Trilul ei se frînge în aerul jilav și iarăși se înstăpînește tăcerea, mai adîncă.

În depărtare începeau să se profileze prin ceață siluete întunecate de copaci și acoperișurile caselor; în marginea satului latră un cîine. O luăm pe uliță și intrăm în curte. Aici nu mai era ceață; acoperișul negru al șurei contrasta cu cerul ce se lumina de ziuă; dinspre grajduri venea un aer călduț și miros de bălegar; se auzeau de-acolo mugete și tropăieli înfundate. Cîinii dormeau în jurul pridvorului.

— Ia, mai încet, că-i trezim pe toți! îi previn pe ceilalți.

Capul îmi vîjîie, nervii îmi sînt încordați. La toți ne lucesc ochii într-un chip ciudat. Și iarăși ne simțim veseli.

— Bem lapte, Mitea? mă întreabă Nataşa.

— Mai bine nu; trezim toată lumea.

— Facem așa: aducem laptele la tine sus și-l bem acolo.

Ideea au aprobat-o toți. Urcăm sus. După lapte este trimisă, desigur, Nataşa. Aduce o ditamai oală plină și o pîine albă.

— Să faceți bine și să beți tot laptele! zice ea.

— De ce?

— Dacă vede mama că nu l-am băut, altă dată o să ne dea mai puțin.

— Ehe, dacă începem așa, înseamnă că de fiecare dată va trebui să bem tot laptele!

21 iunie

După un sfert de ceas, însă, oala era goală. Acum, cînd nu se mai putea să facem gălăgie, pusese stăpînire pe toţi o veselie nestăvilită ; fiece remarcă, fiece cuvînt căpăta o semnificaţie teribil de caraghioasă ; toţi ne stăpînim, ne ţistuim unii pe alţii ca să nu rîdem, ne muşcăm buzele şi totuşi rîdem într-una... Cu chiu, cu vai izbutesc să-i scot din odaie.

Ce tîrziu s-a făcut ! Soarele răsare şi razele lui piezişe alunecă pe zidul de cărămidă al şurei, parcul scăldat în rouă e o simfonie de ţîrîituri şi ciripeli ; bătrînul Gavrila, cu faţa posomorîtă şi somnoroasă, pune calul la saca.

Hai la culcare !

21 iunie

M-am trezit pe la unsprezece şi am rămas în pat. În cameră e semiîntuneric, soarele amiezii răzbeşte prin perdele şi se reflectă în sticla garafei ; e linişte, de jos, de undeva de departe, aud acordurile pianului... Mă simt plin de sănătate şi vioiciune, inima mi-e uşoară de tot şi-mi vine să zîmbesc şi lucrurilor. Zău, nu e de loc greu să fii fericit !

Mişa şi cu Petea vin să mă ia la scăldat. Mă îmbrac şi pornim în fugă, luîndu-ne la întrecere pînă la rîu. Cerul e albastru şi fierbinte, soarele frige ; pe deal, parcul umbros a încremenit într-o adîncă toropeală, parcă vlăguit de arşiţă. Dar apa e încă plină de prospeţime, te învăluie într-o răcoare blîndă şi gingaşă ; înoţi abia dînd din mîini şi din picioare în apa asta verde, străvezie, luminată pînă în adînc de razele soarelui. Ne-am scăldat vreo oră, pînă s-a sunat pentru micul dejun. Veniseră toţi în păr ; masa — încărcată de bunătăţi : plăcintă, iaurt, drob, ridichi, şuncă, castraveţi. Stau tot lîngă unchiul şi el îmi spune iarăşi cîteva noutăţi interesante : caşa de hrişcă e o mîncare naţională rusească, există chiar o zicală — „nici o masă — fără caşă", că nemţii preferă berea, iar ruşii votca etc.

Intră Nataşa şi se aşază la masă.

— Nataşa, de ce nu-i dai bună ziua lui Mitea ? spune Sofia Alexeevna. Ia seama că el nu e la curent cu „principiile" tale şi s-ar putea supăra.

Pe buzele Nataşei lunecă un surîs — îmi întinde mîna.

— Şi, mă rog, ce fel de „principii" ai tu în privinţa asta ? o întreb.

Nataşa pufneşte în rîs.

— Nu ştiu despre ce principii vorbeşte mama, îmi răspunde, aşezîndu-se lîngă mine. Numai că... Uite, noi ne-am văzut acum opt ore ; dacă oamenii nu se văd opt ore în timpul zilei, nu-i nimic, dar dacă în răstimpul acestor opt ore au dormit, cînd se revăd trebuie să se sărute sau să-şi strîngă mîna. Nu-i aşa că-i caraghios ?

— Nu-i nimic caraghios în asta, explică pe un ton de povaţă Sofia Alexeevna. Există o anumită convenţie între oameni, care...

— Pentru noi totul e caraghios, absolut totul ! se aprinde deodată unchiul, pironind asupra Nataşei o căutătură aprigă. Să spui bună ziua şi la revedere e o prejudecată ; să te comporţi cum îi şade bine unei fete mari e o prejudecată... Dar să citeşti tot soiul de cărticele şi, fără a le supune unei critici, fără a chibzui asupra lor, să te comporţi după cum te învaţă ele, asta nu mai e prejudecată ! E, mă rog, principial şi distins.

Nataşa zîmbeşte şi, tăcută, îşi vede de ceaşca ei. Se pare că între ea şi taică-su există ceva care i-a făcut nu o dată să se ciocnească.

După micul dejun, aflu de la Vera cum stau lucrurile. De doi ani, Nataşa se prepară cu multă sîrguinţă la limbile antice, pentru diploma de bacalaureat, care, aşa cum au comunicat ziarele, se va cere pentru intrarea la proiectatul institut de medicină pentru femei. Unchiul era foarte nemulţumit de preocupările Nataşei : Sonia, care împlinise douăzeci şi trei de ani, pare-se că nu mai putea spera să se căsătorească ; Nataşa era mai vioaie şi mai frumoasă decît soră-sa, şi unchiul nădăjduia ca măcar ea să-i dăruiască nepoţei. Nataşa se consacrase însă cu totul clasicilor ; la Pojarsk nu se mai ducea nicăieri şi nici măcar nu ieşea să-i salute pe oaspeţii invitaţi anume pentru ea. Ca să scape de vizite şi de musafiri, în toamna trecută a hotărît să rămînă peste iarnă în sat. A avut loc

o scenă foarte supărătoare ; unchiul i-a spus Nataşei că n-are decît să stea unde voieşte, dar nici de la el să nu mai aştepte vreo concesie. Nataşa a stat toată iarna la ţară ; dimineţile aduna în camera de musafiri băieţi şi fete de ţărani, îi învăţa carte, le citea ; serile învăţa pe rupte gramatica greacă a lui Grigorevski şi traducea din Homer şi Horaţiu. În primăvară, proiectul cu privire la institutul de medicină pentru femei a fost returnat de consiliul de stat ; rezolvarea problemei se amînase pe un timp nedeterminat. Nataşa şi-a propus atunci să se înscrie măcar la Şcoala de asistente medicale „Rojdestvenski". Dar ca să intri acolo, se cere învoirea părinţilor. Cînd i-a vorbit unchiului despre şcoală, el a rîs răutăcios şi a zis că rugămintea Nataşei îl miră foarte mult : cum aşa ea, o fată „atît de independentă", catadicseşte să-l roage ceva ! Nataşa i-a răspuns că nu-i cere decît asentimentul, pentru că de întreţinut are să se întreţină singură (avea strînse din meditaţii vreo trei sute de ruble). Unchiul a refuzat-o însă, fără discuţie. În sprijinul Nataşei a intervenit doctorul Likonski, tatăl Verei şi al Lidei, singurul om care are o înrîurire asupra unchiului încăpăţînat şi mărginit ; dar nici argumentele lui n-au ajutat la nimic. Unchiul a declarat categoric că îi e teamă s-o lase pe Nataşa, cu firea ei, singură la Petersburg.

26 iunie

Poate că e doar o urmare a acelui avînt al forţelor vitale care se observă îndeobşte după vindecarea de tifos — dar ce importanţă are asta ? Ştiu numai că mă simt deplin fericit, fericit *aşa,* fără nici un motiv... Zile senine, seri calde şi înmiresmate, muzica Verei — ce-mi trebuie mai mult ? Nici nu bag de seamă dacă timpul trece sau stă pe loc. Nu mă frămîntă nici un fel de probleme, sufletul mi-e împăcat şi limpezit. Nici cărţi moderne nu mai citesc : bunicul unchiului meu, un om foarte instruit, a lăsat o bibliotecă enormă ; cărţile lui zac acum aruncate claie peste grămadă într-o cămară de la etaj şi slujesc de hrană şoarecilor. Îmi petrec acolo ore întregi, alegînd şi punînd în ordine cărţile şi hîrtiile. Îmi place să mă afund cu totul în viaţa asta de mult dispărută, în care

Voltaire făcea casă bună cu Vieţile sfinţilor, Rousseau cu iobăgia, *Les liaisons dangereuses*[1] cu Thomas din Kempis, o viaţă aspră, naivă, voluptoasă şi sentimentală.

Nataşa îmi aduce o mulţime de bolnavi. Cunoaşte pe toată lumea din sat, e prietenă cu toţi. Mă însoţeşte în vizite, prepară medicamentele. E puţin ciudată atitudinea ei faţă de mine : parcă mă studiază, parcă aşteaptă ceva din parte-mi, ori parcă ar încerca să se apropie ea de mine. Se poate totuşi să mă înşel. Dar ce ochi frumoşi are !

Cînd vorbeşte, din spusele ei adie ceva vechi, dar atît de frumos ! Vrea să ştie ce părere am despre obşte, ce importanţă dau sectelor religioase, dacă socotesc posibilă şi de dorit dezvoltarea capitalismului în Rusia. Din întrebările ei răzbate bănuiala că mă interesez îndeaproape de toate astea. Mă rog, mă interesez într-adevăr, dar, ca să fiu sincer, discuţiile acestea îmi sînt extrem de neplăcute. Citesc cu cea mai mare plăcere o carte în care aflu ceva nou în astfel de probleme, sînt gata să şi discut despre ele, dar doresc ca pentru interlocutorul meu, la fel ca şi pentru mine, ele să rămînă probleme teoretice obiective, ca bunăoară problema justeţei teoriei fagocitozei sau aceea a probabilităţii ipotezei lui Altmann. Nataşa pune însă prea multă pasiune în toate acestea, ceea ce mă face să mă simt încurcat. Îi răspund în silă şi schimb vorba.

Şi în altă privinţă mă simt adesea descumpănit cînd stau de vorbă cu ea : Nataşa ştie că eu aş fi putut să rămîn la catedră, că am avut posibilitatea să mă aranjez bine, şi totuşi m-am dus să lucrez ca medic de zemstvă. Îmi pune tot soiul de întrebări despre activitatea mea, despre raporturile cu ţăranii ; ea vede în toate acestea principii temeinice ; în conversaţie foloseşte expresii ca : „datoria faţă de popor", „cauza", „ideea". Pe mine asemenea cuvinte mă irită, ca scrîşnetul sticlei sub apăsarea unui sfredel.

[1] Legături primejdioase, celebrul roman francez de moravuri de Laclos (1741—1803).

27 iunie

Ni s-au adus ziarele de la gară. La Baku a izbucnit holera. Epidemia urcă încet, dar stăruitor, în sus pe Volga.

28 iunie

Dacă am început să scriu, atunci să scriu totul, deși mă simt dezgustat și scîrbit cînd îmi aduc aminte. După micul dejun, Vera, Sonia, Nataşa şi eu am jucat crochet în curte. Din vorbă-n vorbă, am ajuns cu discuția la Elena lui Turgheniev ; Sonia, care recitise de curînd *În ajun*, a spus despre Elena că e „cea mai luminoasă și mai izbutită imagine a femeii ruse". Eu am combătut această prețuire nemeritată. Elena, am spus, e o variantă a unui tip foarte vechi : năzuințe nedeslușite spre zări îndepărtate, ignorarea celor din jur, căutarea a ceva de efect, strălucitor, extraordinar — iată esența acestui tip. Elena l-a îndrăgit pe Insarov nu fiindcă acesta i-a arătat un ideal, ci pur și simplu pentru că era nimbat de o aureolă, pentru că era „un om minunat" ; pentru ea, ființa lui Insarov acoperă cu totul idealul pe care îl slujește. Desigur, Elenei îi face cinste alegerea ei, dar... îndrăgind un erou, bunăoară ca Garibaldi, „nu-i mare lucru", așa cum s-a exprimat Șubin ; nu-i mare lucru nici să mori pentru *Italia*, numai din dragoste pentru *Garibaldi*. Atunci cînd Insarov se îmbolnăvește grav, un singur gînd îi aduce consolarea Elenei : „dacă moare el, voi muri și eu". Pentru ea nu există nimic altceva în afară de dragostea ei, și se înțelege de ce, după moartea iubitului, ea trebuia să plece neapărat în Bulgaria... Nu, Elena nu e nicidecum „cea mai luminoasă imagine a femeii ruse". Oare într-adevăr marele ideal al unei femei constă în a găsi un bărbat, om de acțiune, care să fie demn de iubirea ei ? Să nu aspire și ea personal la acțiune ? Chiar dacă este vorba de ceva modest, fără răsunet, chiar dacă nu-i va aduce decît nesfîrșite lipsuri, chiar dacă își va sacrifica tinerețea, ferici-

rea și sănătatea — ei și ? Doar nu e un amuzament, nu e un fundal pentru romane poetice ; e o muncă grea, pe care o înfrumusețează conștiința că nu trăiești în zadar. Și noi am avut și avem multe femei pentru care conștiința aceasta prețuiește mai mult decît eroul cel mai strălucit...

Pe cînd vorbeam, mă dezgusta tonul meu emfatic, dar mă subjuga atenția avidă cu care mă asculta Nataşa. Nu-și mai lua de la mine ochii, în care se citea bucurie și nedumerire, și privirea ei exprima atîta spaimă că am să mă opresc, că am să las, ca de obicei, discuția neterminată ! Dar iată, nu m-am oprit și n-am schimbat vorba... O, ce mîrșăvie !

Degeaba caut să mă conving că am fost sincer, că în teama mea de „vorbele mari" e ceva bolnăvicios : mă simt rușinat, cu inima grea, ca și cînd, din dorința de a arunca praf în ochi, m-am înveșmîntat în hainele bogate ale altuia.

Ora 11 seara

Toată seara am stat sus, în cămară, alegînd cărțile. Soarele s-a ascuns în dosul norilor purpurii și în cîteva rînduri a dat să picure ploaia. La cină, unchiul a stat posomorît și taciturn : avea de gînd să înceapă a doua zi căratul fînului, dar barometrul scăzuse brusc ; pe Vîkonka, oamenii n-au apucat să facă fînul căpițe și a rămas peste noapte în poloage. Geamurile erau deschise și în parcul cufundat în întuneric ploaia șiroia încet. Nataşa stătea și ea tăcută. De cîteva ori am surprins asupră-mi privirea ei atentă, nehotărîtă, parcă în așteptare. După masă, cînd i-am urat noapte bună, dîndu-mi mîna, și-a ridicat deodată ochii la mine și a rostit încet :

— Mitea, aș vrea să te-ntreb atîtea !

Iar eu, eu n-am întrebat-o ce anume ; am dat numai grav din cap și, fără să mă uit la ea, i-am răspuns că îi stau întotdeauna la dispoziție. Ca și cînd n-aș bănui de loc ce vrea să mă întrebe...

30 iunie

Tot timpul mi-l petrec în cămară, printre cărți. Cerul e împînzit de nori, burează la nesfîrșit; în zarea jilavă și tulbure se întind țarinile negre; stăncuțele făcute ciuciulete croncănesc pe acoperiș... Încerc zadarnic să-mi înăbuș starea de iritare de nimic motivată, care nu mă părăsește nici o clipă. Mă supără și răpăiala plictisitoare a ploii pe acoperiș, și ferestrele astea prăpădite prin crăpăturile cărora vîntul suflă cu putere, și mirosul nesuferit de șoareci și de hîrtie putregăită pe care-l răspîndesc cărțile. Cînd mă gîndesc ce umilit mă simt lîngă Nataşa, mă apucă toate furiile: au trecut două zile și eu, ca un băiețaș a cărui poznă a fost descoperită, mă tem de o discuție cu ea și caut s-o evit. Nataşa a observat asta. Se ține deoparte, dar în ochii ei stăruie o privire tristă și nedumerită. Dumnezeu știe cum și-o fi explicînd purtarea mea. Azi dimineață am întîlnit-o din întîmplare pe sală; m-a privit speriată și a trecut fără să-mi vorbească.

Capul mi-e greu, simt în piept o durere stăruitoare și iarăși am început să tușesc...

1 iulie

Aseară m-am culcat înainte de a se fi servit cina. Azi m-am trezit devreme. Am dat la o parte perdelele și am deschis geamul. Cerul e curat și senin, soarele scaldă în lumina-i fierbinte parcul încă ud de ploaie; teii au dat primele flori și vîntul slab îmi aduce mireasma lor abia deslușită; totul în jur cîntă și ciripește voios... În suflet nu mi-a rămas nici urmă din neplăcerile de ieri. Trag aerul adînc în piept, îmboldit să fac un efort, o muncă fizică, într-atît mă simt de vioi și de puternic.

M-am dus la grajd și am pus șaua pe Beseonok. Nu mai fusese plimbat de mult, și abia l-am încălecat. Necheza mînios și se smucea de sub mine cînd înainte, cînd în lături, tremurînd tot de nerăbdare. Înadins, ca să mă lupt cu el, l-am ținut la pas pe ulița satului și tot așa am străbătut toată Lunca mare. Șaua mirosea a piele

și mirosul ei se răspîndea amestecat cu mireasma ierbii jilave din luncă.

Trecînd de stăvilar, am luat-o pe drumul Opasovului și atunci am slobozit frîul, pornind pe Beseonok în galop. Parcă s-a smuls din loc și a luat-o la goană ca turbat. Cînd călărești așa, te apucă o veselie nebună. Iarba de pe marginile drumului alcătuia fîșii monocrome, mi se tăia răsuflarea, dar eu tot dam pinteni calului și el gonea ca și cînd ar fi fugit de moarte.

La stînga, mărginind holdele de secară, s-a ivit pădurea din Sanino. Am strunit mînzul și curînd m-am oprit. Secara se întindea la nesfîrșit în toate părțile și pe deasupra ei unduiau ușor talazuri aurii. Peste tot, în jur, era liniște ; doar în tăriile albastre ale cerului cîntau ciocîrliile. Cu capul sus, cu urechile ciulite, Beseonok stătea și scruta depărtările. Un vînt călduț îmi bătea în față : îl respiram cu nesaț...

Sînt sănătos și liber sub cerul de cleștar —
Salut, cîmpie-ntinsă și fără de hotar !...

O rîndunică a săgetat văzduhul pe la picioarele calului și deodată, parcă aducîndu-și aminte de ceva, a dat din aripioare, a scos un sunet melodios și, descriind un semicerc scurt, a țîșnit înapoi. Beseonok își lăsase capul în pămînt și se schimba nerăbdător de pe un picior pe altul. Am ieșit pe drumul care șerpuia printre lanurile de secară ducînd spre pădurea din Sanino.

„Sănătos"... Sănătos nu eram ; îmi simțeam pieptul bolnav, dar senzația aceasta, cu totul nedureroasă, a bolii cuibărite în mine îmi făcea chiar plăcere și mă amuza s-o înfrunt : da, mii de bobițe galbene, trădătoare, din acelea pe care le-am contemplat de atîtea ori la autopsii, mi-au împînzit plămînii, dar eu călăresc și respir cu tot pieptul, sufletul meu rîde și nu mi-e teamă să mă gîndesc că sînt tuberculos...

Mi-am amintit de profesorul X, la care am lucrat timp de doi ani, un bătrîn posac, cu niște sprîncene amenințătoare, dar cu suflet nespus de bun ; îmi veneau în minte avertismentele lui cînd îi adusesem la cunoștință că intru în serviciul unei zemstve.

— Păi dumneata ştii, drăguţule, ce înseamnă serviciul la zemstvă ? a zis, sfredelindu-mă cu o privire mînioasă. Ca să intri acolo, trebuie înainte de toate să fii sănătos ca un taur : te udă vreo ploaie, cazi în vreun ochi de apă, nu ţii seamă — ieşi frumos şi mergi mai departe ! O să te bată vîntul şi o să te usuce, o să bei un pahar de rachiu la un han şi-ţi vezi înainte de drum. Dar dumneata... uită-te la pieptul dumitale : ajungi măcar pînă la două mii cînd sufli în spirometru ? Dumneata eşti bun de clinică, de laborator. Dacă pleci, dai în tuberculoză din primul an.

Ştiam că are dreptate şi totuşi am plecat ; m-au udat ploile, ba am căzut şi-n ochiuri de apă, zorind paşii pe vreme de dezgheţ la cîte-o femeie lăuză cu spasme de eclampsie. Cînd am constatat că asud noaptea şi tuşesc dimineaţa, şi, căzînd la bănuială, am cercetat şi găsit în sputa mea bacili Koch, tocmai conştiinţa că m-am expus de bună voie riscului m-a făcut să nu mă pierd cu firea. Şi iată că acum mi-e ruşine... de ce ? Mi-e ruşine să spun că omul nu trebuie să trăiască numai pentru el ! În faţa ochilor mei răsare faţa gingaşă, mereu mai palidă, a Nataşei, cu ochii ei mari şi trişti... Oare n-ar trebui să mă respect măcar atît cît să nu-mi fie teamă de o discuţie cu ea, să nu-mi fie teamă de întrebarea pe care vrea să mi-o pună ? Şi să n-o mai torturez tăcînd !

Lanurile de secară se sfîrşiseră şi drumul şerpuia acum printre puieţii de nuci şi de stejari de la marginea pădurii, pierzîndu-se în umbra desişului. De pretutindeni mă împresura o mireasmă proaspătă de stejar şi de ierburi de pădure ; în jur se înălţau sus de tot trunchiurile cenuşii ale plopilor ; prin frunzişul lor rar întrezăream cerul de azur. Era un drum părăsit, năpădit aproape cu totul de ierburi, şi crengile puieţilor de tei şi de arţari coborau jos de tot deasupra lui ; din iarbă răsăreau căciuliţele portocalii ale mînătărcilor şi frunzişul de un verde-aprins al tufelor de vişini sălbatici ; apoi am simţit un miros de ferigă... Potolit, Beseonok mergea în pas săltăreţ, arcuindu-şi gîtul negru şi frumos ; deodată, şi-a ridicat capul şi, uitîndu-se înainte, a scos un nechezat puter-

nic. La o cotitură a drumului, la cîțiva pași de mine a apărut Nataşa, călare pe şargul ei, Malcik.

Văzîndu-mă, a făcut o mişcare în şa şi a tras de frîu, încruntată ; calul şi-a lipit urechile de cap şi, lăsîndu-se pe picioarele din spate, s-a tras îndărăt.

— Nataşa ! Cum ai ajuns aici ? am strigat bucuros şi m-am repezit spre ea. Bună dimineața, draga mea ! M-am aplecat în şa şi i-am strîns cu putere mîna.

Nataşa s-a îmbujorat uşor şi mi-a aruncat o privire scurtă şi sfioasă.

— Ce bine că ne-am întîlnit ! Să fi ştiut, veneam înadins aici. Ce dimineață superbă ! Nu te mai saturi călărind... Cum, te şi întorci acasă ? Haidem mai departe, vrei ?...

Vorbind, nu-mi luam ochii de la fața ei drăgălaşă, pe care se citea veselie şi tulburare. Văzînd cît o bucură schimbarea ce se produsese în mine, căci ea nu încerca de loc să se ascundă, mă simțeam stînjenit şi ruşinat în adîncul sufletului, doream să-i arăt şi mai limpede cît îmi era de dragă.

— Să mergem, mi-e totuna, a răspuns, fistîcită, Nataşa, întorcînd calul.

— Îți mulțumesc !... Ce întîmplare să ne întîlnim tocmai aici ! Ce bine ; nu ? Draga mea, hai să mergem undeva... Vrei în Viroaga blestemată ?

Îl stăpîneam anevoie pe Beseonok, care se uita chiorîş şi necheza amenințător la Malcik, mergînd lipit de el. Drumul era îngust, ramurile ude ale plopilor tineri ne stropeau mereu. Călăream foarte apropiați.

— Adineauri am fost acolo, a spus Nataşa. S-a revărsat pîrîul şi s-a format o mlaştină ; am încercat să trec, dar n-a fost chip.

M-am uitat lung la Nataşa : ea fusese acolo !... Viroaga blestemată e o fundătură unde se zice că mişună lupii ; oamenii caută s-o ocolească şi ziua. Iar fetița asta se duce acolo dis-de-dimineață, aşa, în plimbare !... Nu ştiu de ce, poate datorită dispoziției în care mă aflam, în momentul acela toate mă atrăgeau la Nataşa : şi ținuta ei degajată şi elegantă pe cal, şi fața tulburată, radiind de fericire, şi toată, toată făptura ei, atît de drăgălaşă şi de simplă !

— Cum vrei, dar să știi că azi n-am să te las curînd acasă, i-am spus, rîzînd. Te-am prins, nu-ți dau drumul! Hai totuși să mergem încotrova.

Am ieșit pe drumul larg care străbătea pădurea. Drept ca o săgeată, alerga printr-un luminiș verde, scăldat în văpăile soarelui.

— Iată un drum tocmai bun pentru curse, am zis și m-am uitat cu un zîmbet la Nataşa.

Fata a tresărit.

— Hai să ne luăm iar la întrecere! mi-a propus, îndreptîndu-se în șa. Caii noștri sînt acum la fel de obosiți.

Mă mai luasem o dată la întrecere cu Nataşa și ea mă întrecuse, dar atunci eu străbătusem mai înainte cu Beseonok zece verste.

— Să vedem!

Le-am dat drumul la cai în galop. Abia și-au luat vînt, și Beseonok începuse s-o ia tot mai mult înaintea lui Malcik, cînd se ivi în cale un obstacol destul de neașteptat. Pe marginea drumului se foiau prin tufișuri doi purcei mărișori, scurmînd nepăsători pămîntul cu rîturile. Văzîndu-ne, au țîșnit, speriați, din tufișuri, au guițat lung și au luat-o la sănătoasa pe drum. Ne așteptam, firește, să-i vedem dintr-o clipă în alta cotind în lături, și galopam mai departe; dar purceii goneau și ei înaintea noastră, guițînd și mișcînd desperați din codițele lor scurte și subțiri.

— Au să fugă mereu așa, n-au să cotească pentru nimic în lume! mi-a strigat Nataşa, rîzînd cu hohote.

Ne-am strunit caii. Purceii și-au încetinit și ei fuga, guițînd speriați, și frecîndu-și coastele unul de altul.

Am încercat să-i ocolim cu băgare de seamă; purceii au guițat și au luat-o iar la goană. Eu și cu Nataşa ne-am uitat unul la altul și am pufnit în rîs.

— Ce încurcătură! am zis.

Nataşa își strunea rîzînd calul, care se smucea înainte. Acum, între noi dispăruse orice urmă de stînjenire. Nataşa se înviorase și era veselă de tot.

— Nu-i nimic, las' că trecem noi! a spus ea. Ăștia-s purceii lui Denis, pădurarul; tot trebuiau ei aduși acasă: la te uită pînă unde au ajuns, i-ar fi putut mînca lupii!

Să mergem la Denis și el o să ne dea să bem lapte. Căsuța lui e colo, într-o poieniță.

Am luat-o la pas, precedați de purcei.

— Tu nu l-ai văzut încă pe Denis, e numai de doi ani pădurar aici. Un bătrînel tare nostim — mititel, slăbănog... Odată, cînd abia intrase pădurar, mama, nimerind din întîmplare aici, l-a văzut : „Vai, moșule, dar ce paznic mai ești și dumneata ? Oricine te poate doborî !“ Iar el de colo : „Da de unde, coniță, nici n-au să mă găsească...“

N-o mai văzusem niciodată astfel pe Nataşa : fața ei radia o bucurie copilărească, deplină... Nu-mi puteam lua ochii de la ea.

Căsuța pădurarului se afla în fundul unei poieni largi, de curînd cosite. Denis, într-o cămașă albă din pînză de tort și cu opinci în picioare, ne-a întîmpinat în prag.

— Denis, moșule dragă, bună dimineața ! La dumneata am venit ! a zis Nataşa, sărind de pe cal.

— A-a, duduca din Kasatkino ! a exclamat Denis, mijindu-și ochii. Bine ai venit, duducă ! Vîrîndu-și căciula subsuoară, a luat caii de căpestre.

— Moșule, pune-ți căciula în cap !... Las' că priponim noi singuri caii... Iar dacă vrei să ne faci un bine, dă-ne un pic de lapte... Veneam încoace și dumnealui a zis: „Denis n-o să ne dea lapte !“ Cum, zic eu, Denis să nu ne dea ?

— Aracan de mine ! Păi ce, eu mi-s fitecine ? Slavă Domnului, s-o găsi el un pic de lapte, fii pe pace dumneata. Poftiți în casă. Fie-mea a dat o fugă pînă-n sat, așa că laptele am să vi-l dau eu.

Denis avea în el ceva nespus de comic : își mîngîia mereu foarte grav bărbuța cu perii rari, își încrunta sprîncenele, dar toată mimica aceasta nu izbutea să imprime nici un pic de seriozitate figurii lui mici cît pumnul și zbîrcite, și trupului său miniatural ; aveai impresia că un copil vrea să facă pe omul bătrîn, respectabil și mintos.

Am intrat în casă. Denis a pus dinaintea noastră două căni și o oală cu lapte proaspăt muls, apoi ne-a tăiat cîteva felii de pîine albă. Nataşa îi urmărea mișcările cu o privire veselă și turuia într-una.

— Pe conașul nu l-am mai văzut niciodată, a zis Denis. Mă uit, mă uit, dar nu-l cunosc...

— A venit de curînd...

Denis s-a uitat lung la Nataşa.

— Să-mi fie cu iertare întrebarea, duducă, ți-e cumva logodnic ?

— Da, vezi bine, e logodnicul meu !

— De-aia mă uitam la mata... De unde, îmi ziceam, atîta bucurie ?

— Cum să nu mă bucur, Denis ? Știi și matale că în ziua de azi nu-i lesne să-ți găsești logodnic. Nu găsești și pace, de parcă s-au prăpădit cu toții.

Denis și-a desfăcut brațele.

— Păi dară... Chiar așa, duducă ! Parc-au intrat în pămînt !

— Ha-ha, ha-ha ! Da uite că eu mi-am găsit unul.

— Păi să fie într-un ceas bun !... Dumnealui, ce e, are slujbă la percepție ?

Nataşa a izbucnit iar în rîs.

— Denis, dragule, de ce ți-i fi închipuind, mă rog, că are slujbă taman la percepție ?

— Știu și eu, duducă ?... Hi-hi-hi ! a rîs și el, uitîndu-se la ea.

Aflînd că sînt doctor, i s-a zugrăvit pe față o expresie de suferință și s-a apucat să-mi înșire toate bolile de care pătimea.

Am stat la Denis vreo jumătate de ceas. Am încercat să-i dau bani pentru lapte, dar el s-a supărat și a respins cu îndîrjire plata.

De acolo am plecat la Șipote, iar pe urmă în crîngul din Bogucearovo. La Bogucearovo am luat un ceai la medicul de zemstvă Troiți... Ne-am întors acasă abia spre prînz.

2 iulie. Ora 10 dimineața

Am recitit paginile scrise ieri. M-a îmbătat pesemne dimineața plină de lumină, mireasma pădurii, tovarășa mea tînără și veselă ; mă uitam ieri la Nataşa și-mi ziceam : așa va arăta cînd va iubi. Ceea ce vedeam acum

nu era dragoste, era altceva ; dar nu voiam nici să mă gîndesc la asta, voiam numai ca ochii ei radiind de fericire să zăbovească asupră-mi cît mai mult. Acum mi-e necaz și mă apucă toate furiile : la ce bun toate astea ? Am venit aici să mă odihnesc și să nu mă gîndesc la nimic. Dar făptura Nataşei stăruie dinaintea mea, ca ieri, în aşteptare...

Ora 11 seara

În sfîrşit, discuţia a avut loc... După cină, Vera și Lida au cîntat la patru mîini nu ştiu ce dans spaniol de Sarasate. Eu şedeam în salon, pe urmă am ieşit pe terasă. Nataşa stătea rezemată de grilaj și se uita în parc. Era o noapte fără lună, cu cerul spuzit de stele. Din desişul cufundat în întuneric venea miros de rouă. M-am oprit în cadrul uşii și mi-am scos o ţigară.

Cînd am aprins chibritul, Nataşa a întors capul.

— A, tu erai, Mitea ? a spus încet, îndreptîndu-se de spate. Nu vrei să mergem în parc ?... Uite ce frumos e...

Vocea i s-a frînt. Îşi mîngîia, tulburată, dantela de la mînecă.

Am coborît în dreptul rondului de flori și am luat-o pe o alee.

— Ţii minte, Mitea, a început deodată Nataşa cu hotărîre în glas, ţii minte, deunăzi îmi vorbeai cît e de necesară conştiinţa că nu trăieşti în zadar, că acesta e lucrul cel mai de seamă în viaţă... Eu mă gîndisem mult la asta și mai înainte, pînă a nu veni tu... Bine, dar e de-a dreptul îngrozitor să trăieşti și să nu ai nici o ţintă în faţa ta : cui îi mai trebuieşti tu oare ? Conştiinţa de care vorbeai tu, conştiinţa că eşti folositor e cea mai mare fericire...

Tăceam, muşcîndu-mi buzele. În sufletul meu creştea un simţămînt de vrăjmăşie faţă de Nataşa ; ar fi trebuit să înţeleagă, în sfîrşit, că discuţia asta era pentru mine grea și neplăcută, că e inutil s-o înceapă. Ar fi trebuit să-i fie măcar cît de puţin milă de mine. Faptul că mă vedeam pus în situaţia de a aştepta compătimire și indu-

rare din partea unei ființe care mai era aproape un copil mă înverșuna și mai rău împotrivă-i.

Nataşa tăcea.

— Am auzit că iarna trecută ai dat lecții la copiii din sat, am zis. Ia spune, o făceai cu plăcere, îți place ocupația asta ?

— D-da, mi-a răspuns Nataşa şi a înghițit în sec.

— Iată un ideal. Dacă vrei să te dăruiești cu totul lui, fă-te învățătoare. Ai să te afli lîngă popor, ai să te apropii de el și ai să-l poți îndruma.

Vorbeam ca un actor prost care recită un monolog învățat pe dinafară ; mi-era silă de mine însumi... Deodată, m-am întrebat ce i-aş fi spus dacă nu aveam la îndemînă ideea salvatoare — şcoala, alfa şi omega unui ideal „adevărat".

Nataşa mergea cu capul în piept.

— Draga mea, e într-adevăr un ideal minor, am spus după o vreme. Dar de unde să iei acum idealuri mărețe, grandioase ? De altfel, nu după ele se cunoaşte omul. E un ideal minor, dar care dă rezultate mari.

Suferam aproape fizic : ce fals şi ce retoric vorbeam ! Mi se părea că Nataşa vede acum limpede în mine, ba mi se părea că şi eu abia acum mă văd într-o lumină adevărată, văd ce cumplit pustiu zace în mine...

— Ei, asta-i prea de tot ! s-a auzit din întuneric vocea Verei. Eu şi cu Lida cîntăm pentru ei, ne dăm toată silința, şi dumnealor pleacă să se plimbe ! Mai meritați să vă cînt după asta ? N-am să vă mai cînt niciodată !

Vera, Lida şi Sonia s-au apropiat. Eram bucuros că se sfîrşea astfel discuția cu Nataşa.

3 iulie

S-au adus ziarele. Citindu-le, am simțit ca o adiere dintr-o altă lume. Holera se întinde tot mai mult ca un pîrjol în stepă ; cuprinde o gubernie după alta ; oamenii fug, îngroziți, din calea ei, în popor circulă zvonuri sinistre. Medicii noştri, însă, se bagă voioşi în foc, în întîm-

pinarea cumplitei vizitatoare. Se simte atîta forță în ei, atîta tinerețe și curaj! Sufletul mi s-a luminat... Mîine plec la Pojarsk.

4 iulie

Mă aflu la Pojarsk. Am venit cu trăsura, însoțit de Nataşa; ea are de făcut unele cumpărături în oraş. Am tras la Nikolai Ivanovici Likonski, tatăl Verei şi al Lidei. E medic şi are în oraş o clientelă vastă. Acum, pe timpul verii, stă singur cuc în casa lui spațioasă; soția şi copiii mai mici au plecat şi ei undeva la țară. Nikolai Ivanovici e un bătrîn simpatic, cu o figură inteligentă. Tot îl mai pasionează ştiința; fiece clipă liberă şi-o petrece în laboratorul său.

Am sosit seara, la vremea cinei. I-am pus lui Nikolai Ivanovici o seamă de întrebări în legătură cu holera. Epidemia înconjoară într-un semicerc gubernia şi pe ici colo s-au şi semnalat cazuri izolate de îmbolnăvire. La Pojarsk nu se simte nevoie de medici, dar în județe e lipsă; în oraşul Slesarsk, de pildă, care e capitală de județ, nu poate fi găsit un medic pentru cartierul de peste rîu, Cemerovka, locuit de meşteşugari. Da, mîine o să trimit acolo o cerere.

5 iulie, duminică

Pe garduri şi pe stîlpii felinarelor s-au lipit afişe prin care locuitorii Pojarskului sînt invitați să vină azi la catedrală, unde vor lua parte la „un tedeum pentru izbăvirea de boala numită holeră, iar după tedeum va urma o procesiune prin tot oraşul". M-am dus şi eu. Pe străzi parcă pierise orice suflare; uriaşa piață a catedralei era ticsită de lume; nici gînd să poți răzbi în biserică. În jurul turlelor se roteau, ciripind, rîndunelele; soarele scînteia în aurul prapurilor rezemate de ziduri; dinăuntru abia se auzeau cîntările. Stăteam şi priveam mulțimea. Fata asta frumoasă, palidă, care ține cu atîta evlavie icoana Maicii Domnului din Tihvin, omulețul acela

cu capul creț, în surtuc, ori calicul de colo vor cădea poate, în mai puțin de o săptămînă, în ghearele holerei.

În jurul meu se vorbea despre moartea recentă a arhiereului din localitate, despre itinerarul procesiunii; despre scopul tedeumului însă, nici un cuvînt; văzui doar cum un meșteșugar voios făcea cu ochiul vecinului și glumea, arătînd pe o babuță prăpădită care trecea, tremurîndu-și capul:

— Noi ne rugăm să piară holera și holera uite-o colea!

Umblînd prin mulțime, am dat piept în piept cu Viktor Sergheevici Gastev. E perceptor la Slesarsk și a venit la Pojarsk la nu știu ce consfătuire. Am intrat în vorbă. I-am spus că am trimis o cerere la ei, la Slesarsk.

S-a holbat la mine.

— La Slesarsk? Ei bine, amice, telegrafiază îndată că renunți.

— De ce?

— N-ai auzit de meseriașii noștri de peste rîu? În trei zile te curăță.

— Așa-s de porniți oamenii?

Viktor Sergheevici a ridicat din umeri și și-a aprins un trabuc. Pe urmă, săltîndu-și enigmatic sprîncenele, s-a aplecat spre mine și mi-a spus în șoaptă:

— Acolo, dragul meu, ar trebui să se trimită un regiment de soldați și să li se dea cartușe, ca să fie gata în orice clipă să treacă la acțiune. Dar la noi știi cum este: pînă nu tună, nu-și face nimeni cruce; apoi, cînd e prea tîrziu, se apucă să bombardeze pe guvernator cu telegrame: „Dați-ne trupe!" Deocamdată, slavă Domnului, holera n-a izbucnit încă la noi, dar ascultă numai ce zvonuri s-au și pornit să circule: cică oamenii găsiți beți vor fi duși la spital și dați cu var, cică toate fîntînile din oraș au fost otrăvite și doctorii au lăsat numai una curată, pentru ei; mulți au și văzut cu ochii lor cum niște oameni sănătoși erau prinși cu cîngile ziua nămiaza mare și duși la spital... Oamenii ăștia au declarat pe față: dacă se ivește holera la noi, îi omorîm pe toți doctorii. E o grozăvie, dragul meu! Ce vrei mai mult? Dintre medicii locali nici unul nu se înduplecă să meargă la Cemerovka.

În pridvorul catedralei au ieșit preoții în veșminte aurite ; cîntările s-au auzit mai tare. Un freamăt s-a pornit în mulțime, oamenii au început să-și facă semnul crucii, pe deasupra capetelor au fluturat prapurile. Un cățeluș jigărit, schelălăind amarnic, fugea în trei picioare prin mulțime ; toți cei pe lîngă care trecea socoteau de datoria lor să-i dea o lovitură de cizmă ; cățelușul se prăvălea pe o rînă, apoi se ridica și fugea mai departe, schelălăind. Procesiunea s-a îndreptat spre poarta cetățuii.

— Haidem și noi ! a zis Viktor Sergheevici. Ia spune, ce mai fac ai voștri, acolo, la țară ? Peste o săptămînă plec în concediu la Smolensk și în drum am să mă opresc să-mi văd fina. (Era nașul Soniei.)

La despărțire, Viktor Sergheevici m-a sfătuit încă o dată, stăruitor, să-mi retrag cererea cît mai e timp.

6 iulie

M-am întors la Kasatkino, deoarece va trebui poate, să aștept numirea mai mult de-o săptămînă.

Aseară, înainte de a pleca din Pojarsk, am luat ceaiul la Nikolai Ivanovici. Ne-a servit Nataşa. În timp ce unchiul ei îmi vorbea despre cercetările sale asupra metabolismului la bolnavii de podagră, a intrat servitoarea și i-a spus că îl caută „un om".

— Ce vrea ? Spune-i să intre, a zis el.

În ușa sufrageriei s-a ivit un om înalt, într-o hăinuță de tîrgoveț, cu cizme scîlciate. Ne-a salutat și s-a oprit umil în prag.

— Ce dorești, amice ? l-a întrebat Nikolai Ivanovici.

— Poftiți o carte de vizită de la Vladimir Vladimirovici.

Unchiul a parcurs repede cele cîteva rînduri scrise pe cartea de vizită, a roșit ușor și s-a încruntat.

— A, scuzați-mă ! Îmi pare bine de cunoștință ! și a întins mîna vizitatorului. Poftim, luați loc ! Beți un ceai ? Domnul Gavrilov ! ni l-a prezentat apoi.

Buzele subțiri ale vizitatorului au schițat un surîs. S-a înclinat către noi și s-a așezat tot atît de umil la masă, pe marginea scaunului. Era un bărbat uscățiv, de

vreo treizeci și cinci de ani, cu un barbișon cu firele rare ; părea un mic comerciant sau negustor de vite, dar fruntea îi era de intelectual.

Nikolai Ivanovici a mai citit o dată cartea de vizită și a întrebat :

— De fapt, ce doriți dumneavoastră ?

— Anul acesta, după cum știți, a început Gavrilov cu același surîs stăpînit, s-a abătut asupra Rusiei o foamete cum n-a mai fost de multă vreme. Oamenii mănîncă lut și paie, mor cu sutele de scorbut și de tifos. Iar societatea, care trăiește din munca poporului, și-a arătat, după cum știți, toată slăbiciunea ei morală. Chiar și în fața acestei calamități ea n-a știut să se ridice la înălțimea unei idei, n-a știut să se contopească cu poporul și să-i vină în ajutor, ca de la frate la frate. S-a eschivat cu fleacuri, numai ca să-și adoarmă conștiința, ba dansînd în folosul muribunzilor, ba îndopîndu-se în folosul înfometaților, sau donînd o jumătate de procent din salariu. Dar și aceste fărîme le-a dat poporului ca pe o pomană, corupîndu-l, pentru că orice pomană e o corupere. În prezent, poporul nu și-a revenit încă după această calamitate, în multe gubernii avem al doilea an de secetă și iată, vine o nenorocire și mai mare — holera...

Nikolai Ivanovici îl asculta, strîngîndu-și în pumn barba lungă și căruntă, și se uita pe geam.

— Societatea, firește, nu se dezminte, a urmat Gavrilov. În această nouă nenorocire, care o amenință și pe ea însăși, societatea se leapădă de toate și fuge să-și caute salvarea unde s-o nimeri. În mijlocul poporului au rămas numai medicii, și asta e prea puțin. Poporul are nevoie de ajutor material, ba încă și mai mult, de ajutor spiritual. Nu i se dă nici unul, nici altul.

Nikolai Ivanovici își lăsase capul pe braț și se uita la vîrful cizmei sale.

— Societatea trebuie, în sfîrșit, să se dezmeticească. Ea datorează poporului totul și nu-i dă nimic în schimb. „Alții au muncit și voi le-ați luat rodul muncii", spune Isus...

— *Pardon*, l-a întrerupt Nikolai Ivanovici, vă ascult, vă tot ascult... totuși nu sînt încă dumerit ce doriți, în definitiv de la mine ?

— M-am adresat dumneavoastră pentru că Vladimir Vladimirovici mi-a spus că sînteţi un om bun. În prezent, numai în oameni din aceştia ne putem pune nădejdea.

— Doriţi... să donez ceva în folosul înfometaţilor ? a întrebat Nikolai Ivanovici, rostind rar cuvintele şi înălţînd sprîncenele.

— Noi avem nevoie de inima dumneavoastră, de mintea dumneavoastră, a răspuns Gavrilov cu un zîmbet uşor la întrebarea nepăsătoare a lui Nikolai Ivanovici. Banii ne interesează în ultimul rînd ; nu avem nevoie *numai* de bani. Şi, în orice caz, eu nu am venit aici să cer bani.

— Ce atunci ?

— Ajutorul dumneavoastră moral, o muncă activă în folosul celor nefericiţi.

— Aha !... Bine, muncă-muncă, dar trebuie să fiţi de acord că pentru asta e nevoie totuşi în primul rînd de bani.

— Nu banii guvernează lumea, ci ideile. *În primul rînd* e nevoie de iubire.

— Şi după asta de bani, nu ? Pîinea trebuie să i-o plăteşti negustorului cu bani, nu cu iubire.

— Banii nu-s o problemă, bani se pot strînge lesne. Asta-i toată nenorocirea la noi, că oamenii se răscumpără de orice îndatorire cu bani.

— Credeţi ? Ei bine, iată ce vă spun : cunosc trei pătrimi din locuitorii oraşului, totuşi nu m-aş prinde să colectez prea mulţi bani.

Gavrilov a ridicat din umeri.

— Ciudat ! Eu nu cunosc aici pe nimeni, sînt venit abia de trei zile, cu toate acestea mă angajez să strîng într-o lună cinci sute de ruble.

— Ei bravo !... a rîs Nikolai Ivanovici. Am să vă povestesc o întîmplare. Era aici la noi un student la drept ; omul absolvea facultatea şi rămăsese fără un ban, fiind ameninţat cu exmatricularea pentru neplata taxelor. M-am gîndit să fac o colectă. Printre altele, am trecut pe la o familie bogată de comercianţi, al cărei medic curant eram de vreo cincisprezece ani. Domnişoarele numai briliante şi dantele. Le spun ce şi cum. Ele strîmbă din nas. „Să vedem, mi-au zis, poate găsim ceva". M-am adresat fra-

telui lor : „Cu domnişoarele nu pot să mă înţeleg ; dumneata, Platon Stepanîci, eşti un om energic ; ocupă-te dumneata de asta : îţi dai seama că trebuie să-i dăm omului o mînă de ajutor !“ Ei bine, ştiţi ce-a ieşit din osteneala mea ?

— Ce-a ieşit ?

— Cum credeţi ?

— Nu ştiu.

— De atunci, n-am mai fost chemat în casa aceea ! a curmat povestirea Nikolai Ivanovici, aprinzîndu-şi o ţigară.

Gavrilov s-a uitat atent la el.

— De ce mai trataţi astfel de oameni ? a întrebat, ridicînd uşor o sprînceană.

Surprins, Nikolai Ivanovici a înghiţit în sec şi a strîns din umeri.

— Cum de ce ? Un medic e obligat să trateze pe oricine.

Gavrilov a continuat să se uite la el cu o privire ironică, rîzînd în ascuns.

— Şi ce fel de „muncă activă“ doriţi de la mine ? a întrebat apoi Nikolai Ivanovici, încruntîndu-se. Vreţi cumva să merg la ţară, în mijlocul poporului ?

— Poporul nu e numai la ţară, e şi la oraş, e pretutindeni, şi pretutindeni el are nevoie de ajutor. Un singur lucru se cere : nu binefacere de la domn la prostime, ci ajutor de la frate la frate. Cînd un sinistrat vine la un ţăran, acesta îl pune la masă, îi dă de mîncare şi-i strecoară şi un bănuţ ; sinistratul se simte un tovarăş, care a fost lovit de nenorocire. Cînd sinistratul vine la boier, dumnealui îi trimite prin jupînească un pitac, şi în situaţia asta sinistratul e un calic care primeşte pomană. Or pomana e cea mai rea dintre toate corupţiile, pentru că ea demoralizează în egală măsură şi pe cel care dă, şi pe cel care ia. Domnii se adună din diferite punote ale oraşului şi discută cu pasiune şansele lui Gladstone în alegeri, sau despre posibilităţile de realizare a proiectelor lui Henry George ; şi tot acolo, la subsol, se dezbate cu nu mai puţină îndîrjire care Maica Domnului e mai îndurătoare — cea din Ahtîrka sau cea din Kazan, sau pe cîte ba-

lene se sprijină pămîntul. Sînt două lumi deosebite, care nu au nimic comun între ele...

Nikolai Ivanovici își legăna nerăbdător piciorul. Gavrilov a întrebat cu un zîmbet umil :

— Iertați-mă, poate v-am plictisit ?

— De loc. Vai de mine ! Numai că... Vă ascult cu atenție și totuși nu pot să înțeleg cu nici un chip ce anume... sînt obligat să fac.

— Să vă apropiați mai mult de frații dumneavoastră și atît ; să-i ajutați, dar nu cu pomeni ; să nu păstrați numai pentru dumneavoastră cunoștințe care trebuie să devină un bun al tuturor...

— Și ? a rămas în așteptare Nikolai Ivanovici.

— Vine holera. Poporul e înfometat și acesta e cel mai bun teren pentru ea ; poporul e ignorant și asta îi răpește ultimele mijloace de apărare. E timpul, e timpul să ne dăm seama că atunci cînd în jurul nostru mor oameni, e rușinos să facem lux. (Gavrilov a cuprins cu o privire scurtă masa și gustările de pe ea.) Mă aflu în oraș numai de trei zile, dar am și văzut înfiorătoare tablouri ale mizeriei, ale unei mizerii rușinoase și timide, căreia îi e greu să ceară. Oamenii se adăpostesc cu zecile în cămăruțe sordide, și noi ocupăm cîte cinci-șase odăi ; oamenii sînt bucuroși să aibă la masă doi cartofi, și noi ne îndopăm de nu ne mai putem mișca. Și dacă asemenea oameni vin la noi, îi privim nu rușinați, ci cu un aer disprețuitor și nu-i lăsăm mai departe de antreu. O singură soluție există : să înțelegem că e *un om necinstit* acela care nu vrea să priceapă ce datorii are și să împartă frățește cu cel oropsit casa și masa sa, totul ; să dovedim că vrem cu adevărat să ajutăm, și nu numai să ne adormim conștiința.

— Dacă v-am înțeles bine, a spus Nikolai Ivanovici, stăpînindu-și un zîmbet pe sub mustăți, îmi propuneți să poftesc la mine în casă trei-patru familii de oameni săraci, să le instalez aici, să le dau de mîncare și de băut, să le instruiesc... Da ?

— Da ! a răspuns Gavrilov și pe buzele lui flutură iarăși zîmbetul acela abia deslușit.

— Nikolai Ivanovici și-a îndreptat o privire plină de curiozitate către oaspetele său. Nataşa, sprijinindu-și băr-

bia în palmă, își încruntase fruntea și nu-și mai lua ochii nici ea de la Gavrilov.

— Bine, domnule Gavrilov, a spus Nikolai Ivanovici pe un ton de reproș, nu ți-e rușine să spui asemenea prăpăstii ?

— De ce credeți că sînt prăpăstii ? a întrebat Gavrilov cu același surîs scurt, fără să se supere cîtuși de puțin.

— Aș mai înțelege propunerea dumitale dacă ar fi vorba de vreo familie anumită care trebuie ajutată. Dar dumneata, după cît înțeleg, vezi în propunerea asta un remediu, ca să zic așa, universal.

— Dacă veți proceda în felul acesta numai dumneavoastră, va fi, desigur, prea puțin. Dar aici are mare însemnătate ideea, exemplul. Sînteți unul dintre cei mai stimați oameni din oraș ; inițiativa dumneavoastră va stîrni poate la început nedumerire, dar pe urmă va găsi imitatori. De aceea nu reușim noi să facem nimic, pentru că toți se conduc după o zicală mincinoasă, dar foarte comodă : „Cu o floare nu se face primăvară".

— Mda, tabloul e în orice caz destul de înduioșător : noi vom munci din răsputeri, de trei ori mai mult ca înainte, iar „frații" adăpostiți vor sta frumușel pe de-a gata, tăind frunze la cîini... Îmi închipui ce mai de-a „frați" o să prăsim în oraș !

— De ce să se taie frunză la cîini ? Ei vor să muncească. Dați-le de lucru.

— Unde ?

— De lucru se găsește întotdeauna. Pot să plivească grădina, să mature curtea, să spargă lemne. Ei singuri au să fie bucuroși să nu stea.

Nikolai Ivanovici a dat din mînă cu un surîs.

— Bine, să zicem că toate acestea sînt lesne de făcut, că le vom găsi de lucru, că ei singuri au să fie bucuroși ; să zicem că pe această cale sîntem în stare să înnoim lumea. Dar ce facem în cazul acesta cu propriile noastre familii ? Și, zicînd acestea, își desfăcu nedumerit brațele, cu un gest comic.

— În vremurile acestea am putea nici să nu avem familii, a răspuns Gavrilov, coborînd vocea.

Nikolai Ivanovici și-a ridicat brusc capul și s-a uitat țintă la el.

— A-a ! a izbucnit în rîs, ridicîndu-se. Acuma te-am ghicit, amice. Avem de-a face aici cu binecunoscutul *Zweikindersystem* [1], sau, și mai bine încă, cu *Sonata Kreutzer* ! Numai că, amice, ai cam întîrziat : chiar și în Europa occidentală s-a demonstrat de mult cît de deșarte sînt ideile astea. Dumneata ești un tolstoian !

Gavrilov surîdea.

— N-am auzit ca „ideile astea" să fi fost de mult părăsite în Europa occidentală, cît despre *Zweikindersystem*, n-are nici un amestec aici. Eu repet un vechi adevăr, care *nu poate fi* dezmințit. „Am venit să-l despart pe om de părintele său, și pe fiică de mama ei. *Căci dușmanii omului sînt cei din casa lui*", a zis Isus...

Nikolai Ivanovici l-a întrerupt brusc :

— Te rog să mă ierți, nu știu care Isus o fi acesta ; eu îl cunosc numai pe Isus Hristos.

— Scuzați ! a răspuns respectuos Gavrilov. Vreau să spun că în prezent, cînd întreaga societate e fundată pe relații cu totul anormale, fenomene prin ele însele normale devin contrare firii și se pătrund de păcat. Omului îi revin azi mult prea multe îndatoriri, pentru a-și putea îngădui să aibă o familie.

Gavrilov a început să vorbească despre orînduirea anormală a societății de azi, despre diviziunea muncii și calamitățile care decurg de-aici, despre aristocratismul științei și artei, despre biserică, despre stat. Vorbea cu capul sus, cu ochi scăpărători, cu o voce de propovăduitor fanatic. Nikolai Ivanovici căsca alene, apoi și-a scos ceasul.

— O, a trecut de șapte ! ni s-a adresat, mie și Nataşei. Trebuie să spun să înhame caii la trăsură, altfel vă apucă întunericul pe drum.

Gavrilov s-a ridicat.

— Mi se pare că am zăbovit cam mult, a zis cu un zîmbet stînjenit. Vă rog să mă scuzați. Am onoarea ! Așadar, nu putem conta pe dumneavoastră ?

[1] Teorie potrivit căreia o familie nu trebuie să aibă mai mult de doi copii (în l. germ).

— Vorbiţi la plural ? a întrebat Nikolai Ivanovici, săltîndu-şi sprîncenele. Nu cumva sînteţi constituiţi într-un partid ?

— Da, un „partid" al oamenilor care consideră că binele obştesc trebuie pus mai presus de binele personal.

După plecarea lui Gavrilov, Nikolai Ivanovici a răsuflat uşurat.

— Doamne, Dumnezeule ! a exclamat el, învăluindu-ne cu privirea. Cîte bazaconii se pot spune într-o jumătate de oră !

Nataşa i-a aruncat o privire sumbră şi s-a aplecat deasupra ceştii fără a scoate o vorbă. Mă simţeam stînjenit : vorbind drept, se spuseseră destule enormităţi, dar... de ce oare Nikolai Ivanovici îmi deveni deodată profund antipatic ? Nu-mi închipuisem mai înainte că era un tipic mic-burghez.

Trăsura aştepta la scară. Ne-am luat rămas bun şi am plecat. Oraşul a rămas în urmă. O vreme am stat tăcuţi.

— Da, omul acesta cel puţin ştie ce vrea şi crede ce spune, am zis eu, în sfîrşit.

Nataşa şi-a ridicat brusc capul, s-a uitat la mine, apoi şi-a întors iarăşi ochii spre holdele desfăşurate de-o parte şi de alta a drumului.

— Şi totuşi el e mai bun decît ceilalţi care erau acolo, a şuierat ea printre dinţi, cu o privire întunecată şi răutăcioasă.

Tot drumul n-a mai schimbat decît rare cuvinte neînsemnate. Nataşa se încăpăţîna să se uite în altă parte şi pe faţa ei stăruia expresia rigidă şi rea. N-aveam nici eu chef de vorbă. Soarele a asfinţit, pe lanuri pogora o seară călduţă ; la dunga zării se iscau scînteieri. Îmi simţeam inima grea.

7 iulie

A fost de ajuns această întîlnire întîmplătoare, pentru ca toată liniştea mea sufletească, îndelung clădită, să se spulbere, şi iată că iarăşi nu ştiu ce să mă fac de atît alean. Îmi amintesc de cuvintele rostite cu patimă de omul acela şi de aviditatea cu care îl asculta Nataşa ; văd

cît de caricatural de sărac era programul lui, totuşi mă simt faţă de el mic şi vrednic de plîns. Şi iarăşi mă frămîntă întrebarea : bine, dar eu *ce idealuri* am.

Timpul trece, zi după zi, an după an... Oare aşa voi trăi mereu, temîndu-mă să privesc în mine însumi, temîndu-mă de un răspuns direct la această întrebare ? Pentru că eu nu am *nimic*. La ce e bună concepţia mea despre lume, onestă şi mîndră ; ce-mi dă ea mie ? E ca şi cum a murit de mult ; ea nu mai e femeia iubită, a cărei viaţă se contopeşte cu a mea, ci numai leşul ei ; şi eu îmbrăţişez pătimaş leşul acesta şi nu pot, nu vreau să cred că e mut, rece şi fără suflare ; totuşi, nici nu sînt în stare să mă amăgesc. Dar de ce, de ce e lipsit de viaţă ?

Oare nu din pricină că toată ideologia mea e alcătuită din cuvinte frumoase, în care eu însumi nu cred ? Dar e oare cu putinţă să te temi de cuvinte aşa cum mă tem eu, e cu putinţă să crezi în ele mai mult decît cred eu ? Şi, doar nu fac parte din „oamenii de prisos"... Eu îi urăsc pe trîntorii aceştia, începînd cu îngînduratul Ciulkaturin [1] şi sfîrşind cu strălucitorul Ploszowski [2], nu pot să-i iert literaturii noastre slave, plină de sensibilitate, că a încununat cu florile înmiresmate ale poeziei pe nişte oameni care nu meritau decît biciul satirei. Pe mine nu mă sperie mizeria, nu mă sperie munca ; voi fi bucuros să mă sacrific ; eu muncesc îndîrjit, fără a mă uita pe de lături, cu sufletul împlîntat în muncă. Şi totuşi... totuşi îmi repet necontenit întrebarea aceea şi-mi port tuberculoza aşa cum îşi poartă un slujbaş tînăr prima decoraţie. Mi-e inima pustie şi moartă, şi cînd îmi arunc privirea în jur, văd viaţa tăcută ca mormîntul.

8 iulie

Azi, după cină, Vera şi Lida au cîntat la patru mîini Simfonia a 5-a de Beethoven. E o muzică cumplită : sunetele ei profund nostalgice cresc în intensitate, se înca-

[1] *Jurnalul unui om de prisos* de Turgheniev (nota autorului).
[2] *Fără dogmă* de Sienkiewicz (nota autorului).

lecă și se sparg în hohote de plîns; e atîta deznădejde în ele! Ascultam și mă gîndeam la mine.

Nataşa stătea pe terasă, rezemată de balustradă, cu ochii ațintiți în bezna parcului. Da, îi e greu și ei... Cuvintele acelui Gavrilov i-au adus o adiere din altă lume, o lume depărtată și luminoasă, o lume în care nu sînt îndoieli, unde totul e viu și viguros. Dar care-i drumul ce duce acolo? Mă uitam la ea și mi se strîngea inima: cu cîtă tristețe își lăsa capul în pămînt, cîtă suferință ascundea făptura ei!... De ce mi-a devenit fata asta atît de dragă? Mă simțeam îmboldit să mă apropii de ea și să-i strîng cu putere mîna. Dar ce să-i spun, și ce-i trebuie ei compătimirea mea? Are s-o respingă.

Sunetele pianului continuau să plîngă amar, dar durerea devenea mai pură și mai profundă. Ascultînd-o, mi se păru că am să găsesc ce să-i spun...

Am ieșit pe terasă. Plouase de curînd; în parcul jilav stăruia liniștea, plopii răspîndeau o mireasmă puternică, printre vîrfurile brazilor se ițea luna în declin și pe deasupra ei se tîrau nori negri, tiviți cu argint; sus pe boltă, printre pîlcurile de nori albicioși, sclipeau stele rare.

— Vrei să facem o plimbare cu barca, Nataşa? am întrebat-o, după un răstimp de tăcere.

Nataşa a tresărit, apoi s-a uitat la mine cu o privire nedumerită și înstrăinată.

— Să mergem, a zis.

Am coborît împreună cărăruia umedă care ducea la rîu.

— Cum a crescut rîul! a exclamat Nataşa, poate numai ca să spună ceva.

— Da. Și ce liniște în jur! Glasurile nopții au amuțit. Așa e întotdeauna după ploaie.

— Ia stai! Nataşa s-a oprit, trăgea cu urechea. Apoi a pornit mai departe.

Acum vedeam că mă înșelasem: nu știam cum să încep și despre ce să vorbesc.

Ne-am urcat în barcă, depărtîndu-ne apoi de mal. Luna s-a ascuns în nori și întunericul s-a îngroșat. Într-o viroagă din dosul unui stejăriș a țipat înăbușit un bîtlan, ca și cînd ar fi fost gîtuit. Am mers multă vreme tăcuți.

Natașa ședea tot cu capul în jos. De după trunchiurile negre ale copacilor s-a ivit fațada casei ; geamurile erau puternic luminate și muzica triumfătoare se revărsa peste parcul cufundat în tăcere ; era finalul simfoniei, victoria vieții asupra morții, triumful dreptății și al frumuseții, al fericirii fără sfîrșit.

Natașa și-a ridicat deodată capul.

— Mitea, ții minte, deunăzi cînd ne plimbam amîndoi prin parc, te-am întrebat cu ce ar trebui să mă ocup. Mi-ai spus atunci să mă fac învățătoare. Spune drept : credeai în vorbele tale ?

Am rămas o vreme tăcut : nu mă așteptam să-mi pună întrebarea așa deodată, direct.

— Ce-aș putea să-ți spun ? i-am răspuns, în sfîrșit. Dacă credeam așa ? Da, Natașa, credeam. Dar... Tu vrei să afli adevărul. Am văzut cum te-ai uitat la mine cînd am sosit aici, am înțeles că așteptai ceva de la mine. Asta m-a chinuit mult, dar ce puteam să fac ? Tu așteptai *de la mine* răspuns la întrebările care-ți frămîntau mintea ! Draga mea, te-ai înșelat. Să-ți mărturisesc oare cum am trăit în acești trei ani ? N-am făcut decît să mă amăgesc că am un „ideal" ; în suflet, o voce stăruitoare îmi repeta într-una că nu-i asta ceea ce trebuie, că există ceva mult mai important și mai necesar ; dar ce anume ? Mi-am pierdut speranța să găsesc acel ceva. Și, Doamne, cît de greu îmi este ! Să trăiești și să nu vezi nimic înaintea ta ; să orbecăiești prin întuneric, învinuindu-te cu amărăciune că n-ai o minte pătrunzătoare care să te scoată pe drumul cel bun, ca și cînd tu ai fi de vină că-i așa ! Și vremea trece...

Sînt forțe, Doamne sfinte,
Dar se pierd !
E-o flacără cinstită,
Dar se stinge !

Bănuiești că nici eu însumi nu cred... Nu cred ? Natașa, draga mea, eu cred, cred din tot sufletul ; cea care te înșeli ești tu. Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți — nu există nimic mai presus de această poruncă. Dacă n-ar fi ea, mă îngrozesc gîndindu-mă ce m-aș face.

Crede-mă că nu spun vorbe goale. Tu, însă, simţi nevoia de altceva. Să trăieşti pentru alţii, să munceşti pentru alţii... Toate astea sînt mult prea generale. Tu aspiri la o idee care să-ţi umple viaţa, care să te cuprindă pe de-a întregul, să te conducă stăruitor spre un anume ţel; tu vrei ca eu să-ţi înmînez steagul şi să-ţi spun: „Iată-l — luptă şi mori pentru el!"... Am citit mai mult decît tine, am cunoscut mai bine viaţa, dar şi mie mi se întîmplă acelaşi lucru ca şi ţie: *nu ştiu!* iată ce mă torturează.

Nataşa şedea cu bărbia sprijinită în palmă şi mă asculta, întunecată la faţă. Cît de puţin semăna acum cu acea Nataşă care, cu două săptămîni în urmă, asculta avidă, în aceeaşi barcă, tot ce povesteam despre serviciul meu la zemstvă! Şi cît aş fi vrut ca ochii ei să mă privească iarăşi duios, ca atunci! Dar vezi că atunci ea aştepta de la mine ceva dătător de viaţă, pe cîtă vreme acum îi vorbeam despre moarte, despre moartea cea mai cumplită — moartea spiritului. Ruşine să-mi fie că nu m-am oprit, că am continuat să vorbesc...

I-am spus că nu numai eu sînt astfel: că toată generaţia de azi trece prin aceleaşi frămîntări ca şi mine; ea nu are *nimic* — şi asta e nenorocirea, blestemul ei. Fără un drum ales, fără o stea călăuzitoare, ea piere nevăzută, piere fără scăpare... Dovadă literatura de azi: oare nu e literatura unor cadavre, de la care nu te mai poţi aştepta la nimic? Vremurile grele ne-au strivit pe toţi şi zadarnice sînt încercările desperate de a ne smulge din încleştarea lor.

Nataşa n-a scos tot timpul o vorbă. Apoi a pus mîna pe cîrmă şi a întors barca. Pe tot drumul de întoarcere am rămas tăcuţi. Luna apusese, pe cer se tîrau nori negri; era întuneric şi umezeală; copacii din parc fremătau zgomotos. Ne-am apropiat de cabina de baie. Apoi m-am urcat pe podeţ ca să leg lanţul bărcii de un stîlp. Nataşa stătea nemişcată la botul bărcii.

— Cred totuşi că te înşeli, a rostit ea abia auzit, cu privirea în lungul rîului ce sclipea şters în întuneric. Oare e adevărat că trebuie să fii pînă într-atîta sclavul epocii tale? Am impresia că tu extinzi asupra tuturor propriile tale dezamăgiri.

Am ridicat din umeri cu un surîs :

— Dea Domnul să fie așa !

M-am întors pe mal. Nataşa rămăsese nemişcată în barcă.

— Nu mergi acasă ?

— Nu, mi-a răspuns scurt.

Am luat-o în sus pe cărarea alunecoasă. Ajungînd în parc, am auzit devale, pe rîu, bătaia egală a vîslelor : Nataşa plecase iar cu barca.

Şi iată, a trecut o oră, iar eu stau încă la masă, nemişcat, cu capul pustiu, golit de gînduri. Afară plouă, parcul negru freamătă în bătaia vîntului, în burlane apa susură monoton şi nostalgic... Nataşa tot nu s-a întors.

10 iulie

De cîteva zile, Nataşa mă ocoleşte. Ne vedem numai la prînz şi la cină. Cînd privirile noastre se întîlnesc, surprind în ochii ei o scînteiere de dispreţ... Dumnezeu s-o ajute ! A venit la mine, cerşind o bucată de pîine, şi eu i-am pus în palmă un pietroi ; ce altceva ar putea să simtă faţă de mine, cînd m-a văzut şi mai sărac decît ea ?... Şi totul în jur e aşa de apăsător ! Vîntul rece nu mai conteneşte, cerul e posomorît şi stropeşte cu lacrimile lui pe oamenii nefericiţi.

Ora 9 seara

Un curier de la gară mi-a adus o telegramă din Slesarsk : primăria mă înştiinţează că am fost primit în serviciu şi mă roagă să vin imediat. Slavă Domnului ! Plec mîine seară.

11 iulie. Ora 12 noaptea

Sînt la Slesarsk ; am sosit abia de o jumătate de oră. Ce mai tîrg ! Hotel nu-i. Am tras la un han. Mi s-a dat o odăiţă strîmtă, cu un singur geam. Tapetul albastru e

plesnit : sub oglinda întunecată — o masă, și pe ea o față murdară, cu desene rozalii ; crăpăturile patului de lemn sînt împînzite cu niște punete mici, suspecte. Totul în jur e cufundat în somn, lumînarea de seu luminează slab pereții ; samovarul, gata să se stingă, țiuie încetișor. Amuțește pentru o clipă, ca și cînd ar trage cu urechea, bombăne ceva și iar țiuie. Nu mi-e somn încă ; o să-mi amintesc întîmplările din ziua asta.

Pe la amiază a sosit la Kasatkino Viktor Sergheevici Gastev. Eu îmi făceam sus bagajele și cînd am coborît toți se și puseseră la masă.

— A-a, doctore, bună ziua ! m-a întîmpinat Viktor Sergheevici și, ridicînd sus mîna, mi-a lăsat-o moale în palmă. Toată lumea sănătoasă ?

— Vezi și dumneata, Viktor Sergheevici, a spus unchiul cu acea expresie de umor pe care-o are întotdeauna cînd sînt de față musafiri ; — acest tînăr domn, nevoind să ne scape de holeră pe noi, pleacă să se războiască cu microbii la voi, la Slesarsk.

Viktor Sergheevici mișcă din sprîncene.

— Pleci totuși la Slesarsk ?! a întrebat cu îndoială în glas.

— Desigur, i-am răspuns, zîmbind forțat.

Gastev a luat păhărelul de rachiu din față și l-a privit la lumină.

— Dumneata, Viktor Sergheevici, ce, nu apreciezi actul acesta eroic ? l-a întrebat unchiul pe același ton.

Musafirul a dat păhărelul pe gît, apoi și-a vîrît în gură o bucată de scrumbie sărată.

— De ce nu l-aș aprecia ? a spus cu nepăsare, ștergîndu-se pe mustăți cu șervețelul. Au să-l omoare acolo peste o săptămînă ; dar asta n-are importanță : e un om singur.

Mătușa Sofia dădu din mîini.

— Ce vorbești dumneata, Viktor Sergheevici ! Pușchea pe limbă-ți ! Ce vorbă-i asta — „au să-l omoare" ?

— Foarte simplu ! Nu știți cine sînt meseriașii noștri din Slesarsk, eu însă îi cunosc foarte bine. Întîi întrebați-mă ce fel de oameni sînt.

Zicînd acestea, și-a vîrît servețelul pe după vestă și a început să scarbă din ciorbă.

— Și ce fel de oameni sînt, Viktor Sergheevici ? a întrebat Sonia.

Nataşa ridicase capul și se uita și ea la el cu un aer întrebător.

— Uite, draga mea, să-ți spun ce fel de oameni sînt. Acum vreo două săptămîni a fost chemat peste rîu, la o bătrînă, doctorul Ciubarov ; era un caz de dizenterie. Doctorul i-a prescris un medicament, și în afară de asta, acid fenic, ca să stropească la toaletă. Bătrîna, evlavioasă de felul ei, ce și-a zis : de ce să verse o „doctorie" într-un asemenea loc ? Mai bine să bea un păhărel de soluție. Ceea ce a și făcut. Pînă-n seară, firește, zăcea întinsă sub icoane. A doua zi a venit doctorul. Lumea s-a strîns în jurul lui și l-a luat la bătaie, dă-i, și dă-i ; abia l-a scăpat poliția din mîinile oamenilor. Și acum mai zace. S-a făcut anchetă, cercetări... Patru inși au fost arestați.

— O, Doamne ! a exclamat, îngrozită, mătușa. Bine măcar că s-au luat măsuri ; orișicum, pe viitor o să le fie teamă.

— Teamă ? a izbucnit în rîs Viktor Sergheevici. Da, da-a... Trei zile după asta, în plin cîmp, a luat foc baraca bolnavilor ; a ars pînă-n temelii. Acum se construiește alta, e aproape gata. Iar a venit poliția, iar s-au făcut cercetări, arestări... Oamenii sînt porniți și furioși peste măsură. Și nu se feresc de loc să spună de-a dreptul : ia să-ncerce domnii să ne trimită alt doctor, că-i facem îndată de petrecanie. Și cîte zvonuri s-au stîrnit ! Unul mai stupid ca altul. Mai zilele trecute îmi povestea jupîneasa că niște doctori au năvălit cu poliția la un cizmar care avea dureri de cap ; pe el l-au luat la spital, iar sculele lui și marfa — la toate le-au dat foc ; acum cizmarul a fost lăsat să plece, dar e cu totul ruinat, sărac lipit pămîntului... Precupețele din piață vestesc în gura mare că au să vină trei doctori să otrăvească oamenii. Nu mai departe decît ieri vine la mine spălătoreasa, plîngînd. „Mare necaz pe capul meu, conașule, cu feciorii ! Vin ei deunăzi de la fabrică și-mi spun cum s-au înțeles toți să le facă de petrecanie doctorilor care vor fi trimiși în Cemerovka. S-au legat să meargă și ai mei. Nu vor să mă asculte, oricît îi rog ; au să dea de bucluc..." Gîndiți-vă, e un adevărat complot ! încheie Viktor Sergheevici, miș-

cînd semnificativ din sprîncene, după care și-a văzut iar de ciorbă. Și doar i-am spus lui Dmitri Vasilievici, l-am prevenit la Pojarsk cum stau lucrurile. Ei bine, nu ; dumnealui vrea neapărat să se vîre în gura lupului !

Nataşa s-a răsucit repede și s-a uitat țintă la mine ; întîlnindu-mi privirea, și-a întors ochii în altă parte, dar eu am surprins în ei ceva bizar : era parcă mirată aflînd că, atunci cînd am trimis cererea la Pojarsk, știam de toate astea.

— N-o fi chiar așa de îngrozitor, Viktor Sergheevici, cum pare de la distanță, am spus eu în silă.

— Da ? a rîs el. Dar măcar ai citit ce se petrece la Astrahan și Saratov ?

— Nu. Ce anume ? (Ziarele din ultimele zile abia sosiseră de la gară și încă nu le desfăcusem.)

Viktor Sergheevici a vorbit despre dezordinile care au izbucnit în Povoljie, unde mulțimea, înnebunită de durere și de groază, devasta spitalele și sfîșia în bucăți pe oamenii veniți s-o ajute.

— Vedeți ? a încheiat el. Dacă se întîmplă asemenea lucruri acolo, cu atît mai mult au să se întîmple la noi, îți garantez. De ajutat tot n-ai să-i poți ajuta, pentru că n-o să vină nimeni să-ți ceară sfaturi, și ai să te prăpădești degeaba. Nimeni n-o să tragă vreun folos dacă pleci acolo, înțelegi ?... Asta e tot. Și rîdea blajin.

— Chiar, Mitecika, dacă-i așa, mai bine nu te mai duce ! a zis, tulburată, mătușa Sofia.

Nataşa a tresărit.

— Mamă !...

— Păi bine, drăguță, dar acolo au să-l omoare, și fără măcar să fi adus vreun folos... Ia mai lasă-i în plata Domnului, iar de leafa aceea de o sută cincizeci de ruble poți să te lipsești !

— Acum e prea tîrziu, mătușico ! am spus, rîzînd. Nu pot să renunț, de vreme ce m-am angajat !

Apoi am schimbat vorba.

După-masă s-a servit cafeaua. În curte, oamenii puneau caii la trăsură. Eram mai vesel ca de obicei și mă uitam cu drag la chipurile celor din jur. Toți luau parte la conversație : glumeau și rîdeau. Eu m-am prins cu Vera într-o dispută înverșunată asupra muzicii lui Chopin,

pentru care aveam într-adevăr o adîncă antipatie, deşi nu pricep nimic din ea, ca din orice muzică, de altfel. O admiram pe Vera în tulburarea ei, uitîndu-mă cum plesnea, îngrozită, din palme, cînd îl calificam pe clasicul Chopin drept „un compozitor de salon".

Nataşa stătea tăcută; n-am schimbat cu ea nici un cuvînt. Dar în răstimpuri, întorcîndu-mi întîmplător capul, surprindeam asupră-mi privirea ei, scurtă, stăruitoare, şi atunci sufletul meu rîdea.

Trăsura fusese trasă la scară. Toţi au ieşit pe peron să mă conducă. Ne-am luat rămas bun. Mătuşica m-a binecuvîntat de trei ori şi m-a îmbrăţişat, lăsînd să-i scape un sughiţ de plîns.

După ce mi-am luat adio de la toţi ceilalţi, m-am apropiat de Nataşa. Fîstîcită, şi-a ridicat la mine ochii în care se citea un entuziasm pueril şi dragoste... Am îmbrăţişat-o. Deodată, Nataşa m-a cuprins cu braţele pe după gît şi m-a sărutat apăsat şi cu patimă. De obicei, ea sărută întotdeauna în silă, repezit, ca şi cînd ar muşca.

În vagon, cu capul scos pe geam, mă uitam la norii care se tîrau pe cerul nopţii, la fulgerele ce izbucneau la orizont, şi zîmbeam beznei.

Ora 3 noaptea

M-am culcat, dar n-am putut să adorm. Mii de ploşniţe flămînde m-au împresurat. M-am zvîrcolit aşa vreo două ceasuri, apoi m-am sculat. Tot nu era chip să adorm. Se luminează de ziuă. Prin geam văd strada largă şi pustie; căsuţele scunde stau cufundate în somn...

Vreau să-mi răspund sincer la întrebarea dacă mi-e teamă. Nu, şi asta mi se pare foarte curios. Mai înainte nu-mi închipuiam cum ai putea să trăieşti înconjurat de ura tuturor; cînd vedeam oameni răniţi şi schilodiţi, mă gîndeam cîteodată: oare s-ar putea să mi se întîmple cîndva *şi mie* ceva de felul acesta? Acum îmi imaginez toate astea cît se poate de limpede şi zîmbesc. Ca şi cînd aş fi devenit alt om. Sufletul mi-e plin de lumină şi înviorare, totul în jur îmi pare surprinzător de frumos, sînt însetat de luptă şi de muncă.

Iată Cemerovka, iat-o aici, în pîcla rece a dimineții... Am s-o supun oare, sau mă va strivi ea pe mine ?

Partea a doua

15 iulie

Sînt de trei zile în Cemerovka. Iată, așadar, cumplitul meleag de peste rîu !... Străzile, năpădite de iarbă, se risipesc pe dîmburi și prin rîpe. Grădini fără de sfîrșit. În umbra arțarilor și a viței sălbatice se adăpostesc căsuțele scunde, cu trei ferestre, acoperite cu șindrilă înnegrită de vreme. Ziua, pe străzi e o liniște mormîntală ; soarele arde cu putere ; prin geamurile deschise răbufnește zgomotul strungurilor și zăngănit de oțel ; pe sub garduri, copii desculți joacă arșice. Arareori trece agale spre rîu, cu un cearșaf păturit pe umăr, cîte un pensionar sau un seminarist.

Spre seară, străzile prind viață. Meșteșugarii sfîrșesc lucrul, de la fabrici se întorc muncitorii. După ce mănîncă, toți ies în stradă. În depărtare, învăluit într-o pîclă albăstrie, freamătă înfundat orașul ; în razele soarelui care apune se deslușesc clopotnițele albe și scînteiază crucile bisericilor. Amurgul își încheagă umbrele. La ceasul acesta îmi place să hoinăresc prin Cemerovka. În pragul unei porți, sub o salcie aplecată într-o rînă, stă o fată, strîngîndu-și șalul pe umeri, și ascultă ce-i spune un flăcău meșteșugar. Îmi place căpșorul ei bălai, îmi place privirea fericită și voioasă pe care i-o aruncă în răstimpuri pe sub sprîncene bărbatului de lîngă ea. Undeva mugește o vacă, din desișul unei grădini se aude un cîntec tînguitor... Geana de lumină din zare se stinge, pe cer se aprind stelele ; de-a lungul străzilor se lasă întunericul, dar și în întuneric se simte viața, se aude vorbă de oameni, rîsete stăpînite de femei... Pe la unsprezece, totul amuțește ; în Cemerovka nu mai vezi nici o luminiță, toți dorm și numai cîinii se strecoară fără zgomot pe străzile pustii.

Mi-am luat locuință pe la margine, la un tîrgoveț care are și livadă de pomi fructiferi ; ocup singur toată căsuța alcătuită din trei odăi. Pridvorul și geamurile sălii de primire dau în stradă, iar din dormitor se vede livada cu meri și cu rînduri lungi de tufe de coacăz negru, de agriș și berberiță.

Baraca sanitară se află în afara orașului, în luncă, lîngă rămășițele carbonizate ale vechei barăci. Înăuntru e bine și vesel, miroase a lemn proaspăt. Aici stă felcerul Harlampi Alexeevici Prișcepenko, un ucrainean. Îmi vorbește așezat și respectuos, ridicîndu-și mult sprîncenele și pecetluind fiecare frază cu un „Da !" apăsat. L-am întrebat despre starea de spirit a oamenilor din Cemerovka, despre incendierea barăcii ; mi-a vorbit despre toate astea temeinic și cu liniște, ca despre ceva întrutotul obișnuit ; pe urmă mi-a spus că ar trebui făcute unele cumpărături pentru baracă... Mărturisesc că mi s-a făcut rușine de optimismul meu.

Toate ar fi bune aici, dar personalul inferior !... Aș fi curios să știu de unde i-or fi adunat. Unul din sanitari, Pavel, e un om scund, cu niște ochi tulburi, lascivi, care nu te privesc niciodată în față ; poartă surtuc și pantaloni peste cizme. Se vede după înfățișare că e un pungaș, pe care l-a ispitit leafa mare. Azi prepara sub îndrumarea mea o soluție de acid sulfuric și fenol ; cînd i-am spus să toarne cu atenție acidul sulfuric, să nu-i pice pe mînă, că i-o mănîncă toată, în ochii lui a sclipit o privire greu de descris ; îmi pun capul că a venit la noi, la baracă, așa cum ar fi intrat și într-o... bandă de tîlhari. Celălalt sanitar, Feodor, e un flăcău de la țară, stîngaci, cu o față adormită și tîmpă. Iată tot „personalul nostru sanitar", dacă mi-e îngăduit să-l numesc astfel.

17 iulie

De cîteva zile am pus pe ușă un aviz, anunțînd că dau consultații gratuite ; pînă acum nu m-au vizitat decît un bătrîn cu emfizem la plămîni și două femei care și-au adus copiii sugari, bolnavi de diaree. Dar în Cemerovka mă cunosc toți, știu toți că eu sînt doctorul. Cînd merg

pe stradă, oamenii mă petrec cu priviri dușmănoase. De fiecare dată, dau o luptă cu mine însumi înainte de a ieși din casă ; merg pe sub privirile tuturor cu ochii în pămînt.

18 iulie

Cartierul pare liniștit, dar în aer plutește ceva sinistru, nervii mi-i simt încordați. Prin intermediul felcerului și al bucătăresei îmi parvin de pretutindeni zvonuri ciudate : cică aș fi fost văzut noaptea la fîntîna lui Molceanov, turnînd nu știu ce praf în fîntînă ; fierarii s-ar fi luat după mine, dar eu am sărit gardul în grădina lui Bataşov și am dispărut. Alții ar fi văzut cum s-au adus în baracă, peste noapte, cîteva care cu sicrie și cängi. Oamenii ar avea de gînd să dea iarăși foc la baracă și să-i omoare pe gardieni și personalul sanitar. Mă silesc să mă încredințez că nu mi-e teamă, dar de cîte ori aud un beţiv cîntînd pe stradă, sau o bătaie în ușă, îmi tresare inima într-un chip neplăcut.

19 iulie. Duminică

Astă seară am primit prin poștă o scrisoare agramată. Binevoitorul anonim mă prevenea că peste noapte „băieții" au de gînd să-mi devasteze casa. Pe cînd citeam scrisoarea, cineva a venit să mă cheme la preotul din Pokrovskaia, a cărui fiică avusese un atac. M-am întors tîrziu acasă pe strada Kliucearnaia. Era întuneric ; norii atîrnau jos deasupra orașului și începea să bureze. Ușa unei cîrciumi s-a deschis și o fîșie palidă de lumină s-a așternut pe drum, oglindindu-se într-o băltoacă. Două umbre au traversat neauzit strada și au dispărut pe lîngă un maidan. Pe acolo trebuia să trec și eu. Un bărbat zdrențăros, desculț, cu niște pantaloni largi, stătea ascuns sub arcada unei portițe, urmărindu-mă tăcut și atent cu privirea. Fără să vreau mi-am îndreptat spinarea și, trecînd pe lîngă el, am strîns tare mînerul bastonului. Din spate au apărut iarăși cele două umbre ; am auzit ros-

tindu-se cuvîntul „doctor". Am cotit pe strada Moteakinskaia, apoi pe Serebreanka. Umbrele mă urmau de cealaltă parte a străzii, pitindu-se pe sub garduri.

M-am întors acasă. Bucătăreasa, speriată, mi-a spus că s-a pomenit adineauri cu o ceată de beţivi care întrebau de mine. N-au crezut-o că nu sînt acasă şi au dat să forţeze uşa. Un trecător le-a spus că m-a văzut lîngă biserica Sf. Nikola. Au luat-o atunci cu toţii într-acolo, pe strada Iamskaia.

— Aţi face bine, domnule doctor, să vă duceţi în oraş şi să vă întoarceţi mîine, m-a sfătuit bucătăreasa. Să nu vi se întîmple ceva rău. Oamenii sînt ameţiţi de băutură, cine ştie ce fierbe în capul lor...

— E-e, Avdotiuşka, n-o fi dracul chiar aşa de negru! am glumit, bătînd-o pe umăr. Ce-au să-mi facă? N-o să fie nimic, las' că înnoptăm noi bine şi aici.

Să plec în oraş... Să iau poate cu mine şi pe felcer şi sanitarii? Dar atunci, la o nevoie, să nu putem fi găsiţi nici unul?

Avdotia s-a dus la culcare. Mie nu mi-e somn; stau la masa de scris.

De ce să mă ascund de mine însumi? Mă simt prost, mi-e teamă. Mă tem de întunericul nopţii, mă tem că n-am cum să mă apăr. Cînd mă gîndesc că dintr-o clipă în alta oamenii aceia beţi ar putea să năvălească aici, mă cuprinde o spaimă nebună, deşi nu pot nicidecum să mă împac cu gîndul că una ca asta ar fi cu putinţă. Pentru ce?

Ploaia picură încet pe frunze, în bezna din grădină se aud fîşîituri nedeslușite. Şi sînt singur...

21 iulie

Aseară m-am culcat după douăsprezece. Abia aţipisem, cînd am auzit o bătaie în uşă. Avdotia şi-a vîrît capul înăuntru şi mi-a spus că a venit felcerul. Mi-a sărit inima din loc, presimţind ceva rău; i-am spus să-l cheme înăuntru şi am aprins lumînarea.

În odaie a intrat încet și neauzit Harlampi Alexeevici, alb ca varul la față, cu ochii holbați. Mi-a spus cu o voce ca din mormînt :

— Dmitri Vasilievici, la noi în Cemerovka a izbucnit holera !

— Ce vorbești ?

— Holeră în toată regula : cu vomitări, cu spasme... Pe strada Kliucearnaia. Un strungar, Cerkasov.

— L-ai văzut dumneata ? Ai și fost acolo ?

— Am fost. Au trimis după mine la baracă. Le-am spus să pună apă la fiert și am venit la dumneavoastră.

Am început să mă îmbrac zorit. Un tremur mărunt și des îmi cuprinsese pieptul și spinarea, gura mi se uscase ; am băut un pahar de apă. „Ar trebui să și mănînc ceva, m-am gîndit. Nu se poate să plec cu stomacul gol... Dar stai ! Am cinat abia acum o oră și jumătate". M-am îmbrăcat și mi-am prins febril la vestă lanțul ceasului. Harlampi Alexeevici mă aștepta cu fruntea încruntată, cu privirea ațintită într-un punct. Cînd m-am uitat și l-am văzut atît de schimbat la față, mi-a venit să rîd, ceea ce m-a făcut să-mi recapăt îndată calmul.

— Ei, iată că avem și pacienți ! i-am spus, zîmbind. Ai luat cu dumneata tot ce trebuie ?

Am ieșit în stradă. În fața noastră, Cemerovka se așternea toată, coborînd în pantă spre rîu : în două-trei locuri clipeau lumini la geamuri, undeva departe lătrau cîinii. Toți dormeau liniștiți, fără grijă, în vreme ce din beznă se ridica peste oraș spectrul cumplitei vizitatoare...

În strada Kliucearnaia am intrat într-o căsuță dărăpănată, aplecată într-o rînă. În odaie pîlpîia o gazorniță. O femeie tînără, frumoasă la față, dar speriată, ținea un copil în brațe și, aplecată dinaintea vetrei, băga surcele sub pirostria pe care fierbea un ceainic de tablă. Într-un ungher, după sobă, ședea culcat pe un pat de lemn un bărbat voinic, ca de treizeci de ani, palid, cu ochii pe jumătate închiși ; gemea slab, cu mîinile date peste cap.

— Bună seara ! am salutat, scoțîndu-mi paltonul.

— Bună seara ! mi-a răspuns femeia, aruncîndu-mi o privire, după ce s-a întors iar cu fața la vatră.

M-am apropiat de bolnav și i-am luat pulsul. Mîna era rece, dar pulsul regulat și plin.

— L-a apucat de mult? am întrebat-o pe femeie.

— Azi după prînz, mi-a răspuns ea, fără să se uite la mine. A venit de la lucru, a mîncat și după un ceas i-a venit boala.

Vorbea în silă, ca și cînd ar fi căutat să scape mai repede de sîcîielile mele fără de rost. În general, mă trata așa de parcă aș fi fost un om oarecare venit de curiozitate de pe stradă și care o stingherea, împiedicînd-o să facă o treabă mai de seamă.

— Ia spune-mi, Cerkasov, cum te simți? l-am întrebat pe bolnav.

— Mă arde pe dinăuntru, domnule doctor, nu mai pot; mă frige la inimă.

— Vrei apă cu gheață?

Felcerul i-a întins cana. Bolnavul și-a lipit buzele de gura cănii și a sorbit apa cu lăcomie.

— Din ce ți-a venit? l-am întrebat. Ai mîncat azi ceva greu?

Cerkasov s-a culcat din nou pe spate.

— Din lapte mi-a venit: m-am întors de la lucru obosit, am mîncat ciorbă și îndată după aceea am băut două căni de lapte.

A tăcut și a închis ochii. Felcerul prepara o cataplasmă. Eu am scos din buzunar un praf de calomel.

— Ia praful ăsta, Cerkasov! i-am spus.

Nevastă-sa a venit îndată lîngă mine și s-a oprit, urmărindu-mi fiecare mișcare. Cerkasov a răspuns hotărît:

— Nu, domnule doctor, lăsați asta. Nu iau nici un praf!

Mi-am stăpînit un zîmbet.

— Crezi că vreau să te otrăvesc? Poftim două prafuri, alege unul din ele; pe celălalt am să-l iau eu.

Cerkasov a șovăit, apoi a luat un praf; pe celălalt mi l-am turnat eu în gură. Nevasta lui mă urmărea, încruntată, cu ochii țintă la mine. Deodată, bolnavul s-a smucit, s-a ridicat brusc din pat și a început să verse abundent pe podeaua de lut. Abia apucasem să sar în lături. Cu capul atîrnînd afară din pat, Cerkasov gemea greu în spasmele vomitării. I-am dat să bea apă. A băut și s-a culcat iar.

— Hai, Cerkasov, înghite praful odată !

— Mai întîi să beţi şi dumneavoastră din apa aia, a zis nevasta lui Cerkasov, aruncîndu-mi o căutătură duşmănoasă.

— Ia nu umbla cu de-astea, femeie ! a repezit-o felcerul. De ce să bea doctorul din apa voastră ?

— Apa e a noastră, ştiu, dar gheaţa aţi pus-o dumneavoastră !

Am zîmbit şi m-am uitat la felcer.

— Ce să mă fac cu ea ? Dă-mi din apa dumneavoastră!

Speram vag că-mi va da să beau dintr-un vas curat. Dar femeia a luat cana de la căpătîiul bărbatului şi mi-a întins-o. Mi s-a făcut inima cît un purice.

„De-aici a băut adineauri un holeric !" m-am gîndit, înspăimîntat, ducînd cana la buze. Văd lămurit şi acum marginea de fier a cănii, îndoită, şi parcă simt mirosul slab de metal ce-l răspîndea. Am sorbit cîteva înghiţituri şi am pus la loc cana pe masă.

Cerkasov a înghiţit praful. Felcerul i-a pus cataplasma pe abdomen. S-a făcut linişte. Bolnavul se întinsese cît era de lung şi zăcea nemişcat. Clipind mereu şi fumegînd, gazorniţa lumina slab odaia. Tînăra femeie legăna copilul care începuse să plîngă.

— Să-mi spui, Cerkasov, cînd o să înceapă să te ardă cataplasma, am zis.

— N-are nimic ; mă arde, dar e plăcut, a răspuns el cu glas slab.

Şedeam pe un taburet, cu capul în piept. Acum am în stomac, mă gîndeam mii de bacili de holeră ; oare mai e acolo destul acid clorhidric ? Auzeam în pîntece un clocot uşor.

— Iar m-au apucat crampele la picioare ! s-a văitat Cerkasov, chircindu-se şi foindu-se în pat. Axinia, freacă-mă, pentru numele lui Dumnezeu !... Freacă mai repede !...

I-am pipăit picioarele pe sub pătură : muşchii pulpelor se contractau spasmodic şi erau tari ca piatra.

— O-ooo !... O-ooo !... gemea prelung bolnavul, tremurînd şi întinzîndu-se. Am început să-l fricţionăm cu spirt camforat şi să-i punem pe picioare sticle cu apă fierbinte.

Spasmele slăbeau puțin cîte puțin. Cerkasov își aruncase peste cap brațele mușchiuloase și stătea așa, cu ochii întredeschiși, suspinînd adînc în răstimpuri. Pavel, pe care-l luasem cu noi, îi tot dădea apă și el o bea lacom, golind o cană după alta.

În cameră a intrat o femeie în vîrstă, grasă, vioaie la față și cu sprîncenele negre.

— Bună seara, domnule doctor !... Ce-ți face bărbățelul, vecinico ?

— Zace, uite-l.

— Să vedeți, domnule doctor !... Nu voiau în ruptul capului să trimită după dumneavoastră : cică o trece boala și așa. Cînd mă uit, văd că omul e pe ducă, își dă sufletul. Ce faci, Axiniuška, zic, ori nu-i mai ești nevastă lui bărbatu-tu ? La așa ceva numai un doctor se pricepe.

— Cu cît veți trimite mai degrabă după noi, cu atît va fi mai bine, am zis. Așa-i boala asta, dacă o iei din pripă, scapi ușor. Iar dumneavoastră ce faceți ? „O trece, o trece" și abia cînd e rău de tot trimiteți după doctor. De m-ați fi chemat după prînz, atunci cînd l-a apucat, acum era sănătos.

— Păi dară, om bun... Cum altfel ? Vezi, a dat boala-n oameni. Doctorii învață carte și se pricep ce să facă. Oamenii — cîte nu vorbesc ; parcă trebuie să le crezi pe toate ?

Bolnavul se mișca în pat.

— Mă arde tare cataplasma ; spuneți să mi-o scoată !

Curînd apoi a început iar să vomite. Se simțea tot mai vlăguit, ochii i se încețoșau, spasmele îi agitau mai des picioarele și mîinile, dar pulsul rămînea tot timpul excelent. Noi trei îl fricționam. Vecina plecase. Axinia ședea într-un colț și se uita la noi cu o privire tîmpă.

Începea să se lumineze de ziuă. Mi-am clătit mîinile cu sublimat și am ieșit afară să-mi aprind o țigară. Strada era pustie ; în mestecenii din grădina vecină ciripeau vrăbiile. Axinia a ieșit și ea.

— Ascultă, dragă, i-am zis, toate vasele din care a băut bolnavul să le pui deoparte și să nu bei din ele, că te molipsești. Dai la o parte și pătura, și paltonul cu care l-ai acoperit. Toate astea trebuie opărite.

— Noi să le opărim ? Opăriţi-le dumneavoastră.

Apoi, după un răstimp :

— A primit veste, zise, privind undeva departe.

— Cum adică ?

— Ieri dimineaţă, cînd trecea pe pod, o rîndunică l-a atins cu aripa. Mi-a povestit cînd a venit la masă.

— Astea-s prostii ! Auzi — a primit veste ! Dac-o vrea Dumnezeu, se face bine !...

M-am întors în casă. Bolnavul tăcea, stătea liniştit, cu ochii închişi şi cu o sticlă fierbinte în mînă ; numai în răstimpuri, cînd îl apucau spasmele la picioare, faţa i se schimonosea de durere.

Pe geam se iţea o dimineaţă palidă. Felcerul, cu capul în piept, moţăia pe un taburet ; bolnavul, învelit cu trei pături, adormise şi el. În odăiţa scundă era linişte, întuneric şi un aer înăbuşitor, cu toate că geamurile stăteau larg deschise ; gazorniţa lumina slab masa murdară, soioasă, şi prichiciul sobei ; mirosea a gîndaci şi a gaz. Şedeam pe patul lui Cerkasov şi-i purtam sticla fierbinte pe picioare, pe sub pătură. În leagăn, sub un morman de cîrpe roşii, sta culcat un copil murdar, gălbejit, cu nişte urechi colosale. Nu dormea ; îşi încreţea fruntea fără sprîncene, tăcea mîlc şi se uita ţintă la mine, mişcîndu-şi din cînd în cînd pe deasupra păturii braţele slabe ca nişte beţe de chibrit. Mă uitam şi eu lung la el... La ce bun dragostea a doi oameni voinici şi frumoşi, dacă rodeşte asemenea făpturi, plozi prăpăditi şi rahitici ? Şi, în general, pentru ce muncesc ei, ce-i susţine în munca lor grea ? Oare grija pentru ungherul acesta infect ?

Cerkasov începuse să sforăie uşor. I-am spus felcerului să stropească duşumeaua cu sublimat, iar eu cu Axinia şi cu Pavel am ieşit afară, ca să dezinfectăm latrina. Dar vai, latrină nu exista, aşa că a trebuit să stropim aproape toată curticica.

Cînd ne-am întors, bolnavul continua să doarmă liniştit. Felcerul stătea pe scaunul fără spetează, se uita mahmur într-un punct şi în răstimpuri capul îi cădea pe piept. L-am trimis acasă, ca şi pe Pavel, şi am rămas singur. Axinia s-a culcat pe o ladă şi a aţipit şi ea. Am mai stat vreo oră pe prispă, fumînd şi admirînd răsăritul soarelui. Cerkasov dormea dus. Era în afară de orice

pericol. Dezinfectarea trebuia amînată, ca să-l lăsăm pe bolnav să-și facă somnul. Am trezit-o pe Axinia, i-am mai spus o dată să nu se atingă pînă la venirea noastră de vase, de rufărie și de haine, și m-am dus acasă.

La zece dimineața, ne-am întors să dezinfectăm. Cerkasov, cu o cămașă curată de stambă, înfoiată pe el, cu cizmele lustruite, stătea la poartă cu un copil în brațe.

— Așa mai zic și eu ! am exclamat, mirat și bucuros totodată. Chiar dumneata ești, Cerkasov ? Ei bravo !... Bună dimineața !

— Bună dimineața, domnule doctor !

— Cum te simți ?

— Sănătos. Vă mulțumesc că m-ați vindecat. Ieri credeam că mi-a sunat ceasul.

— Ascultă, Cerkasov, acum să fii mai cu luare-aminte la mîncare, să nu iei în gură verzături și nimic greu. Azi, e bine să mănînci numai un ou moale și să bei un ceai cu coniac. Îți dau eu coniac.

— Am înțeles. Da' poftiți în casă !

Am intrat în cameră și m-am oprit în prag. Dumnezeule, ce-mi vedeau ochii ! Podeaua de lut era bine măturată, vasele stăteau curate pe policioară. Axinia, cu mînecile suflecate, frămînta aluat pe lavița care stătuse ieri la căpătîiul bolnavului. M-am cutremurat.

— Bine, Axinia, ce-ai făcut ? am întrebat-o, abia stăpănindu-mi furia.

— Da ce-am făcut ?

— Doar ți-am spus de cîteva ori, azi dimineață, să nu mături podeaua și să pui vasele la o parte...

— Păi să stea murdare ?

— Acuma ai împrăștiat molima prin toată casa ! Pricepi ?... Uf !...

Am dat din mînă și m-am întors spre bărbatu-său :

— Ascultă, Cerkasov, camera trebuie totuși dezinfectată. Toate pernele și păturile cu care te-ai învelit ieri, ni le dai nouă ; mîine le primești înapoi. Și camera trebuie bine stropită.

Felcerul a luat în mînă damigeana cu sublimat. Cerkasov s-a repezit însă, cu un licăr de dușmănie în ochi :

— Asta nu, domnule doctor ; lăsați asta !

— Iaca na !... Păi dumneata știi ce-ai avut ? *Holeră,*

omule, boală molipsitoare : dacă nu stropim camera, infecția se va răspîndi în jur, ar putea cuprinde tot cartierul.

— La drept vorbind, am avut o nimica toată : am băut ieri lapte după ciorbă și asta a fost tot. Ce holeră ?

— Ia spune-mi Cerkasov, dumneata ai văzut vreodată un bolnav de holeră ?

— N-nu, n-am văzut.

— Eu am văzut și îți spun hotărît că ai avut holeră. N-ai voie să te gîndești numai la dumneata ! Dacă nu stîrpim infecția, se întinde mai departe ; ai să-i infectezi pe toți vecinii, ba și pe nevasta dumitale. Gîndește-te singur, se poate una ca asta ?

În cameră intră vecina din ajun și se opri în prag.

— Nu dau voie pentru nimic în lume să stropiți ! a zis Axinia. Dumneavoastră dați cu creolină și se face o putoare...

— Ce creolină ? Asta e sublimat, nu creolină ! Miroase și dumneata — ei pute ?

I-am întins damigeana. Axinia a mirosit.

— Sigur că da !

— Ia miroase mai bine ! Vezi că n-are nici un miros, e ca apa. Astă noapte tot cu sublimat am stropit.

— Copiii mei și așa, abia mai suflă, a spus Cerkasov. Dacă dați cu fenol, au să moară.

— Păi creolina nu face rău, Ivan Andreici, a intervenit vecina. Uite, mie mi-a murit un copil de ziua Tuturor Sfinților și au dat cu creolină. Foarte bine au făcut ! Creolina stinge molima.

— E-e, toate-s de la Dumnezeu ! a zis Axinia. Dacă nu vrea Dumnezeu, nu se întîmplă nimic.

— De la Dumnezeu ?... Ia spune-mi, Axinia, atunci de ce m-ai mai chemat ? Dacă nu mă chemai, bărbatul dumitale ședea acum în raclă. Pricepi ? Cînd am venit eu, își dădea sufletul.

— Chiar așa ! a întărit vecina. Începea să se răcească, își dădea ochii peste cap...

— Pentru asta vă sînt recunoscător pînă la moarte, a zis Cerkasov și s-a ploconit dinaintea mea.

— Ce-mi folosește recunoștința dumitale ! Cînd ți-e rău, trimiți repede după doctor, dar cînd e vorba de alții, îmi vii cu : „Toate-s de la Dumnezeu"... Să-ți fie rușine,

Cerkasov ! Doar nu trăiești în cîmp, în jurul dumitale sînt oameni ! Dacă se va îmbolnăvi cineva din vecini, știi cine o să fie vinovat ? Dumneata singur, nimeni altul !... De dumneata ai avut grijă, dar pe vecini îi lași să se molipsească ?

— Mă gîndesc și eu la copii, a spus el, coborînd vocea.

— Ascultă, Cerkasov, gîndește-te un pic, ceva-ceva tot ești dumneata în stare să pricepi, nu ? Eu te-am vegheat toată noaptea și te-am făcut sănătos — oare îți doresc răul ? Ce-aș cîștiga să-ți omor copiii ? Dar infecția trebuie stîrpită, pentru că dumneata ai fost bolnav de o boală molipsitoare. Să nu mai vorbesc de vecini, dar se pot infecta chiar soția și copiii dumitale. Atunci ai să vii fuga la mine.

— Hai, Ivan, ce Dumnezeu ? l-a îmboldit și felcerul. Nu pricepi nimic, curat ca o muiere !

Și, zicînd acestea, a luat damigeana și a început să stropească pe jos.

— Nu dau voie ! a strigat Axinia și s-a năpustit asupra lui.

Cerkasov stătea încruntat, mușcîndu-și furios buza.

— Astîmpără-te, femeie ! s-a răstit felcerul. Vezi că acuși chemăm poliția.

— Nu e nevoie de poliție, i-am tăiat vorba, întunecîndu-mă la față. Nu chem eu poliția. Dar ia spune-mi, Cerkasov, lămurește-mă, de ce nu vrei să ne lași să stropim ?

— Așa, domnule doctor, nu pot să vă las.

— Păi de ce ?

— Ca să spun drept, nu-i nevoie să faceți treaba asta. Dacă o vrea Dumnezeu, om trăi noi și-așa.

— A fost un caz, de Paști, la un mecanic de locomotivă, și-a adus aminte Axinia. N-au stropit cu nici o creolină, și au rămas cu toții teferi. O să ne spurcați tot ce-avem cu mirosul ăsta... Uitați-vă cum trăim. Mai împrumutăm și noi una-alta de pe la vecini și le dăm și noi din ale noastre. Da așa, cine-o să ne mai dea ceva ?

— Ce-i tot dai zor cu creolina ? Ia mirosiți aici. Nu miroase a nimic ?

Cerkasov dădu din mînă.

— Nu, domnule doctor, nici vorbă, nu vă las să stropiţi !

— Bine. Nu te silesc. Dar ţine minte, Cerkasov : dacă se va îmbolnăvi cineva din apropiere, vinovatul ai să fii *dumneata !* Rămîneţi cu bine !

Felcerul m-a privit mirat, dar a venit în urma mea, supus.

Acesta a fost debutul meu. Îmi simt sufletul împovărat, am mustrări de conştiinţă : era necesar să dezinfectăm, dar ce putere aveam eu singur ? Nu-mi rămînea decît să recurg la poliţie ; am fi făcut dezinfectarea, dar pe urmă ? Dacă *din nimic* s-a stîrnit povestea cizmarului ruinat de medici şi de poliţie, e lesne de închipuit ce zvonuri s-ar răspîndi atunci pe seama mea. Holericii s-ar ascunde, obiectele infectate de ei ar fi ţinute cît mai la dos şi s-ar împrăştia molima şi mai mult... Totuşi, mereu mă gîndesc că în strada Kliucearnaia, în căsuţa aceea scundă e un focar de holeră, care s-ar putea răspîndi în tot oraşul ; eu, medicul, ştiu asta şi nu iau nici o măsură... Doamne, ce mizerie !

23 iulie

Dispensarul mi-e plin de bolnavi. Pesemne că vindecarea lui Cerkasov a avut răsunet. Oamenii din Cemerovka, după cum mi-a comunicat bucătăreasa, sînt mulţumiţi că li s-a trimis un doctor „adevărat". Discut îndelung cu fiecare bolnav, aducînd pînă la urmă vorba de holeră, îi sfătuiesc stăruitor să nu mănînce orice şi să vină la mine la cel mai mic deranjament de stomac.

Se pare că holera s-a cuibărit în Cemerovka : s-au semnalat încă trei cazuri (confirmate pe cale bacterioscopică). Dar şi acestea au fost uşoare, contrar descrierilor din cărţi, după care tocmai la început epidemia se declară mai violent ; toţi trei bolnavii sînt acum în convalescenţă. Unul din ei, paznicul grădinii de zarzavat a lui Grîzlov, cînd ne-am prezentat la el, s-a cerut singur să fie internat în baracă ; e un flăcău de la ţară, de vreo douăzeci şi cinci de ani, pe nume Stepan Bondariov. L-am îngrijit toată noaptea şi acum e pe cale de însănătoşire, dar încă foarte slăbit. Înadins i-am lăsat înăuntru pe toţi

care veneau să-l viziteze, ceea ce, iarăşi, a sporit nedumerirea felcerului. Dar în felul acesta oamenii au văzut că baraca nu-i de loc înspăimîntătoare, nu-i decît un spital obişnuit. Cînd, în ziua următoare, „l-a apucat" pe tinichigiul Andrei Snetkov, nu mi-a fost greu să-l conving să se interneze şi el. I-a trecut accesul, dar diareea continuă ; e foarte slăbit, apatic şi vlăguit.

Stau amîndoi alături. Stepan, un flăcău zvelt, cu frunte îngustă şi mustăţi blonde, încearcă mereu cu feluri te snoave să-l mai învioreze pe Andrei, care stă încă nemişcat şi gînditor. Cînd li se aduce prînzul, Stepan, înfulecîndu-şi supa sau oul moale, îl îmboldeşte pe vecinul său :

— De ce nu mănînci ? Vezi cum ai slăbit ; acuşi îţi dai duhul ! N-ai poftă ? Mănîncă şi în silă... Nu fi prost !

În fiecare zi, frate-său, vine la Andrei, un om mic de statură, cu bărbiţă rară şi cu o enormă cicatrice roşie-vînătă pe obraz. Sughiţînd de plîns şi ştergîndu-şi ochii cu mîneca, vîră în palma lui Andrei un bănuţ.

— Poate ţi s-o face poftă de vreo acritură ; ia-ţi şi tu nişte castraveciori, sau mai ştiu eu ce... Of, Andriuşa, Andriuşa !

— De ce plîngi ? îl întreabă Stepan Bondariov, privindu-l curios şi cu oarecare neîncredere.

— Păi atîta frate am şi eu ; cum să nu plîng ? Dacă aş avea mai mulţi... Faceţi-l bine, domnule doctor ! Dumneavoastră sînteţi om învăţat ! îmi spune, ploconindu-se adînc.

Andrei stă cu capul sprijinit în palmă şi se uită la frate-său cu un zîmbet înstrăinat...

Ieri am primit o scrisoare de la Nataşa. Iat-o :

„Mitea ! Ştiai ce grozăvii se petrec în Cemerovka şi totuşi te-ai dus acolo. E bine că ai făcut aşa ! Sînt foarte bucuroasă. Ştiu că ai plecat nu numai ca să te afli în treabă, ştiu foarte bine la ce te expui, totuşi sînt foarte bucuroasă. Ce viaţă ar trăi omul dacă s-ar îngriji mereu numai de binele lui ! Orice-ar fi să se întîmple, tu săvîrşeşti acolo o operă, opera cea adevărată. În ce stare de spirit erai cînd ai plecat ? Ce-ai găsit acolo ? Care au fost primele tale relaţii cu oamenii din Cemerovka ? Cum te simţi printre ei ? Scrie-mi, te rog, Mitea ! Oame-

nii din Cemerovka vor fi fiind necioplţi şi sălbatici ca nişte fiare, dar e oare vina lor că sînt aşa ? Scrie-mi, te rog ; te rog mult să-mi scrii ! Nu ţi-o fi chiar aşa de greu să-mi trimiţi cîteva rînduri. Aştept."

27 iulie

Ieri după prînz ni s-a adus la baracă un nou bolnav. Felcerul s-a dus să dezinfecteze locuinţa lui şi l-a luat cu el pe Feodor. Am rămas singur lîngă bolnav. Era un bătrîn voinic, uriaş, turnătorul Ivan Rîkov. Vomita mereu şi avea diaree, picioarele îi erau cuprinse de spasme. Gemea şi se zvîrcolea în pat. Pe Pavel îl trimisesem să pregătească baia.

— Lăsaţi-mă să umblu puţin ! îmi cerea bolnavul cu glas stins. Să-mi mai dezmorţesc picioarele, că nu mai pot.

Am vrut să-l ajut să se dea jos din pat. Rîkov şi-a sprijinit de mine trupul masiv, dar nu s-a putut ţine pe picioare şi s-a culcat la loc. A oftat adînc şi a clătinat din cap.

— Nu, domnu doftor, singur n-ai să mă poţi ţine !

Vedeam şi eu că nu pot... Şi acum, cu atît de puţini bolnavi, nu aveam destule ajutoare, dar dacă ne-ar veni la baracă şi numai doi bolnavi în plus, n-am mai putea s-o scoatem la capăt. M-am dus la secţia de convalescenţi şi i-am propus lui Stepan Bondariov să intre sanitar la noi ; era întremat şi se pregătea să plece. Stepan a primit.

Baia era gata. I-am spus lui Stepan să-l vîre în baie pe Rîkov, care gemea într-una. În apă, spasmele au încetat şi bolnavul a tăcut, lăsîndu-şi capul în piept. După un sfert de oră, s-a cerut să fie dus din nou în pat ; l-am culcat şi l-am învelit cu pături.

— O-o, Doamne ! a oftat din rărunchi Rîkov şi şi-a lipit capul de marginea pernei.

— Ţi-e rău ? l-a întrebat, curios, Stepan, ca şi cum verifica senzaţiile prin care trecuse el însuşi mai înainte.

— Ră-ău !...

— Te frige la inimă ?

— Mă frige, flăcăule, nu mai pot... Am intrat în ceasul morţii.

Stepan îl îmbărbăta cu siguranță în glas :

— De ce să mori ? Las' că nu mori !

Rîkov a închis ochii și și-a întins picioarele. Curînd apoi a început iar să vomite, pe urmă l-au apucat spasmele. Stepan pipăia pe sub pătură pulpele lui Rîkov, cuprinse de cîrcei.

— Ie-te, parcă are mere înăuntru ! a zis ca pentru sine.

— Uf, o leacă de vînt ! Mă înăbuș ! scîncea Rîkov. Lăsați-mă să umblu. Ajută-mă, Steopa !

Stepan și Pavel l-au luat de subsuori și l-au purtat puțin prin încăpere. Apoi Rîkov s-a cerut iar în baie.

— Cît mai fierbinte ! a adăugat scurt.

Le-am spus oamenilor să mai toarne apă clocotită.

— E bine așa ?

— Mai turnați, pentru numele lui Dumnezeu ! striga, nerăbdător, Rîkov. La început docil și recunoscător pentru toate, devenea treptat mofturos și cu pretenții.

— N-aveți o baie mai lungă ? mormăia supărat, sucindu-se și strîngîndu-și picioarele sub el.

Începea să se însereze. Rîkov se simțea tot mai rău. A venit un preot și l-a spovedit. Vomitările și diareea nu mai conteneau ; bolnavul slăbea și se pierdea văzînd cu ochii ; de sub pleoapele pe jumătate închise licăreau slab pupilele ; fruntea îi era lipicioasă și rece ; pulsul abia se mai distingea. Mă miram că Rîkov se cere atît de des în baie : ședea în apă o jumătate de oră, mai umbla prin cameră, se culca puțin și iarăși se cerea în baie ; și mereu striga să se toarne apă cît mai fierbinte. Stepan nu se deslipea de lîngă el ; în răstimpuri, îl certa cu o voce răgușită și grosolană, totuși, și din dojenile lui, ca și din felul cum se purta cu Rîkov, răzbea o grijă de frate.

La unu noaptea m-a schimbat felcerul, care între timp dormise. Am dat dispozițiile necesare, am spus să i se facă bolnavului oricîte băi va cere, și m-am dus acasă.

Pe la cinci dimineața, m-am trezit brusc de parcă mi-ar fi dat cineva un ghiont. Afară burnița ; prin norii groși abia răzbea lumina dimineții. M-am înbrăcat și m-am dus la baracă. Se profila udă și tăcută în pîcla cenușie din jur. Geamurile erau luminate ; sub cazanul mare din șopron focul mocnea în spuză, licărind în răstimpuri și

scoţînd fuioare de fum. Am intrat în baracă ; înăuntru era linişte, dar o atmosferă sumbră ; Rîkov şedea nemişcat în baie, cu capul lăsat moale pe piept ; Stepan, aplecat, îl sprijinea de subsuori.

— Cum se prezintă bolnavul ? am întrebat.

Stepan şi-a ridicat spre mine faţa palidă şi obosită, s-a îndreptat încet de spate şi a ridicat din umeri.

— Aşa şi-aşa, mi-a răspuns scurt. Varsă şi cere mereu apă fierbinte.

În răstimpul celor cîteva ore scurse Rîkov devenise de nerecunoscut ; faţa îi era suptă şi învineţită, ochii, adînc înfundaţi în orbite, păreau în penumbră două găuri mari şi negre scobite în ţeasta goală.

— Ei, ce faci, Ivan ? l-am întrebat.

Rîkov a dat uşor din cap, fără să-şi ridice pleoapele.

— Vorbeşte mai tare, că n-aud ! a îngăimat abia auzit cu o voce răguşită.

— Cum îţi merge ? l-am întrebat mai tare.

Bolnavul a rămas tăcut.

— Apă fierbinte ! a bolborosit apoi şi s-a întors pe cealaltă parte în cada băii. N-avea puls de loc.

M-am întors spre Stepan :

— Dar unde-i felcerul ?

— A plecat ; l-au chemat la un bolnav.

— De mult ?

— Să fie vreo trei ore.

— De ce n-a trimis după mine ?

— I-a fost milă ; zicea că şi aşa aţi dormit prea puţin.

Scurt timp după plecarea mea, felcerul fusese chemat la un nou bolnav de holeră. Îl luase cu el pe Feodor, lăsînd cu Rîkov pe Stepan şi pe Pavel, care abia se dusese la culcare. După cît am putut înţelege din răspunsurile şovăitoare pe care le primeam, îndată după plecarea felcerului, Pavel s-a culcat iar, şi bolnavul a rămas numai în seama lui Stepan. Acesta, el însuşi abia refăcut după boală, l-a ţinut de subsuori în baie pe Rîkov, care se vlăguise cu totul, vreme de trei ore ! Îl mai aşeza în pat, mai turna apă fierbinte în cadă, mai aţîţa focul sub cazan şi iar îl băga pe bolnav în baie.

M-am dus să-l trezesc pe Pavel. A sărit ca ars, potrivindu-şi zorit ţinuta şi tuşind stingherit.

— Cum ți-ai permis să te culci, Pavel ?

— Adineauri... chî... chî... m-am așezat și eu pentru o clipă. Continua să tușească și se ferea să mi se uite în ochi.

— Ia ascultă, să nu mă minți ! am ridicat glasul.

— Da nu pot sta nici eu nedormit o zi și-o noapte ! a bombănit el, pironindu-și privirea într-un colț.

— Omul moare și dumneata îl lași fără ajutor ! Dacă e nevoie, trebuie să stai nedormit și două zile.

— Asta nu pot s-o fac.

— Atunci chiar azi vei fi concediat.

Fața lui Pavel a luat îndată o expresie nepăsătoare și rece. Și-a ridicat capul și m-a privit țintă, cu ochii mijiți sfidător.

Îmi mușcam buza.

— Dacă nu mergi imediat în baracă, nu capeți nici un ban din leafă.

A tușit iar și privirea a pornit să-i rătăcească prin colțuri.

— De ce să nu merg ? a bolborosit apoi, trăgîndu-și haina pe mîneci. Mă duc chiar acum.

M-am întors în baracă. Rîkov ședea tot în baie. Stepan se dusese să mai toarne apă în cazan și-l lăsase pe bolnav în seama lui Pavel. Acesta zîmbea acum cu un aer vinovat, îl luase cu grijă de subsuori pe uriașul Rîkov și-l ținea drept.

Îmi simțeam inima grea ! Mă gîndeam cît de prost eram organizați. Va trebui să mai căutăm ajutoare, oameni de nădejde, să-i educăm, să-i facem să înțeleagă cît mai bine ce îndatoriri au ; pînă atunci, treaba avea să șchioapete, n-aveai pe cine te bizui...

Orele treceau una după alta. Rîkov aproape nu mai ieșea din baie. Mi-era teamă să nu-i facă rău șederea această prelungită în apă fierbinte și de cîteva ori l-am adus în pat. Dar omul începea îndată să se agite și cerea să fie pus iarăși în baie. Pulsul apăru din nou, îmbunătățindu-se treptat. Pe la unsprezece, bolnavul s-a cerut sin-

gur să fie pus în pat și a adormit ; pulsul îi bătea regulat și plin...

Stătuse în baie, aproape fără pauze, paisprezece ore, și-mi vine să cred că tocmai baia l-a salvat.

29 iulie

Nu știu dacă și pe alții îi chinuie gîndul că tot ceea ce facem noi aici e inutil, că încercăm doar să ne înșelăm pe noi înșine. Cît folos aduc, bunăoară, dezinfectările noastre ? Oare nu-i limpede că ele își au rostul numai atunci cînd însăși populația crede cu tărie că sînt folositoare ? Dacă această încredere nu există, soluția e una singură — instituirea unui soi de stare de asediu : să mișune pretutindeni agenți cu ochii peste tot ; să domnească denunțul ; pentru dezinfecție să se pătrundă cu forța în locuințele suspecte și să se răstoarne totul cu susu-n jos, freamătul cumplit al nemulțumirii să amuțească la vederea baionetelor și a nagaicelor căzăcești... Dar pe asemenea cale, s-ar putea oare merge mult timp ?

Ești nevoit, de aceea, să joci o comedie în care tu însuți nu crezi. Stropești cu sublimat locul unde a zăcut bolnavul, confiști o pereche de caftane și păturile cu care s-a învelit el. Știu bineînțeles că dintr-o casă infectată trebuie să-i evacuezi pe toți, să le iei *toate* lucrurile, să dezinfectezi bine latrina și toată locuința... Da, dar unde să-i evacuezi, cu ce să-i îmbraci pe cei evacuați ? Și mai ales cum să-i convingi că toate măsurile luate sînt folositoare pentru ei ? Cum să dezinfectezi latrina, cînd ea lipsește și infecția s-a răspîndit în voie prin toată curtea și pe sub toate gardurile de la stradă ? Pe de altă parte, îți dai seama că ar fi de ajuns să existe din partea locuitorilor dorința de a stăvili molima și treaba ar merge mai bine, s-ar putea aduce un folos destul de mare... Te îneci și te sufoci într-o mulțime de mărunțișuri cărora nu-i chip să le faci față ; și nici nu te simți în stare să spui : „Ce, e vina mea ? Am făcut ce-am putut !“ și să faci liniștit „ce poți“. Lucrurile avansează încet, totuși mă susțin : conștiința că sînt folositor, încrederea în forțele proprii și proiectul înjghebării unui detașament sanitar de nădejde, pe care să mă pot bizui.

1 august

Epidemia ia proporţii. Mai mulţi bolnavi au murit. Ieri după prînz am fost chemat acasă la lăcătuşul Jigaliov. Împreună cu noi l-a îngrijit soră-sa, o tînără cu ochi mari, superbi. La căderea nopţii s-a îmbolnăvit şi ea, iar dimineaţa amîndoi şedeau în sicriu. Văd aievea faţa zdrobită de durere a bătrînei lor mame. I-am spus că trebuie să dezinfectăm casa. A dat din mînă :

— Păi de ! Dumneavoastră tot turnaţi var, da noi murim... Mă rog, turnaţi !

3 august

Sînt mulţumit ! Munca clocoteşte din plin, totul merge bine, fără poticneli de nici un fel. Am izbutit, în sfîrşit, să-mi alcătuiesc un detaşament aşa cum plănuiam şi pe aceşti zece meseriaşi şi ţărani aproape analfabeţi pot să mă bizui ca pe mine însumi ; ar fi greu să-ţi doreşti ajutoare mai bune.

Nu mai vorbesc de Stepan Bondariov : mă uit la el şi mă întreb mirat de unde atîta grijă plină de blîndeţe şi atîta duioşie, aproape femeiască, faţă de bolnavi, la acest flăcău cu o înfăţişare din cele mai de rînd ? Dar iată-l, bunăoară, pe Vasili Gorlov ; e un flăcău voinic, cu ochi albaştri de haiduc ; se zice că o bate pe maică-sa şi că din bătăi şi-a vîrît în mormînt nevasta. Ei bine, acest Gorlov se poartă cu mine ca un mieluşel şi munceşte ca un taur. E dezinfectator. Face să-l vezi. Cu cîtă siguranţă se înfăţişează la locuinţa holericului, cu cîtă autoritate şi politeţă totodată lămureşte familia bolnavului asupra infecţiei şi a scopului dezinfectării ! Şi dispreţul pe care-l arată pentru ignoranţa lor are un efect mai mare decît toate argumentările mele.

Andrei Snetkov s-a făcut bine şi s-a angajat şi el sanitar la noi. Pentru secţia de femei am două sanitare ; una din ele e vecina Cerkasovilor, cea care venise atunci noaptea să-l vadă pe bolnav.

Tuturor sanitarilor mei le spun „dumneata" şi-i privesc ca pe egalii mei. Deseori stăm laolaltă în pragul barăcii, fumăm şi vorbim ; cînd intru în încăpere, eu îi

salut cel dintîi. Cu asta, disciplina nu suferă cîtuşi de puţin, iar legătura morală dintre noi devine mai trainică.

O dată, într-un moment de sinceritate, Vasili Gorlov mi-a spus :

— Zău, Dmitri Vasilievici, dacă aţi şti cît v-am îndrăgit ! Dumneavoastră vă purtaţi la fel şi cu omul de viţă şi cu omul de rînd. Dumneavoastră, omul poate să vă spună ce gîndeşte, nu ca altora, care se uită la noi, aşa, de sus... Nici vorbă, cît priveşte învăţătura, dumneavoastră... aşijderea cu ei, obîrşia — la fel... Dar vedeţi, pentru mine sînteţi ca un frate... Să ştiţi asta.

Simt cum pe fiecare zi cresc tot mai mult în ochii lor. Pe toţi îi pun să muncească mult şi rămîn neclintit în hotărîrile mele. Cu toate acestea sînt convins că nici unul din ei nu va părăsi serviciul din pricina asta, ca Pavel ; sînt mîndru mai ales că ei socotesc îndeletnicirea lor nobilă, şi le-ar fi ruşine s-o privească din punct de vedere mercantil.

— Dmitri Vasilievici, îmi spune Gorlov, îmi daţi voie să vă întreb ceva : de ce vă istoviţi atîta, de vreme ce şefii nu vă supraveghează ?

— Dragul meu, dar oare noi muncim pentru şefi ? Judecă după dumneata : ai venit la un bolnav, ai stropit peste tot, ai dezinfectat ; fără asta, poate că şi alţii s-ar fi îmbolnăvit, dar aşa, datorită dumitale, au să rămînă în viaţă. Oare asta nu-ţi face plăcere ?

Şi lui Gorlov începe să i se pară că asta îi face într-adevăr o plăcere deosebit de mare.

Oamenii din Cemerovka vorbesc despre mine cu dragoste şi recunoştinţă. Cînd îmi amintesc cum mi se strîngea inima de nelinişte în dimineaţa sosirii mele aici, în mahalaua desfăşurată înaintea ochilor mei, îmi vine să rîd : acum cred că mai degrabă aş putea să mor de douăzeci de ori de holeră, decît să se atingă cineva din cartier măcar de un fir de păr din capul meu.

Da, sînt mulţumit ! Mă bucură să văd cum clocoteşte munca în jurul meu, cum munca asta m-a subjugat pe de-a întregul ; mă bucură să văd că forţele noastre nu se irosesc în zadar şi să-mi dau seama — o spun fără falsă modestie — că nu sînt un om de prisos, că ştiu să muncesc.

4 august

Tot ce-am spus e adevărat : în Cemerovka se vorbește despre mine cu dragoste și recunoștință, oamenii îmi dau ascultare... Dar aș putea oare să spun că au încredere în mine ? Dacă sfaturile mele sînt urmate, cel care le îndeplinește rămîne totuși ferm convins de zădărnicia lor. El îmi face o concesie mie, pentru că sînt „om bun", cît despre sfaturile mele și știința mea „boierească", nu dă doi bani pe ele. Îi arăt fapte a căror însemnătate nu se poate să n-o înțeleagă, fapte vădite și pentru un copil de zece ani, și el e nevoit să fie de acord cu mine ; dar învoirea aceasta rămîne exterioară, ea nu clintește nici atîtica neîncrederea oarbă în doctori, adînc înrădăcinată în sufletul omului din Cemerovka.

Dacă l-ar sfătui același lucru te miri ce pelerin, ori vreun fost soldat, el va face, cu toată încrederea, tot ce-i vor spune aceștia ; nu se va arăta fatalist și nu va repeta : „Dac-o vrea Dumnezeu, n-o să se întîmple nimic". Despre barăci sanitare i-au împuiat urechile cu tot felul de grozăvii muncitorii veniți de pe Volga și de atunci el ocolește cu grijă baraca noastră pînă la o sută de stînjeni.

6 august

Aseară, m-am întors acasă foarte obosit. Rămăsesem toată noaptea precedentă la baracă și nu reușisem să mă odihnesc nici peste zi ; dimineața, după ce am luat în primire bolnavii veniți la consultație, a trebuit să merg la unii acasă, apoi să trec din nou pe la cei din baracă. După prînz am fost chemat la o naștere. M-am eliberat abia pe la nouă seara. Am cinat, am băut ceai și începusem să mă dezbrac, uitîndu-mă cu desfătare la patul așternut, cînd deodată auzii soneria : la baracă fusese adus un nou bolnav, în stare foarte gravă. N-aveam încotro, m-am dus...

Felcerul și sanitarii se foiau în jurul patului ; pe saltea zăcea un bărbat voinic, ca de patruzeci de ani, cu barba cînepie și cu o față naivă de copil. Era un cărăuș, pe nume Ignat Rakitski. Îl „apucase" în piață, numai cu trei ore înainte, dar îmi făcu o impresie foarte proastă ;

pulsul abia i-l mai dibuiam. Vedeam că voi avea mult de lucru cu el. Pe felcer, care era tot atît de obosit ca și mine, l-am trimis să se culce, spunîndu-i că-l voi trezi să mă schimbe la ora două noaptea, iar eu am rămas lîngă bolnav.

Docil și sfios, Ignat se supunea la toate fără să crîcnească. A luat medicamentele, s-a lăsat să-i pun o clismă mare, nici nu s-a clintit cînd i-am făcut o injecție subcutanee cu camfor; de altfel, tot timpul zăcea într-o stare de semiinconștiență.

M-am așezat pe taburet. Urechile îmi vîjîiau, capul parcă mi se umpluse cu plumb. Ignat stătea lungit pe spate, cu ochii pe jumătate închiși și respira repede și anevoie. Deodată, a tresărit, săltîndu-și repede capul de pe pernă. Stepan, care ședea la căpătîiul lui, i-a întins oala ca să verse. Dar capul lui Ignat a căzut iarăși moale pe pernă.

— De ce nu verși? Ori nu vrei să verși? Hm... Stepan a oftat și a pus oala jos.

Ignat s-a foit în pat și a dat să se ridice în patru labe.

— Vătămătura!... De ce nu se potolește de loc? Of, cum mă doare! a strigat el și s-a prăbușit iar pe-o coastă.

M-am apropiat de pat.

— Ajutați-mă!... Mă frige la inimă... a bolborosit între două oftaturi și deodată a început să tremure, strîngînd din dinți și întinzîndu-și picioarele cuprinse de spasme. Stepan și Andrei au pus mîna pe sticlele cu apă fierbinte. Ignat se uita în tavan cu ochii încețoșați de durere. L-au dus în baie.

Stepan mi-a șoptit:

— Azi dimineață a mîncat șase pepeni pe stomacul gol, așa mi-au spus tovarășii lui; la prînz era încă sănătos tun și făcea haz pe seama doctorilor.

— Apă!... a strigat, gemînd, bolnavul, fără să-și mai salte capul.

Stepan i l-a ridicat cu băgare de seamă și i-a dus la gură cana cu apă de la gheață. Ignat s-a smucit cu tot

corpul și a vărsat abundent în baie. A fost dus din nou în pat și învelit cu cîteva pături.

Orele treceau una după alta, încet-încet... Mi se lipeau ochii. Trebuia să fac un imens efort de voință ca să-mi țin capul drept și să merg fără să mă împleticesc. Îmi venea greață... În unele momente, parcă îmi pierdeam cu totul cunoștința, ochii mi se încețoșau ; desluișeam numai lumina palidă a lămpii și auzeam scuipăturile grele ale bolnavului. Mă ridicam și începeam să umblu prin cameră.

Ignat țipa cu o voce răgușită, nefirească :

— Vătămătura !

„Vătămătura... așa numesc țăranii durerile de burtă în povestirile pseudopopulare, mă gîndeam, simțind o dușmănie tot mai mare față de omul care țipa. Unu și jumătate... În curînd am să-l pot trezi pe felcer".

I-am pus din nou o clismă bolnavului și am ieșit afară. Departe în beznă dormea Cemerovka ; nicăieri nu licărea vreo lumină. Era o liniște desăvîrșită, se auzea doar cîte un lătrat de cîine și, undeva, pîrîitoarea unui paznic de noapte. Deasupra capului se boltea cerul albastru, spuzit de stele ; Ursa Mare se distingea limpede spre apus... Din beznă s-a ivit o siluetă întunecată.

— Hei, om bun, unde îl pot găsi pe doctor ? Poate veni în ajutor mai repede ? A apucat-o pe o fată ; moare.

„Alta !" m-am gîndit, disperat.

L-am trezit pe felcer. A ieșit palid, holbîndu-și ochii cîrpiți de somn.

— Du-te, te rog, și vezi ce-i acolo, i-am zis. Dacă e ceva grav, să trimiți după mine...

Felcerul a replicat respectuos :

— Dmitri Vasilievici, duceți-vă la culcare. Lăsați că mă descurc eu și singur ; n-ați dormit nici noaptea trecută...

— Hai, du-te odată ! l-am zorit nerăbdător și am intrat în baracă.

Ignat ședea în baie. Stepan îl ținea de subsuori, vorbea cu el pe un ton repezit și totodată duios, îi punea gheață pe cap și-i dădea de băut. Ignat se tot sucea în baie, așezîndu-se în poziții din cele mai incomode, gata să înghită apă.

După un minut, s-a cerut iar în pat. Stepan și Andrei l-au luat de subsuori. Ca să treacă peste marginea căzii, bolnavul și-a ridicat un picior, care însă i-a căzut îndărăt și atunci, cu umerii suciți, s-a prăbușit grămadă în brațele sanitarilor. L-am apucat și eu de picioare și l-am dus cu toții în pat. Tot timpul elimina materii fecale, un terci roșietic cu miros acru, respingător.

— Ies pepenii ! a zis Stepan, dînd din cap.

Ieșeau într-adevăr pepenii ; Ignat îi mîncase cu semințe și cu coajă cu tot... Și cîți mîncase ! Curgea din el la nesfîrșit, ca din găleată. Pe urmă l-am așezat în pat.

Mă plimbam prin cameră și încercam să-mi înăbuș o ură cumplită față de omul acela ; știa, doar, că nu trebuie să mănînce pepeni și totuși a mîncat, rîzîndu-și de doctori... El singur era de vină ! Și totul din jurul meu mi se păru deodată oribil, abject, iar capul mi-l simțeam ca de plumb.

Ignat mergea tot mai rău. Zăcea vînăt la față, cu ochii tulburi, ca de mort, opintindu-se mereu să vomiteze. Stepan îi întindea oala, dar bolnavul întorcea capul și scuipa vărsătura roșie pe pătură. Din cînd în cînd se ridica, îndoindu-se de mijloc, se sprijinea cu mîinile în așternut și se așeza, clătinîndu-se, în patru labe.

Stepan îl susținea cu băgare de seamă.

— Nene Ignat, culcă-te omenește !

— Mă doare rău burta ! bîlbîie repezit bolnavul, șoptind vorbele cu un fîșîit, după care o insipirație adîncă îi sugea pîntecul mult sub coaste.

Uite că în pat poate să se ridice, îmi ziceam, mînios, dar cînd e vorba să-l scoți din baie, atîrnă ca un sac și nu vrea nici să salte piciorul. Și de ce scuipă pe pătură, cînd i se întinde oala ?

Se lumină de ziuă. În baracă era liniște, nu se auzea decît respirația sacadată a lui Ignat. Fața i se făcuse plumburie, buzele uscate i se înnegreau sub mustața rară. În răstimpuri, își sălta repede capul de pe pernă, apoi ațintea asupră-mi ochii sticloși — mari, fioroși și speriați... Pulsul nu-i mai bătea de mult.

Deodată, mi s-a părut că patul în care zăcea bolnavul se ridică pînă sub tavan, că geamurile încăperii încep să se învîrtească. M-am apucat de colțul mesei, ca să nu

cad. Cu încă o sforțare de voință i-am făcut bolnavului o injecție cu camfor și am ieșit afară, la aer.

Deasupra bălții din apropiere pluteau vălătuci de ceață. Era umezeală și frig. M-am așezat pe bancă și mi-am aprins o țigară. Mă stăpînea un singur simțămînt — o repulsie fără margini, obtuză, față de bolnavul acesta și față de toată mizeria, vărsăturile și murdăria din jur. Toate astea sînt curate sminteli, toată truda mea pentru alții, toate... Bine ar fi să plec acasă, să beau un pahar de ceai fierbinte cu coniac, să mă culc în patul curat și moale, și să dorm un somn dulce... „Și de ce nu plec? m-am gîndit înciudat. Sînt medic, dar uite că fac treburi de infirmieră. Ce sînt eu de vină dacă nu pot obține de la primărie un ajutor de medic sau un student, dacă sînt mereu singur? Aș vizita baraca numai cîteva ore dimineața și seara; altceva nu e drept să mi se ceară. Așa fac toți. Medicul trebuie să aibă capul limpede, pe cîtă vreme eu..." Am făcut socoteală de cît timp n-am dormit: de patruzeci și patru de ore, aproape două zile și două nopți.

La periferie începeau să latre cîinii. Am scrutat ceața cu o licărire de speranță: poate se întoarce felcerul. Nu, trecea o femeie... În depărtare cîntau cocoșii, din baracă răzbeau scuipăturile înfundate ale lui Ignat. Am băgat de seamă că mă las prea greoi pe bancă și capul mi se apleacă pe umăr. M-am ridicat și am intrat iar în baracă.

Ignat zăcea nemișcat pe spate, cu capul răsturnat. Între buzele negre, uscate, îi străluceau dinții. Ochii înfundați în orbite aveau o privire ștearsă, fixă. Cîteodată îi răscoleau pieptul mișcări de vomitare, dar nu mai scuipa... Respira tot mai slab și mai scurt. Deodată, a dat din picioare, nodul gîtului i s-a ridicat de cîteva ori pînă sub bărbie. Apoi s-a întins și a încremenit; pe fața lui a alunecat o umbră imperceptibilă... Murise.

Stăteam, mușcîndu-mi buzele, și mă uitam țintă la el. Fața, încadrată de barba blondă, îi devenise și mai naivă. Părea un copilaș care a văzut cine știe ce minunăție, a scos o exclamație și a încremenit așa, cu gura căscată și cu ochii larg deschiși. Am pus să fie dezinfectat cadavrul și transportat la morgă, iar eu m-am dus agale acasă.

Și iată că n-a trecut decît o zi. Am dormit și m-am înviorat, mi-am recăpătat puterile. Am fost chemat acasă la alt bolnav. Îmi era drag de el și voiam din toată inima să-l salvez. Nimic nu mă scîrbea. Îngrijindu-l, un simțămînt de blîndețe și dragoste punea stăpînire pe mine. Mă gîndeam la dependența revoltătoare și ridicolă a „spiritului nepieritor" față de trup : înviorîndu-mi trupul, starea de spirit mi se schimbase și ea ; mă copleșea dragostea de om, eram gata să mă dăruiesc tot...

14 august

De mult n-am mai scris nimic în carnet. Nu-mi arde de scris acum. De îndată ce am o clipă liberă, mă preocupă un singur lucru : să mă culc, să mă pot odihni cît de cît. Holera se plimbă în voie prin Cemerovka și doboară cîte zece oameni pe zi. Doamne, ce obosit sînt ! Capul mă doare, stomacul mi s-a deranjat, toate membrele îmi sînt parcă de lemn. Umblu și lucrez ca un mecanism. Dorm numai trei ore pe zi și somnul mi-e agitat, un somn de bolnav ; mă scol tot atît de zdrobit cum m-am culcat.

În jurul meu oamenii mor cu zecile, pe mine însumi moartea mă privește în față, și totuși rămîn nepăsător : de ce le-o fi unora teamă să moară ? E doar așa de simplu și de loc înspăimîntător.

18 august

Să le iau pe rînd.

Asta s-a întîmplat de Sfînta Maria. După ce am luat masa, am lăsat-o pe Avdotia să plece și m-am culcat. Am dormit mult, cufundat într-un somn adînc. Deodată, în antreu a zbîrnîit tare soneria ; o auzeam, dar nu-mi venea să mă trezesc : în așternut era cald și bine și tocmai îmi aminteam de anii îndepărtați ai copilăriei, cînd dormeam cu frate-meu alături în niște pătuțuri mici... Inima mi se strîngea dulce, în ochi îmi izvorau lacrimi. Dar iată că trebuia să mă trezesc, trebuia să merg iarăși în locuri unde nu vedeam decît suferință și moarte...

Clopoțelul suna tot mai tare și pînă la urmă m-a trezit de-a binelea. M-am dat jos din pat și m-am dus să deschid. Pe geamul din antreu vedeam că sună Stepan

Bondariov. Era cu capul gol și fața lui avea o expresie stranie.

Am deschis. Stepan a pășit fără grabă în antreu, clătinîndu-se ușor în prag.

— Dmitri Vasilievici, am venit la dumneavoastră !

Și a sughițat de plîns, scurt și înfundat. Fața îi era însîngerată, ochii roșii, cămașa sfîșiată și plină de sînge.

— Stepan, ce-i cu dumneata ?

— Am venit la dumneavoastră. Băieții vor să mă omoare ; cică sînt holeric... Cică mi-am vîndut tovarășii... m-am făcut cîndaș cu doctorii...

Și iar a sughițat de plîns, apoi și-a șters cu mîneca sîngele de pe buze.

— Ce s-a întîmplat ? Care băieți ? Intră, Stepane, liniștește-te !

L-am adus în cameră, i-am întins un scaun și i-am dat să bea apă. Stepan s-a așezat mașinal și tot mașinal a băut. Nu vedea nimic în jur, încremenit într-o spaimă amară și nedumerită.

— Hai, spune, ce ți s-a întîmplat ?

Cu privirea fixă, Stepan a început a vorbi, rostind rar cuvintele :

— Cică : ești holeric !... Am intrat adineauri la birt, la Rastorguev, și am cerut un păhărel. Lume multă, toți beți... „A, zice unu, uite c-a venit holericul !" Eu tac, îmi beau păhărelul, gust ceva... Se apropie de mine Vanka Ermolaev, strungar în metal : „Hei, drăguță, zice, se poate să-i zgîlțîim nițel pe doftorii și felșerii voștri ?" „De ce ?" zic eu. „De-aia, ca să se isprăvească odată. Ei, se poate ?" „Doctorul știe mai bine ce și cum, zic eu. Asta nu-i treaba mea." „Noi, zice el, ne ducem să-l batem pe doftorul ăla al tău, și bem ca să ne facem *coraj*." „Pentru ce ?" „Așa-i moda acu — să-i bați pe doftori și pe felșeri." „De, zic eu, sînteți puternici... faceți cum știți..."

Tremuram tot, ascultîndu-l pe Stepan. Mi-era necaz pe tremuratul ăsta, dar nu mi-l puteam stăpîni. Nu știam nici eu dacă tremuram de emoție sau de frig ; eram numai în cămașă, fără haină și fără vestă.

— Ce frig e ! am zis și mi-am pus paltonul pe umeri.

Stepan s-a uitat la mine fără să înțeleagă. A urmat apoi :

— „Ie-te, zice el, și ăsta-i felșer! Pleacă, mă, de-aici, că-ți stîlcim mutra!“ „Bine, zic, plec!“ Și m-am întors spre ieșire. Cînd deodată, din spate, m-a izbit unul peste ceafă. Au tăbărît apoi cu toții asupra mea și au început să mă piseze... M-am smuls cu greu și am luat-o la goană. Am ajuns pînă la Serbreanka și m-am oprit: încotro s-o iau? N-am pe nimeni... Am pornit mai departe și m-a podidit plînsul. Ia hai să mă duc la doctor, îmi zic. Tare m-am mai amărît: pentru ce să mă bată?

Stepan tăcu. Plîngea cu sughițuri, un plîns înfundat și întrerupt. Și mie îmi dădeau ghes lacrimile. Da, *pentru ce*?

Seara senină de august se încadra în geam, razele roșii ale soarelui în apus lunecau pe tapet. Stepan ședea cu capul în pămînt, cu pieptul zbuciumat de plîns. Cunoșteam așa de bine desenul cămășii lui stropite cu sînge! Un crac al pantalonilor cenușii, ponosiți, se ridicase, dînd la iveală piciorul gol, încălțat cu o gheată scîlciată... Mi-am adus aminte cum, cu două săptămîni în urmă, același Stepan, stropit tot de vărsătură de holeră, a susținut trei ore la rînd, de subsuori, în baie, pe un muribund. Iar *aceia* se temeau și să treacă pe lîngă baracă...

Și iată că acum, ostracizat și bătut de ei, venea la mine să-l apăr: eu îl făcusem „complice“, din pricina mea se înstrăinase de ai săi.

Stepan își urma vorba:

— Auzi: „De cînd au venit doftorii, s-a pornit și holera“! „Da gîndiți-vă și voi cu capul vostru, zic eu, ia gîndiți-vă bine — cum așa? Păi cîți oameni nu s-au făcut sănătoși la noi: cîte unul ajuns cu un picior în groapă și tot îl scăpăm. Oare noi, în tot ce-am făcut, am dat vreodată greș?“...

În cameră a intrat neauzit un flăcău înalt, cu surtuc, cu cămașă roșie și cizme noi în picioare, bine lustruite. S-a oprit în prag și s-a uitat lung la Stepan. Eu m-am făcut alb la față.

— Ce dorești dumneata?

Flăcăul s-a mai uitat o dată la Stepan, apoi, fără să-mi răspundă, s-a întors și a ieșit. Nu încuiasem ușa, de aceea intrase nestingherit.

Am tras zăvorul la ușa de afară și m-am întors în cameră. Inima îmi bătea rar și așa de tare, că îi auzeam bătaia în piept. Am întrebat, înăbușindu-mă :

— Ăsta e vreunul din *ăia* ?

— Chiar Vanka Ermolaev. Acuși au să vină cu toții.

Ce aveam de făcut ? Să fug ? Dar numai la gîndul acestei umilințe mi se urca sîngele în obraji — să sar pe fereastră ca un hoț, să mă strecor prin dosul casei... Și, la urma urmei, unde să fug ?

Umblam tăcut încoace și încolo prin cameră. Picioarele pășeau șovăitor, spinarea îmi tremura mărunt. Deodată, mi-am amintit cu toate amănuntele de moartea doctorului Molcianov, ucis de mulțime la Hvalînsk, de curînd... Faptul fără precedent și cu totul surprinzător nu mă mai mira acum : mi se părea că în adîncul sufletului așteptam de mult ceva asemănător... Îmi simțeam inima nespus de grea. Dar în același timp se ridica în mine un simțămînt voios de mîndrie și încredere : nu știam încă ce voi face, știam numai atît că îl voi apăra pe Stepan.

Întîmplător mi-am văzut imaginea în oglindă : un chip livid, schimonosit de spaimă, se uita la mine cu o privire rece și bizară, parcă străină. Mi s-a făcut rușine de Stepan și-mi era necaz că mă vede în asemenea stare... Dar ce însemnătate mai avea asta acum ?

M-am oprit lîngă geam. Îndărătul grădinii sclipeau în pîcla depărtării crucile bisericilor ; soarele asfințea, cerul era senin, adînc... Ce liniște și ce tihnă era acolo sus !... Și iar m-a apucat tremurul acela neplăcut. Am strîns din umeri, mi-am vîrît mîinile în buzunare și am început din nou să umblu.

În ușa de afară a răsunat o bătaie puternică și în același timp a zbîrnăit asurzitor soneria — o dată și încă o dată, apoi s-a oprit.

— Ei sînt ! a șoptit, descurajat, Stepan.

Asupra ușii căzu o ploaie de lovituri.

Mi s-a întîmplat ca întotdeauna cînd am de înfruntat ceva înspăimîntător : deodată parcă a încremenit totul în mine și m-am liniștit. Dar era ceva ciudat în calmul acesta : părea că altcineva acționa în mine, sigur și cu

isteţime, pe cînd eu mă uitam speriat din lături la acel cineva.

— Rămîi aici, i-am spus lui Stepan şi am ieşit în antreu, am încuiat uşa, vîrînd apoi cheia în buzunar.

Uşa de afară trosnea sub lovituri, dindărătul ei răzbea larma unei mari mulţimi de oameni. Am tras zăvorul şi am ieşit în pridvor.

Un urlet de bucurie şi furie laolaltă a izbucnit ca o explozie. Am coborît repede din pridvor şi am intrat în mijlocul mulţimii.

— Ce înseamnă asta, domnilor ?

— Adu-l încoa pe felşer !

Am întrebat grav şi îngrijorat :

— Pe felcer ? Ce nevoie aveţi de el ?

Un moşneag scund şi slăbănog, cu ochii roşii, îşi făcea loc spre mine prin mulţime, suflecîndu-şi zorit mînecile.

— Ce nevoie, ce nevoie ?... repeta în neştire, săltîndu-se pe umerii şi pe spinările celorlalţi, ca să răzbată pînă la mine.

I-am ieşit înainte.

— Încetaţi gălăgia ! Uite, să-mi spună dumnealui despre ce este vorba... Făceţi-i loc !... Aşa... Ei, ce s-a întîmplat ? l-am întrebat scurt şi hotărît pe moşneag.

Stăteam unul în faţa altuia. Bătrînul se uita ţintă la mine, uluit.

— Ce s-a întîmplat ?

Bălmăji repede, buimac :

— De ce omorîţi oamenii ?

Mi-am ridicat capul mirat.

— Cum ? Noi omorîm oamenii ?! De unde-ai mai scos-o şi pe-asta ? Eu am avut mulţi bolnavi internaţi — ţi-a spus vreunul din ei aşa ceva ?... Nu se poate ! Sînt mulţi pe care poţi să-i întrebi, pentru că mulţi s-au făcut bine la noi ! Rîkov Ivan, Artiuşin, Kepanov, Filippov... Toţi au fost internaţi la mine în baracă. Ţi-au spus ei că omorîm oameni ? l-am întrebat stăruitor.

Moşneagul se strîmba şi bîţîia din cap într-un chip ciudat.

— Noi ştim, domnule... Noi ştim tot !...

— Ia stai, frăţioare, vezi că e vorba de ceva serios. Dacă ştii ceva, spune deslușit. Unde am omorît noi oameni,

cînd ?... Domnilor, susține careva dintre dumneavoastră acest lucru ? i-am întrebat pe cei din jur.

Nu mi-a răspuns nimeni. Din toate părțile mă înconjurau priviri străine și dușmănoase. Cei din spate își ridicau capetele, mijindu-și nerăbdători ochii. Vanka Ermolaev își mușca buza și mă urmărea curios, cu o privire batjocoritoare.

— Bine, ascultați, am zis hotărît, haidem cu toții la baracă, să-i întrebăm pe bolnavii care se află acolo, să auziți ce spun ei : le facem noi vreun rău ori ba ? Dacă se plîng împotriva mea, sînt gata să dau seama.

— Păi, să mergem ! Crezi că ni-i teamă de baraca aia a ta ? a zis repede Vanka Ermolaev și a și pornit.

— Haidem !

Mulțimea s-a pus în mișcare, luînd-o spre baracă. Mi-am aprins o țigară și am spus :

— Bine, domnilor, cum veniți aici să faceți tărăboi... și pentru ce ? Ziceți că mor oamenii. Dar gîndiți-vă, cine-i de vină ? De-atîtea ori v-am spus să fiți cu băgare de seamă la verdețuri și fructe, să nu beți apă nefiartă... Gîndiți-vă că în jur totul e infectat. Ce, parcă sărăciți dacă puneți apa la fiert ? Numai că nu vreți. Și cînd îl apucă boala pe unul, doctorii sînt de vină. Cel care mi-a murit de curînd mîncase șase pepeni pe stomacul gol ! Ia spuneți, cine a fost vinovatul ? Sau, bunăoară, cu votca : v-am spus să nu beți votca, alcoolul slăbește stomacul...

— Nu, domnule, băutura nu face rău ! m-a contrazis meseriașul care mergea alături de mine. Băutura omoară microbii, e folositoare.

— Folositoare, zici ? Dar ia duceți-vă la un spital după o zi de sărbătoare, cînd de obicei se pun oamenii pe băut : atunci vin de două ori mai mulți bolnavi, și bețivul moare cel mai lesne : seara îl aduce și dimineața își dă sufletul.

— Nici n-apucă să se trezească din beție, ho-ho ! a rîs careva din mulțime.

— De ce rîdeți, proștilor ? i-a oprit aspru Vanka Ermolaev.

În depărtare se vedea baraca. Vrînd să nu-i tulbur pe bolnavi, mă gîndeam să iau cu mine înăuntru numai doi-trei oameni, iar pe ceilalți să-i las să aștepte afară.

Deodată, de după colțul unei prăvălii de mărunțișuri a apărut un muncitor mic de statură, într-un suman albastru, lung. Pare-mi-se ne căuta și, văzînd gloata, i-a ieșit înainte. Văd bine fața lui lividă, cu fruntea îngustă și cu maxilarul inferior colosal de mare... Totul s-a petrecut fulgerător. Mulțimea s-a dat în lături. Omul în suman m-a privit tăcut și deodată, făcîndu-și vînt și încordîndu-și toată puterea, m-a izbit cu pumnu-n față. Am văzut negru înaintea ochilor, am făcut un pas înapoi și m-am apucat cu mîinile de cap. În aceeași clipă am primit o altă lovitură pe după ceafă.

— Huo-o... Omoară-l !!! a urlat moșneagul de adineauri și a tăbărît și el asupră-mi. Mulțimea s-a învolburat.

Un ghiont în spate m-a făcut să zbor cît colo ; în cădere m-am izbit cu fața de genunchiul unuia ; genunchiul acesta m-a azvîrlit cu putere în lături. Mi-aduc aminte că am sărit în picioare și, agățîndu-mă, îngrozit, de mîneca unuia care se smucea să scape din strînsoare, am țipat : „Fraților ! oameni buni !"... Țin minte urletul mulțimii bete, fețele roșii și asudate, pumnii strînși... Deodată, o izbitură seacă și grea în piept mi-a tăiat răsuflarea și, înecîndu-mă cu sîngele care mi-a țîșnit gîrlă pe gură, m-am prăbușit la pămînt, pierzîndu-mi cunoștința.

19 august

De trei zile mă aflu în spital. Am avut o hemoptizie gravă, care abia a putut fi oprită. Stau prost. De două ori m-a vizitat guvernatorul și m-au mai vizitat și alte mărimi. Toți îmi spun o groază de amabilități și-mi strîng mîna cu putere. Mă uit la ei, dar pricep prea puțin din toate cîte-mi spun. Cele întîmplate îmi stau ca un cui în cap și inima mi-e întristată pînă la durere. Mă tot întreb : oare a fost adevărat ?... Și totuși am dovada : stau în spital, schilodit, muribund ; văd aievea fețele schimonosite de furie și aud țipătul îngrozitor „Omoară-l !"... *Și m-au bătut, m-au bătut* ! M-au bătut pentru că am

venit să-i ajut, pentru că le-am închinat forțele și cunoștințele mele, le-am dat totul... O, Doamne! Ce-a fost asta: un vis urît, de neînchipuit, ori adevărul gol?... Nu mi-e rușine să mărturisesc că și în clipa aceasta, cînd scriu, plîng ca un copil. Da, abia acum văd cît de mult am iubit poporul și cît mă doare jignirea pe care mi-a adus-o el.

Am să mor. Nu de moarte mi-e teamă: viața de azi e rece și ștearsă, e plină de remușcări inutile. Ducă-se! N-o regret. Dar să mori *așa*!... Pentru ce-ai luptat, în numele cărui ideal ai murit? Ce folos ai adus prin moartea ta? Nu ești decît *o victimă*, o victimă jertfită fără sens, inutilă... Și în zadar protestează toată ființa ta împotriva dureroasei inutilități a sacrificiului făcut: așa trebuia să fie...

20 august

Nu pot dormi noaptea. Bandajul extensiv de la picior mă împiedică să mă mișc. Tabloul celor petrecute de curînd mi se înfățișează mereu și mereu înaintea ochilor. De cealaltă parte a peretelui, în salonul comun, se aude o tuse seacă; din robinet apa picură la intervale egale, cu un clinchet, în lighean. Stau culcat pe spate și privesc umbrele de pe tavan, proiectate de flăcăruia pîlpîită a lămpiții de noapte și-mi vine să izbucnesc într-un plîns amar. Am fost puternic și am iubit, dar viața a trecut zadarnic și acum moartea se apropie, tot atît de absurdă și zadarnică... Da, dar, ce *drept* aveam să aștept o moarte mai bună, o moarte glorioasă?

Oamenii aceia m-au bătut ca pe un cîine turbat, m-au bătut pe mine, împotriva căruia nu aveau nici un motiv de ură. Muncind vreme de cinci săptămîni în mijlocul lor, dovedindu-le cu fiecare pas că sînt gata să-i ajut și să-i slujesc, n-am putut totuși să le cîștig cu adevărat încrederea; eu *îi sileam* să creadă în mine, dar a fost de-ajuns un păhărel de votcă pentru ca totul să piară și să se dezlănțuie instinctele. Cinci săptămîni! Îmi închipuiam că voi distruge în cinci săptămîni ceva statornicit

de ani și ani. Dar cum s-ar fi putut obișnui ei atît de repede să vadă în noi prieteni adevărați, cînd oare s-au putut încredința că au de tras foloase de pe urma cunoștințelor noastre, din tot ceea ce ne pune pe noi deasupra lor ? Le-am fost pururea străini, pe ei *nimic* nu-i lega de noi. Pentru ei eram oameni dintr-o altă lume, oameni care se fereau cu dezgust de ei și nu voiau să știe de ei. Și oare nu e adevărat ? Oare ar fi fost posibilă altfel prăpastia îngrozitor de adîncă ce ne desparte pe noi de ei ?

Știu că ceea ce scriu aici e vechi și perimat ; altădată, mie însumi toate astea mi s-ar fi părut vorbe goale și false. Dar de ce oare simt acum în aceste fraze banale atîta adevăr amar, de ce mi se par atît de jalnic de neînsemnate viața mea așa cum am trăit-o, activitatea mea și dragostea mea de popor ? Am recitit jurnalul : mă plîng de mine însumi, de epocă, de toate... plîngerile acestea nu și-ar fi găsit loc, dacă de la început aș fi văzut și simțit ceea ce văd acum atît de limpede, cu atîta durere.

23 august

Scriu anevoie, mîna nu vrea să-mi dea ascultare. Procesul din plămîni progresează galopant ; mi-a mai rămas puțin de trăit. Nu știu de ce, acum, cînd totul s-a sfîrșit, simt atîta lumină și bucurie în suflet. Adesea îmi stau lacrimi în gît, lacrimi de nemărginită fericire și-mi vine să plîng în voie, molcom și dulce.

De multe ori cad în nesimțire. Și cînd deschid ochii, văd la picioarele mele pe Stepan : stă tăcut, cu capul în piept. Cum de-a ajuns aici ? Am aflat curînd : a venit la medicul-șef al spitalului, a căzut în genunchi dinaintea lui și nu s-a ridicat pînă ce acesta nu i-a permis să rămînă în permanență lîngă mine. Nu știu cînd doarme : fie că mă trezesc ziua, fie că mă trezesc noaptea. Stepan stă pe taburetul lui, tăcut și nemișcat... Mă uit la omul acesta căruia în două rînduri i-am salvat viața și aș vrea să-i pot strînge mîna cu putere. Cum fac o mișcare, el se ridică și îmi îndreaptă perna, îmi dă de băut. Apoi cad iar în nesimțire...

Iată, a venit și Nataşa. Plînge amar, cu mîna la ochi. Mă îngrozesc : oare de cînd știe Nataşa să plîngă ? Îi mîngîi încetișor mîna care tremură din pricina sughițurilor de plîns și nu pot să-mi iau ochii de la ea. Și-i spun să iubească oamenii, să iubească poporul ; îi spun să nu-și piardă speranța ; trebuie să muncească mult și cu stăruință, trebuie să-și caute drumul în viață, pentru că sînt multe, multe lucruri de făcut... Acum nu-mi mai e rușine să rostesc vorbele acestea „mari". Ea mă ascultă avid și nu bagă de seamă cum îi curg lacrimile pe obraji. Iar eu mă uit la ea și o bucurie domoală mă împresoară ; mă gîndesc ce fată bună e Nataşa, și cîte lucruri bune sînt în viață și... și ce bine e să mori așa...

1894

LIZAR

Soarele asfinţea îndărătul codrului. Sunînd din zurgălăi, teleaga înainta încet pe coama lutoasă. Şedeam şi mă uitam cu o privire plină de îndoială la vizitiul meu. În dreapta, chiar de sub roţile telegii, cobora malul prăpăstios, dedesubtul căruia Şelonul îşi purta vioi apele întunecate ; în stînga, tot de pe lîngă roţi, se căsca o rîpă, pe fundul căreia şerpuia drumul, un şleau lutos, desfundat de ploile primăverii. Teleaga se apleca de pe o parte pe alta, cînd înspre rîu, cînd înspre rîpă. Oare în care parte aveam să ne răsturnăm ?...

Vizitiul meu, Lizar, un moşneag scund şi tăcut, îşi vîrîse capul între umeri şi mîna caii cu băgare de seamă, smucind mereu din coate : „Tpru !... tpru !...“

— Nu ţi-e frică, moşule ? Vezi că ne răsturnăm ! strigai, nemaiputîndu-mă stăpîni.

Drept răspuns mă aşteptam să aud clasicul „aş“ ! Dar, spre mirarea mea, Lizar îmi răspunse :

— Ne răsturnăm, coane, pe legea mea că ne răsturnăm !... Cum să nu-mi fie frică ? Mi-e frică, vezi bine !

— Atunci ia-o pe drum.

— Pe drum ! Pe drum ne împotmolim, e morcirlă mare acolo jos. Cu ploile astea ! Uită-te şi dumneata la rîu ; vezi cum s-a umflat. De obicei are apa proaspătă şi limpede, cleştar ! Da acu, ia uite-l cum s-a întunecat ; a luat tot mîlul de prin mlaştini... „Să nu-mi fie frică !“ repetă după un răstimp. Ba încă ce frică mi-e ! M-au trecut toate sudorile !

Îşi scoase căciula jerpelită şi se şterse cu mîna pe frunte.

— Dumneata, cucoane dragă, uite ce să faci ! Dă-te jos din teleagă şi ia-o prin tufişuri spre malul de colo. Eu cobor la drum şi vin primprejur.

Mă dădui jos. Lizar se învioră, trase de hățuri și o luă în jos pe costișă, coborînd în rîpă. Zurgălăii zornăiau a spaimă; teleaga se hurduca prin hîrtoape. Lizar țopăia pe capră și trăgea de hățuri.

— Ho-o, telegarilor! auzii din fundul rîpei ca din adîncurile iadului. Afundîndu-și roțile în lut, teleaga o luă la deal.

Trecui rîpa și o pornii printr-o pădurice. De partea cealaltă a Șelonului, pe deasupra codrului, lunecau nourași aurii; sub ei, codrul apărea întunecat și posac. În jur, însă, stăruia vuietul acela nedeslușit, necontenit și vesel, care umple zi și noapte văzduhul la începutul verii.

Printre tufele de nuci și arini, totul cînta, țîrîia și bîzîia. În aerul cald se vînzoleau roiuri de țînțari, cărăbușii se roteau gravi în jurul mestecenilor, păsărelele străbăteau poienile într-un zbor unduit și avîntat. În depărtare se auzeau pretutindeni fete cîntînd; era în ziua de Rusalii și prin sate se adunase lumea la hore.

Mă oprii la marginea codrului, pe hat. Cînd stai așa locului singur, față în față cu natura, pune stăpînire pe tine un simțămînt ciudat: ți se pare că ea, natura, n-a băgat de seamă că ești acolo, iar tu, profitînd de asta, dintr-o clipă în alta vei vedea și vei afla cine știe ce taină a ei. Sub stejarii înveșmîntați în verdeață, pămîntul era presărat cu frunze cafenii de anul trecut și fiecare frunză foșnea și se mișca: dedesubtul lor pulsa o viață ascunsă: ce să fi fost oare — furnici de pădure, ori iarba care răsărea?... Apoi totul în jur fremăta ușor, ca și cînd și iarba, și florile, și tufișurile ar fi fost făpturi vii. Neluîndu-l în seamă pe om, natura parcă prinsese viață și trăia slobod, fără a se ascunde... O pală de vînt trecu ușor pe deasupra secarei de un verde-mat și pătrunse într-un pîlc de plopi. Plopii șușotiră între ei, agitați, fremătînd scurt din frunze; din cerceii lor se desprinse un nor de pufuleți albi, care, parcă înțeles cu vîntul, o luă vesel înspre desișul întunecos.

Mi se păru că din dreapta mă privește cineva. Întorsei capul... La vreo zece pași mai încolo ședeau în iarbă doi iepuri veniți din lanul de secară. Ședeau liniștiți și mă priveau cu o curiozitate plină de umor. Ca și cînd i-ar fi amuzat faptul că încă un om speră să pătrundă taina

pe care ei, ca și totul în jur, o cunoșteau foarte bine. La mișcarea mea, iepurii schimbară o privire și din cîteva salturi mari și elastice se retraseră fără grabă în răchitiș; acolo se așezară iar și, mișcînd din urechi, continuau să mă privească.

— O-ho-ho-ho-ooo! se auzi înfundat strigătul lui Lizar de după lanul de secară.

I-am răspuns. Iepurii o luară din loc, îndreptîndu-se în salturi ușoare și stîngace. Printre tufe văzui încă multă vreme greabănele lor roșcate și urechile lungi. Apoi ieșii la drum.

Ne-am continuat calea. Soarele asfințise. Din viroage trăgea o răcoare jilavă.

— Bun ar fi acum un ceai, zisei.

— Uite că ajungem la Iakorevka și bei și-un ceai, îmi răspunse Lizar. Dumneata, care va să zică, bei ceai, iar eu în vremea asta dau de mîncare cailor și pe urmă mergem mai departe pe răcoare.

— Și mai e mult pînă la Iakorevka?

Lizar se arătă mirat:

— Pînă la Iakorevka? Uite-o colea!

Deasupra lanurilor de secară se ridicau acoperișurile cenușii de paie ale unui sat. Lizar tresări și trase mai vîrtos de hățuri. Pătrunserăm într-o uliță îngustă, năpădită de sălcii și învăluită în umbrele amurgului. Casele erau, ca îndeobște prin părțile acelea, foarte înalte, cu geamurile la vreo cincisprezece-douăzeci de bîrne de la pămînt.

Lizar trase la o casă. Dinaintea casei, atîrna de creanga unei sălcii un leagăn împletit din sfori. În cerdacul înalt nu era nimeni, la geamuri nu se vedea lumină. Lizar opri caii, se uită gînditor la leagăn și strigă:

— Hei, cumătră Agafia! E voie să ne dăm și noi huța? Că tare bun leagăn ai!

În cerdac ieși o femeie, țeapănă, slabă, cu fața rece și severă.

— Ce zici? întrebă.

— Pune samovarul pentru boier; e în trecere... Bine te-am găsit!

Femeia mă cercetă cu atenție din cap pînă-n picioare.

— Bună seara... Adineauri am băut și noi, răspunse

ea, rostind rar cuvintele. Mai turnăm apă. Dunka ! strigă, ca și cînd Dunka s-ar fi aflat lîngă ea. Aţîţă focul la samovar !... Acuşi e gata.

Din tindă se iţi o fetişcană rotundă la faţă şi cu nişte ochi vioi sub sprîncenele negre. Fata mă cercetă cu o privire curioasă şi se făcu nevăzută.

După zece minute, în cerdacul înalt fierbea samovarul. Am pregătit esenţa.

În zarea apusului cerul abia mai pîlpîia. Norii uşori erau luminaţi de sus de ciudata lumină ştearsă a nopţii albe ce se apropia. Pe uliţa învăluită în umbrele palide ale amurgului era viaţă şi mişcare ; dinspre capătul ei se revărsa un cîntec de horă. Glasurile puternice, potolite de distanţă, aveau o intonaţie gînditoare şi gingaşă :

Scurtă-i viaţa omului,
Cît un ceas e viaţa lui...

În parcul conacului moşiei cînta cu sîrg o privighetoare. De acolo venea mireasmă de liliac şi prospeţimea parcului stropit de rouă. Noaptea stîrnea aleanuri şi dorinţi nedeslușite. Mă simţeam bine şi trist totodată.

Sub cerdac auzii şoapte. O voce de bărbat întreba :

— Tu de ce nu vii la horă ?

— Da ce-ţi pasă ţie ? răspunse vicleană vocea Duniei, tot în şoaptă.

— Ei, ce ! Toate fetele-s la horă şi tu nu. Ce-mi mai trebuie mie hora asta ?... Cine e la voi ?

— Un boier în trecere. Bea ceai. I-am încins samovarul.

— Samovarul, zici ?... şi vocea bărbatului se frînse într-o şoaptă duioasă, urmată, se vede treaba, de o sărutare.

— Marş de-aici, diavole !

— Sst ! Vine cineva !

Vocile amuţiră. Lizar se urca în cerdac, după ce dăduse ovăz la cai. Scosei sticla de votcă şi umplui un păhărel şi o cană. Cana i-o oferii lui Lizar. Vizitiul mişcă din umeri şi ochii lui mici sclipiră sub sprîncenele groase.

— Ei, să fim sănătoşi ! Zîmbi cu sfială şi, smulgîndu-şi căciula din cap, luă cana. Noroc !

Dădurăm pe gît votca, puserăm ceva în gură, apoi începurăm să bem ceaiul. Lizar ţinea farfurioara între degetele butucănoase şi sufla în ea încruntat. Stăpîna casei apăru iarăşi în prag, ţeapănă. De fusta ei se ţineau doi băieţaşi. Cu degetele vîrîte în gură, se uitau ţintă la noi, pe sub sprîncene. Prin gemuleţul beciului venea miros de cartofi putregăiţi.

Femeia întrebă încet :

— A născut noră-ta ?

— A născut, a născut, se grăbi să răspundă Lizar.

— Mort ?

— De ce mort ? Viu.

— Viu ?... Auzeam că o să nască un copil mort. Zicea baba Pafnutova că tare se mai chinuia femeia şi n-o să poată naşte.

— De ce să nu poată ? Am trimis după doftor ! Lizar zîmbi prelung şi ironic. A venit şi a scos copilul cu cleştele, viu, vezi bine.

Femeia clătină din cap.

— Cu cleştele ?!

— Ştiu eu ce-or fi făcut ei acolo ! pufni Lizar.

— Ce vorbă-i asta ? intervenii atunci. L-au scos viu ; ce mai vrei ? Dacă nu ajuta doctorul, copilul murea.

— „Viu", „viu", mă îngînă Lizar şi tăcu o vreme. Păi ce ne trebuie nouă copii ?... Ajunge ! Destul ! Şi aşa s-a umplut casa. Îşi fac ăia de cap şi pun doftorul pe drumuri. Ei au încurcat-o şi doftorul s-o descurce !... S-au făcut prea gingaşi oamenii, asta e ! Fac nazuri, se îngrijesc prea mult de ei şi uită de Dumnezeu. Uite, bunăoară, dă bubatul prin sate şi ciuguleşte copiii ; numaidecît vine felşeriţa şi s-apucă să-i împungă ; pe toţi îi împunge, nu lasă unul. Care cum s-a îmbolnăvit, la doftor cu el... Mai înainte nu era aşa...

Lizar scoase un suspin.

— Mai înainte, domnule dragă, era mai bine. Trăiau oamenii cu smerenie, nu uitau de Dumnezeu, şi Domnul-Dumnezeu avea grijă de ei, o grijă măsurată pentru fieştecare. Era o măsură, vezi bine, o socoteală ! Mai da un război ori o foamete şi mai curăţa din oameni, şi se făcea mai lesne de trăit ; ori venea bubatul şi rărea şi el rîndurile. Nu pridideai cu sicriele ! Mai împuţina Dumne-

zeu din oameni, îi era milă de ei. Acum nu mai e așa. De război nici pomeneală, peste tot e liniște, și pe lîngă asta, s-au umplut satele de felșerițe. De-aia n-au oamenii pămînt. Ce să mai vorbim ! Ieși cu plugul pe ogor și nu știi ce să ari ! Auzi că strigă vecinul la tine : „Hei, nene Lizar, ai intrat pe ogorul meu !“ Te întorci și auzi un altul : „Ce te bagi în ogorul meu ?“ E mare înghesuială !... Bunăoară s-o luăm pe cumătra, și Lizar făcu un semn din cap înspre stăpîna casei. Dînșii au cinci băieți, vezi ! Toți mititei, ca niște gîndaci, dar cînd s-or face mari, o să trebuiască rostuiți... Trebuie să le facă parte la toți ! Dar pămînt, numai cît a îndestula un suflet de om. Socoate și dumneata — mult o să capete fiștecare ?

— Păi dară — mai nimica, zise stăpîna casei pe un ton de mustrare.

Lizar își desfăcu brațele.

— Chiar nimica ! Și-atunci, ce ne trebuie nouă copii ? De mers după cîștig n-avem unde, și se cîștigă puțin !... Nu-ți rămîne decît să te întinzi pe spate și să mori... Nouă, domnule dragă, nu ne trebuie atîția copii. Cînd Dumnezeu are grijă de un om, îi ia la el și iată, mai scade familia. Știi o vorbă ? Dă, Doamne, vite cu spor și plozi care mor. Asta-i zicala de pe la noi !

Stăpîna casei îl asculta aprobativ și mîngîia cu duioșie părul copiilor ce se lipiseră de ea.

— Ne gîtuie, ca să zic așa, prostiile, urmă Lizar, ușor amețit. Se umple lumea de oameni, nu mai e chip să-ți afli un loc și nu mai știi cum s-o scoți la capăt. Da vezi, nimeni nu ia seama la asta, fiecare cu femeia lui își dă toată silința... U-uf ! N-aș mai vedea ce se petrece !... Le spun feciorilor : mai potoliți-vă băieți, vedeți și voi că iese rău. Își dau seama, vezi bine, dar cînd te uiți, ba o noră, ba alta a scrîntit-o și naște...

— Păi de, nu sîntem nici noi de lemn, oftă stăpîna casei.

— E greu ! tălmăci gînditor Lizar. Eu așa gîndesc, că de treaba asta ar trebui să se îngrijească femeile, da, ele. Du-te la doftor, închină-i-te frumos ; doftorii îs oameni învățați, știu ei ce trebuie să facă. Te închini lor frumos să-ți dau niște picături. Pentru una ca asta să nu-ți pară rău de cîteva ouă, ba nici chiar de un gînsac.

Ce zici, sînt picături din astea ? întrebă Lizar, uitîndu-se la mine cu o privire semnificativă și iscoditoare.

A vorbit mult. În depărtare se auzeau cîntece ; natura deborda de viață. Iar aici, mi se părea că văd două cadavre în putrefacție, dondănind vorbe reci, duhnind a mucegai din mormînt. Mă ridicai.

— Să mergem !

— Da, e vremea !

Lizar se ridică și el zorit și se duse la cai.

Cînd pornirăm, geana cerului se stinsese cu totul. Era o noapte albă, noroasă și pașnică. La marginea satului, hora nu se spărsese încă, dar se rărise tare și cu fiecare clipă se mistuia tot mai mult. În semiobscuritatea palidă din jur — pe arii, îndărătul zăplazurilor, sub tufele de răchită — pretutindeni se auzeau șoapte bărbătești și rîsete stăpînite de fată.

Dintr-o hudiță ne ieși înainte o pereche. Un flăcău ferches, cu bărbuță blondă, și o fată cu basma roșie treceau încet drumul, strîns lipiți unul de altul. De pe fața lată și drăguță a fetei, ochii adumbriți de sprîncene negre mă priviră, de loc speriați. Mi se păru că era Dunka.

Ieșind din sat, ne împresură iarăși larma fără contenire a primăverii, nedeslușit prezentă peste tot. Era tîrziu în noapte, și totul în jur trăia, cînta și iubea. Mirosea a secară înflorită. În aerul străveziu obscur goneau departe, legănîndu-se și luîndu-se la întrecere, pufulețe albe de salcie și de plop ; goneau așa la nesfîrșit, ca și cînd ar fi vrut să umple cu semințele lor tot pămîntul.

Caii, odihniți, alergau sprinteni în lungul drumului. Nisipul gălbui scîrțîia vesel sub roți. Votca din capul lui Lizar se risipise și vizitiul mîna iarăși în tăcere. Mă uitam la el cu un simțămînt ciudat, ca la ceva nepotrivit acolo, de neînțeles... Coborîrăm într-o viroagă.

— Ptru, ptru !... făcu speriat Lizar. Opri caii lîngă un podeț, sări jos și se apucă să lege zorit un șreang care se desfăcuse. Huruitul roților contenise.

Simții atunci că mă împresoară și mai strîns viața care clocotea din plin în juru-mi. De pretutindeni veneau spre mine atîta mulțime de sunete, încît se părea că nu mai au loc în văzduh. În pădure cîntau de zor, pe între-

cute, privighetorile, deasupra viroagei cîrîia îngîndurat un cristei ; în rogozul jilav din jur orăcăiau enigmatic broaştele, de sub pămînt răbufnea un turuit slab şi melodic... Totul trăia slobod şi fără nici o stavilă, fiecare avînd credinţa nestrămutată că existenţa sa e legitimă, e dreaptă. Frumoasă-i viaţa ! Să trăieşti, să trăieşti viaţa aceasta largă şi deplină, să nu-ţi fie teamă de ea, să nu te schilodeşti şi să nu te negi pe tine însuţi — iată marea taină pe care mi-o dezvăluia cu atîta bucurie şi într-un chip atît de autoritar natura.

Şi în mijlocul tainei acesteia a vieţii ce răbufneşte fără stavili, stă, ghemuit în sine, gîndind stăruitor cum să-şi împuţineze spiţa, el, omul, Împăratul vieţii !

1899

LA RĂSCRUCE

I

Pe Tokarev îl întîmpinară la gară soră-sa Tania și Varvara Vasilievna Izvorova, felceriță la spitalul zemstvei. Tot privind-o pe Tania, Tokarev repeta pentru a zecea oară :

— Nu mă așteptam să te găsesc aici !

Varvara Vasilievna începu vorba :

— Ai ghinion ! Ți-am scris că directorul băncii mi-a promis să-ți dea un post la bancă de îndată ce vei sosi. Mă duc ieri la el și aflu că a plecat pe neașteptate la Karlsbad. Fiică-sa e grav bolnavă acolo. L-am întrebat pe subdirector, dar directorul nu-i spusese nimic de dumneata. Mi-e așa necaz ! Va trebui să aștepți pînă se întoarce.

Varvara Vasilievna vorbea pe un ton de scuză, ca și cînd ar fi fost ea vinovată de plecarea neașteptată a directorului. Tonul acesta îl făcu pe Tokarev să zîmbească.

— Bine, dar n-a plecat doar pentru un an ?

— Nu, desigur. Pentru o lună, cel mult două. Pînă atunci, știi ceva ? Hai la noi la țară. Eu de mîine intru în concediu și azi sau mîine trebuie să vină trăsura să mă ia.

Tokarev exclamă bucuros :

— Splendid, Varvara Vasilievna ! De ce te mai necăjești pentru mine ? Nici eu însumi nu mi-aș fi putut găsi ceva mai bun decît să stau o vreme la țară...

Între timp se apropiase hamalul cu bagajele.

— Unde porunciți să vă ducă birjarul ?

Tokarev, vesel și înviorat, luă pledul prins în curele.

— Ce hotel aveți aici mai ieftin ?

— Hotel ? tresări Tania. Ai să stai cu noi, la colonie.

Tokarev își încreți fruntea.

— La colonie ?... Să vedem mai întîi ce fel de colonie e asta.

Ieșiră din incinta gării. Varvara Vasilievna spuse :

— Duceți-vă numai voi. Eu dau o fugă la spital ; am de făcut două pansamente. O să vin și eu îndată.

Tokarev și Tania luară o birjă care porni spre oraș. Soarele asfințea și de-a lungul șoselei stăruia o pulbere aurie, din pricina căreia și aerul părea de aur. Tokarev se uită la Tania cu un zîmbet pe buze.

— Ia să-mi spui cu de-amănuntul cum ai ajuns aici ? În februarie mi-ai scris ultima oară din Petersburg și după asta te-ai dat la fund.

— Toată primăvara am petrecut-o în zona bîntuită de foamete din județul Artemievsk. Ah, cîte-am văzut ! Mă ia groaza cînd îmi aduc aminte. Am stat acolo pînă-n iunie și cu toții am ajuns lefteri ; înțelegi, nu mai aveam nici o lețcaie. Atunci, am luat-o la picior spre Tomilinsk.

— La picior ?

— Am mers noi cînd pe jos, cînd cu mărfarul... A fost foarte vesel drumul. Aici ne-am găsit de lucru — unii la statistică, alții dînd meditații. Stăm laolaltă ; am închiriat o casă întreagă. Plătim trei ruble pe lună. Ai să vezi ce băieți simpatici sînt toți.

— Am auzit cîte ceva despre activitatea ta în zona foametei. În vagon am intrat în vorbă cu un medic de zemstvă, Rassudin, dacă nu mă-nșel. Mi-a vorbit mult despre tine.

— Rassudin ? Ce ți-a spus ? întrebă repede Tania, întorcînd capul spre frate-său, foarte curioasă. În ochii ei mari apăruse o lucire de amor propriu.

Tokarev zîmbi șiret.

— Pe scurt, te-a lăudat. N-am să-ți repet tot ce-a spus, ca să nu te umfli în pene... Mai bine spune-mi cînd ai plecat în campania împotriva foametei ?

— În martie.

— Și cum ai aranjat cu examenele ? Ai trecut anul ?

— Am lăsat institutul încă din iarnă !

— L-ai lăsa-a-t ? făcu Tokarev prelung și rămase tăcut. Apoi întrebă scurt : De ce ?

— Ce-mi trebuie ? Institutul e bun numai la început,

ca să-ţi faci relaţii şi să pătrunzi într-un anumit mediu. Dacă ai făcut asta, la ce-ţi mai foloseşte institutul ?

Tokarev se întunecă la chip.

— Ciudat... Institutul îţi dă, în orice caz, cunoştinţe sistematice.

Tania rîse.

— Cunoştinţe sistematice... Îţi dă o diplomă, nu cunoştinţe sistematice. Nu mai am şaisprezece ani şi voi şti să dobîndesc cunoştinţele necesare şi fără îndrumările profesorului.

— Nu pot să înţeleg : îţi mai rămăsese numai un an pînă la absolvire, stărui, iritat, Tokarev. Ce-ţi strica să ai o diplomă ? Cine ştie ce se poate întîmpla în viitor ; de ce să n-o ai pentru orice eventualitate ?

— Doamne, ce plictiseală să te gîndeşti la viitor ! Mie nu mi-e teamă de viitor : voi şti eu să mă descurc şi fără diplomă. Şi ţie îţi mai rămăsese un an pînă la diplomă, şi dacă n-ai căpătat-o, ce, e mare nenorocire ?

Tokarev se încruntă şi rămase tăcut.

Birja se legăna prin hîrtoapele străzii nepavate, spălate de ploi. Pe sub garduri se zăreau de sub buruieni pisici moarte şi coji de pepeni. Trăsura se opri la poarta şubredă a unei case mici. Pe banca de afară stătea un bătrîn miop, ras în cap, cu o vestă pe el şi cu ochelari cu ramă de fier. Tania strigă :

— Ivan Finoghenîci, te rog deschide poarta.

Bătrînul îi privi lung şi se duse tăcut să deschidă. Birja intră în curtea năpădită de iarbă. În fundul curţii, lîngă portiţa care dădea în grădină, se înălţa un mic foişor. În cerdacul acestuia ieşiră doi studenţi.

Tokarev şi Tania coborîră din trăsură. Tania spuse :

— Faceţi cunoştinţă, domnilor. Fratele meu, despre care v-am vorbit.

Cei doi studenţi, puţin stînjeniţi, îi strînseră mîna lui Tokarev şi se prezentară.

— Şemetov.

— Borisoglebski.

Şemetov, un tînăr zvelt, cu cămaşă albastră, se uită pe sub sprîncene la Tokarev.

— Dă-mi să-l duc eu. Şi, luînd din mîinile lui Tokarev geamantanul, exclamă mirat : U-u, ce greu e !

Borisoglebski, o namilă de om, își răsucea firele negre și aspre din bărbie. Întrebă, bîlbîindu-se :

— Un ceai beți ? Încingem samovarul imediat.

Din antreu pătrunseră într-o cameră strîmtă, cu tapetele murdare și zdrențuite. Peste tot zăceau cărți. Pe un perete erau prinse cu ace portretele lui Marx, Cernîșevski și Gorki.

Șemetov se duse după franzele și gustări. Borisoglebski trebăluia în antreu cu samovarul.

Tania se așeză pe pat.

— Uite, asta-i colonia noastră... Cel de-al treilea, Wegner, lipsește ; s-a dus nu știu unde...

Apoi, după un răstimp :

— Spune-mi, ce-ai făcut la Pojarsk ?

Tokarev era încă stăpînit de sentimentul de ostilitate ce-l resimțise adineauri pentru Tania. Răspunse în silă :

— Nu prea aș avea ce să-ți spun. Am venit acolo din deportare și, după cum știi, am lucrat la direcția căilor ferate. După un an de serviciu s-a făcut o reducere de personal și eu am rămas pe dinafară.

— Și cum e poporul pe-acolo ?

— Nu-i nici un „popor", sînt numai filistini. E o plictiseală și o somnolență ! Numai cărțile m-au salvat. Un tîngușor cu totul mort.

Între timp se întorsese Șemetov de la brutărie. Îl auziră bombănind în antreu :

— Nefericit copil al naturii, tot te mai moșmondești cu samovarul... Lasă-mă să trec.

— Stai, că trebuie să mai pun mangal, replică Borisoglebski.

— La o parte, urîtule. „Mangal" ! Mangal e de-ajuns ; dar suflă mai tare... Uite-așa. Văzuși ? Ia uite cum trage... „Man-gal"...

Tania asculta, zîmbind.

— Bun băiat, Șemetov ăsta ! Se uită încruntat, vorbește repezit, dar are un suflet așa de blînd și delicat ! În timpul campaniei de combatere a foametei, Wegner s-a îmbolnăvit de tifos ; să fi văzut cum l-a îngrijit Șemetov — ca o mamă.

Fu adus samovarul și toți se așezară să bea ceai.

Apoi veni Varvara Vasilievna, însoțită de Wegner.

Scund și adus de spate, cu pieptul supt, Wegner îi strînse mîna lui Tokarev, zîmbind sfios, și se așeză, tăcut, la masă.

Varvara Vasilievna declară pe un ton triumfător :

— Adineauri l-am scăpat pe Wegner de cîinii lui Rastorguev. Cînd să dau colțul, îi văd adunați grămadă în jurul lui și lătrînd de mama focului, în vreme ce el se pregătea să le aplice metoda sa. L-am împiedicat în ultimul moment.

Toți rîseră cu poftă. Tokarev întrebă :

— Ce metodă ?

— Are metoda lui de a speria cîinii, o metodă sigură. Dacă te atacă un cîine, zice el, trebuie să te lași pe vine și să te uiți cu o privire cruntă în ochii lui ; numaidecît bagă coada între picioare și o ia la fugă.

— Atît că el nu poate cu nici un chip să-și facă privirea cruntă, observă Șemetov.

— Asta-i nenorocirea lui... Într-o zi, în timpul campaniei contra foametei, s-a dus la băcan să cumpere sare pentru cantină. Deodată, s-a năpustit asupra lui un coșcogea dulăul ; el s-a lăsat pe vine și s-a uitat cumplit în ochii cîinelui, dar degeaba : cîinele l-a mușcat de nas.

Wegner clătina din cap și zîmbea.

— Absolut exact ! Eu v-am spus numai că în timpul campaniei noastre am auzit despre metoda asta de la un țîrcovnic, iar dumneata o ții una, că eu chiar am procedat așa, ba mai știi că m-am dus să cumpăr sare și la care băcan anume.

— Așa am spus și tot așa am să spun, replică, necruțătoare, Varvara Vasilievna.

Începea să se întunece. Aduseră alt samovar. Prin geamurile mici răzbătea răcoarea din grădina presărată cu boabe de rouă și plină de mirosul vișinelor coapte. Tokarev luă de pe masă o carte lunguiață, cu scoarțe cenușii, și se apucă s-o cerceteze. Conținea protocoalele congresului partidului social-democrat german, ținut de curînd la Hanovra.

Tania se uită să vadă ce carte luase el.

— Poftim ! Caracteristic, nu ? Tot congresul a fost consacrat broșurii lui Bernstein... Altceva n-aveau de făcut ?

Frunzărind filele cărții, Tokarev replică, stăpînindu-se :

— Eu găsesc că Bernstein îți dă mult de gîndit.

Tania se arătă uluită :

— Vai, Volodea, la ce te-ar putea face oare să te gîndești ? Bernstein nu-i decît un falit, resemnat și fricos. Ah, pînă și frica asta a lui e vrednică de dispreț ! Nici măcar n-are curajul să se lepede pe față de „visele" de altădată...

— Eu nu-l socot fricos. Dimpotrivă, cred că i-a trebuit mult curaj ca să publice o carte ca aceea. Și apoi el nu se leapădă de nici un fel de vise, ci doar se ridică împotriva frazelor sforăitoare.

Wegner roși ușor și întrebă, ciupindu-și barbișonul :

— N-ai să negi, totuși, că e un filistin pînă-n măduva oaselor ?

— Nu neg asta, se grăbi să răspundă Tokarev. Ceea ce nu împiedică însă, ca broșura lui să cuprindă în esență mult adevăr. Filistinismul rămîne un atribut al autorului, dar cartea lui conține totuși mai mult marxism autentic, real, decît găsești în marxismul ortodox.

Tania zîmbi ironic.

— Mă miră ! Dacă ești de acord că el e pătruns din creștet pînă-n tălpi de filistinism, atunci cum e posibil ca filistinismul lui să nu se reflecte asupra însăși esenței argumentelor sale ? Ca și cum filistinismul ar fi așa, un mic apendice, care n-are nici o legătură cu restul ?

Se încinse o dispută vehementă. Interveniră și ceilalți și se exprimară tot atîtea opinii cîți participanți erau. Tania vorbea pe un ton violent, ironic, recurgînd la sofisme și răstălmăcind spusele adversarului. Ochii ei mari se uitau cu ostilitate la Tokarev și la toți care luau cît de puțin apărarea acelui odios Bernstein. Trecuse de miezul nopții, în cameră stăruiau nori groși de fum de țigară, pe geamuri răzbătea răcoarea de afară și tihna adîncă a nopții.

Varvara Vasilievna se uită la ceas și zvîcni, ridicîndu-se.

— Aoleu, trebuia de mult să fiu la spital. Intru de gardă la douăsprezece și acum e douăsprezece și douăzeci ! La revedere, domnilor !

Își puse grăbită pălăria și-i întinse mîna lui Tokarev.

— Să treci mîine pe la mine; de la douăsprezece în sus sînt liberă. Și, zicînd acestea, plecă grăbită.

— Ar fi timpul să mergem și noi la culcare, zise Tokarev. Ca să spun drept, îmi plesnește capul încă de pe drum.

Se uită în jur cu un aer neajutorat, întrebîndu-se unde ar putea să se culce.

— Îți aranjăm imediat un culcuș, zise Șemetov și se ridică.

Tania deveni iar drăguță și prietenoasă:

— Nu, nu-i nevoie. La voi aici sînt multe ploșnițe. O să doarmă sus, la mine, iar eu mă duc să dorm la Varia. Haidem, Volodea.

Urcară sus pe scărița îngustă din antreu. În odăița mică era cald, din pricina acoperișului de tablă, și un aer înăbușitor, ca în baie. Pe jos, pe scaune și pe pat se vedeau risipite cărți și buletine statistice. Pe masă fusese aruncată o fustă neagră, Tania o agăță îndată într-un cui.

— Asta-i camera... N-o să-ți pară tare patul? întrebă ea, pipăind așternutul.

Tokarev se simțea plăcut surescitat în urma discuției avute și a atmosferei generale, de care se cam dezobișnuise. Răspunse distrat:

— Nu-i nimic,

— Ei hai, culcă-te... La revedere.

Tania se îndreptă spre ușă, dar își aduse aminte de ceva și se opri.

— Da, uite ce voiam să-ți spun. N-ai vrea să iei asupra ta o anumită treabă?

Tokarev deveni atent.

— Despre ce e vorba?

— Vezi tu... Spune-mi mai întîi ce impresie ți-a făcut azi Varvara Vasilievna?

— Ca să fiu sincer, n-aș putea să-ți spun nimic; am văzut-o prea puțin.

— E o fată foarte vioaie și activă. Dar vezi, e al treilea an de cînd stă și se vestejește aici, în Tomilinsk, făcîndu-și stagiul la spital, pentru bursa primită de la

zemstvă. Şi nu-i bine pentru ea să rămînă aici, trebuie adusă la Petersburg.

— Da, desigur... Dar ce pot eu să fac ?

— Uite ce poţi să faci. Varia mi-a spus că tu ai cunoscut la Petersburg pe verişoara ei, Zaseţkaia, care a absolvit cursurile de felceri cu doi ani înaintea Variei. Ei bine, Zaseţkaia s-a căsătorit cu un anume Budinovski, membru al consiliului municipal, om cu vederi liberale, influent. Fă cunoştinţă cu ei ; tocmai au venit acum trei zile de la ţară pentru o săptămînă. Tu ai prestanţă. Influenţează-l pe Budinovski, convinge-l să i se reducă Variei durata serviciului la zemstvă.

— Ea vrea asta ?

— Ei nu trebuie să-i spui nimic. E aşa de susceptibilă, încît n-o să accepte intervenţia pentru nimic în lume.

— Ciudat, zău : ce drept avem noi să intervenim pentru ea fără permisiunea ei ?

— Ah, Doamne ! Tania ridică înciudată din umeri şi făcu cîţiva paşi repezi prin cameră. Mă rog, cum vrei, dar ea nu trebuie să mai rămînă aici. Eu una nu mă pot împăca de loc cu ideea asta.

— Nu mă opun s-o vizitez pe Zaseţkaia, mă interesează s-o văd. Dar să intervin pentru Varvara Vasilievna fără permisiunea ei — asta, cred eu, e o faptă lipsită de delicateţe, înainte de toate faţă de ea... Spune-mi, te rog, nici nu ştiam că Varvara Vasilievna a avut bursă : doar părinţii ei sînt oameni bogaţi, au o moşie în apropiere de Tomilinsk.

— Da, dar s-au înglodat în datorii, conacul stă să se dărîme, tatăl are patima jocului de cărţi. Sînt bogaţi numai în aparenţă... Ei, destul, te las. Dormi... Mîine să mergem totuşi la Budinovski.

Tania plecă. Tokarev se aşeză pe pervazul geamului şi îşi aprinse o ţigară. Grădina, plină de rouă şi scăldată în razele lunii, parcă încremenise. Stăruia o linişte adîncă. Numai în răstimpuri se auzea cîte un măr căzînd din copac şi bufnind greu pe pămînt. Undeva departe ţipau cocoşii.

Varvara Vasilievna făcuse adineauri asupra lui Tokarev o impresie destul de ştearsă, revederea lor îl lăsase

rece. Dar la Pojarsk, și mai înainte, în gubernia Viatka, se gîndise adeseori la ea, cuprins de simțiri dulci și fermecătoare. La Petersburg, ei înnodaseră relații strînse. Era atunci o perioadă agitată, valul opiniei publice începuse să se umfle ; poate de aceea nu băgau de seamă că apropierea dintre ei devenea mai mult decît o simplă prietenie. Apoi, într-o seară, mînat de un impuls neașteptat, el îi împărtășise Varvarei Vasilievna sentimentele pe care i le purta ; fata se dăduse speriată în lături ; de-atunci s-a închis în sine și s-a îndepărtat tot mai mult de prietenul ei. Acesta simțea însă că și ea îl iubește... Curînd după asta Tokarev a fost arestat, apoi deportat în gubernia Viatka. Și-au scris tot timpul, și în corespondența lor chipul Varvarei Vasilievna devenea pentru el tot mai luminos, mai pur și mai scump. Văzînd-o acum, rămăsese însă dezamăgit. Imaginea ideală, mărită de distanță, se întrupase, luînd înfățișarea unei fete ca toate fetele, pe deasupra palidă, slabă și îmbătrînită ; numai trăsăturile chipului ei, severe și frumoase, se mai potriveau puțin cu visul de altădată.

Tokarev începu să se dezbrace. Se așeză pe pat să-și scoată ghetele, dar se rezemă în mîini și se opri.

— Oho !... Ridică pătura și cearșafurile. Pe două capre de brad, erau puse alături trei scînduri negeluite, acoperite cu un postav subțire soldățesc și nimic mai mult ; acesta era așternutul.

Tokarev izbucni în rîs. Își aduse aminte cînd îl întrebase Tania „N-o să-ți pară tare ?"

— Da, „nu-mi pare tare", zise, pipăind cu palma scîndurile. Îl cuprinse o duioșie fierbinte pentru Tania ; se vedea bine că pentru ea nu era tare patul și se îngrijea să se simtă și el cît mai comod ; i-a răspuns : „nu-i nimic" și ea s-a liniștit.

Își desfăcu bagajul, puse peste scînduri paltonul, pernele, pledul și tot ce se afla în cameră din hainele Taniei, întocmindu-și astfel un așternut mai de Doamne-ajută. Zîmbind mereu, stinse lumînarea și se culcă.

Trecu o oră, trecu alta, dar Tokarev nu putea adormi. Aerul era înăbușitor, țînțarii și musculițele îl pișcau, cearșafurile aspre ale Taniei îi rodeau pielea. Lucrurile puse în loc de saltea alcătuiau ghemotoace, din pricina cărora

nu putea să se întindă în voie. I se făcu sete, dar apă nu era. Cum şedea culcat, ud de sudoare, încruntat şi furios, îşi aduse aminte de locuinţa confortabilă ce-o avusese la Pojarsk. Acum era iarăşi fără adăpost. Viitorul se arăta întunecat şi nesigur, şi oare mai putea să aştepte vreun bine de la acest viitor ?

II

Pe coridorul larg al spitalului mirosea a valeriană şi a mentă. Tania bătu la o uşă mică, albă. Nici un răspuns. Deschise uşa. În cameră nu era nimeni.

— Presimţeam că Varia n-a venit încă. Deşi e trecut de unu. Pesemne că dă cuiva o mînă de ajutor. N-am mai văzut pe cineva să muncească atîta. De dimineaţă şi pînă noaptea ea vede numai de bolnavi, toţi colegii o exploatează şi ea nici nu observă.

Camera era mare şi curată, cele două geamuri dădeau în grădina spitalului.

Tokarev se aşeză într-un fotoliu şi aprinse o ţigară. Tania făcu cîţiva paşi prin cameră, se opri înaintea etajerei şi se apucă să cerceteze cărţile. De pe coridor, o voce subţire de femeie întrebă :

— Varenka, eşti aici ?

Tania îşi încreţi buzele într-o schimă.

— Nu-i aici.

În cameră intră, cu o carte în mînă, o fată cu rochie cenuşie. Palidă la faţă, avea ochii rotunzi, albaştri, un albastru deschis, neobişnuit. Tokarev se ridică din fotoliu.

— Bună ziua, Tatiana Nikolaevna. Varenka vine curînd ?

— Nu ştiu, răspunse, încruntată, Tania.

Fata se uită fîstîcită la Tokarev. Tania bombăni :

— Fratele meu. Olga Petrovna Temperamentova.

Aceasta strînse respectuos mîna lui Tokarev.

— Îmi pare bine. Varenka mi-a vorbit mult despre dumneavoastră ! E grozav de bucuroasă că vă mutaţi de la Pojarsk la Tomilinsk... Zilele acestea tocmai mi-a amintit

de dumneavoastră o carte pe care o citesc, ştiţi, mi-a împrumutat-o Varenka — *Originea familiei* de Engels, cu un autograf al dumneavoastră... Minunată carte! Totul e expus profund şi foarte clar... E de necontestat justeţea materialismului aşa cum o demonstrează autorul.

Cuvintele curgeau ca boabele de mazăre — egale, rotunde şi uscate. Tokarev simţi deodată un gol în sine. Asculta, silindu-se să se arate atent. Tania se aşeză lîngă geam şi începu să citească, Olga Petrovna, cu ochii ei albaştri de un colorit ciudat, cu privirea timidă, continuă mult timp să-şi arate admiraţia pentru cartea pomenită.

În sfîrşit, intră şi Varvara Vasilievna. Îşi scoase halatul de spital, ieşi apoi din cameră şi se întoarse cu un ibric plin cu cafea fierbinte. O infirmieră aducea tava cu ceşti.

— Ei, slavă Domnului, sînt liberă! răsuflă, uşurată, Varvara Vasilievna şi se aşeză pe pat.

— Cam prea greu te-ai „eliberat", observă Tokarev cu un surîs.

Temperamentova o urmărea pe Varvara Vasilievna cu o privire plină de dragoste.

— Ştiţi, Varenka e aşa de conştiincioasă! E mereu gata să-i ajute pe toţi, să aibă grijă de toţi. Medicul-şef spune de-a dreptul că tot spitalul se bazează pe ea...

— Varia, mergem la Budinovski, întrerupse laudele Tania. Volodea vrea s-o vadă pe Maria Mihailovna.

— Perfect. Bem cafeaua şi mergem.

Se aşezară să bea. Olga Petrovna îi dădea înainte cu trăncăneala ei, timpul trecea greu, apăsător. Toţi se grăbiră să sfîrşească mai repede cafeaua.

Ieşiră în stradă. Tania mergea, încruntată şi furioasă.

— Găsesc că înseamnă a-l profana pe Engels cînd dai să-l citească o persoană ca asta. Nu înţeleg de ce-ţi pierzi vremea cu ea. Vai, dar e un chin s-o asculţi şi cinci minute numai.

— E cam plicticoasă, e adevărat, se învoi Varvara Vasilievna. Şi se cam bagă în sufletului omului. Totuşi e o fiinţă foarte bună şi... nefericită. De dimineaţă şi pînă

tîrziu noaptea aleargă pe la meditații, întreține un tată bolnav și o droaie de surioare; de aceea nici n-a mai intrat la institut...

Pe Staro-Dvoreanskaia, o stradă liniștită, se opriră în fața unei case mari, cenușii, cu geamuri înalte. Frasinii rînduiți unul lîngă altul de-a lungul gardului alcătuiau un fel de umbrar deasupra trotuarului. Varvara Vasilievna sună. Pătrunseră în antreu. În ușa sufrageriei se ivi o doamnă tînără, într-o bluză de culoare deschisă; era plinuță la trup, avea pielea albă și ochi albaștri frumoși.

— A-a, Varenka! Apariție rară! Se sărută, bucuroasă, cu Varvara Vasilievna. Apoi își miji ochii miopi, uitîndu-se la Tokarev cu un zîmbet nedumerit.

— Nu mă mai recunoști, Maria Mihailovna? zise Tokarev cu un surîs.

— O, Doamne, Vladimir Nikolaevici! Varenka doar mi-a spus că te muți la Tomilinsk... A, cum te-ai schimbat! Bună ziua, bună ziua! Strînse de cîteva ori cu putere mîna lui Tokarev. Poftiți în birou... Borea, ia vino-n-coace! Avem musafiri!

Călcînd ușor cu pantofii de vară, ieși agale din birou un domn înalt, trupeș, cu barbișon blond. Maria Mihailovna făcu prezentările cuvenite. Apoi intrară toți în biroul vast și răcoros.

— Dumnealui e Tokarev, Vladimir Nikolaevici... Ți-am vorbit adesea de el. Am fost prieteni la Petersburg.

Pe biroul de stejar stăteau în ordine felurite cărți și hîrtii. Pe postavul verde și pe bronzul accesoriilor de scris se jucau vesele razele soarelui, răzbind printre jaluzele. În fața geamurilor își împleteau dantelele frunzelor latanii maiestuoase, palmieri și ficuși gingași. Plutea o atmosferă de confort și intimitate.

— E vorba să vă mutați la noi la Tomilinsk? întrebă Budinovski, rostind rar cuvintele și uitîndu-se la Tokarev cu o privire calmă și gravă.

Apoi îl cercetă despre viața lui din trecut și-l ascultă, dînd cu compasiune din cap. Vorbind, Tokarev se uita mereu la Maria Mihailovna. În timpul studenției, la Petersburg, fusese o fată subțirică, slăbuță, cu niște ochi mari, superbi, plini de neliniște și întrebări. Acum ochii

aceia aveau o privire domoală și satisfăcută. Sub bluza străvezie, corpul frumos, plinuț respira calm.

— A, Varvara Vasilievna, își aminti Budinovski, voiam să-ți comunic ceva. Te rog să mă ierți, dar n-am prezentat consiliului municipal întîmpinarea dumitale.

Varvara Vasilievna se încruntă și zise cu răceală în glas :

— Rău. În cazul acesta îi voi scrie eu însămi președintelui.

— Vladimir Nikolaevici, convingeți-o dumneavoastră pe Varvara Vasilevna, se adresă Budinovski, cu un zîmbet lui Tokarev. Astă primăvară, la adunarea zemstvei, am hotărît în unanimitate să ne exprimăm recunoștința față de Varvara Vasilievna pentru caritatea și conștiinciozitatea cu care îngrijește bolnavii din spitalul nostru. I-am trimis adresa corespunzătoare dar ea, drept răspuns, mi-a prezentat o întîmpinare scrisă în care arată că nu are nevoie de recunoștința noastră... Se poate una ca asta ?

— Dar se poate oare să-i mulțumești unui om pentru că își îndeplinește îndatoriri pe care și le-a asumat ? replică violent Varvara Vasilievna. Dumnealor mulțumesc pentru cea mai banală îndeplinire a unor îndatoriri ! Dar e stupid ! Așa, te poți pomeni mîine-poimîine cu o adresă de recunoștință pentru că nu-i furi pe bolnavi și nu iei bacșiș de la ei !

Budinovski zîmbi, amuzat de indignarea Varvarei.

— Noi ți-am mulțumit tocmai pentru o atitudine deosebită față de îndatoririle dumitale, nu pentru o atitudine obișnuită, formală, cînd omul își face slujba fără rîvnă.

— Să nu mai vorbim despre asta. Și așa, totul este limpede. Eu nu lucrez pentru adunarea asta a zemstvei și mi-e absolut egal dacă ea îmi apreciază comportarea sau mi-o critică.

În glasul ei răzbeau accente de om jignit. Făcu repede cîțiva pași prin birou și se opri la geam, mușcîndu-și buzele. Budinovski rîdea încetișor. Și Tokarev găsea discuția aceasta oarecum amuzantă. Tania ascultase atentă, cu o sclipire în ochi : urzea un nou plan.

Intră fata din casă, anunțînd că dejunul e servit. Maria Mihailovna se ridică.

— Poftiţi la masă, vă rog !

Se îndreptară spre sufragerie. Tania rămase în urmă şi-l opri pe Budinovski.

— Boris Alexandrovici, aş vrea să vă vorbesc.

Budinovski se uită mirat la ea şi încuviinţă amabil :

— Mă rog ! Despre ce e vorba ?

— Ştiţi... spuneaţi adineauri ce mulţumit e consiliul municipal de serviciul Varvarei Vasilievna. Ea este datoare să mai funcţioneze un an pentru compensarea bursei... Nu s-ar putea, ţinînd seama de activitatea ei remarcabilă, să se aranjeze astfel, încît să fie scutită de acest an ?

Budinovski o asculta atent, cu capul aplecat pe-o parte.

— Nu prea înţeleg... Pentru ce-i trebuie scutire ?

— Ca să poată pleca de-aici, la Petersburg bunăoară. Numai obligaţia faţă de bursă o mai reţine la Tomilinsk.

— Nu ştiam.

Budinovski îşi mîngîie, descumpănit, barbişonul şi făcu cîţiva paşi prin birou.

— Ca să fiu sincer, pentru mine e foarte supărător să fac intervenţia aceasta. După cum ştii, Varvara Vasilievna e vară cu soţia mea. Şi aşa, toţi se uită chiorîş la mine din pricina ultimului meu raport cu privire la lipsurile din organizarea instrucţiunii publice în gubernia noastră ; dacă voi propune să se facă ceea ce doreşti dumneata, voi fi acuzat de nepotism.

— Pentru numele lui Dumnezeu, dar merită oare să luaţi în seamă astfel de acuzaţii ?

— Merită şi încă foarte mult, replică grav Budinovski.

— Şi atunci ce-i de făcut ? Tania rămase pe gînduri. Iată ce : în cazul acesta, înlesniţi-mi cunoştinţa cu vreun alt membru influent al consiliului municipal.

„Nu se astîmpără fata asta de loc !“ îşi zise Budinovski şi răspunse cam în silă :

— Acum toţi sînt plecaţi din oraş. Iar pînă la toamnă tot nu se poate face nimic.

— Vă rog, poftiţi la masă ! strigă din sufragerie Maria Mihailovna.

Tania zise repede :

— Dar vă rog să nu-i spuneţi Variei ce-am vorbit noi.

Intrară în sufragerie. În farfurii se şi servise supa rece de legume, în care pluteau felioare roz-albe de somon şi bucăţele străvezii de gheaţă. La capătul mesei şedea, alături de bonă, fiul soţilor Budinovski, un copil de vreo şase ani, cu părul moale, lung şi creţ, îmbrăcat într-un costum de marinar. Băiatul se uita curios la Tokarev şi la un moment dat îl întrebă :

— De ce porţi ochelari albaştri ?

— Ah, Koka, ce te priveşte pe tine ? zise, rîzînd, Maria Mihailovna. Pe nenea îl dor ochii.

— Îl dor ochii... Atunci să-şi pună comprese, replică băiatul cu toată siguranţa.

— Ce oculist priceput ! zîmbi Budinovski, întorcîndu-se spre Tokarev.

Maria Mihailovna suspină adînc.

— Are şi de ce fi !... Toată iarna a suferit de ochi ; pesemne că a răcit în vara trecută, cînd am făcut o excursie pe Volga. A trebuit să-l ducem la Moscova, să-l examineze doctori, profesori. Dar ce copil amuzant ! Maria Mihailovna rîse. Închipuiţi-vă, călătoream cu vaporul ; stăteam pe punte. Îi spun : „Uite, Koka, acuşi îl iau pe tata de picioare şi-l arunc în Volga !“... Iar el îmi răspunde : „Ah, mămico, te rog să nu faci asta ! Nu mi-ar plăcea de loc să-l văd pe tata luat de picioare şi aruncat în Volga !“...

Rîseră toţi. Koka se uita la cei de faţă cu un surîs satisfăcut.

În antreu zbîrnîi soneria. Intră un student chipeş, în veston gri, însoţit de o tînără rumenă la faţă, cu părul împletit într-o coadă lungă. Erau Serghei şi Katia, fratele şi sora Varvarei Vasilievna, veniţi de la ţară după ea.

Abia intrat, Serghei întrebă :

— Ţi s-a dat concediul ?

— Mi s-a dat.

— Perfect ! Deci plecăm ?

— Serioja, Katia, aşezaţi-vă repede la masă şi serviţi supă, îi pofti Maria Mihailovna.

Noii veniţi dădură mîna cu cei de faţă. Serghei strînse bucuros, cu putere, mîna lui Tokarev ; se vede treaba că auzise despre el de la soră-sa.

— Cum am sosit eu şi Katia, drept la tine la spital ne-am dus, zise Serghei, adresîndu-se Varvarei Vasilievna. Nu te-am găsit acolo. Era numai fata aceea... cum îi zice ? Care are un nume psihologic. Ea ne-a spus că aţi plecat încoace... Da tu, piciule, ce mai faci ? îl întrebă pe Koka. Nu te-ai molipsit încă de difterie ? E timpul, amice, să te pricopseşti cu o difterie pe cinste.

— Ah, Serioja, ce glumă-i asta ?! exclamă Maria Mihailovna.

— Nu, zău, ar trebui să se molipsească ! Iată, stăm la ţară, mama are studii de felceriţă, dar nu le permite femeilor să aducă la ea copii bolnavi, de teamă să nu se molipsească şi Koka al ei.

— Hai, Serioja, mai bine să nu vorbim despre asta ! zise, tulburată, Maria Mihailovna. Nici eu nu pot să mă dedic unei munci de folos obştesc. O femeie care are copii, trebuie să trăiască numai pentru ei ; asta-i convingerea mea.

Serghei îşi holbă ochii, uluit.

— S-ar numi muncă de folos obştesc dacă ai da unui copil calomel sau chinină ?

— Noi facem pentru popor tot ce putem. Mulţumită lui Boris, la noi în judeţ s-au înfiinţat opt noi posturi sanitare, s-a majorat suma alocată pentru medicamente... Pentru asta avem dreptul să nu-l expunem pe Koka pericolului. Aş putea să mă sacrific pe mine, dar nu copilul... Vladimir Nikolaevici, de ce nu-ţi torni vin ? Borea, umple paharul lui Vladimir Nikolaevici... Zău, tineretul de azi prea spune lucrurilor pe nume, fără ocol... se adresă ea lui Tokarev. De curînd, am vîndut moşia de la Mţensk ; numai cheltuieli aveam cu ea. Iar Serioja rîde de noi : de-acuma, zice, o să fiţi rentieri, o să tăiaţi cupoane ?... Nu pot să înţeleg de ce e rău să tai cupoane ? De ce e mai rău să faci asta decît să gospodăreşti o moşie ?

— Nu am nimic împotriva cupoanelor, obiectă Serghei, dar Boris Alexandrovici nu are optzeci de ani ca să stea tolănit pe un maldăr de acţiuni şi să taie cupoane.

— N-are a face. Noi n-avem dreptul să ne expunem capitalul unui risc.

— De ce ?

Maria Mihailovna își potrivi inelele din degetele albe și moi.

— Banii de pe moșia din Mțensk trebuie să rămînă neatinși pentru Koka.

După pui se servi înghețată, apoi cafea. Serghei șușotea cu Tania. Budinovski fuma o țigară de foi și-i vorbea lui Tokarev cu vocea lui înceată și melancolică despre societatea de abstinență înființată de el la Tomilinsk.

— Ce superbă conferință publică în favoarea acestei asociații a ținut de curînd Osmerikov, Alexei Kuzmici ! zise Maria Mihailovna, adresîndu-se lui Tokarev. Despre razele X... E profesor la liceul din localitate, dar ce om talentat ! Și cum îl mai iubesc copiii ! Dacă toți profesorii ar fi ca el, n-aș șovăi să-l dau pe Koka la liceu.

— E într-adevăr surprinzător ce mult țin copiii la el, zise Varvara Vasilievna. Astă toamnă l-am întîlnit pe stradă. Mergea înconjurat de un roi de elevi mărunței. În timp ce vorbeam cu el, un băiețaș care stătea la spatele lui îl mîngîia încet și cu drag pe mînecă... Mi-e așa milă de el sărmanul — e ftizic în ultimul grad.

— Și-a lungit însă prea mult conferința, reluă, zîmbind, Maria Mihailovna. A vorbit neîntrerupt două ore. Deși s-au făcut și proiecții, e totuși obositor să stai și să asculți două ore în șir.

— La noi, în general, oamenii nu sînt obișnuiți să asculte mult timp, își dădu părerea Tokarev. În Germania, bunăoară, un simplu muncitor poate sta să asculte un discurs sau o conferință trei-patru ore la rînd și nu obosește.

— Dar știi dumneata de ce ? Ei stau frumușel jos, beau bere și ascultă ; femeile împletesc ciorapi... Cînd faci ceva, e întotdeauna mai ușor să asculți. Noi de exemplu, citim uneori seara *Russkoe bogatstvo*. Eu citesc, iar Boris desenează capete de cai. Asta îl ajută mult să asculte.

Serghei izbucni în rîs.

— Ei, asta-i bună... Capete de cai... Ingenios, zău!

Rîdea din toată inima, peste măsură de vesel. Budinovski se simţi atins şi se încruntă.

— Vorbeşti şi tu, Maşa... Pur şi simplu port maşinal creionul pe hîrtie, iar din spusele tale reiese că n-aş putea să ascult fără să desenez capete de cai.

Maria Mihailovna se apără :

— Voiam să spun, numai, că desenul te ajută să te concentrezi. Parcă asculţi mai uşor, nu ?

Rîsul lui Serghei, cînd contenea, cînd izbucnea iarăşi. Tania se plictisise. Varvara Vasilievna schimbă vorba.

Din nou zbîrnîi soneria. Intră un domn de statură potrivită, slab, cu capul mare, tuns scurt şi cu urechile clăpăuge ; faţa îi era pămîntie, de o culoare nesănătoasă. Haina de vară i se bălăbănea pe umerii osoşi ca pe un umeraş.

— A-a, Alexei Kuzmici ! făcu Maria Mihailovna pe un ton afabil. Vorbim de lup şi lupul la uşă ! Da, da, vorbeam adineauri de conferinţa dumitale. Toată lumea e încîntată...

— Ihîm ! tuşi Osmerikov şi se apropie să dea mîna ; aşa cum se apropia, vîrîndu-şi între umeri capul aplecat într-o parte, parcă s-ar fi aşteptat ca Maria Mihailovna să-i dea cu bastonul în creştet.

— Bună ziua, salută el cu o voce răguşită şi se aşeză, petrecîndu-şi nervos mîna peste capul tuns. Mi-a spus Vikenti Franţevici că aţi venit şi m-am repezit şi eu... Da, apropo... Privirea imparţială a lui Osmerikov se opri asupra lui Serghei. Spune-mi, te rog, nu ştii, Kolomenţev Alexandr termină studiile anul acesta ?

— Mi se pare că a şi terminat, răspunse nepăsător Serghei. Se vorbea că a fost reţinut în cadrul universităţii.

— A-a ! rosti răguşit Osmerikov. Să fie într-un ceas bun !

— Nu ştiu dacă i-o fi bun ceasul, dar ştiu că el e o nulitate.

Osmerikov obiectă cu aceeași voce răgușită și frîntă :

— În schimb, ce om muncitor ! Și asta e mult mai important ! Viața are nevoie mai ales de oameni activi, nu din acei cu talente... O pacoste, oamenii ăștia înzestrați !... Nici să nu-mi vorbești de ei, pentru că eu unul nu le-aș încredința nimic acestor „oameni talentați" ai dumitale.

— Dați-mi voie ! se miră Serghei. În alte domenii, poate, dar un profesor lipsit de talent e cu adevărat o pacoste.

— Bine, dar gîndește-te : dintre toți, abia doi-trei la sută strălucesc ! exclamă Osmerikov. Cît despre ceilalți... Nu demult am fost la Moscova, la un congres de fizică și matematici. M-am îngrozit ! Îngrozit !... Se ridică și își roti privirea în jur. Unde ne sînt oamenii ? Nu există. Ia un profesor de matematici, un savant, o somitate de talie europeană, dar pune-l să vorbească unui copil și ai să vezi că nu poate ! E un om prea mare. Pentru el, copilul e un logaritm ! O cutiuță, în care trebuie să îndeși tot felul de cunoștințe ! Vezi dumneata ? Asta fac ei !... Să știi de la mine că nu e inteligent omul care știe să gîndească logic, ci mai ales acela care înțelege logica altuia, care a știut s-o pătrundă. Să luăm bunăoară clasa mea. Îi vorbesc unui elev, îi explic, dar el nu pricepe boabă. Cine-i de vină ? Eu ! Eu n-am înțeles logica lui !... Chem un alt elev la tablă : tu ai înțeles ? Am înțeles ! Explică-i și lui... Îi explică și băiatul pricepe. Ceea ce un prost bătrîn ca mine n-a fost în stare face elevul !

Se așeză din nou pe scaun și se dădu mai aproape de masă. Serghei obiectă cam în silă :

— Bine, dar în felul acesta dumneavoastră demonstrați tocmai că numai un om înzestrat poate fi bun pedagog.

— Nu, nu, nu demonstrez asta ! Trebuie să fii numai un om conștiincios, să nu privești viața de sus, să n-o disprețuiești ! Să nu disprețuiești sufletul altuia, să nu nesocotești logica altuia.

Osmerikov vorbea repede, nervos și se uita la Serghei cu o privire ștearsă, parcă decolorată, dar în același timp pătrunzătoare.

— Tocmai asta nu poate s-o facă un om lipsit de talent, stărui Serghei.

— De ce nu ? De ce nu ?

— Pentru că el e cu atît mai mărginit...

— De ce nu ?

— ...în propria sa logică. Ea e pentru el totul.

— Nouă ne trebuie „fapte mari" ; pe cele mici — le nesocotim. De ce nu ?

Osmerikov sări iar de pe scaun și aruncă o privire în jur, ca și cum ar fi vrut să plece imediat, apoi se așeză la loc.

— „Om înzestrat !"... O, Doamne ! Ferește-ne de oameni înzestrați ! Aceștia și nu alții tulbură apele, ei sînt cei care împiedică viața să-și urmeze cursul normal... Uite, ți-o spun fără ocol : dumneata ești un om înzestrat. Am văzut bine de pe cînd îmi erai elev. Și mi-am spus încă de pe-atunci că viața nu va avea nimic de cîștigat de pe urma dumitale... Anul trecut ai fost exmatriculat de la Universitatea din Moscova, peste un an au să te exmatriculeze și de la Universitatea din Iuriev. Și ai să-ți sfîrșești viața ca funcționar mărunt la o percepție, sau ai să cazi la patima beției. De ce ? Pentru că, vezi, Doamne, nouă ne trebuie „o idee mare", pentru că noi găsim munca obișnuită, de fiecare zi, plictisitoare și vulgară și detestăm organic „naturile cuminți" !

— Asta-i adevărat, le detest organic !

Osmerikov se bucură.

— Eu ce spun ? Ce, nu-i așa ?... Oamenii banali, obișnuiți, pentru dumneata nu există ; pentru dumneata ei stau acolo, sub canapea... Dragul meu, viața se reazimă tocmai pe oamenii aceștia banali și șterși, trupul ei mare se alcătuiește din lucrurile astea mici, plictisitoare și neînsemnate.

Tania se ridică.

— Trebuie să plec ! zise. E nevoie să mai dau pe la comitetul de statistică.

— Domnilor, să mergem și noi, se adresă Serghei celorlalți. Trebuia să fi plecat de mult !

III

Ieşiră. Se însera. În depărtare mai vuia larma oraşului, totuşi, simţeai cum se înstăpîneşte, treptat liniştea. De-o parte şi de alta a străzii Staro-Dvoreanskaia, pustie la ora aceea, se înşiruiau căsuţele potopite de verdeaţa grădinilor. Faţă de lărgimea străzii, ele păreau ciudat de mici şi de scunde.

— Cine-i tipul ăsta ? întrebă Tania.

Serghei rîse.

— Osmerikov ?... Un suflet curat !... Cu adevărat sufletul lui e numai lumină. Dar cîţi elevi a schilodit cu sufletul lui curat !

— Oameni de aceştia te înăbuşă ! Tania ridică scurt din umeri. O, ce mici, scunde şi supuse par toate în jurul lor ! Aşa cum sînt şi căsuţele astea... Şi aritmetica, şi sentimentele — toate devin nu ştiu cum altfel : lucrurile mici se fac mai mari decît cele mari, cenuşiul, mai strident decît roşul.

— Cum o găseşti pe Maria Mihailovna ? îl întrebă Varvara Vasilievna pe Tokarev.

— E aşa de... moale şi albă ! răspunse acesta cu un zîmbet.

— E îngrozitor ! Îngrozitor cum se schimbă omul ! zise, gînditoare, Varvara Vasilievna. Numai numele i-a mai rămas din ceea ce-a fost odată. Iată ce înseamnă să ai familie şi copii...

— Da, adeveri cu un oftat Serghei, am întîlnit multe familii „fericite" şi găsesc că nu există pe lume nimic mai muced decît fericirea familială.

— E de-a dreptul o fatalitate care o urmăreşte pe femeie, urmă Varvara Vasilievna ; copilul o face să nu mai vadă restul lumii... O, e îngrozitor, îngrozitor !... Nu m-aş căsători niciodată !

Tania obiectă cu un zîmbet vag :

— Nu înţeleg de ce ? Totul depinde de om, de el însuşi. Eu una m-aş căsători dacă m-ar atrage.

— Sînt întru totul de acord cu dumneata, zise Serghei pe un ton hotărît. Oamenii îşi organizează singuri viaţa de familie. Vinovaţi sînt numai ei înşişi. Dar de ce

ar rezulta de-aici că trebuie să te legi de mîini și de picioare, să-ți impui nu știu ce restricții ascetice ? Dacă e o necesitate, ea e sfîntă, și e rușinos și ridicol să fugi de ea... O, ce noapte o să avem ! Domnilor, o simțiți ? Hai să plecăm chiar azi. Caii s-au odihnit și nopțile sînt acum luminoase, cu lună... Luăm toată colonia cu noi și plecăm.

Taniei i se aprinseră ochii.

— Grozavă idee !... Au să le prindă bine la toți cîteva zile de odihnă : la Piter au stat ca vai de lume, în campania contra foametei au îndurat și ei foamea, iar aici s-au jigărit cu totul... Minunat ! Mergem cu toții !

Cînd au ajuns la colonie, toată lumea de acolo își vedea de treabă.

Serghei le strigă :

— Ia, fraților, echiparea ! Mergem la țară !

— E-e-e ? făcu Borisoglebski, luminîndu-se la față. Strașnic ! Serios, mergem ?

Tania hotărî, plină de însuflețire :

— Materialele statistice le luăm cu noi ; putem lucra și acolo ! Aud că e un sat superb. O să petrecem o săptămînă minunată !

Mitrîci Borisoglebski scoase un șuierat slab, apoi, jubilînd de bucurie, începu să țopăie prin cameră, ridicîndu-și greoi picioroangele încălțate cu niște ciubote uriașe.

— Te pomenești că aveți acolo și lapte prins !... Echiparea, fraților !

— Ia te uită la el : i-a mirosit a lapte prins și l-a apucat țopăiala ! Hai, luați-vă hîrțoagele și îmbrăcați-vă. Eu mă duc la han, să pun să înhame caii. Și, zicînd acestea, Serghei ieși.

Varvara Vasilievna propuse :

— Încă ceva, fraților : trebuie s-o luăm cu noi și pe Olga Petrovna, pe Temperamentova.

Tania își lăsă a mîhnire mîinile în lungul trupului și gemu.

— Nu se poate altfel, Tania ! Trebuie să se mai odihnească și ea. S-a spetit, săraca, muncind toată iarna.

— Otravă ! oftă Mitrîci. Te face să-ți pierzi pofta de viață ! Dar ai dreptate... Trebuie să se odihnească un pic și fătuța asta.

Pe la nouă seara părăsea orașul o trăsură înhămată cu trei cai, ticsită cu călători. Ședeau și pe capră, și pe scări, care pe unde apucase. Caii îi mîna Serghei.

— Ia scrumbii, scrumbii sărate! striga cu glas subțire Șemetov, cînd întîlneau în drum țărani.

Trăsura ieși pe un drum de țară. Lumina amurgului se stingea, răsărise luna. Caii alergau sprinteni, Serghei îi îndemna cu strigăte și șuierături. Călătorii discutau, cîntau și rîdeau.

Tîrziu în noapte, oaspeții poposiră la Izvorovka. Nu erau așteptați. Stăpîna casei, Konkordia Sergheevna Izvorova, o bătrînică vioaie și prietenoasă, fu trezită din somn. Musafirilor li se servi lapte dulce și prins, carne rece de miel. Slujnicele, cu ochii cîrpiți de somn, aduseră în salon cîteva brațe de fîn proaspăt și pregătiră așternuturi. Se lumina de ziuă cînd, surescitați, veseli și cumplit de obosiți, se culcară cu toții, cufundîndu-se apoi într-un somn adînc.

IV

Izvorovka era un vechi conac boieresc, mare și cîndva luxos, dar căzut în ruină. Acoperișul uriașei case ruginise, tencuiala fațadei se desprindea, acareturile se părăduiseră. Numai parcul rămăsese superb, adăpostind în umbra-i deasă zidurile de cărămidă ale serelor și băilor dărăpănate. Stăpînul moșiei, Izvorov, Vasili Vasilievici, pleca de dimineața la cîmp și nu se întorcea decît seara. Era un om muncitor, vedea cu rîvnă de moșie, dar tot ce agonisea din venituri, pierdea la jocul de cărți.

Musafirii duceau o viață de huzur. Se sculau tîrziu și se scăldau la iaz. Apoi beau ceai și se împrăștiau prin parc să studieze. Ședeau și citeau, răzleți sau laolaltă, pe băncile de pe alei și din chioșcuri, sau de-a dreptul pe pămînt pe sub tufișuri, peste tot. După dejun jucau crochet sau popice, apoi o ascultau pe Katia cîntînd la pian. Seara se duceau să se plimbe și se întorceau tîrziu, în puterea nopții. Tokarev se simțea minunat în compania acestor tineri și savura din plin viața.

Trecu o săptămînă. În ziua următoare, „colonia" trebuia să plece. În semn de rămas bun hotărîră să se ducă undeva mai departe și să se plimbe toată noaptea. Era pe la șase seara. Tokarev și studenții ședeau cu cearșafurile pe ei sub brazii de lîngă mal și așteptau să sfîrșească scăldatul domnișoarele. Fusese o zi foarte călduroasă și liniștită, aerul era încins.

Serghei strigă :

— Hei, fetelor, mai repede ! Dumnealor se răcoresc de două ore și noi stăm aici și ne perpelim... Hei, duduițelor ! Ce, v-ați înecat, ori ce ?

Dinspre terasă trecu repede pe alee Tania, cu un cearșaf pe umăr și o carte la subsuoară.

— Ttt !... Tatiana Nikolaevna ! Ce, abia acum mergi să te scalzi ?

Tania răspunse repede :

— Sînt gata într-un minut. Mă bag în apă și gata.

— Ascultă, Tania, nu se poate, izbucni, iritat, Tokarev. Ți s-a spus de mult să te scalzi, iar tu ai stat și ai citit, deși știai că și alții așteptau să le vină rîndul. Vii acum, la spartul tîrgului. Asta înseamnă să mai așteptăm o jumătate de oră !

— Ai să vezi că mă întorc odată cu fetele. Și Tania trecu mai departe.

Tokarev își mușcă buza, silindu-se să-și ascundă iritarea. Nu mai departe decît cu o zi înainte, el dormise dimineața mai mult și se dusese la scăldat cînd ceilalți băieți se și băgaseră în apă, iar Tania ședea sub brazi și aștepta. Ea se împotrivise energic și nu-l lăsase, zicînd că de va veni fiecare așa, cîte unul, alții au să trebuiască să stea și să aștepte toată ziua... Și uite că azi făcea și ea la fel.

Șemetov ședea pe masa instalată pe mal, legănîndu-și alene picioarele.

— Ei drace, îmi crapă capul ! Mitocanul ăsta de Mitrici m-a trezit azi la opt... Ascultă, Serghei, fă bine și du-l în altă cameră, nu mai pot să dorm cu nemernicul ăsta.

Mitrici rîdea, rînjindu-se.

— Tu singur m-ai rugat ieri să te trezesc devreme.

— Dar azi dimineață te-am rugat să nu mă trezești... Ei drace! Abia se face opt și te și dă jos din pat. Ce porc!

— Să-l vezi pe Saşka ce figuri face! rîse Wegner și pufni în rîs. Bagă de seamă, zice, că m-ai făcut să mă-ncurc în așternut!... Lasă-mă, Mitrîci, că uite cum am slăbit!... Vorbește vrute și nevrute, dar pe un ton cît se poate de serios și de grav.

— La noi e mare haz cu ei dimineața! lămuri Mitrîci, adresîndu-se lui Tokarev. De cu seară se roagă să-i trezești; cică e curată destrăbălare să dormi pînă la prînz. Eu — mă execut. Îl trag, care va să zică, pe Saşka din așternut și dumnealui mă înjură, apoi, sare deodată și se apucă să tragă de neamț.

Șemetov protestă, mînios:

— Nu pot să înțeleg de ce să te trezească? Un om care nu și-a dormit somnul nu e bun de muncă. Ce, să stea aplecat peste carte și să moțăie? E ca și cum ai lua apă cu o găleată goală!

— Hm... Serghei rămase pe gînduri. Și tu îți închipui că de obicei apa se ia cu găleata plină?

— Plină, goală — mi-e totuna. Nu mă interesează pe mine proverbele voastre stupide.

— El este amatorul de proverbe și citate, observă Wegner. Ieri, numai ce-l aud:

Pe lumea asta multe sînt, Horatio,
Ce-o minte grea nu-i chip să le scornească!

Cică așa a scris Shakespeare...

Serghei țipă:

— Hei, fetelor, gata?

Dinspre iaz se auzi vocea Taniei:

— Imediat.

Dar încă mai izbucneau acolo plescăituri și rîsete.

Tokarev fierbea. Ce neobrăzare! Dumneaei nici măcar nu găsește necesar să se grăbească!... În general, toată săptămîna Tokarev se înverșunase împotriva surorii sale. Temperamentova, care venise cu ei de la Tomilinsk, era într-adevăr plictisitoare la culme, totuși nu era de admis să te porți cu un om așa cum se purta Tania cu ea. Cel mai mult îl indigna pe Tokarev neglijența

surorii sale ; venise aici fără să-și ia nimic de îmbrăcat, chipurile nu merita osteneala, iar acum purta fără nici o jenă rufăria și rochiile Varvarei Vasilievna și ale Katiei. Așa se purta ea și cu banii altora : din mica leafă ce-o primea la Pojarsk, Tokarev îi trimisese regulat bani la Petersburg, ca s-o ajute să termine institutul ; ea n-a refuzat banii niciodată, deși avusese poate unele cîștiguri sporadice ; în primăvară părăsise institutul, fără măcar să-l fi înștiințat și pe el, care îi trimitea mereu bani și ea continua să-i primească.

În cele din urmă, o voce dinspre iaz strigă :

— Puteți veni !

Fetele urcau pe cărare.

— Vezi că am terminat o dată cu toate, spuse Tania.

Tokarev trecu pe lîngă ea fără să-i răspundă.

Soarele fierbinte se oglindea în luciul iazului întins, sălciile bătrîne de la stăvilar își aplecau crengile în apă. De la mal ducea un podeț la cabina de baie, învelită într-o pînză de cort veche, devenită cenușie, dar toți se dezbrăcau pe mal, pe băncile de sub un mesteacăn mare.

Șemetov și Serghei se dezbrăcară alene și rămaseră pe bancă. Wegner intrase de mult în apă. Mic și sprinten, se afunda ca un pește și se bălăcea în mijlocul iazului. Șemetov întrebă :

— Ascultă, neamțule, e caldă apa ?

— E plăcută ! strigă Wegner pe un ton semnificativ.

— Hm... Șemetov se urcă pe podeț și încercă apa cu piciorul. Da-a, „plăcută" !

Borisoglebski stătea pe mal, uriaș, mușchiulos și gol, năpădit de păr negru și aspru, cu ochii mijiți într-un chip ciudat cînd era fără ochelari. Cu brațul întins înainte, cînta cu un bas profund ca un muget :

Urîtă lume
Și blestemată !
Nenorocito,
Cît te urăsc !...

— Ei, drace !

De pe podeț, Șemetov îl stropi cu apă. Borisoglebski îl certă, grav :

— Nu fi porc ! Vezi că e rece ! Și, frecîndu-și șoldurile, urmă :

Nenorocito,
Cît te urăsc !...

Serghei schimbă o privire cu Șemetov și cu Wegner, intră binișor în apă, dar în clipa următoare, asupra lui Mitrîci se abătu o ploaie de stropi.

— Diavolilor ! mugi Mitrîci și tăbărî asupra lor. Wegner și Serghei se aruncară în apă ca niște broaște, fugind de el. Șemetov îi trînti în nas ușa cabinei de baie și puse cîrligul. Voinic ca un urs, Mitrîci înota prost și nu avea siguranță în apă.

— Las' că v-arăt eu, diavolilor ! Ieșiți voi odată la mal ! Vă fac eu să-mi cîntați *Urîtă lume* !

Șemetov strigă din cabină :

— Fraților, hai să încheiem un pact maritim împotriva lui !

— De acord, răspunse din mijlocul iazului Serghei. Sașka, intră în apă !

— Păi e rece !

Borisoglebski cînta pe mal :

Luptînd, eu moartea-am înfruntat.
Dar am rămas în viață...

Serghei și Wegner se apropiară tiptil de cabină, căutînd să nu facă zgomot.

— Nemernicilor ! Săriți, oameni buni ! țipă deodată Șemetov din cabină, în hohotele de rîs ale celorlalți. Serghei și Wegner pătrunseseră înăuntru pe sub apă și-l stropeau.

— Uf ! Încetați, că vreau să vă spun ceva ! striga Șemetov, în vreme ce apa clocotea în cabină și stropii săreau cît colo.

Ușa se deschise brusc și Șemetov o zbughi spre mal.

Și fi-vei tu regina lu-u-mii,
A mea tovarășă dintii...

urlă Borisoglebski, și desfăcîndu-și larg brațele, îl înhăță pe Șemetov.

Acesta zise pe un ton grav, îngrijorat :

— Stai așa, Mitrîci, că vreau să-ți spun ceva !... Fii atent, te rog, că mă încurc !

— Se încurcă ! rîseră cei din cabină.

— Mă, să-mi cînți *Urîtă lume !* porunci Mitrîci.

— Du-te la dracu !... Nenorocitule !

Șemetov se smuci cu dibăcie și-l apucă pe Borisoglebski de umeri. Se încăierară. Agil și mlădios, Șemetov evita cu iscusință încercările celuilalt de a-l frînge de spate. Cele două trupuri se înlănțuiră, mușchii puternici, încordați, lăsau pe piele urme roșii. Mitrîci se lăsă peste Șemetov, acesta se eschivă și-și trînti adversarul la pămînt, dar ajunși jos, tot acesta veni deasupra. Răsuflînd greoi, se lăsă cu toată greutatea peste cel învins.

— A-a, amice !... Hai, cîntă-mi : *Urîtă lume* !

Și-i înfipse degetul mare între coaste.

— Mă doare, Mitroșka !

— Cîntă : *Urîtă lume* !

— Aoleu ! Îmi scoți mațele, porcule !

— Cîntă și-ți dau drumul !... *Urîtă lume* !...

Șemetov urlă ca din gură de șarpe :

— Urîtă lume !

— Și blestemată !... Nenorocito !... îi suflă Borisoglebski, împungîndu-l cu degetul între coaste.

— Și blestemată !... Aoleu, Mitrofan, fir-ai să fii de smintit !...

Mitrîci îi suflă sumbru și grav :

— Nenorocito...

— Nenorocito...

— Pactul maritim debarcă pe continent ! strigă Serghei.

El și cu Wegner ieșiră din apă și tăbărîră asupra lui Mitrîci.

Cele patru trupuri se învălmășiră, vînzolindu-se și zbătîndu-se în iarbă. Din încăierarea lor răsărea mereu fața roșie, încordată, a lui Mitrîci și brațele lui uriașe, mușchiuloase, care cuprindeau doi adversari deodată, ba chiar pe toți trei. Tokarev stătea pe bancă și urmărea lupta, rîzînd. Îl izbi expresia de furie de pe fața lui Serghei, lipit la pămînt de cotul lui Mitrîci. Pînă la urmă, Boriso-

glebski ajunse dedesubt și ceilalți trei tăbărîră toți asupra lui.

Încă furios, Serghei îi înfipse degetul în burtă și strigă :

— Cîntă : Urîtă lume !

— Urî-ită lume ! urlă, supus, Mitrîci, cu un glas așa de sălbatic, încît stăncuțele din sălcii își luară zborul, țipînd.

— Mai departe.

— Și blestemată !... Nenorocito !... Cît te urăsc !...

Apoi îi dădură drumul. Se ridicară cu toții, roșii la față, ciufuliți, gîfîind. Șemetov se freca pe coaste, bombănind supărat.

— Ce obicei tîmpit ! Cum greșești ceva, îți bagă degetul sub coasta a noua, bucuros că știe anatomie, și te pune să-i cînți *Urîtă lume*... Da poate că eu în clipa aia nu sînt de loc dispus să cînt !

— Animale ce sînteți ! Mi-ați întors burta pe dos ! îi ocăra Mitrîci.

— Hai, băieți, ajunge ! hotărî Șemetov. Trebuie să ne mai și scăldăm. Dar fără stropeală... Apoi scoase un oftat. Știți una ? Mi-a cam trecut cheful să mă mai bag în apă.

— Că mare chef ai avut pînă acum ! rîse Wegner.

— Tu să taci, prăpăditule ! Trădătorule ! Nici nu mai vreau să stau de vorbă cu tine... Vladimir Nikolaevici, se adresă apoi lui Tokarev, haidem în cabină, așa cum șade frumos unor oameni care se respectă.

Și, zicînd acestea, îl luă pe Tokarev de braț și intră solemn cu el în cabină.

— Na, că au udat-o toată ! Nici nu mai are omul unde să facă baie !

— Gata cu stropeala băieți ! Ajunge ! zise Borisoglebski.

Wegner și Serghei trecură iazul înot. Mitrîci se afundă de trei ori în cabină, apoi ieși în iaz.

— U-u, fir-ar să fie de treabă, că bine e !

Chicotea, încîntat, sărind în sus și afundîndu-se pînă la umeri. Tokarev intră și el în apă. Numai Șemetov rămase rezemat de balustradă, agitînd apa cu piciorul și bombănind :

— Or fi niște izvoare la fund, că-i așa de rece!

— Saşka, intră și tu, că iar te stropesc! strigă de pe celălalt mal Serghei.

— Ți-arăt eu stropit! îl amenință Șemetov și scoase un oftat. Nu, zău, găsesc asta de-a dreptul imoral: de ce să-mi violentez corpul? Și așa am înghețat, instinctul mă cheamă la căldură, dar nu știu ce datorie stupidă îmi poruncește să mă bag în apa rece.

Mitrîci, afundat în apă pînă la piept, își săpunea capul. Șemetov tresări, se lăsă să alunece încet în cabină și dispăru în apă.

— U-u-i!! țipă Mitrîci și se smuci spre mal.

Din apă apăru fața zîmbitoare a lui Șemetov.

— Vai, cum m-ai speriat! Credeam că-i un rac!

— „Ra-ac..." Mă mai pui să-ți cînt *Urîtă lume*?

Serghei strigă:

— Băieți, îmbrăcarea! Rapid! Vedeți că-i tîrziu!

Se îmbrăcară și o porniră spre casă.

Pe terasa largă de piatră, năpădită de iederă, fierbea samovarul. Toată lumea își bea ceaiul. Konkordia Sergheevna, cu o lingură de lemn în mînă, freca muștarul într-o strachină de lut.

Katia își arătă de după samovar fața tînără, trandafirie, și întrebă cu un surîs ironic:

— Ce cîntai acolo pe mal, Șemetov?

Acesta scoase un suspin.

— Ne potriveam glasurile, eu cu Mitrîci. Duetul din *Demonul*. El era Demonul și eu — Tamara, zise Șemetov cu un glas lasciv. Ce zici, a fost bine? Producea oarecare impresie estetică?

— Superb! Producea...

— Ei vezi? mormăi Șemetov. Credeai că numai dumneata ești în stare să produci o desfătare estetică, cîntînd din Schopenhauerii aceia ai dumitale?

Katia izbucni în rîs și bătu încîntată din palme. Varvara Vasilievna întrebă cu un aer inocent:

— Și e bun compozitorul acesta — Schopenhauer?

— Voia să zică Chopin! rîse Katia.

Pufniră toți în rîs. Șemetov le aruncă o privire plină de dispreț.

— Dumnealor rîd !... Ca şi cînd ar exista compozitori numai în domeniul muzicii !

— Dar în care altele mai există compozitori ? întrebă Wegner.

— În care ! În filozofie, bunăoară. Printre nemţii ăia ai tăi sînt o serie întreagă de filozofi-compozitori. De pildă Schopenhauer, Nietzsche... Platon...

— Dar Platon nu era neamţ.

— De-aia nici nu vorbesc de el. Apoi Fichte...

— Hai, aminteşte-ţi ce filozofi mai cunoşti, rîse Serghei. Dă-i drumul : Hegel, Leibniz, Schelling, Kant...

Şemetov răspunse, supărat :

— Nu, ăia erau nişte raţionalişti arizi. N-aveau... hm... elan, extaz, mă rog...

— Ce obraznic ! pufni Wegner.

— Şi cu ce voce cumplită vorbeşte, parcă ar vrea să facă moarte de om ! exclamă Varvara Vasilievna.

— Vorbesc cu vocea mea firească.

— Da, firească ! interveni Katia. Mamă, vezi, te mănîncă ! Toarnă-i repede ceai, să-l mai îmblînzeşti !

— Ah, dragii de ei ! suspina rîzînd Konkordia Sergheevna şi turna mereu ceai în pahare.

Toţi mîncau şi beau cu poftă. Veni apoi Vasili Vasilievici, un bătrîn cu faţa arsă de soare, cu nişte cizme mari şi cu o haină de doc pe el. Konkordia Sergheevna îi turnă ceai într-o ceaşcă mare de porţelan cu monogramă aurită. Vasili Vasilievici începu să bea, fără să lase din mînă ţigaretul din lemn de cireş, cu ţigara aprinsă. Asculta tăcut conversaţia ; sub mustăţile lui cărunte se ascundea un zîmbet.

Tania se ridică.

— Gata masa, fraţilor ? Să mergem !

— Haidem !

V

Mergeau în pas întins pe un drum mărginit de-o parte şi de alta de lanuri de secară. Soarele asfinţea într-un pîlc de nori stacojii. Bolta cerului se acoperise de nori

grei, scămoșați, numai înspre miazăzi stăruia o pîclă albăstruie. Aerul nemișcat, fără pic de vînt, parcă încremenise într-o tăcere mormîntală.

Serghei își freca voios mîinile, cu o sclipire ciudată, tăioasă în ochi.

— Vine furtuna ! Se simte în aer !

— Hai să mergem cît mai departe ! propuse, plină de însuflețire, Tania. Serghei Vasilievici, condu-ne !... Dar haideți mai repede : de ce mergeți așa încet ?

Katia rîse.

— Încet ! Aproape alergăm.

— Și chiar o să fie furtună ? se alarmă Temperamentova. Atunci mai bine să ne întoarcem și să ne luăm galoșii, că așa o să ne înecăm în băltoace.

Șemetov bombăni :

— Galoșii nu te scapă de la înec.

Olga Petrovna rîse înveselită și se corectă :

— Nu ca să scăpăm de înec, ci ca să nu ne udăm la picioare.

Mitrîci pășea greoi prin praf cu ciubotele lui uriașe. Zise, bîlbîindu-se ușor :

— Nu numai că nu te scapă, dar unii se duc anume să se înece cu galoșii în picioare. La noi în sat, unde taică-meu era țîrcovnic, popa avea un băiat care învăța la seminar împreună cu mine. Era un băiat tare cuminte și modest... Bu-un ! O dată, la un iarmaroc, s-a înhăitat cu niște haimanale, s-a îmbătat criță și nici n-a mai știut cum a ajuns acasă. Dimineața, cînd s-a sculat, îi plesnea capul. Ședea culcat, cu părul vîlvoi și gemea : „Oliona, Oliona, dă-mi galoșii !“... A ieșit apoi afară și s-a apucat cu mîinile de cap... „Aoleu, ce rușine !... Unde mi-s galoșii ? Mă duc să mă înec !“...

Deodată, Katia exclamă :

— Fraților, ia uitați-vă ce se petrece sus, pe cer !

Cîrduri de nori joși, învălătuciți în chip ciudat, sclipeau în culori violente pe tot cuprinsul cerului. Deasupra capului se întindea o matahală de nor, cu marginile zdrențuite, de un roșu-aprins, departe, la răsărit, stăruiau niște nourași rotunzi, trandafirii, peste care venea buluc un pîlc de nori negri-vineți. Norul cel mare se aprindea tot mai tare, devenind sîngeriu, și toată bolta, acoperită de

norii aceia bizari, învălătuciți, căpătase o înfățișare neobișnuită, aproape înfricoșătoare.

— Ia uitați-vă, fraților, ce roșu e la față Mitrîci, rîse Katia.

— Dumneata ești și mai roșie, replică Șemetov.

— Toți sîntem cu obrajii roșii ! Fraților, ia uitați-vă unii la alții ! Și drumul e roșu ! Totul e roșu !

Chipurile tuturor erau purpurii, drumul și secara păreau stropite cu sînge, iar verdele pirului de pe hat devenise strident. Spre miazăzi se întuneca. Lanul de secară fremăta ușor. Veni o boare răcoroasă, înviorînd respirația.

— Înainte, fraților, înainte ! îi zorea Tania. Ah, ce bine e !

Mergeau în întîmpinarea norilor care năvăleau dinspre miazăzi. Acolo scînteiau fulgere și bubuiau înfundat tunete. Norul cel mare de deasupra se îngustă, se lungi și din roșu se făcu liliachiu. Toți norii ceilalți începură să se întunece.

— Ia uitați-vă colo, ce vedere idilică ! arătă spre nord Varvara Vasilievna.

În partea aceea, mai stăruia pe cerul azuriu scama unor nourași albi, ușurei ; acolo era liniște și pace...

— Cînd te uiți încolo și pe urmă întorci repede capul încoace, vezi două lumi cu totul diferite.

Departe în lungul drumului se stîrni o colbăraie deasă, învăluind acoperișurile cenușii ale satului, răsărite deasupra secarei. Pe deal fremăta zgomotos o salcie bătrînă. O pală de vînt unduia lanul de secară. Apoi totul se potoli. Nu se mai auzea decît ciripitul pașnic al păsărilor. Undeva, departe, șuieră prelung un grangur.

— Fraților, ce-ar fi să facem un popas ? propuse Olga Petrovna.

La o răscruce a drumului se ridica, întocmind un colțar, un mic val de pămînt : despărțea lanurile de cînepă ale țăranilor. De cealaltă parte a drumului se afla un parc lăsat în părăsire ; prin gardul de nuiele vedeai aleile și peluzele năpădite de iarbă.

Tania se uită la Temperamentova cu o privire dușmănoasă.

— Ei asta-i !... Ba să mergem mai departe !

Tokarev protestă hotărît :

— Nu. Și eu am obosit. Să mai stăm jos.

— Să stăm, se învoi Varvara Vasilievna.

Olga Petrovna, Katia și Wegner se lăsară, osteniți, pe valul de pămînt.

— Dacă-i vorba așa, atunci să hotărască majoritatea, prin vot, propuse Tania.

Tokarev izbucni, revoltat :

— Nu pricep de loc cum se poate hotărî în privința asta cu majoritate de voturi ! Mă mir că te văd lipsită, Tania, de cel mai elementar simț de colegialitate. Mulți au obosit, abia mai meng, și tu vrei să-i silești cu majoritate de voturi să te urmeze.

— Ce atîta vorbărie ? Ne odihnim un pic, fumăm o țigară și mergem mai departe, zise împăciuitor Mitrîci și se așeză.

Se așezară toți. Tania își ridică fruntea cu o mișcare de dispreț.

— Uf, oameni tîrîtori ce sînteți !

Ea rămase în picioare, fără a pierde din ochi norii ce se apropiau.

Negri-albaștri, grei, se îngrămădeau încet în clăi mari, spintecate des de fulgere. Tunetele se auzeau din ce în ce mai tare. La vreo jumătate de verstă, pe costișa dealului, crîngul fremătă deodată cumplit, și zgomotul acela păru bizar față de tăcerea și nemișcarea parcului alăturat. Curînd însă porni și parcul să urle ; copacii se clătinau, arătînd dosul frunzelor.

Serghei declamă :

Va fi cumplită noaptea și crîncenă furtuna,
S-or face una bezna, și cerul și pămîntul...

Tokarev întrebă mirat :

— Serghei Vasilievici, dumneata îl citești pe Fet ?

Serghei se arătă la fel de mirat :

— Și de ce nu l-aș citi ? Ba chiar îmi place foarte mult.

— Serioja, spune toată poezia ! ceru scurt Varvara Vasilievna, sprijinindu-și bărbia în palme și uitîndu-se în depărtări.

Tania stătea tot în picioare și trăgea cu lăcomie în piept vîntul răcoros și înviorător.

— Dumnezeule, zău dacă pot să înțeleg una ca asta! se plînse ea. Vine o furtună adevărată și dumnealor stau și recită versuri despre furtună!... Uf!... Șemetov, hai cu mine! Ne întoarcem imediat.

— Haidem! Șemetov sări în picioare.

— Ei, drace, merg și eu cu voi! Decît să zac aici... Serghei se ridică și el.

Porniră tustrei pe drum în întîmpinarea vîntului. La miazăzi scînteiau zigzagurile fulgerelor, tunetele se auzeau bubuind puternic, dar la intervale destul de mari după fulgere. Departe, în lungul drumului, pe fondul plumburiu al cerului se agita în bătaia vîntului baticul subțire, galben deschis, de pe capul Taniei și fluturau cămășile lui Serghei și Șemetov, una roșie, cealaltă albastră.

Mitrîci rămăsese locului, culcat pe burtă și mesteca în dinți un fir uscat de iarbă.

— Hm, furtuna zăboveşte! bolborosi el alene.

Norii păreau într-adevăr să se fi oprit în loc, vîntul slăbise. Sus lunecau agale nourași zdrențuiți, cenușii, nevolnici. Se făcu liniște; natura parcă trăgea cu urechea, bănuitoare. Apoi, deodată, totul se însufleți. Păsările se porniră să ciripească nepăsătoare.

Varvara Vasilievna se uita la norii nemișcați.

— Ai dreptate, chiar așa, stau pe loc!

— Și cei de colo, nenorociții! rîse Katia. Ia uitați-vă la ei cum adulmecă și așteaptă furtuna!

Mitrîci strigă tare:

— E-hei, copii, spectacolul s-a amînat! Întoarceți-vă!

Trecură cinci minute, zece. Aerul și cerul rămîneau neclintite. Tania, Serghei și Șemetov veniră înapoi.

— Ei, a fost frumoasă furtuna? întrebă Katia.

Șemetov se trînti în iarbă.

— O, rușine, rușine! Unde mi-s galoșii? Mă duc să mă înec!

— Te-ai și cuibărit! îl certă, indignată, Tania. Ridicați-vă domnilor, s-o pornim în sfîrșit! Ce, nu v-ați odihnit de ajuns?

Se ridicară și merseră mai departe. Începea să se întunece. Spre miazăzi, norii stăteau tot nemișcați, cli-

pind din fulgere. Drumul, ocolind niște lanuri de ovăz, ducea în pădurea deasă din Davîdovka.

Varvara Vasilievna rupse tăcerea :

— Ah, grozav lucru furtuna ! Îmi place ! Produce o impresie ciudată ; te avîntă, are în ea ceva plin de siguranță, ceva hotărît și creator... Ai impresia că în plină furtună nu pot să existe nici un fel de dubii, șovăieli, că tot ceea ce vei face va fi bun, și necesar, și exact ceea ce trebuie făcut. Și ce bine-i să acționezi fără să stai la gînduri, ce bine-i să simți că te înșfacă și te mînă o mare forță !...

— Așa e și acum, zise Tania.

Varvara Vasilievna rămase o vreme tăcută.

— Unde-i ? Ni s-a părut, pentru o clipă, ca a venit. Dar n-a fost decît un miraj. Iarăși s-a tulburat totul, iarăși e întuneric ; totul e ca de obicei, meschin, lamentabil, slab. Nu mai e, nu mai e afluxul acela revoluționar care să-i cuprindă pe oameni cu totul, nici aerul acela înviorător în care să capete puteri și cei slabi, să se risipească îndoielile, să se avînte spiritul. Drumul a fost găsit, dar s-a dovedit a fi un drum livresc.

— Auzi — „livresc" ! exclamă Tania. Varia, dar asta înseamnă că dumneata ești de-a binelea oarbă, că nu vezi nimic în jurul dumitale !

— Mi se pare că totuși văd. Cîteva încercări timide și slabe... Îmi amintesc că Dostoievski a scris despre „eternul pribeag" — intelectualul rus și drama lui. Nu demult încă se părea că problema a fost, în sfîrșit, rezolvată, că pribeagul a încetat de a mai fi pribeag, că din popor se ridică în întîmpinarea lui o stihie colosală. Dar așa să fie oare ? Desigur, față de trecut e o deosebire, dar una foarte mică : noi continuăm să rămînem regi în domeniul idealurilor și niște pribegi fără cămin în viață.

Serghei ridică iritat din umeri.

— Ce tot îndrugi acolo ? Nu înțeleg nimic ! De cînd se întorsese la răscruce, cu Tania și cu Șemetov, fața îi era pămîntie, cu o expresie de furie întipărită pe ea.

— Spuneam că la noi totul e bun și armonios numai în teorie. Iată, noi mergem împreună și discutăm, sîntem toți oameni cu idei sănătoase și gîndim la fel. Idealurile noastre sînt mari, luminoase și sîntem mîndri de noi și de

concepţia noastră despre lume. Dar cum ne izbim de viaţă, toate pălesc, totul devine atît de mic şi de vrednic de plîns în şubrezenia lui... Şi viaţa îţi spune : tu eşti mîndră de tine, mîndră pe bună dreptate ; oare te mai poţi îndoi de plinătatea şi justeţea idealurilor tale ? Dar odată cu ele — ori poate ca o consecinţă a tuturor gîndurilor — eşti oarbă şi nepricepută, şi viaţa te dă deoparte... Uneori, aproape mi se pare că aud înfiorătorul îndemn de altădată : nu te băga !...

Tania vru să protesteze, dar Varvara Vasilievna urmă :

— Aşa încît te întrebi : să mergi cu doi, sau cu zece paşi înaintea acelei mari mişcări spontane ? În ce măsură s-a copt conştiinţa revoluţionară a clasei muncitoare ? Înseşi întrebările sînt perfide, perfide pînă-n miezul lor, ele mă jignesc şi mă pun într-o situaţie falsă ; nu pot să mă reneg pe mine însămi. Nici acel ceva puternic şi spontan nu mă recunoaşte pe mine, şi nici eu n-am în mine puteri, eu nu sînt nimic, dacă nu vreau să recunosc acel suflu spontan şi spontaneitatea lui.

— Ei drace ! făcu, revoltată, Tania. Auzi întrebări ! Cu doi sau cu zece paşi înainte ! De ce să mă încurc în toate astea ? Vreau să merg cu pasul întins şi nu-mi pasă de nimeni şi de nimic ! Cine rămîne în urmă, să se grăbească, pentru că aşa, dacă au să se apuce toţi să-şi potrivească unii după alţii cadenţa, au să bată toţi pasul pe loc !

Serghei exclamă, entuziasmat :

— Bravo, Tatiana Nikolaevna ! Exact ! Întocmai aşa ! Ce-i tot dau ăştia cu acel ceva spontan... auzi dumneata, o nouă divinitate, în faţa căreia fă bine de te-nchină ! Tu trebuie să te bizui pe tine, nu pe spontaneitate ! Auzi, să mă reneg pe mine însumi ! La dracu !... Ceea ce se cere e să ai mai mult curaj, să acţionezi pe riscul tău şi să te bizui pe propriile tale forţe, şi atît ! Iar spontaneitatea, ducă-se pe pustii !

— Aşa e, aşa e ! încuviinţă Borisoglebski. Ce-mi poate spune spontaneitatea ceea ? Am aici destulă revoltă, zise lovindu-se cu pumnul în piept, şi mai mult decît atît nu-mi trebuie !

Şemetov replică, bombănind :

— În cazul acesta, consolați-vă cu fleacuri, jucați-vă furia în vid! Eu însă nu pricep ce e rău în întrebările Varvarei Vasilievna, nu recunosc că ar fi ceva rău. Da, întrebarea care se pune e tocmai asta — cu doi, sau cu zece pași înainte? Pentru că marea mișcare spontană e singura cale în viitor și întrebarea cea mai importantă e cum să ne alăturăm ei. Iar voi, mănunchiul de oameni care vă grozăviți, o să-i dați tot așa înainte, pînă ce, independent de voința voastră, se va apropia de voi poporul. Că doar sînt vreo treizeci-patruzeci de ani de cînd vă făliți cu plinătatea idealurilor voastre revoluționare!...

Străbăteau o poiană din pădure. În jurul ei străjuiau unul lîngă altul stejari pletoși, dînd poienii o înfățișare calmă și gravă. Norii dinspre miazăzi creșteau și se întunecau treptat, dar nu bătea de loc vîntul; domnea o liniște deplină.

Tokarev pășea tăcut și asculta gînditor. Își simțea inima grea: toți vorbeau cu înflăcărare, cu pasiune, și problemele în discuție păreau să aibă pentru ei o însemnătate vitală. Încerca și el să intre în atmosferă, dar gîndirea îi rămînea rece și se simțea străin.

Serghei se apropie de el:

— Îmi plac disputele astea! zise. Gîndirea e vie — lucrează și caută... Era mai bine oare acum cîțiva ani? Toate problemele se rezolvaseră, totul fusese aranjat în sertare, și pe sertare erau lipite etichete marxiste. Adică stai frumușel și admiră-le. Dar asta înseamnă moartea teoriei!... Nu ne mai rămînea decît să ne ciondănim cu narodnicii, pentru că noi înde noi nu mai avem ce ne spune...

— Domnilor, n-a trecut o iepușoară pe-aici?

— Ptiu, drace!... Serghei se feri în lături.

În lumina amurgului stătea un țăran cocîrjat, cu sumanul pe umeri. Fața îi era nedumerită.

— Oh, cum m-ai speriat! Serghei zîmbi, rușinat de spaima lui. Ce fel de iepușoară?

— Una bălțată. A fugit de pe pășune. Pe unde o fi umblînd?... Numai c-a luat-o pe drumul ăsta... Of, ce năpastă!

— N-am văzut nici o iapă, zise Varvara Vasilievna.

— Tii !! Moșneagul se scărpină în cap. Vezi, e un cal tînăr și nu știe drumul acasă. Abia l-am cumpărat, de ziua Sfintei Marii...

Șemetov dădu mînios replica :

— Mai revoltătoare ca orice sînt însinuările astea ale voastre ! Nu se mai discută principiul, ci numai faptul. Cum stau lucrurile ? După voi ? Oare într-adevăr clasa noastră muncitoare a fost cuprinsă de focul conștiinței revoluționare ? Își dă ea oare bine seama cine sînt dușmanii ei de clasă și dușmanii politici ? Dacă își dă seama — har Domnului ; ar fi cel mai bun lucru, și tot atît îl dorim și noi. Dar uite că greșiți, din păcate.

Porniră mai departe. Varvara Vasilievna rămase cu țăranul. Tatiana obiectă :

— Ba tocmai că e o chestiune de principiu. Discutăm tocmai asupra acestui oportunism, asupra „caracterului practic", a mulțumirii cu puțin...

— Cine propovăduiește mulțumirea asta a voastră ? întrebă repezit Șemetov și deodată se opri. Își încruntă fruntea și întoarse capul, ca și cînd și-ar fi adus aminte de ceva. Ce zicea țăranul despre cal ?... Ei, drace ! S-au apucat nouă voinici să hotărască destinele revoluției... Hai mai bine să-i dăm omului o mînă de ajutor !

— Haidem, domnilor ! interveni Varvara Vasilievna pe un ton convingător.

Serghei scutură din cap.

— Să mergem ! Hei, moșule, ce fel de cal era ? Bălțat, zici ?

— Bălțat, taică, bălțat. De ce crezi că mi-e teamă ? Vine noaptea, vremea se strică și prin pădure umblă lupii ; au să-l mănînce.

— Și spui că a luat-o încoace ?

— Încoace, da, încoace !

— Bine. Dumneata de unde ești, din Dernopole ? Du-te acasă, ți-om aduce noi calul.

— Cîtă siguranță de sine ! rîse Varvara Vasilievna.

Țăranul se bucură.

— Vreți să-l căutați ? Să vă ajute Dumnezeu. Mergeți ! Of, că tare-i greu singur !

— Haideți, fraților, să înaintăm într-un cerc mare în direcția asta, zise Serghei. Să ne strigăm unii pe alții.

Ne întîlnim la podețul din viroagă, lîngă căsuța pădurarului.

Toți se împrăștiară prin pădure, care se umplu de rîsete și strigăte. La apus era încă lumină, dar sub copaci întunericul se îngroșa tot mai mult. În liniștea ce se lăsase, norii de la miazăzi creșteau încet și sigur.

Tokarev își croia drum printr-un aluniș, călcînd pe cioturi și crengi căzute. Din stînga auzi strigătele și rîsetele lui Șemetov și Mitrîci.

— S-a găsi-i-it !... răsună din dreapta vocea lui Serghei.

— S-a găsit ?

— L-ați găsit voi ?

— Noi nu, dar tu l-ai găsit ?

— Nu, nu l-am găsit.

— Atunci de ce strigi „s-a găsit" ?

— Vă întrebam.

— Prostule !

Un freamăt înfundat veni de departe, din inima pădurii. Peste crestele arborilor vîjîi o rafală de vînt. Tokarev mergea în față și căuta să nu piardă direcția. La început se uita încordat pe de lături, apoi atenția îi slăbi și rări pașii, lovind cu nuiaua din mînă în trunchiurile copacilor. Strigătele se depărtau tot mai mult.

Tokarev se temu că s-ar putea rătăci. Pădurea vuia acum întreagă sub dezlănțuirea vîntului. Pe pămînt cădeau frunze galbene și crenguțe rupte. Undeva departe bubuiau tunete înfundate.

Desișul începu să se lumineze. Tokarev ieși la marginea unei viroage. Pe fundul ei șerpuia un pîrîiaș mîlos, năpădit de rogoz. Se auzea orăcăit de broaște. Costișa o străbătea un drum pe care se vedea un podeț. O fi acesta podețul ?

Pe drum coborau cu un pas obosit Varvara Vasilievna și Olga Petrovna. Tokarev se îndreptă spre ele.

— Nu l-ați găsit ?

— Nu. Va trebui să mergem mai departe. Dar să-i așteptăm și pe ceilalți. Uu-u-u !!

Li se răspunse de undeva de departe. Vîntul își făcea de cap prin pădure, vuietul înfundat al coroanelor de arbori aci sporea, aci slăbea, învălmășindu-se cu fîșîitul

stăruitor al ramurilor din apropiere. Celor trei li se mai alăturară Wegner și Katia, apoi și Borisoglebski.

Deodată, sclipi tare un fulger, bolta cerului păru că plesnește și se prăbușește la pămînt cu un bubuit asurzitor. Din tufișuri se ivi neauzit Șemetov. Arătă cu capul la cer și grăi :

— „Taica taie copacii și eu îi car !"

— S-a găsit calul ?

— Naiba l-o găsi ! bombăni Șemetov și se așeză pe podeț.

Fulgerele se prăvăleau ca niște săgeți albe asupra pădurii, tunetele se rostogoleau furioase de la un capăt al cerului la celălalt, pădurea urla și se zbuciuma. Spre miazăzi, întunericul devenise lugubru. Olga Petrovna păstra un zîmbet șters pe față, silindu-se să-și biruie frica.

Pe costișă, printre tufele de stejar, apăru și Serghei. Un fulger îi lumină cămașa roșie. Strigă, grozav de încîntat :

— O-ho-ho !... Vă place, fraților ? Strașnic mai tună ! Varka, auzi ? Vîntul smulgea cămașa de pe el. Pe față i se zugrăvise o expresie dementă, extaziată.

— Rușine tuturor celor slabi și lași ! Rușine celor care în fața furtunii neagă furtuna ce se apropie !... Ea vine, vine ! O vedeți măcar acum, voi, cei sfioși, care vă îndoiți ? A venit viața, a venit lupta și libertatea ! Glorie furtunii !...

— Ho-ho-ho ! se auzi din desiș strigătul Taniei.

— Tatiana Nikolaevna, sîntem aici ! Noi am învins ! A venit furtuna !... Glorie luptătorilor, glorie tuturor prietenilor furtunii !

Cu fusta fluturînd, Tania coborî repede la podeț. Aspira cu nesaț vîntul și ochii îi sclipeau. Întrebă, zorită :

— Ei, l-ați găsit ?

— Nu.

— Atunci de ce stați ? Haidem mai departe !... Nu-i așa că e frumos ? se adresă lui Tokarev cu un zîmbet fericit.

Tokarev dădu tăcut din cap, deși găsea că atmosfera din jur devenise destul de neplăcută.

— Haidem odată ! Ridicați-vă ! îi zori Tania.

Şemetov bombăni :

— N-ai de loc astîmpăr ! La ce bun să ne mai ridicăm ? Se vede treaba că cineva a furat calul şi l-a dus. Vezi să nu dai ochi cu hoţul de cai.

— Totuşi să mai căutăm ! protestă Varvara Vasilievna. Mi-e tare milă de ţăranul acela.

— Calul s-o fi întors singur acasă, observă Borisoglebski.

— De găsit sigur că nu-l mai găsim, i se alătură Serghei.

— Ruşine tuturor celor laşi şi care se îndoiesc ! îl îngînă cu ironie în glas Varvara Vasilievna.

— Ei, drace ! Adevărat ! Hai mai departe !... Mai mare ruşinea ! Ne conduc femeile !

Pe drum cădeau primii picuri de ploaie, picături rare, măşcate. Varvara Vasilievna se uită pe furiş la Tokarev şi spuse :

— De ce să mergem toţi ? Unii au obosit. După dîmbul de colo e căsuţa pădurarului, unde am putea să ne odihnim, mai ales că începe şi ploaia.

— Atunci haidem cu toţii acolo ! încuviinţă Tokarev. N-are nici un haz să stăm în ploaie ! După ce-o trece, mergem iar să căutăm.

Tania îl înţepă :

— Atunci ai să zici că e umezeală şi te uzi la picioare.

Tokarev se încruntă şi rămase tăcut.

— Haidem, vă conduc eu la căsuţa pădurarului, se oferi Varvara Vasilievna.

— Pe noi nu, noi mergem mai departe, zise Tania.

— Ho-ho ! O să scotocim tot dealul ! strigă Serghei. El, Şemetov şi Mitrîci, împreună cu Tania, o luară la fugă în sus pe costişă.

Wegner se uită cu invidie în urma lor :

— Nu, eu mă odihnesc, sînt obosit.

Varvara Vasilievna îi conduse pe Tokarev, Katia, Wegner şi Olga Petrovna la căsuţa pădurarului. Acesta le ieşi înainte — era slăbănog, cu nasul roşu, cu un surtuc pe umeri. Varvara Vasilievna zise :

— Şi acum, dragilor, la revedere !

— Dar mai odihnește-te și dumneata ! se revoltă Tokarev. Ești palidă la față, se vede bine că ești istovită de oboseală !

— N-am nimic ! Ți se pare !

Și se făcu nevăzută în întuneric. Tokarev se întoarse spre pădurar :

— Ia spune, prietene, ai putea să ne încingi samovarul ? Ai ?

— Da, vă rog ! Îl încingem îndată... Iar noi, în schimb, o să bem după aia un vinișor în sănătatea dumneavoastră.

Scăpără un fulger. Tunetul răbufni ca o bubuitură de tun. Ploaia se slobozi din plin. Fîșîia pe acoperișul de paie, căzînd în șiroaie pe pămînt. Din pădurea neagră veni o boare proaspătă și jilavă.

Cineva bătu la ușă. Intră țăranul căruia îi dispăruse calul. Pe căciulă, pe față și pe sumanul lui șiroia apa. Katia îl întrebă :

— Nu l-ai găsit ?

— Nu, domnișoară ! Am dat o fugă și-n sat, să văd dacă nu s-a întors... Nu era !

Țăranul se lăsă ostenit pe laviță. Fu adus samovarul și se servi ceaiul. Pe pereți alergau gîndaci, într-o crăpătură țîrîia un greier, pe cuptor respirau regulat copiii cufundați în somn. Tunetele bubuiau acum mai potolit, fulgerele sclipeau albastre, ploaia turna cu găleata.

Veniră Serghei și Șemetov. Amîndoi uzi leoarcă, cu cizmele încărcate de glod. Erau furioși. Serghei zise :

— Categoric, Tatiana Nikolaevna e o ființă anormală. Pînă și Varia și-a dat seama că nu poate fi găsit calul, dar ea, nu : „Eu totuși am să-l găsesc !"

Șemetov rînji, mînios.

— Curat caraghioslîc ! Nu vezi nimic la doi pași ! Auzi, să cauți un cal în mijlocul pădurii, pe dibuite !... Și l-a înhămat și pe nefericitul de Mitrîci ; icnește, dar merge după ea.

Se întoarse și Varvara Vasilievna. Se făcuse miezul nopții. Băură ceaiul în tăcere ; conversația nu se lega. Toți erau moleșiți și se gîndeau cu groază că vor trebui să străbată pînă acasă încă vreo opt verste pe frig, prin noroi și apă. Varvara Vasilievna, palidă la față, căuta să se țină tare și să ascundă tremurul ce-o cuprinsese.

Serghei și Șemetov ședeau cu cămășile lipite de trup, cu părul vîlvoi, abătuți, ca niște cocoși plouați.

De afară se auzi glasul puternic al lui Mitrîci :

— Hei, fraților, aici sînteți ? Veniți încoace că l-am găsit !

Toți se repeziră la ușă. Prin întuneric se deslușea silueta albă a calului. Mitrîci îl ținea de dîrlogi, Tania, plină de vioiciune, dădu buzna în tindă.

— Ei, l-am găsit ? strigă pe un ton triumfător, adresîndu-se lui Serghei și Șemetov. Am spus doar c-am să-l găsesc !

Serghei își desfăcu brațele și se înclină adînc :

— Mă închin !

Tania radia de mîndrie copilărească, puțin caraghioasă.

— Bravo, Tania ! exclamă, bucuroasă, Varvara Vasilievna.

Țăranul se temeni :

— Mulțămesc, duduie ! Cît oi fi și-oi trăi, am să mă rog pentru dumneata ! Să-ți dea Dumnezeu sănătate !

— Să vedeți cum a fost ! zise Tania. Mergem, mergem și deodată se iețește ceva alb în stînga. Mitrîci zicea că e rîul. Am cotit totuși. Și cînd colo era calul ! Stătea într-o poieniță și ciupea iarba.

Țăranul luă dîrlogii din mîna lui Mitrîci, repetînd într-una, bucuros :

— S-a găsit, s-a găsit !

Tania și Mitrîci băură ceaiul rece. Tokarev plăti pădurarului. Apoi porniră toți spre casă.

Obosiți și rebegiți de frig, abia își tîrau picioarele pe drumul clisos. Spre miazănoapte se învălătuceau norii în retragere și tunetele bubuiau înfundat dintr-acolo. Deasupra pădurii, printre nourașii albi, străvezii, plutea ciobul lunii. Era umezeală și frig. La răsărit, geana cerului se lumina.

Pădurea rămase în urmă. Mitrîci și Șemetov începură să cînte „Ne-om lepăda de lumea veche !"... pășind în cadență. Așa era mai ușor de mers. Marșul îi destindea încetul cu încetul și iarăși izbucneau ici și colo glume și rîsete.

Cînd ajunseră la Izvorovka, soarele răsărea. Serghei și Katia scotociră prin bufet : găsiră ouă fierte, moi și

un ulcior plin pe jumătate cu lapte. Se apucară cu toţii să înfulece. În lumina soarelui dimineţii, chipurile lor apăreau pămîntii şi răvăşite, ochii le sclipeau într-un chip ciudat.

Varvara Vasilievna, ducîndu-se la ea în cameră, se întoarse veselă şi surescitată; ţinea în mînă un plic desfăcut.

— Vladimir Nikolaevici, ţi-l mai aminteşti de la Petersburg pe Timofei Baluev ?

— Da, desigur ! răspunse Tokarev.

— Îmi scrie că pleacă la Ekaterinoslav, venind din deportare, şi în drum, între două trenuri, o să vină pe la mine la Tomilinsk. La şase august, de ziua Schimbării la faţă. Vrei să-l vezi ?

— Sigur că da !

— Cine e ? întrebă Tania.

— Un muncitor, lăcătuş. Un om minunat ! răspunse Varvara Vasilievna.

Taniei i se aprinseră ochii.

— Aş vrea şi eu să-l văd.

— Cu toţii trebuie să-l vedem, hotărî Serghei. Deşi pentru Varia toţi oamenii sînt minunaţi, poate că totuşi acesta e interesant.

— Şi acum — la culcare ! hotărî Varvara Vasilievna. Abia mă mai ţin pe picioare.

VI

A doua zi, Şemetov, Borisoglebski, Wegner şi Olga Petrovna plecară la Tomilinsk. Tania mai rămase.

Viaţa deveni mai liniştită. Tokarev savura ca şi mai înainte vremea frumoasă şi traiul slobod de la ţară. Raporturile lui cu Varvara Vasilievna păreau foarte amicale. Dar îndată ce rămîneau singuri, se sfiau să se uite unul în ochii celuilalt. Acel ceva de demult, care-i despărţea de la Petersburg, se ridica între ei ca un zid; nu puteau cu nici un chip să treacă peste zidul acesta şi să statornicească între ei relaţii fireşti. Pe de altă parte,

însă, Tokarev simțea că Varvara Vasilievna îi era din ce în ce mai dragă.

Zilele treceau repede una după alta. Varvara Vasilievna dispărea de dimineață și pînă seara prin satele din împrejurimi, dînd asistență medicală țăranilor. Îi primea și acasă, pe ușa din dos. Serghei se cufundase în cărți. Tania citea și ea mult, dar începea să se plictisească.

Lui Tokarev, Tania îi plăcea tot mai puțin. Îl surprindea cît era de mărginită, unilaterală. Cu ea se putea vorbi numai despre revoluție ; restul o plictisea și n-o interesa cîtuși de puțin. Îl revoltau și purtările ei, felul de a fi. Nu ținea de loc seama de cei din jur ; Konkordia Sergheevna, bunăoară, cu greu ascundea cît îi era de antipatică Tania, dar Tania nici nu se sinchisea. În general, așa cum observase Tokarev, soră-sa inspira unora un sentiment de pronunțată ostilitate, iar altora de fierbinte simpatie, mergînd pînă la admirație, și el o compara cu Varvara Vasilievna, care știa să inspire tuturor, chiar și oamenilor cu o structură total deosebită de a ei, numai dragoste și respect.

La 5 august, Varvara Vasilievna, Tokarev, Tania, Serghei și Katia plecară la Tomilinsk, ca să întîlnească pe vizitatorul în trecere al Varvarei Vasilievna.

Se urcară în vagon. După al treilea semnal, trenul fluieră și se urni din loc. Șeful gării, gras la față, cu obrajii încadrați de o barbă mare, strigă ceva unui paznic, arătînd cu degetul la capătul peronului. Acolo ședeau pe jos sau culcați, printre boccele, vreo zece țărani în opinci și cu sumane colbuite. Paznicul alergă furios, le strigă ceva și repezindu-și piciorul, lovi tare cu cizma pe un bătrîn culcat pe o legătură. Țăranii săriră toți, speriați, adunîndu-și zoriți boccelele.

— Dumnezeule, ce-a fost asta ?! exclamă Tania.

Trenul pornise. Tania și Tokarev își scoaseră capul pe geam. Țăranii fugeau de pe peron. Paznicul își făcu din nou vînt și-l pocni pe unul cu pumnul peste grumaz. Țăranul își înfundă capul între umeri și iuți pasul. Apoi trenul se pierdu la o curbă și gara dispăru din vedere.

Varvara Vasilievna se apropie de ei. Era albă la față și îi tremurau buzele.

— Pentru ce ? Ce s-a întîmplat acolo ?

— Nu știu, răspunse Tokarev, palid și revoltat.

Un meseriaș din vagon o lămuri :

— Ce să se întîmple ?... Țăranii s-au culcat unde nu era voie și au fost poftiți să libereze locul.

Varvara Vasilievna își mușcă buza și se retrase la locul ei. Tania, încă furioasă, se uita tăcută pe geam. Tokarev suspină adînc :

— Da, la noi, fapte de-astea se comit ușor !

— Așa le trebuie, ei singuri sînt vinovați. Dumnezeule, îi bate și ei nu fac nimic, își oferă singuri grumazurile, apoi o iau la fugă... Ah, țăranii ăștia !

În ochii Taniei se citea atîta ură, atît dispreț necruțător pentru oamenii umili și bătuți de toți, încît Tokarev se simți scîrbit. Întoarse capul : deslușea în sufletul său o învrăjbire ascunsă, o spaimă aproape, față de simțămîntul acela sălbatic de care era pătrunsă toată ființa Taniei.

— Dă-i încolo, nici nu merită să vorbești despre ei ! mai spuse Tania și ridică din umeri, pironindu-și din nou ochii pe geam.

Se lăsa amurgul. Trenul huruia și se legăna. În vagonul îmbîcsit de fum de țigară aerul devenise sufocant, se înstăpînea întunericul și zumzăia necontenit o larmă din care răzbeau rîsete și cîntece.

— Ascultă, Volodea, spuse Tania, vrei sau nu, dar la Tomilinsk va trebui să mai întreprindem ceva pentru Varia, ca să plece odată de-aici.

Tokarev dădu din mînă.

— Iar începi !... Nu pot să înțeleg de ce ții cu tot dinadinsul s-o iei sub tutela ta pe Varvara Vasilievna.

— Bine, dar tu nu vezi ce se petrece cu ea ? Se distruge de vie : șovăie, se îndoiește de toate, și-a pierdut încrederea în sine... Se vede că activitatea ei n-o satisface.

Tokarev strînse din umeri.

— De ce crezi așa ? Nu mă refer la Varvara Vasilievna, pentru că știu prea puține lucruri despre ea, dar, vorbind în general, omul poate să-și piardă încrederea în el și din cu totul alte motive. Poate să considere activitatea sa drept cea mai înaltă și mai necesară și totuși să-și piardă încrederea în sine... Fie și numai pentru că

nu se simte în stare să se dăruiască deplin acestei activități, adăugă el cu o sforțare.

Tania se miră :

— Cum așa ? Să desfășori o activitate pe care o socoți cea mai înaltă și mai necesară și să nu poți să i te dăruiești cu totul ? Asta înseamnă, așa cred, că întrevezi o altă activitate mai înaltă și mai necesară.

— Tania, sînt pur și simplu uluit cînd văd din ce unghi îngust privești tu lucrurile ! Să luăm orice activitate vrei. Poate ea să fie cea mai înaltă, cea mai necesară, mă rog, dar dacă n-am puteri să mă dăruiesc ei !...

— Înseamnă probabil că nu crezi destul în ea.

— Ascultă, Tania, să punem problema într-un mod mai simplist, caricatural. Să zicem că mie îmi plac grozav șampania și stridiile. Cerebral, îmi dau perfect de bine seama că există îndeletniciri incomparabil mai înalte decît înghițirea stridiilor și a șampaniei, dar mie tare mi-e poftă de stridii și de șampanie.

— Atunci n-ai de ce să-ți faci probleme : bea șampanie și mănîncă stridii.

Serghei veni lîngă ei și se așeză tăcut pe rezemătoarea banchetei. Tokarev întrebă :

— Așadar, dacă te-ar atrage mai mult ca orice o astfel de „activitate", tu i te-ai dărui toată cu sufletul împăcat ?

— Îmi pare nespus de plicticoasă treaba asta, totuși, dacă m-aș simți îmboldită s-o fac, aș face-o.

— O, Doamne, ce egoistă ești ! se revoltă Tokarev. N-ai și tu un cît de mic regulator moral, măcar un criteriu de conduită ? Azi te plictisești să trăiești pentru tine, mîine ai să te plictisești să trăiești pentru alții. Oare nu-ți dai seama cît egoism se ascunde în asta ? Faci ce-ți place !... Tu nici măcar nu poți să înțelegi că există oameni care socotesc de datoria lor să facă nu ceea ce le convine, ci ceea ce găsesc că e folositor, necesar pentru viață.

Serghei interveni :

— Întrebarea e, însă, în ce măsură izbutesc ? Eu unul nu înțeleg de ce te revoltă pînă într-atît egoismul. Da-ne-ar Domnul un singur lucru — cît mai mult egoism, da, egoism, un egoism sănătos, viguros, însetat de viață. Ar fi mult mai însemnat decît tot acel maldăr de „da-

torii" de tot felul pe care omul și le asumă ; le ia în cîrcă și merge cu ele, icnind și clătinîndu-se. Oamenii ar trebui să acționeze *din interior*, liber și fără sforțare, fără a-și deforma și a-și forța înclinațiile. Atunci s-ar statornici o viață adevărată.

— Îmi închipui ce viață s-ar statornici ! zise Tokarev, reținînd un zîmbet.

— S-ar statornici o viață bună. Și ar dispare dușmanul ei veșnic — plictiseala. Da, pentru că egoismul nu va voi niciodată să se împace cu plictiseala !

Tokarev își arcui, mirat, sprîncenele și zîmbi.

— Plictiseala... Îți închipui într-adevăr că ea e principalul dușman al vieții ?

— Fără îndoială ! Plictiseala atrage tot soiul de lipsuri și umilinți, zile lungi de muncă, și cîte altele... Din pricina „plictiselii", oamenii înnebunesc și își pun capăt zilelor, „plictiseala" lor aplică pecetea secătuirii pe întregi epoci istorice. Cea dintîi sarcină a contemporaneității, aceasta e : să smulgă pe oameni din plictiseala vieții. Nu un om să se smulgă din ea, ci oamenii — iată ce-i esențial. Și ce trebuie pentru asta ? Trebuie ca în jur să clocotească viața socială, trebuie ca viața să-ți cucerească pe de-a întregul sufletul, trebuie ca viața aceasta să fie mare și puternică, plină de luptă și de lumină... Iată ce trebuie să simtă omul, nu necesitatea nu știu căror „datorii"... Datorie ! În vecinătatea datoriei, pînă și aerul începe să miroasă a mucegai.

Tania îl asculta cu ochii învăpăiați.

— Toate astea sînt foarte lesne de spus... începu să explice Tokarev, dar tocmai în acest moment se stîrni larmă în vagon.

Un domn gras, purtînd o haină murdară de doc și pe cap o șapcă cenușie cu cozorocul lucios, țipa :

— Nemernicule, ticălosule ! Eu sînt locotenent în retragere din Regimentul de grenadieri Pîlsk și tu îndrăznești să mă tutuiești ?... Canalie !

Meseriașul îmbrăcat cu un halat de lucru, cu fața palidă, verzuie, care intrase cuviincios în vorbă cu domnul cel furios, rămase în primul moment năuc.

— Nemernicule, o să cer să te dea jos din tren ! Ticălosule, bețivule !...

Meseriașul prinse glas și-i zvîrli în față, tare și rar :

— Ho, gogoașă înfuriată !

Toți din jur pufniră de rîs.

— Gura !!! urlă domnul cel gras. Prostule !

— Oi fi eu prost, dar nici tu nu ești deștept. Iote la el ! Și-a pus cozoroc lucios și se crede și el cineva ! Puțin îmi pasă de cozorocul tău !

— Ticălosule ! făcu, revoltat, domnul și scoase capul pe geam, vrînd adică să vadă dacă mai e mult pînă se va opri trenul, ca să cheme un jandarm.

— Scuip pe cozorocul tău lucios, uite-așa : tfu ! Meseriașul scuipă pe jos. Scuip și-l calc în picioare.

Un călător de alături, țăran din vreo suburbie, îl agrăi batjocoritor :

— Dă-i înainte, hai ! Dacă nu vă luați la bătaie, n-ați făcut nimic !

— Că bine zici ! Îmi place ce-ai spus ! Să știi că te respect, omule ! Dar cozorocului ăstuia lucios nu-i îngădui să zică nici cîrc împotriva mea ! Nu vreau să tac !... Te rog să mă scuzi ! Îmi cer iertare !

Țăranul căscă.

— Cine cere nu piere !

Domnul cel gras bîțîia din cap și se uita pe geam.

— Nu vreau să tac ! se agita meseriașul. Dînsul m-a stîrnit, eu nu i-am făcut nimica !... Auzi, cozorocule ? Să știi că ești un prost ! Pricepi cuvîntul ăsta ?

Trenul se opri într-o haltă. Domnul cel gras coborî îndată și după un minut se întoarse însoțit de un jandarm. Arătă pe meseriaș și zise scurt :

— Ăsta e ! Ia-l !

Jandarmul se apropie de meseriaș și-l apucă hotărît de mînecă.

— Scoală !

Meseriașul îl privi, nedumerit :

— Ce s-a întîmplat ? Ce-i asta ?

— Hai, hai, scoală ! Lasă vorba !

— Dar de ce ? Ce-am făcut ?

Tania izbucni :

— Ascultă, jandarm, de ce-l dai jos din tren ? Omul n-a făcut nimic !

— Sîntem cu toţii martori, adăugă Tokarev. Domnul acesta s-a năpustit primul asupra lui. A început să ţipe la el cît îl ţinea gura şi să-l înjure.

Domnul cel gras spuse jandarmului pe un ton ameninţător şi expresiv :

— Îţi declar că m-a insultat !

Tokarev replică foarte calm :

— Toată lumea din vagon a auzit cum dumneata ai început să-l insulţi.

Tokarev era bine îmbrăcat, mult mai bine decît domnul cel gras. Jandarmul stătea în cumpănă.

— Jandarm, îţi mai spun o dată : ia-l ! E beat !

— Nu, nu sînt beat ! Dumneata m-ai insultat, eu nu ţi-am făcut nimic !

Jandarmul îi şopti lui Tokarev :

— Fiţi pe pace, îl duc numai în alt vagon.

Avînd senzaţia plăcută şi liniştitoare a forţei pe care i-o dădea costumul bun, Tokarev răspunse tare :

— De ce ? Îţi declarăm toţi care sîntem aici că domnul acesta a început scandalul. De ce să nu-l duci pe el ?

— Poate treceţi dumneavoastră, domnule, în alt vagon ? se adresă jandarmul către domnul cel gras pe un ton respectuos, dar convingător.

Grasul zbieră, furios :

— Îţi spun pentru ultima oară : ia-l !

Jandarmul ridică din umeri, descumpănit :

— Păi... toată lumea e martoră că dumneavoastră aţi început.

— A, aşa !... făcu grasul pe un ton ameninţător. Bine, du-te ! Bine, bine ! Poţi să pleci ! Las' că vedem noi ! Hai, pleacă odată !

Jandarmul bătea pasul pe loc, cu o expresie de scuză zugrăvită pe faţă. Trenul se puse în mişcare. Jandarmul sări pe peron.

— Aicea mai te şi bat ! bombăni, revoltat, domnul cel gras şi, luîndu-şi valiza, trecu în alt vagon.

Cu un aer triumfător, meseriaşul se uită în urma lui, legănîndu-se de pe un picior pe altul.

— Pfui ! şuieră el, slab şi dădu din mînă. Ce caraghios ! adăugă apoi, adresîndu-se Taniei şi scuturîndu-şi semeţ capul. Taci, prostule ! Auzi dumneata ! Păi de ce ?

Nu vreau să tac !... Respect întotdeauna pe omul de soi ! Dar dacă mă ia cineva de sus, nu pot să rabd ! Așa mi-e firea... aprigă ! Mai dăunăzi, ne zice maistrul : uite ce, băieți, după Ispas plătim pentru fiecare garnitură cu două copeici mai puțin... Cum adică ? Nu, zic, eu nu vreau așa !... Nu-i vorba de ban. Ce-i un ban ? Scuip pe el ! Și, zicînd acestea, trase din buzunar un portmoneu jerpelit, scoase din el un bănuț și-l aruncă jos. Na ! Nu-mi trebuie, poate să stea acolo ! Dar de ce nu-i om cinstit ? Nu vreau, zic ; plec de la voi și basta !

— Unde lucrezi ?

— Eu ? Uite după dîmbul de colo, în clădirea aia din care iese fum... Sînt strungar în metal. Aramă, plumb, fier — asta la noi se cheamă metal... La noi, meseriașii !

Trenul duduia de zor, legănîndu-se. În vagoane se aprinseră felinarele. Tania se retrăsese într-un ungher, împreună cu meseriașul. Vorbeau cu multă însuflețire, ca de la om la om :

— Eu, domnișoară dragă, vreau să trăiesc după dreptate, să nu fiu obidit ! spunea el pe un ton confidențial. Nu rabd una ca asta niciodată ! După bani nu alerg... Uite, am băut de cîteva copeici și atîta tot !

Locomotiva șuieră prelung și asurzitor. În întuneric, sclipiră luminile aprinse din suburbiile Tomilinskului. Toți se ridicară, pregătindu-se să coboare.

Trenul se opri. Înghesuiți în mulțime, Tokarev, Serghei, Varvara și Katia ieșiră din incinta gării.

— Dar unde-i Tania ? întrebă Varvara Vasilievna, observîndu-i abia atunci lipsa.

Serghei rîse :

— S-a dus cu meseriașul.

— Nu se poate ! exclamă Tokarev.

— Așa e ! Am văzut bine : el și-a luat bocceaua în spinare și ea a pornit alături de el. Au ieșit în stradă direct de pe peron, fără să mai treacă prin clădirea gării.

— Ei drăcie ! făcu necăjit Tokarev.

Se opri nehotărît în mijlocul străzii. De-o parte și de alta se resfirau străduțele laterale, populate de meseriași, uliițe murdare, urîte, fără nici o luminiță.

— Trebuie s-o căutăm ! Hotărît, e o ființă anormală : o fată care pleacă în puterea nopții singură cu un om beat, necunoscut, fără să știe nici măcar unde merge !

Serghei rîse.

— Caută acul în carul cu fîn ! Crede-mă, Tatiana Nikolaevna e vrednică de toată admirația !

Se duseră la Varvara Vasilievna. Fu pregătit samovarul și li se servi un ceai. Serghei zise :

— Zău că-mi place Tatiana Nikolaevna ! E proletară pînă-n măduva oaselor ! Pentru ea nu există nici un fel de convenționalisme, nimic n-o leagă, nimic nu-i trebuie...

Tokarev obiectă, încruntat :

— Eu nu văd în ea un proletar, ci un bolnav psihic, care ar trebui să se trateze.

Tania veni pe la douăsprezece noaptea, vioaie, veselă, cu ochii sclipitori. Tokarev era atît de revoltat, încît nu-i adresă nici o vorbă. Rămase tăcut, bosumflat și trist. Tania nu-i luă în seamă supărarea.

VII

A doua zi, la ora trei, Tokarev și studenții veniră la Varvara Vasilievna. Timofei Baluev sosise înaintea lor. Tania lipsea : plecase pe la unsprezece dimineața la cunoștința ei din ajun și nu se întorsese încă.

Baluev, într-o bluză neagră, cu mînecile îmbumbate la încheietura mîinilor, ședea la masă și bea ceai, mușcînd cîte o bucățică din zahăr cubic și ținînd farfurioara cu degetele răschirate. Tokarev se apropie bucuros de el.

— Să trăiești, Timofei Stepanîci ! Se îmbrățișară și se sărutară cu putere de trei ori, pe o parte și pe alta a obrajilor.

— Nu-mi închipuiam că o să te văd aici ! zise Baluev și își petrecu, fîstîcit, palma mare prin părul des.

Serghei, Șemetov, Borisoglebski și Wegner se prezentară și-i strînseră mîna cu respect. Tokarev se uita la fața lui Baluev, arsă de soare și năpădită de barbă.

— Cum te-ai schimbat ! Dacă te întîlneam pe stradă, nu te-aș fi recunoscut.

— Da... Nici eu nu te-aș fi recunoscut.

— Am îmbătrînit cumva ?

— Pari, nu știu cum, veștejit.

Varvara Vasilievna îi pofti pe musafiri :

— Luați loc, domnilor ! Beți ceaiul, vă rog !

Se așezară la masă. Tokarev întrebă :

— Încotro mergi ?

— La Ekaterinoslav. Tovarășii de-acolo mi-au promis să-mi găsească loc la o uzină. Aici voiam numai să mă văd cu Varvara Vasilievna. Și uite că m-am întîlnit și cu dumneata... Spune-mi ce mai faci ?

Vorbea fără grabă, înălțîndu-și sprîncenele și privind atent pe Tokarev cu ochii lui mici. Studenții și Katia tăceau și se tot uitau pe furiș la Baluev.

Ca de obicei, la început, conversația nu se lega. Pe urmă se mai învioră. Veni vorba despre problema aprig discutată în ultimul timp în cadrul cercurilor, o problemă care despărțea în două tabere vrăjmașe oameni împărtășind pînă mai ieri aceleași convingeri. Tokarev îl întrebă pe Baluev dacă a auzit de discuția aceasta și cum o privea el.

— Am auzit, desigur. Am citit și niște cărți în legătură cu asta... Baluev rămase o vreme tăcut. Eu așa cred, că voi puneți problema greșit. Adevărat, ceea ce stă scris în cărți e limpede, e logic, dar totul e luat acolo cam pe deasupra, cartea prea vrea să cuprindă multe deodată. Și iese altceva decît ce trebuie. Cînd citești, de — astea-s problemele și pentru ele ești gata să te iei de păr cu oricine. Dar cînd privești în jur, ce vezi ? Și problemele sînt altele, și cearta, dacă e să te cerți, apăi pentru altceva trebuie s-o pornești.

— Îmi dați voie, interveni Serghei cu o voce surprinzător de înceată și cuminte, dar cărțile se bazează și ele tot pe viață, pe aceleași fapte din viață, despre care vorbiți.

— Da ! „Fapte"... Ce sînt faptele ? Mă uit pe geam, de pildă, văd că a căzut un cal și-mi zic : e drumul alunecos, rog să nu fiu contrazis pentru că am văzut cu ochii mei cum a căzut calul. Dar pe drumul acela, praful poate că ajunge pînă la glezne și calul n-a avut cum să lunece ; a căzut pentru că i s-a răsucit un picior. Vezi dumneata, dacă privești faptele pe geam, s-ar putea să le vezi greșit. Iar din fapte de-astea să se facă coșcogea

cuiul care ți se înfige în cap... Nu demult am călătorit clandestin la Piter și m-am văzut cu un vechi prieten. „Tu cine ești ?“ mă întreabă. „Eu ? (Sub mustățile stufoase ale lui Baluev licări un zîmbet.) Ce, nu mă mai cunoști ? Lăcătușul Timofei !“ „Nu asta întrebam. Voiam să știu ce vederi ai ?“ „Păi eu, zic, eu... sînt muncitor !“

Toți izbucniră în rîs.

— Și uite-așa umblă omul cu un cui în cap. Și nu că s-ar uita mereu pe geam : vede cu ochii lui tot ce-i în jur. Ei nu ! Cuiul stă bine înfipt în creier !

Intervenire toți în discuție, fiecare cu „faptele“ și considerentele sale. Punîndu-și mîna pe masă cu palma în jos, Baluev dădea replica rar și calm. Cei șase oponenți erau slabi în fața lui, ca și cînd ar fi stat într-o mlaștină ce le fugea de sub picioare, iar el pe o movilă tare în mijlocul lor.

— Ce voiam să spun despre cărți ? Nici vorbă, cartea e un lucru folositor și necesar, nu zice nimeni ba. Dar trebuie citită cu socoteală — pe una o bagi în cap, pe alta o arunci. Iar la noi cum e ? Își coase omul un caftan din concepții, îl pune pe el și-l poartă așa. Dar poate că acel caftan nu i se potrivește de loc. Nu demult, un tovarăș de-al meu i-a scris din Moscova lui frate-său, un băiețandru : „Vasia, zice, învață, gîndește, citește cărți, ca să poți deveni «luptător pentru cei asupriți și în suferință»“. Așa ! Eu zic că omul ăsta a citit atîtea cărți pînă și-a făcut bătături la creier.

— Formidabil ! exclamă, încîntat, Serghei. Și, sărind din loc, începu să umble repede încolo și încoace prin cameră.

Mitrici surîdea satisfăcut. Ceilalți păreau nedumeriți. Tokarev întrebă prudent :

— Și ce vezi dumneata ridicol în scrisoarea fratelui ? Eu, dimpotrivă, o găsesc cît se poate de emoționantă.

— Nu e nimic ridicol în ea... E perfect corectă ! Numai că... Fii tu luptător pentru tine și atît ajunge. Ei bine, nu : cică mie unuia nu-mi trebuie nimic, eu mă gîndesc numai la „cei în suferință“... Nu demult și mie îmi vorbea cineva exact la fel.

Tokarev ridică din umeri.

— Totuşi nu te înţeleg !

— ...un om instruit, un intelectual. Ba încă unul cu ceva stare : bea ceaiul cu franzelă. Mie, zice, nu-mi trebuie nimic, eu o duc bine, dar dacă mă leg să muncesc, vreau să muncesc pentru alţii... După părerea mea, ăsta nu mai e un om deştept.

— Dar de ce, de ce ? stărui Tokarev. O activitate egoistă, adică numai pentru sine, va fi neapărat îngustă şi obscură. Moralitatea înaltă constă tocmai în sacrificiul de sine, cînd omul nu caută de pe urma sforţărilor lui nici un avantaj personal. Sacrificiul *de sine* ! Cum aş putea să mă sacrific pentru mine însumi ? Dimpotrivă, cu cît activitatea mea e dirijată mai puţin de propriile mele interese, cu atît va fi mai pură, mai înaltă, mai luminoasă. E aşa de limpede !

Baluev îl asculta, ridicînd mult sprîncenele. În ochii lui apăruse o expresie de încordare şi descumpănire. Începu să aducă obiecţii. Discuţia devenea tot mai abstractă. Şi cu cît devenea mai abstractă, cu atît deveneau şi expresiile lui Baluev mai livreşti, mai şablonarde. Se făceau simţite plicticoasa banalitate şi „anostia" teoretizării. Tokarev şi Varvara Vasilievna replicau tot mai ferit, mai cu menajamente, căutînd să nu-l strîngă cu uşa pe oponent. Baluev se ridică. Resfirîndu-şi cu mişcări repezi barba, începu să se plimbe prin cameră, rostind cu o voce bîlbîită şi nesigură obiecţii care loveau pe alături de ţintă.

Interveni atunci Serghei cu vocea lui fermă şi sigură, apărînd ideea expusă de Baluev. Discuţia se învioră imediat, deveni mai profundă, mai sclipitoare, mai interesantă, şi, ciudat, cu cît se depărta de realitatea palpabilă, devenea şi mai sclipitoare, şi mai înviorată. Baluev însă, atît de puternic legat de viaţă, era acum şters şi cenuşiu. Aproape că nu mai aducea obiecţii. Ascultîndu-l cu atenţie şi aviditate pe Serghei, dădea numai din cap la argumentele lui, în semn de aprobare.

Apoi discuţia începu din nou să lîncezească. Baluev, cu faţa lui serioasă şi gînditoare, aşa cum o avusese la începutul discuţiei, le păru tuturor şi mai simpatic. Varvara Vasilievna zise :

— Timofei Stepanîci, ţi s-a răcit ceaiul. Dă-mi să-ţi torn altul.

— Imediat. Să-l beau mai întîi pe ăsta. Baluev sorbi repede ceaiul răcit şi întinse paharul. Prevenitor, Serghei îl luă şi-l dădu soră-si.

— Spune-mi, Timofei Stepanîci, întrebă el, cum te-ai instruit dumneata ? Ai urmat vreo şcoală ?

— Păi la douăzeci de ani nici n-am ştiut carte. Cînd am venit la Piter, eram un prostănac. Apoi am învăţat singur.

— Ce te-a făcut să înveţi ?

Baluev zîmbi.

— Voiam să citesc romane franţuzeşti. Tare mult doream să le citesc singur. Acolo unde locuiam, cînd ne întorceam de la lucru, un flăcăiaş ne citea cu glas tare *Tinereţea lui Henric al patrulea* : toată noaptea l-aş fi ascultat. Aşa că am învăţat şi eu să scriu, să citesc. După asta, am dat gata un vraf de romane franţuzeşti. Citeam pe nerăsuflate şi romanele în foileton din „*Peterburgskaia gazeta*" şi din „*Peterburgskii listok*". Pentru asta mă duceam anume la Biblioteca publică. Pe urmă am intrat la şcoala serală de trei clase, am absolvit-o şi ca urmare, desigur, mi-am putut forma un orizont intelectual mai vast.

Cei de faţă schimbară o privire discretă. Toţi erau înduioşaţi.

— Şi să vedeţi ceva interesant ! adăugă Baluev şi zîmbi. Mi-aduc aminte, citeam *Rocambole* ; am isprăvit două volume, dar pe al treilea nu mi l-am mai putut procura ; mi-era aşa de ciudă ! Mă gîndeam mereu ce s-o fi întîmplat mai departe cu Rocambole ăsta. Zău dacă nu-mi venea să dau bani şi să cumpăr cartea... Bun... Au trecut patru ani. Între timp, i-am citit pe Dobroliubov, pe Şelgunov, pe Gleb Uspenski. Deodată îmi cade în mînă urmarea aceea ! Am luat cartea acasă şi mi-am zis că am s-o citesc toată o dată chiar de-o fi să nu dorm toată noaptea. Am început-o, am citit vreo cincizeci de pagini şi m-am lăsat păgubaş. Ce prostie, ce plictiseală !... Totuşi am să mă gîndesc totdeauna cu drag la ea, doar cartea asta m-a deprins cu cititul. Ce oră o fi ? se adresă apoi Varvarei Vasilievna.

Tînăra fată oftă ușor.

— De, e timpul să pleci. Să nu întîrzii la tren! Ori poate amîni plecarea pe mîine?

— Nu, nu se poate, trebuie să mă grăbesc! Mulțumesc pentru tratație. Rămîneți sănătoși!

În bluza lui neagră, cu cizmele scîlciate și prăfuite, ocoli masa și le întinse la fiecare palma lui aspră, lată. Katia se ridică, sfioasă, și rămase în așteptare, îmbujorată, cu privirea atentă și respectuoasă. Baluev îi întinse mîna. Ea își vîrî mînuța ei albă în lăboiul acela bătucit și i-l strînse cu putere. Ochii i se luminară de înduioșare și bucurie.

Baluev își luă legăturica de pe scaun și ieși însoțit de Varvara Vasilievna.

Toți rămăseseră tăcuți. Tînăra se întoarse.

— Cum s-a schimbat? zise gînditor Tokarev. Și ce dîrz se ține! Un om dintr-o bucată, nimic de zis!

— Da, nu mai e ca altădată, se învoi Varvara Vasilievna. Ții minte cum era? Pasionat, plin de elan, dar aidoma unui pui cu caș la gură: deschidea pliscul și puteai să vîri în el ce voiai. Acum însă...

Wegner îi urmă vorba cu oarecare tristețe:

— Acum însă?... Eu îl găsesc îngrozitor! Să negi pînă într-atît teoria înseamnă să condamni absolut totul la pieire. Cînd vom înțelege toți asta, va fi prea tîrziu.

— Da, trist lucru! recunoscu Serghei. Dar și mai trist este că reușește să te prindă, să te subjuge, nu știu cum... Simți o forță.

Ușa se dădu de perete. Intră Tania. Era roșie la față și gîfîia. Își plimbă privirea prin cameră.

— A plecat?

— A plecat, desigur.

— A, Doamne, ce ghinion!... Ce spunea? întrebă lacomă, nerăbdătoare să afle, adresîndu-se Varvarei Vasilievna și lui Serghei.

— E o figură!... Serghei își ațintise privirea pe geam; pe față îi lunecă un zîmbet șters. Ce dibaci s-a exprimat în privința creierelor omenești care fac bătături din pricina cărților! Noi nu-l putem înțelege, are o structură sufletească total deosebită de a noastră!

Tania făcu cîțiva pași prin cameră și luă o hotărîre:

— Ascultă, Mitrîci, acum e cinci și cinci ; trenul pleacă la șase fără un sfert. Haidem la gară. Luăm o birjă, îl faci cunoștință cu el.

— De, să mergem.

Ieșiră amîndoi.

VIII

În ușă se auzi o bătaie.

— Intră !

Intră Anton Antonîci, felcerul de la spital, în halatul lui alb, cu guleraș roz scrobit. Era foarte palid. Pe fruntea îmbrobonită de sudoare îi cădea o șuviță de păr ud, gras.

— Varvara Vasilievna, l-au adus pe Nikanor : a turbat !

— Ce vorbești ?... Nikanor ? Chiar a turbat ?

— L-au adus cu căruța de la țară, legat... Știți, eu sînt de gardă și doctorul lipsește. Nu știu ce să fac : să-l dau jos din căruță sau să aștept pînă vine doctorul ? Atîta se zbate, că te ia groaza numai privindu-l, dar încă să te apropii de el. Am trimis după doctor.

Varvara Vasilievna își puse repede halatul alb.

— Ce să mai aștepți ! Pînă cînd să stea așa legat ?... Haidem !

Ieșiră zoriți, grăbind pasul.

Cei rămași tăceau abătuți. Era foarte cald. Serghei ședea la geam și citea *Russkie vedomosti*.

— Ce zăpușeală !... Hai, fraților, să facem o plimbare cu barca ! propuse Șemetov.

— E o idee.

— S-o așteptăm și pe Tatiana Nikolaevna, ceru Katia.

Serghei obiectă mînios :

— Ei asta-i — s-o așteptăm !... Poate că se întoarce abia la noapte !

Era nervos și iritat, se vedea asta după față. Tokarev glumi :

— Fac prinsoare că s-a urcat cu el în vagon, ca să meargă împreună o stație, două !

Undeva fu trîntită cu putere o ușă. De pe coridorul spitalului răzbi tropot greu de cizme. Cineva vorbea aiurea cu un glas răgușit, apoi rîdea cu hohote. Se auzi vocea puternică și calmă a Varvarei Vasilievna, dînd porunci. Larma se mistui în celălalt capăt al coridorului.

Varvara Vasilievna intră în cameră. Katia o întrebă, speriată :

— Ce s-a întîmplat ? E adevărat că omul acela a turbat ?

— Da. Și tare mi-e milă de el ! Era un om așa de bun — blînd, delicat ; de necrezut ! Și nevastă-sa, Duniașa, e la fel de bună... Acum trei luni l-a mușcat un cîine turbat. A stat în spital la noi, apoi a fost trimis la Moscova pentru injecții. Și iată că acum a turbat ! E furios, se zbate ; a trebuit să-l închidem în camera de arest.

Serghei se ridică.

— Hai, fraților, să mergem ! Nu mai așteptăm de loc ! Varia, vii cu noi ? Facem o plimbare cu barca.

— Minunat ! Haidem !

Ieșiră în stradă. Lui Tokarev îi mai stăruiau în urechi hohotele sălbatice ale bolnavului. Se scutură, înfiorat.

— Bolnavii aceștia lasă, desigur, o impresie adîncă.

Varvara Vasilievna își plecase ochii în pămînt și răspunse cu glasul înfundat :

— Nu știu, mie nu-mi lasă nici o impresie. Uite, am plecat de acolo și nu simt nimic, ca și cum omul acela nici n-ar exista.

În grădina publică, unde se închiriau bărcile, lumea petrecea, fiind zi de sărbătoare. Pe aleile pline de praf se plimbau o mulțime de oameni gătiți sărbătorește ; în chioșc, fanfara cînta valsul „Timpul ce nu se mai întoarce". Tokarev închirie o barcă, se urcară toți în ea și porniră pe rîu împotriva curentului.

Grădina rămase în urmă. De-a lungul malurilor se înșiruiau căsuțele scunde ale suburbiei. Apoi dispărură și ele. De-o parte și de alta a rîului creștea des și înalt rogozul, ca un zid care ascundea vederii priveliștea. Soarele asfințise ; la apus, cerul se împurpura.

Șemetov ședea pe bancă nemișcat și se uita în lungul rîului. Katia glumi :

— Serioja, Wegner, dați-i lui Șemetov un brînci în apă ; din pricina lui nu văd nimic.

Serghei, care stătea la cîrmă, taciturn și posomorît, nu făcu nici o mișcare. Wegner schiță un gest ca și cum i-ar fi dat brînci lui Șemetov. Acesta se uită la el pe sub sprîncene, cu o privire cruntă, se ridică în picioare și își suflecă amenințător o mînecă.

— Să vedem cine are curajul să facă asta !

Nu a născut pe lume acel năprasnic braț
Nici boierească spiță, nici neam negustoresc !...

Stătu în așteptare, cu pumnii strînși. Apoi se așeză la loc și zise, mulțumit de sine :

— Iată ce înseamnă să citezi la momentul oportun un vers potrivit ! N-a cutezat nimeni !

Tokarev vîslea gînditor, cu pleoapele lăsate. Baluev făcuse asupra-i o impresie vie. Se simțea rușinat, plin de un simțămînt de dispreț față de cele înconjurătoare. Prin minte i se perindau întîmplări din anii studenției. Apoi își aminti o scenă din *Peer Gynt* de Ibsen. Impetuosul Peer Gynt se încaieră în întuneric cu o făptură nevăzută și o întreabă : „Cine ești tu ?" Și Glasul din beznă îi răspunde : „Eu însumi ! Cutezi la fel să spui ?"

Șemetov făcea spirite și o tachina pe Katia. Varvara Vasilievna și Wegner rîdeau. Serghei tăcea și se uita la ei de sus, cu o privire plictisită.

— Serioja stă așa de parcă ar fi băut oțet, spuse, rîzînd, Katia.

Serghei răspunse sumbru :

— Nu văd pentru ce-aș rîde. Spiritele voastre le găsesc înfiorătoare.

Deodată, Katia deveni atentă.

— Ce se-aude ?

Departe, în desișul de rogoz, țipa repezit și trist un bîtlan ; scotea niște sunete ciudate, înfundate, ca și cum ar fi strigat într-o cadă goală.

— Un bîtlan, zise scurt Serghei.

— Ce sunete originale scoate ! E ceva enigmatic în ele !

Cu un aer inocent Șemetov îl întrebă pe Serghei :

— Ce e bîtlanul... pește sau pasăre ?

Serghei întoarse capul fără să-i răspundă, se aplecă peste cîrmă și vîrî mîna în apă.

— Vrea să prindă un bîtlan și să ni-l arate ! își dădu cu părerea Șemetov.

— Nu, amice, pe tine am să te arunc în apă, ca să prinzi bîtlanul ! răspunse furios cel vizat.

Varvara Vasilievna izbucni în rîs.

— O-o, lui Serioja trebuie să-i dau neapărat cîteva picături de valeriană ! Azi l-a pișcat un purice.

Serghei îl rugă pe Tokarev :

— Vladimir Nikolaevici, lasă-mă pe mine să vîslesc !

Se așeză la rame și începu să vîslească îndîrjit. Barca porni mai repede. Serghei vîslea încordat, cu capul aplecat pe-o parte ; în mîinile lui, vîslele trosneau. Munci așa vreo zece minute. Apoi se opri, își șterse sudoarea de pe fruntea înroșită și zise cu un zîmbet stînjenit :

— Cînd mă gîndesc ce moșnegel nevolnic am să ajung odată și odată !

Rîseră cu toții.

— Naiba știe ce am !... Serghei rămase o vreme tăcut, apoi adăugă, gînditor : Întîlnirea de azi mi-a făcut o impresie îngrozitoare ! S-ar putea imagina oare ceva mai odios ? Parcă-l văd stînd calm, sigur de sine, iar noi, în jurul lui — gudurîndu-ne înduioșați și plini de admirație. Și ce atitudine caracteristică din parte-ne : o blîndă indulgență de la înălțimea măreției noastre teoretice și totodată cea mai totală slugărnicie față de el. Păi sigur ! Mă rog — el e un „exponent" ! Iar noi — noi ce sîntem ? Un gol care se rușinează de el însuși și tînjește după ei, „exponenții". Viața, vezi dumneata, e numai acolo, dar tu acolo ești un străin, fără nici o legătură organică... Ce înjosire ! De ce își poartă el mîndru capul și e atît de plin de sine, pe cînd eu doar suspin și mă zgîiesc la el ? În definitiv, eu sînt prin mine însumi un fapt istoric. Sînt un intelectual. Și nu vreau să mă rușinez de asta. Vreau să mă recunosc ca atare. El e bun, nimic de zis. Cred în el și îl respect. Dar mai înainte de toate vreau să cred în mine.

— Credința aceasta n-o ai și nici nu poți s-o ai, replică Varvara Vasilievna cu o undă de tristețe în glas.

Serghei întrebă pe un ton provocator :

— Dar de ce ? Cu ce sînt eu mai prejos decît el ? Ce deosebire e între noi ?

— Deosebirea e că tu ești de pe-acum un moșneag nevolnic, bombăni Șemetov.

Serghei vru să replice, dar se îmbufnă și rămase tăcut. Puse iar mîna pe rame și începu să vîslească de zor.

Era tîrziu de tot cînd se întoarseră la debarcader. În grădina publică se adunase și mai multă lume. În întunericul îmbîcsit de praf sclipeau printre crengi becuri multicolore. Fanfara cînta de duduia pămîntul.

Străzile se întindeau pustii și liniștite. Plutea un aer înăbușitor, mirosind a praf de calcar și a vopsele de ulei. Serghei, care stătuse tot timpul tăcut, zise deodată :

— La revedere, fraților, mă duc la gară. Plec cu trenul de noapte ; nu face să mai aștept pînă mîine !

— Serioja, pot să plec și eu cu tine ? întrebă Katia.

Serghei răspunse acru :

— Cum vrei.

Ei doi își luară bun rămas și porniră la gară.

IX

Șemetov și Wegner o luară spre casă. Tokarev ținu s-o conducă pe Varvara Vasilievna pînă la spital. Stelele sclipeau cu putere. Undeva, în depărtare se auzea pîrîitoarea unui paznic de noapte. Varvara Vasilievna și Tokarev mergeau pe o stradă liniștită și ecoul pașilor lor răsuna deslușit din spatele caselor.

Tăceau amîndoi, cufundați în gînduri. Întîlnirea de peste zi le răscolise amintiri de demult. Nu schimbaseră nici o vorbă, despre asta, dar știau și simțeau că se gîndesc amîndoi la același lucru.

Brusc, Varvara Vasilievna se opri.

— Stai ! Ce cîntă ?

De peste drum răzbeau pe un geam deschis sunete de vioară și de pian. Se cînta *Legenda* lui Wieniawski.

Lui Tokarev începu să-i bată inima. *Legenda*... Cu cinci ani în urmă se afla într-o seară la Varvara Vasilievna,

în odăița ei sărăcăcioasă din cartierul Peski ; de partea cealaltă a peretelui subțire, un student de la conservator cînta aceeași *Legendă*. Simțise atunci că i se strînge dulce inima, îl cuprinsese un val de poezie, era însetat de dragoste și fericire. Nu mai știe cum s-a întîmplat, dar luase mîna prietenei sale într-ale lui și, sufocat de emoție și fericire, îi spusese totul, îi mărturisise cît de mult ține la ea, cît de mult o iubește.

Prin geamul larg deschis răzbeau modulațiile melodioase și tînguitoare ale *Legendei*. Tokarev își aruncă privirea spre Varvara Vasilievna.

Ea stătea neclintită, cu ochii strălucitori și asculta cu nesaț. Undeva, departe, trecu, huruind, o trăsură, apoi se auzi iarăși pîrîitoarea paznicului de noapte. Tînăra fată șopti nerăbdătoare.

— O, Doamne, cum nu te lasă să asculți !

Cînd zgomotele din depărtare se stinseră, pe strada liniștită se revărsară în voie acordurile largi și maiestuoase. Fața Varvarei Vasilievna întinerise și se făcuse frumoasă, ochii mari îi luceau. Bărbatul simți lămurit că ceea ce o țintuise pe fată locului nu era cîntecul. Prin melodia cîntecului, el, Tokarev cel din trecutul îndepărtat, îi vorbea de dragoste și fericire, sufletul ei îl căuta și inima lui bătea fierbinte drept răspuns.

Muzica încetă. Varvara Vasilievna porni repede mai departe.

— Să mergem ! Altceva nu mai face să asculți !

Și iarăși în spatele caselor răsună ecoul pașilor, în vreme ce stelele sclipeau pe zăbranicul cerului.

— Îți amintești, Varvara Vasilievna ?... începu Tokarev.

Înviorată și fericită, ea se grăbi să-l oprească :

— Da, da... Da, nu trebuie să vorbim despre asta... Ce bine e, ce frumos și cum strălucesc de tare stelele !...

Ajunseră la poarta spitalului.

— Hai înăuntru, să bem un ceai.

În camera ei era întuneric. Tokarev aprinse lampa.

— Stai și așteaptă puțin ; mă duc la bucătărie după apă fiartă... Își aduse aminte de ceva și tăcu, rămînînd în cumpănă. Ba nu, adăugă apoi pe un ton de scuză : ai să

mă aştepţi mai mult, vreo cinci minute ; mă duc să văd ce face bolnavul pe care l-au adus azi.

— Varvara Vasilievna, nu te duce ! Te rog eu ! Tokarev îi luă mîna în mîinile lui şi i-o strînse. Te rog, pe ziua de azi lasă bolnavii ! Gîndeşte-te că eşti în concediu, iar acolo sînt felcerii de gardă.

— Mă reped numai un minut. Ştii, azi e de gardă Anton Antonîci ; ăsta se culcă la zece şi nu se mai scoală pînă dimineaţa. Dar bolnavul e în stare gravă, poate are nevoie de ceva... Mă întorc imediat !

— Pot să merg şi eu ?

— Perfect ! Haidem !

O luară pe coridor, Varvara Vasilievna deschise încet uşa care da în camera arestului ; în despărţitura din fund, îndărătul unui grilaj de fier, sta aşezat bolnavul, direct pe podea. În partea din faţă veghea sanitarul, Ivan, palid la faţă, cu ochii deschişi mari. Pe perete ardea o lămpiţă. Varvara Vasilievna întrebă în şoaptă pe sanitar :

— Ce face Nikanor ?

— După amiază a stat destul de liniştit. Doctorul i-a dat un medicament şi a adormit... Acum e treaz, holbează ochii şi o dată îl vezi că se dă cu capul de gratii !... Cere mereu de băut.

— Seara i-ai dat medicamentul ?

— N-nu...

Varvara Vasilievna şi Tokarev se apropiară de grilaj. În semiîntunericul din fund, văzură şezînd pe podea o namilă de om. Sta cocîrjat, cu părul căzut pe frunte şi clătina mereu din cap. Varvara Vasilievna i se adresă cu blîndeţe :

— Bună seara, Nikanor ! Ce mai faci ?

Bolnavul îşi ridică încet capul şi se uită ţintă la fată. Pe barba lui neagră atîrnau clăbuci de bale uscate. Răspunse cu glas răguşit :

— A-a... Nu prea bine !

— Mă cunoşti ?

— Cum să nu !

— Cine sînt ?

— Dumneavoastră ? Păi domnişoara noastră. Rămase o vreme tăcut, îngîndurat, frecîndu-şi cu palma marginea

frunţii. Spuneţi-mi, pentru numele lui Dumnezeu, cum am nimerit aici ?

— Eşti la spital. Ţi-a fost rău şi de aceea te-au adus !

— Rău ? Rămase iar pe gînduri. Da, da, am făcut urît. Dar ce anume, nu ştiu.

— N-ai făcut urît, te-a durut capul, dar aşa de tare, că ţi s-a rătăcit mintea. Şi, bineînţeles, cînd unui om i se rătăceşte mintea, se zbate... Vrei să bei ceva ? Îţi aduc îndată.

— Şi ce-i cu gratiile astea ?... Se vede treaba că m-am zbătut rău de tot, dacă m-au pus după gratii, ca pe o fiară...

Îşi lăsă mîhnit capul în piept. Pe faţă i se aşternu o expresie de tristeţe şi bunătate.

— Te-au pus după gratii ca să nu fugi, dacă ai să-ţi pierzi iar judecata, numai pentru asta. Cînd ai să te faci bine, atunci ai să pleci.

Bolnavul întrebă :

— Nevastă-mea unde-i ?

— Acasă.

— Spuneţi-mi drept... trăieşte ?

— Sigur că trăieşte. E bine sănătoasă.

— Şi copiii ?

— Şi copiii.

— Hm... Bolnavul se încruntă şi îşi lăsă privirile în pămînt. Spuneţi-mi, ce s-a întîmplat cu mine ? Începea să se agite. Mi-aduc aminte că mi-am făcut rău de cap. Dumneavoastră ziceţi că nevastă-mea, Duniaşa, e bine sănătoasă... Dar de ce nu-i şi ea aici ?

— Ciudat mai eşti, Nikanor ! Ştii doar că ea are de lucru la ţară, trebuie să vadă de gospodărie, de copii, de vite. Nu poate să lase totul şi să vină aici. Are să-şi isprăvească treburile şi mîine dimineaţă vine să te vadă.

— Mîine dimineaţă... Nu, dumneavoastră mă amăgiţi!... Ce-i cu nevastă-mea ? întrebă el deodată, scurt şi hotărît. I-am făcut pesemne ceva ? Am omorît-o ! Pentru numele lui Dumnezeu, nu mă amăgiţi !

— Ei, Nikanor, dacă nu mă crezi, plec. La urma urmei, mă jigneşti : eu nu mint niciodată şi uite că dumneata nu mă crezi.

Bolnavul asculta atent.

— Nu, să nu plecați. Vă cred... Dar dumneavoastră, domnișoară, nu v-am făcut cumva vreo supărare? Parcă-mi amintesc că v-am pricinuit un rău.

— Nu, dragul meu, nu mi-ai făcut nimic! Și nu mai vorbi atîta, că nu-ți face bine... Ivan, du-te la intendent și adu o sticlă de bere.

Ivan ieși. Bolnavul ședea pe saltea, cu capul în piept. Sîngele îi pierise din obraji și respira des și scurt.

— Uite-aici mă doare, spuse, arătînd sub lingurea. Nu mă lasă să răsuflu. Și mi-e o sete...

— Acuși vine berea. Ai să bei și ai să te simți mai bine.

Deodată, bolnavul întrebă cu o voce frîntă:

— Spuneți-mi, domnișoară, sînt... turbat?

Varvara Vasilievna hohoti de rîs.

— Vorbești prostii! Cum ai să fii turbat? Ai febră și atîta tot. Uite, am să intru la dumneata să-ți dau să bei; ce, crezi că dacă ai fi turbat, aș intra?

Bolnavul tăcu. Ochii lui tulburi priveau din semiîntuneric pe Varvara Vasilievna. Deodată, izbucni:

— Acuși am să bat în ușă cît m-or ține puterile!

— De ce?

Răspunse sfidător:

— Ca să vină Duniașa!

— Ți-am spus, doar, că ea n-are timp acuma. O să vină mîine dimineață, iar dacă nu și-o isprăvi treburile, atunci la amiază vine negreșit.

— La amia-ază... Văd eu că mă mințiți. Adineauri ziceați că mîine dimineață, acuma ați trecut la amiază!... Nu, ea nu mai e în viață... Lăsați-mă să merg la ea! strigă bolnavul, după care se ridică și se apropie de grilaj.

— Dacă-i așa, Nikanor, rămîi sănătos! Eu repet ce mi-a spus ea și dumneata nu mă crezi. Dacă nu mă crezi, nu mai putem vorbi.

— Stați, nu plecați. Spuneți-mi numai dacă o să vină?

— Vine.

— Zău?

— Zău.

— Bine, am să aștept. Numai că... Dacă n-o veni, am să fac un tărăboi!... N-am să mai ascult nici de dumneavoastră, nici de nimeni! Apoi, după un răstimp de tăcere:

Dacă n-o veni, o să vedeţi ce-o să fie ! Am să vă poftesc colea, la mine... zise pe un ton lugubru, lungind cuvintele.

— Pentru ce ?

— O să aflaţi atunci pentru ce ! Care va să zică aţi vrut numai să mă liniştiţi, m-aţi amăgit !...

Bolnavul se agita tot mai mult. Se scărpină mîhnit sub coaste.

— Of, cum mă mai doare !... Daţi-mi ceva de băut ! Mi-e sete.

Călcînd pe vîrfuri, intră în cameră sanitarul Ivan, cu o sticlă de bere.

— Poftiţi !... Ivan se uita chiorîş la bolnav, cu o privire înspăimîntată, şi zise în şoaptă : Să ştiţi, că eu nu intru cu dumneavoastră, pentru nimic în lume ! Puteţi să mă şi daţi afară !

Varvara Vasilievna întrebă :

— Anton Antonîci e la el ?

Ieşi pe coridor cu Tokarev. Acesta simţea un tremur mărunt în spinare. Întrebă :

— După cîte ştiu, bolnavii de turbare nu pot să bea, nu ?

— Uneori, reuşesc să înghită cîteva sorbituri de bere.

Pe coridor venea Anton Antonîci, cu o haină pe el, de sub care se vedea nelipsitul guleraş roz. Ochii îi erau cîrpiţi de somn.

— Anton Antonîci, Nikanor cere de băut. N-ai vrea să mă ajuţi să-i dau să bea ?

Felcerul se opri, îşi încreţi tare fruntea şi ridică ochii în tavan.

— Hm-m... Ştiţi ce ? Mai bine să-l aşteptăm pe doctor. Trebuie să vină curînd.

— Curînd ? Doctorul vine la nouă dimineaţa şi acum e abia unu noaptea.

— Nu, nu, azi o să vină mai devreme.

— Nu umbla cu scorneli din astea, Anton Antonîci ! De ce să vină azi mai devreme ?... Spune, mă ajuţi ori ba ?

Anton Antonîci se codi.

— Ştiţi... mă tem ! Dacă mă muşcă ? Cu doctorul intru şi în foc, dar fără el... mă iertaţi, mi-e teamă !

— Cum vrei !... Numai că singură îmi vine greu să-i dau să bea.

Varvara Vasilievna aruncă o privire scurtă spre Tokarev. Acesta se uita atent la felcer și se juca cu cheița de la ceas, cu un aer inocent.

Felcerul se gîndi puțin, apoi întrebă :

— Și dacă nu intru, ce-o să fie ?

— Ce să fie ? Nimic deosebit. Intru singură.

Felcerul se uită la ea, uluit.

— O, Varvara Vasilievna... Cum așa — singură ? Dar e cu neputință !

— Păi ce să fac ? Bolnavul cere de băut, pot eu să-l conving să aștepte pînă dimineață ?

Porni înapoi. Felcerul o urmă.

— Domnișoară, gîndiți-vă, asta nu se face ! Și la ce bun să bea ? Tot nu se mai îndreaptă. Ori bea bere, ori nu bea, mîine moare.

Fără să-l asculte, Varvara Vasilievna zise :

— Am să pun morfină în bere.

Intră în camera de arest. Felcerul, suflînd ciudat pe nas, înaintă cîțiva pași pe coridor, vădit tulburat. Cînd se apropie de Tokarev, își desfăcu brațele. Mîinile îi tremurau.

— Știți... eu nu pot... Am nevastă tînără, copil mic...

Și, întorcîndu-se repede, o luă înapoi pe coridor, bombănind și dînd din mîini.

Varvara Vasilievna vărsă un praf într-o cană de tablă și turnă peste el berea. În semiîntunericul de după gratii se deslușea silueta masivă a bolnavului. Ședea îngheboșat și clătina din cap într-o stare de semiinconștiență. Cîțiva sanitari și infirmiere veniră, înghesuindu-se în prima cameră ; din mijlocul lor răzbea în răstimpuri cîte un suspin înfundat. Rezemat de usciorul ușii din coridor, Tokarev strîngea cu putere din dinți, simțind că îi tremurau fălcile.

Varvara Vasilievna se apropie de gratii.

— Nikanor, voiai să bei. Uite că vin la dumneata să-ți dau de băut. Da ?

Bolnavul bolborosi :

— D-da !

— Spune-mi, pot să intru singură, n-ai să mă superi ?

Nikanor își ridică mirat ochii.

— Se poate, domnişoară ? Dumneavoastră îmi daţi să beau şi eu să vă supăr ! Nu, să nu vă fie teamă !

— Bine... Ivan, descuie lacătul !

Ivan se apropie şi-i şopti :

— Dar să ştiţi, domnişoară, că eu nu intru. Nici dumneavoastră n-ar trebui... Poţi să ştii ce coace în capul lui?

Felceriţa repetă nerăbdătoare :

— Descuie odată !

Se făcu tăcere. Cu mîinile tremurînde, Ivan încerca să vîre cheia în lacăt, dar nu nimerea. Bolnavul sta nemişcat pe saltea şi se uita cu o curiozitate enigmatică la cei de dincolo de grilaj.

În uşa coridorului apăru din nou felcerul. Se opri în prag, boldind ochii mari, cu o expresie de suferinţă pe faţă şi înfigîndu-şi puternic degetele în coate. Ivan se moşmondea cu cheia şi lacătul, zăngănindu-le. Palidă şi calmă, Varvara Vasilievna, cu sprîncenele ei subţiri uşor arcuite, aştepta, ţinînd cana în mînă.

Felcerul bolborosi :

— Nu... nu... O, Doamne !... Iertaţi-mă, dar eu nu pot!

Îşi ridică braţele, împreunîndu-le a rugă într-un chip ciudat, apoi se întoarse şi se depărtă pe coridor, ţinînd mereu mîinile în sus.

Lacătul ţăcăni cu putere de două ori. Uşa grilajului se deschise. Toţi încremeniră. Varvara Vasilievna intră la bolnav. Deodată, parcă o forţă nevăzută îl împinse pe Tokarev ; se strecură printre cei adunaţi şi intră şi el după gratii.

Varvara Vasilievna îndemna pe bolnav :

— Hai, Nikanor, bea !

Acesta făcu o mişcare şi se şterse repede cu palma pe mustăţi.

— Daţi-mi mîna, ţineţi-mă !

Coborînd vocea, Tokarev îi spuse felceriţei :

— Dă-mi voie să-l sprijin eu.

Ea îi aruncă o ochire scurtă. Faţa palidă i se aprinse de bucurie şi ochii străluminaţi lăsară asupra lui Tokarev o privire de o fierbinte duioşie. Bolnavul bolborosi :

— Ţineţi-mă de amîndouă mîinile, că mi-e teamă să n-o lovesc cumva pe domnişoară... Ei, voi de colo, se adresă mulţimii de dincolo, ţineţi-mă careva !

Ivan intră pe ușă, călcînd pe vîrfuri ; zîmbind cu toată gura, luă o mînă a bolnavului într-ale lui. Tokarev îi ținea mîna cealaltă. O ținea strîns și se uita la balele uscate care atîrnau în barba neagră și încîlcită.

Nikanor privi cana cu bere rece și scoase un oftat :

— O-of, n-am să pot bea !... Cum picur apă în gură, parcă-mi bagă cineva și o gheară în gît.

— Dar asta nu-i apă, e bere, zise Varvara Vasilievna. Nu-ți fie teamă, berea poate s-o bea oricine și oricînd, berea lunecă ușor pe gîtlej... Hai, deschide gura !

Bolnavul o deschise nesigur. Varvara Vasilievna îi turnă pe gît o lingură de bere.

— Ei, foarte bine ! Înghite ! Ai s-o înghiți neapărat ! repetă ea calm și cu siguranță în glas.

Bolnavul închise ochii și încercă să înghită, dar gîtul îi fu cuprins de spasme. Sforțîndu-se să le învingă, se aplecă mult pe spate, cu ochii dați peste cap, încercînd să se smulgă din mîinile celor care-l țineau. Apoi deodată se așeză și răsuflă ușurat — înghițise berea.

— Nu v-am lovit ? întrebă, după ce-și mai trase răsuflarea. Mi se pare că am dat tare din mîini. N-am atins pe careva ?

Varvara Vasilievna îi răspunse, bucuroasă :

— Nu, liniștește-te, dragul meu, n-ai atins pe nimeni. Uite, ai văzut singur că poți să bei... Hai, încă o lingură !

— Să vă dea Dumnezeu sănătate !... Ei, Doamne-ajută !

Cu sforțări destul de mari, bolnavul mai înghiți două linguri de bere. Ușurat și liniștit, zise :

— Acum o da Dumnezeu și-oi adormi.

Ieșiră cu toții de la el. Pe coridor, felcerul se apropie de Varvara Vasilievna. Se uita în ochii ei cu un aer vinovat și slugarnic :

— Zău, domnișoară, nu puteam să intru ! Știți și dumneavoastră că nu sînt singur : am nevastă tînără, copil. Voiam să intru și deodată îmi răsărea dinaintea ochilor, ca o vedenie, Dașa mea cu copilul în brațe ! Și parcă auzeam un glas : „Nu intra !... Nu intra, nu intra !“... Nu știu ce putere nevăzută mă ținea locului și nu mă lăsa !

Varvara Vasilievna rîse din toată inima :

— Ce să mai vorbim despre asta ! Vezi că treaba s-a făcut și așa. Noapte bună !

Intră cu Tokarev în camera ei. Pe o tavă fusese adus un ceainic mare de tablă cu apă clocotită. Esența de ceai gata preparată. Tokarev exclamă cu voioșie în glas :

— Caraghios mai e și Anton Antonîci ăsta !... Să-i fi văzut mutra cînd a descuiat Ivan lacătul !... Dar, Varvara Vasilievna, fiindcă veni vorba : de ce n-ai apelat la mine, ca să-ți dau o mînă de ajutor ? La început n-am îndrăznit să-mi ofer serviciile închipuindu-mi că pentru asta e nevoie de un specialist. Ei, și cînd am văzut că „specialiștii" se codesc...

Varvara Vasilievna se aplecase cu un zîmbet fericit deasupra ceainicului, tot ridicîndu-i și coborîndu-i căpăcelul.

— Eram sigură că ai să intri... Totuși, a fost o clipă cînd m-am îndoit...

Tokarev zîmbi.

— Atunci cînd vorbeai pe coridor cu felcerul ?

— D-da...

— O, Doamne, îți spun drept : nu știam dacă sînt bun pentru treaba asta. Vedeam că nu apelezi la mine și mi-am zis că probabil e nevoie de anumite cunoștințe, speciale...

Întîrziară mult la o ceașcă de ceai. Nu le venea să se despartă. Se întîmplase ceva deosebit, deodată se simțiră foarte-foarte apropiați. Fiecare frază, fiecare cuvînt era primit și de unul și de celălalt cu o atenție plină de dragoste. Iar privirile li se întîlneau în toată libertatea.

Se lumina de ziuă cînd Tokarev părăsi spitalul. Mergea zîmbind, cu capul sus, aspirînd cu nesaț aerul răcoros al dimineții. Fiecare mușchi, fiecare nerv parcă i se înnoise ; însuși sufletul lui devenise altul. Se simțea tînăr și cutezător, cu un ușor dispreț față de lașul acela de Anton Antonîci, Și o vedea mereu pe Varvara intrînd în camera bolnavului, palidă, cu sprîncenele ridicate și cu fața calmă, fața pe care strălucise deodată o fierbinte duioșie pentru el.

X

Varvara Vasilievna și Tokarev se întoarseră la Izvorovka. Tania declară că s-a odihnit de ajuns la țară și rămîne la Tomilinsk.

Viața la Izvorovka se depăna potolită, fiecare trăia după pofta inimii. Tokarev se scălda, mînca la masă cît doi, călărea. Varvara Vasilievna își găsea de lucru, de dimineață pînă seară, cu bolnavii din sat. Serghei citea, cufundat în cărți. Rar ieșeau la plimbare toți împreună.

Varvara Vasilievna părea că regretă elanul care o cuprinsese deunăzi sub influența *Legendei* auzite într-un moment neașteptat. Se închisese în ea și căuta să se depărteze de Tokarev. Acesta suferea ; de cîteva ori încercase să-i vorbească. Atunci, în ochii ei se citea descumpănirea. Cerîndu-i prietenului iertare cu privirea, schimba îndată vorba. Lui însă, începuse să i se pară că pe tînăra fată, în aparență atît de calmă și de echilibrată, o apăsa de multă vreme o greutate pe suflet. Cîteodată, găsind-o întîmplător singură, îl uluia chipul ei profund trist.

Nici relațiile lui cu Serghei nu erau prea bune. În primele zile, acesta îl înconjurase cu respect și dragoste, se arăta nespus de curios să-i cunoască părerea în toate domeniile. Cu timpul, însă, în discuțiile lor, Tokarev deslușise tot mai limpede la Serghei o notă ironică. Drept urmare, acesta îi devenea tot mai antipatic.

În general, Serghei făcea asupra lui o impresie ciudată. Amîndoi locuiau sus, în două camere spațioase de la mezanin. Tovarășul său, aci era de o veselie debordantă, aci tăcea posac zile întregi și nu dormea nopțile. Uneori, Tokarev îl auzea prin somn cum se scoală, se îmbracă și pleacă, lipsind din casă toată noaptea. De la Varvara Vasilievna află apoi că Serghei suferea de un fel de isterie, că avea accese de nervi.

Trecu o săptămînă. La 13 august, într-o duminică, se serbă onomastica Konkordiei Sergheevna. Veniră mulți musafiri.

Masa mare era frumos aranjată ; peste mușamaua neagră de toate zilele se așternuse o față de masă de un alb

imaculat. În geam, printre crengile arţarilor, bătea vesel soarele. Konkordia Sergheevna, sculată cu noaptea-n cap, istovită de zorul dat la bucătărie şi de emoţiile pricinuite de coacerea plăcintei tradiţionale, se aşeză la masă şi începu să toarne supa în farfurii.

Serghei îi şopti ironic lui Tokarev :

— O martiră a onomasticii sale ! Şi nefericita de Varia s-a înhămat şi ea ; stă de dimineaţă la bucătărie.

Vasili Vasilievici se înviorase şi avea gust de vorbă. Zise, turnînd votca în păhărele :

— Domnilor, domnilor, în sănătatea sărbătoritei !

Băură cîte un păhărel, unii cîte două. Luară din gustări, apoi trecură la supă şi la plăcintă.

Iurasov, revizorul fiscal cu ordinul Sfînta Anna la gît, îi spuse Konkordiei Sergheevna cu un zîmbet amabil :

— A, e tare plăcut să trăieşti în sînul naturii !... Aveţi aici un aer minunat !

Stăpîna casei schiţă un gest de protest :

— Vai, dragă Alexei Pavlovici, nu-mi vorbi de aer ! Noi nici nu-l băgăm în seamă, aerul ăsta. Cu atîtea griji şi atîta alergătură, nu mai ai cînd să te gîndeşti la aer !

— Ba, nu, nu... Alergătură, zici ? Alergătură e pretutindeni, fără asta nu se poate.

— Pentru copii, da. Pentru ei, pentru sănătatea lor, e adevărat că aerul de-aici e folositor.

— Da, şi pentru copii... Iurasov aruncă o privire în direcţia lui Serghei. Fiul dumitale unde studiază, la Universitatea din Iuriev ?

Konkordia Sergheevna se întristă puţin.

— Da, la Universitatea din Iuriev... Dea Domnul măcar pe asta s-o termine, atîta rugăminte am la Dumnezeu.

— O da Cel-de-Sus şi-o termina-o... Aşa-i tinereţea ; sîngele clocoteşte, capul fierbe !... Iurasov îşi petrecu degetele uscate peste latul frunţii. Pentru atîta lucru nu face să te mîhneşti ; trece şi asta ; se va potoli, se va maturiza şi totul va merge bine. Ai să vezi.

Stăpînindu-şi un zîmbet pe buzele frumoase, Serghei se uita tăcut la chipul binevoitor, plin de indulgenţă, al lui Iurasov, cu fruntea teşită şi ochii fără culoare.

Acesta urmă :

— Și totuși, orice-ai zice dumneata, eu unul mă bucur din toată inima că Vasili Vasilievici s-a lepădat de corvoada asta a noastră. Ce-i pasă lui acum ? Nu depinde de nimeni, singur își e stăpîn, face ce vrea.

Vasili Vasilievici își ridică ironic sprîncenele și ridică din umeri :

— Hm... Plăcerea asta ți-aș ceda-o cu toată bucuria... Nu, Alexei Pavlovici, înainte îmi era mai bine. Venea ziua de douăzeci, semnam la casier, îmi luam leafa și nici capul nu mă durea. Acuma depind de ploaie, de soare, de ger — de toate astea. Și ceea ce-i mai rău, e că nu am oameni. Nu sînt oameni !

— Nu sînt, nu sînt ! oftă moșierul Panteleev, un om îndesat, cu fruntea îngustă și cu părul aspru tuns scurt. Nu mai e chip să-ți faci treburile !

— Nu-ți rămîne altceva decît să coseşti și să ari singur ! Toți fug la oraș ; acolo sînt gata să muncească pentru trei ruble, aici, nu vor nici cu cinci. Iar cei care rămîn, sînt niște ciurucuri și cu ăștia mai bine să n-ai de-a face.

— Bădărani, bețivi, hoți ! întări Panteleev. Credeți-mă, sîntem în august, și eu mai am două stoguri de secară netreierată de anul trecut — zău ! Nu sînt brațe de muncă !

În discuție interveni cu vocea lui încetinită și calmă Budinovski :

— Eu, domnilor, cred că dumneavoastră înșivă sînteți de vină. Muncitori buni se pot găsi întotdeauna, dacă sînt bine plătiți și li se asigură un trai satisfăcător.

Panteleev se uită la el pe sub sprîncene, cu o privire respectuoasă, dar și cu o vrajbă ascunsă :

— Da, Boris Alexandrovici, dumitale îți vine ușor să vorbești așa ! Dacă am avea și noi banii dumitale, poate că nu ne-am plînge. Dar vezi, mie capitalul îmi lipsește și am șapte copii ; toți trebuie îmbrăcați și încălțați, trebuie să le dai de mîncare și de băut. Dumneata plătești oamenii din surplusuri și ridici prețul. Dar de trăit, Boris Alexandrovici, trebuie să trăiască toți, toți trebuie să trăiască !

Se încinse o discuție aprinsă.

Maria Mihailovna Budinovskaia ședea în dreapta lui Tokarev. Îi spuse cu jumătate de glas :

— Tare mai sînt furioși moșierii pe noi ! Nu pot să ne ierte că-i plătim bine pe muncitori. Panteleev ăsta a rostit

la o adunare a zemstvei o filipică teribilă împotriva lui Boris... Și în genral, trebuie să-ți spun că sînt aici niște figuri ! Una mai antediluviană ca alta ! Uite, Alexei Ivanovici ar putea să povestească multe despre fiecare.

Vorbind, își întoarse capul spre medicul de zemstvă Golițînski, așezat în dreapta ei.

Ars de soare, cu o figură de intelectual, încruntat, Golițînschi întrebă alene :

— Despre ce e vorba ?

— Ziceam că dumneata ai deseori prilejul să-i observi pe oamenii noștri, și încă într-o lumină prea puțin atrăgătoare.

— A-a !... Golițînschi rămase o vreme tăcut. Să vă relatez un caz întîmplat unui coleg de-al meu, medic în sectorul vecin, adăugă apoi cam în silă, ca și cînd fusese forțat să vorbească împotriva voinței sale. Îl cheamă la el, la orfelinat, nacealnicul zemstvei. Un băiat avea pleurezie purulentă. „Fiți bun, domnule doctor, și faceți o dezinfecție." „Dezinfecția nu e necesară, boala nefiind molipsitoare." „Vă cer s-o faceți !" Medicul a ridicat din umeri și a plecat. Nacealnicul trimite îndată o adresă la primărie, plîngîndu-se că la orfelinat s-a declarat o boală molipsitoare, dar medicul de zemstvă nu vrea să facă dezinfecție. Primăria îl întreabă pe medic : de ce ? „Pentru că nu avea nici un rost să execut ordinele absurde ale domnului nacealnic." Se face anchetă și care-i rezultatul ? „Pentru îmbunătățirea relațiilor locale", medicul e transferat în alt sector.

Serghei întrebă curios :

— Și dumneavoastră ce-ați făcut ?

— Adică ce să fac ?

— Ați lăsat lucrurile așa ? Nu și-au prezentat demisia toți medicii din județ ?

Maria Mihailovna exclamă :

— Ah, Doamne, Serioja !... Ce om pripit ! Judecă totul din punctul său de vedere, studențesc !... La ce bun să-și fi dat Alexei Ivanovici demisia ? Am fi rămas aici cu un om de ispravă mai puțin și atîta tot !

Aplecat deasupra farfuriei, doctorul răsucea cu furculița osul rămas de la o aripă de rață.

— Nu, nu e vorba de asta, replică el repezit. Vorba e că îţi pierzi pîinea. Nici dacă te duci în altă parte, n-o să fie mai bine. Vedeţi, explicaţia e simplă.

Mijindu-şi ochii, Maria Mihailovna se uita undeva departe, ca şi cînd nici n-ar fi auzit mărturisirea doctorului. Serghei îi răspunse acestuia, lungind cuvintele :

— Da, nici vorbă, e simplă !

— Ce vreţi, în viaţa pe care o ducem, omul se ticăloşeşte repede, teribil de repede !... Pentru viaţa asta e nevoie de o filozofie cu totul aparte : pune-ţi ochelari de cal, nu te uita nici în dreapta, nici în stînga, şi trage la ham pe făgaşul tău. Dacă ieşi cumva din făgaş, se strică echilibrul şi... nu mai e chip să trăieşti. Înţelegi ? Nu mai e chip să trăieşti !

Serghei zise, mirat :

— Şi dumneavoastră acceptaţi această filozofie ?... În jur, viaţa e atît de luminoasă, vie, interesantă, iar dumneavoastră vă puneţi dinadins ochelari de cal, vă e teamă s-o priviţi !

Doctorul întrebă în silă :

— Unde e viaţa asta luminoasă ? Totul în jur e cenuşiu, sufocant, pustiu... Auzi, „luminoasă" !...

— Da, dacă tremuri în faţa ei şi i te supui.

— Nu ştiu, dar am impresia că spusele dumitale nu constituie o obiecţie la afirmaţia lui Alexei Ivanovici, interveni Tokarev, adresîndu-se lui Serghei. Ideea doctorului e cît se poate de limpede : în teorie, intransigenţa e bună şi chiar necesară, dar condiţiile vieţii sînt uneori de aşa natură, încît omul, vrînd-nevrînd, îşi vîră capul între umeri şi merge pe un făgaş cît mai îngust. Şi eu cred că ideea aceasta e foarte logică. Ce-am folosi, mă rog, dacă în locul lui Alexei Ivanovici ar veni un medic care să-i trateze pe ţărani aşa, la grămadă : ia, pe care îl doare burta ? Ieşi în faţă ! Poftim sare amară. Care ai fierbinţeală ? Poftim chinină !

Serghei îşi încruntă sprîncenele şi se uită ţintă la Tokarev :

— E o noutate pentru mine să te aud vorbind astfel !... Îmi închipuiam că eşti de acord că intransigenţa e mai necesară ca orice în viaţă, că oamenii cinstiţi trebuie să lupte cu cuvîntul şi cu fapta, pentru a dovedi că ticăloşia

e ticăloșie, să lupte cu aceeași fermitate și cu același curaj cu care oamenii necinstiți demonstrează că nu există nimic mai nobil ca ticăloșia.

Bucuroasă de sprijinul lui Tokarev, Maria Mihailovna obiectă :

— Da, dar atunci nu va mai fi chip de trăit ! Și toți oamenii cinstiți vor pieri.

Serghei rîse :

— Vor pieri, da ! Ori, tocmai de asta ne e grozav de teamă, să nu pierim cumva !

— Hai, destul, Serioja, nici nu te mai ascult ! Și Maria Mihailovna își astupă urechile cu degetele-i albe, încărcate de inele.

Masa se sfîrși. Trecură în salon. Unii ședeau, alții se plimbau prin încăpere și examinau bibelourile înghesuite în niște vitrine de prost gust. Se servi cafeaua. În fața casei, pe o alee cu umbră deasă de tei, se așezau mesele de joc.

Stînd pe divan între soțiile lui Iurasov și Pantaleev, Konkordia Sergheevna le povestea, amestecînd cafeaua cu linguriță :

— La Kartamîșev mi s-a spus : încercați să luați cafea prăjită, la noi se prăjește într-un mod special, toți clienții sînt mulțumiți. Am luat : vai, ce porcărie ! Era de-a dreptul un surogat de cafea, n-avea nici un gust, nici o aromă.

De pe terasă, frecîndu-și mîinile, intră în salon Vasili Vasilievici.

— Haideți, domnilor, la interes ! Poftiți, mesele sînt gata !

Bărbații și multe dintre doamne se ridicară. Vasili Vasilievici întrebă pe Tokarev :

— Dumneata nu joci *whist* ?

— Eu... hm... așa și așa...

— A-a ! Vasili Vasilievici îl privi cu plăcere. Minunat ! Poftim deci al patrulea partener ! zise, adresîndu-se Mariei Mihailovna.

Aceasta se lumină la față și-i aruncă lu Tokarev o privire galeșă.

— Mă bucur mult !

În primul moment arătase oarecare mirare, aflînd că ştia şi el să joace.

Coborîră de pe terasă. Pe alee, cîteva mese îşi etalau postavul verde. Maria Mihailovna şi Tokarev aveau ca parteneri pe Panteleev şi Eolkin, un funcţionar de la percepţie. Se aşezară şi traseră cîte o carte. Urma să împartă cărţile Maria Mihailovna.

Eolkin, un bătrînel vioi, cu nişte ochi mici, rotunzi, zise :

— Ei, astăzi cîştig eu ! Cînd joc cu doamne, întotdeauna cîştig. Îşi luă cărţile. Uite, ce ziceam ? Un as... altul... şi al treilea... şi al patrulea... şi al cincilea.

Maria Mihailovna rîse :

— De ce rîdeţi ? întrebă Eolkin. Facem prinsoare că am să cîştig ?

— Facem !

Era un amurg superb, cald şi liniştit. Soarele lumina aleea dintr-o parte. În crengile de jos ale teilor verdeaţa strălucea viu. În snopii de raze jucau muştele, părînd nişte puncte de aur. Varvara Vasilievna se plimba pe alee cu soţiile lui Eolkin şi Panteleev, discutînd.

Maria Mihailovna privi şovăitoare cărţile din mînă.

— Staţi puţin... Hm... Rămase o vreme tăcută. Ei bine ... fără atu !

— Cînd cineva spune : „Ei bine... fără atu !“ din serviciu, înseamnă că nu are decît doi aşi, îl lămuri Eolkin pe Tokarev şi zise hotărît : Trei fără atu !

Maria Mihailovna îl ameninţă cu degetul.

— Ivan Iakovlevici, nu te aventura !

— Am spus de la începutul jocului că am cinci aşi... Vladimir Nikolaevici, ţine cărţile ca lumea, că văd tot.

— Patru cupe ! anunţă Tokarev, care era pereche la joc cu Maria Mihailovna.

Eolkin zise, spăşit :

— Pa-as, pa-as !... Să vă arăt ce-am luat ?

— Nu, nu, stai niţel !... se alarmă Maria Mihailovna. Patru fără atu ! Iau cărţile de pe masă !

Arătă ce-a luat şi rămase pe gînduri. Şovăind, îi trimise lui Tokarev patru cărţi şi zise :

— Să vedem cum ai să mă ajuţi.

Panteleev bombăni :

— Aşa nu se poate, Maria Mihailovna !

— Dar nu i-am spus nimic !

— Uite că eu v-am înţeles şi fără vorbe ! rosti Eolkin pe un ton provocator. Vreţi să jucaţi cu renonsuri ?

— Mic de cupă, declară Tokarev.

Făcură jocul. Maria Mihailovna luă ultima levată şi se arătă bucuroasă.

— Dumneata declarai „cupe" şi eu aveam as şi patru cărţi prăpădite ! Stăteam totuşi la îndoială dacă să anunţ cinci cupe, dar mi-am zis că deoarece ai spus la început patru cupe, înseamnă că eşti tare... Scrie, Vladimir Nikolaevici !

Faţa ei frumoasă radia. La masa vecină domnea o tăcere mormîntală. Acolo jucau Vasili Vasilievici, Budinovski, doctorul Goliţînski şi revizorul Iurasov, cel cu ordinul Sfînta Anna la gît. Şedeau tăcuţi, neclintiţi, gravi, şi numai în răstimpuri slobozeau cîte o vorbă : „pas", „trei cupe", „patru trefle !" Eolkin îi privea admirativ :

— Cum joacă ei ! Ca regii !

Jocul continuă într-o atmosferă de veselie şi însufleţire. Jucară şase partide. Începea să se întunece. Se aduseră lumînări şi se servi ceaiul.

Muncind din greu la şlemul mare anunţat de el şi Eolkin, Tokarev îşi ridică la un moment dat privirile. La masa vecină, în faţa lui, se afla Vasili Vasilievici, cu ochii ţintă la cărţi. Lumînările îi luminau faţa gravă şi severă, cu sprîncenele subţiri împreunate... Tokarev tresări, înfiorat. Unde a mai văzut el de curînd o figură asemănătoare ? A ! Da !... Aceeaşi expresie avea Varvara Vasilievna atunci cînd stătea în faţa gratiilor, aşteptînd să-i deschidă sanitarul uşa celulei unui om turbat...

Pe alee trecură, îndreptîndu-se spre fundul parcului, Serghei şi Varvara Vasilievna, palidă la faţă. Serghei exclamă cu ironie în glas :

— A ! Ia te uită la Vladimir Nikolaevici ! Ce repede s-a aclimatizat printre „cei vîrstnici !"

Tokarev tresări şi se încruntă.

„Ce copilării plicticoase !" îşi zise apoi, în silă.

La unsprezece se servi cina. Toţi se aşezară, gălăgioşi, la masă, veseli şi înfometaţi. Tokarev şedea iarăşi alături de Maria Mihailovna. Se simţeau tot mai buni prieteni,

făceau glume, rîdeau tare, Vasili Vasilievici umplu paharele cu vin spumos de Don. Oaspeţii începură să rostească toasturi glumeţe, să ciocnească. După cină, se pregătiră toţi de plecare.

Maria Mihailovna, cu o bluză în acelaşi ton cu fusta şi pe cap cu o pălărioară care-i făcea chipul şi mai frumos, strînse cu putere mîna lui Tokarev şi-l făcu să promită că va veni la ei la ţară. În faţa scării trase caleaşca soţilor Budinovski. Caii suri, frumoşi, fornăiau, se uitau chiorîş în lumină şi sunau din zurgălăi. Vizitiul, cu vestă de catifea, stătea ţeapăn pe capră.

Soţii Budinovski se urcară şi caleaşca se pierdu lin în întuneric, sunînd din zurgălăi.

Tokarev ieşi pe terasă. Era întuneric şi linişte, nori uşori mascau luna. Din parcul cufundat în beznă veneau miresme de năsturei şi mixandre. Lui Tokarev îi vîjîia uşor capul; în faţă i se nălucea făptura Mariei Mihailovna — frumoasă, exuberantă, cu gîtul gingaş şi rotund deasupra bluzei elegante de dantelă. Şi în închipuire, văzu cum alunecă în lungul drumului, prin umbrele nopţii calde, caleaşca soţilor Budinovski. El stă cu braţul petrecut pe după mijlocul soţiei sale. Prin mătase şi corset simte căldura corpului tînăr şi frumos de femeie...

Ce bine e să trăieşti aşa! Să ai o soţie — să fie frumoasă, albă, zveltă. Vara să stai la conac, sub teii pletoşi, cu o faţă albă pe masă, şi să primeşti musafiri care pleacă apoi, mistuindu-se cu trăsură cu tot, în întuneric. Iarna să te retragi într-un cabinet al tău, ca latanii, cu o otomană şi cu un birou mare. Şi toate astea să fie însoţite de o muncă vastă pe tărîm obştesc, şi munca aceasta să te captiveze, să-ţi justifice existenţa şi să nu ceară sacrificii prea mari...

XI

De dimineaţă plouase. Pe cer lunecau, jos de tot, pîlcuri de nori negri. Bătea un vînt pătrunzător. Parcul fremăta şi vuia, prin aer se roteau frunze galbene, ude,

aleile erau presărate cu băltoace. Toamna slută își vestea popasul. Pe treptele peronului se aduna noroiul adus pe cizme. Toți se îmbrăcaseră în haine călduroase.

Se lăsă seara. Cinară. Vremea se strica tot mai rău. În parc stăruia același freamăt înfundat. Vîntul șuiera în hornuri. Pe acoperișul magaziei, o foaie de tablă desprinsă din cuie zăngănea și se zbătea în rafalele furtunii. În dormitor, Konkordia Sergheevna, cu un capot ponosit pe ea și legată cu o basma peste părul rar, punea niște rufărie într-o valiză și în coșuri ; peste cîteva zile, Katia pleca la liceu. Dașka, servitoarea, căscînd și scărpinîndu-se în plete, lua mereu din coșul cu rufe cămăși, fuste și cearșafuri proaspăt călcate și i le întindea stăpînei sale.

Varvara Vasilievna, Serghei și Katia ședeau în sufragerie, sub lumina lămpii. Fața de masă, de pe care nu fusese strînsă încă vesela după cină, era plină de coji și firimituri de pîine. Serghei, cu o lucire stranie în ochi, ședea pe pervazul geamului, cu mîinile vîrîte între genunchi și fixîndu-și privirea sumbră într-un colț.

— Ce porcărie ! zise, scîrbit, apoi se ridică și făcu cîțiva pași prin cameră. Simt o piatră pe inimă ! Ce mai societate am avut ieri aici !... U-u, oamenii ăștia mari !...

Se opri dinaintea mesei.

— Vîrstnici, „respectabili"... Toată viața trudesc din greu, „muncesc", și nici măcar nu se întreabă cui îi trebuie munca lor și la ce e bună. Important e un singur lucru — să „cîștige" cît mai mult, ca să poată *trăi* cu familia... Dar pentru ce să trăiască ? Seara, se adună cu aceeași înfățișare gravă și respectabilă, și ore în șir aruncă pe masă niște cartonașe ilustrate. Și te îngrozești văzînd cum se mai respectă ei — cîtă conștiință a propriei demnități, cîtă încredere în dreptul lor la viață ! În cap două-trei idei prăpădite, veștede ca lămîile vechi, și astea sînt, mă rog, „concepții statornicite". De ce să mai gîndești, să cauți mereu ? Păi asta-i o adevărată adunare de dobitoace — obtuze, mulțumite de sine și care nu se gîndesc la nimic. Și printre dobitoacele astea sînt și „oameni" : doctorul care se înclină docil în fața oricărei ticăloșii, deși își dă seama că sînt ticăloșii ; Budinovski, cu liberalismul lui superb... Acum nici nu pot să mi-l mai închipui altfel : nevastă-sa, cu o carte în față,

îi citeşte, iar el ascultă şi... desenează capete de cai. Cînd te gîndeşti că se consacră cu totul acestor capete de cai, cu toată forţa idealurilor şi a cerinţelor intelectului său... Brrr !...

Serghei ridică din umeri şi porni agale prin cameră. Tokarev stătea rezemat de sobă, mîngîindu-şi barbişonul. Se simţea tot mai iritat. Replică :

— Pe mine, Serghei Vasilievici, mă miră un singur lucru. Dumneata nutreşti un dispreţ ucigător pentru oamenii vîrstnici care au fost ieri aici. Ei nu coincid cu ideea dumitale despre om — omul care caută cu pasiune, omul curajos care nu tremură pentru el şi pentru bunăstarea lui. În privinţa aceasta, ai perfectă dreptate, atît că... Oare ieri au fost la noi nişte „oameni vîrstnici" deosebiţi, şi nu dintre cei mai obişnuiţi ? De altminteri, oamenii vîrstnici sînt toţi aşa, la asta face să ne gîndim mai mult. Bunăoară, printre tinerii de vîrsta dumitale probabil că stimezi o mulţime de inşi, pe cîtă vreme dintre „oamenii vîrstnici" stimezi numai trei-patru, şi încă într-un mod convenţional. Nu-i aşa ?

— Absolut exact.

— Ei vezi ? Am cunoscut şi eu, cînd eram tînăr, mulţi oameni de vîrsta mea care meritau cea mai profundă stimă, dar acum... acum n-o mai merită. De ce ? Pentru că douăzeci de ani e altceva decît treizeci şi patruzeci, asta e şi nimic mai mult. Ai acum douăzeci şi doi de ani. Nu e de mirare că în fiinţa dumitale sîngele clocoteşte, că eşti dornic să săvîrşeşti fapte mari, că doreşti „furtuna", doreşti să desfăşori o activitate care cere abnegaţie, că eşti însetat de cunoştinţe ! La vîrsta dumitale, toate astea sînt pe deplin firesti. Dar ele nu-ţi dau cîtuşi de puţin dreptul să dispreţuieşti, aşa cum faci, pe alţii şi să te stimezi pînă într-atît pe dumneata. Rămîi aşa cum eşti pînă la patruzeci de ani şi atunci, da, stimează-te !

Serghei replică la rîndu-i pe un ton stăpînit :

— Am impresia că din ceea ce-mi spui rezultă altă concluzie. Cînd *voi înceta* să mai fiu „aşa", va trebui să încetez să mă mai stimez.

— Nu, nu rezultă aşa ! Vreau să spun că trebuie să ai *dreptul* de a emite pretenţii, fie ele şi din cele mai legitime, ori dumneata nu ai încă acest drept. Dacă un copil

de zece ani s-ar apuca să predice unui om matur ideile din *Sonata Kreutzer*, asta mă va face doar să rîd, deşi aş putea fi în deplin acord cu predica lui. Cum ar putea el să aducă învinuiri oamenilor, din moment ce nu e *fiziologic* capabil să înţeleagă ce este pasiunea ? Îl voi asculta şi îmi voi zice : aşteaptă, amice, să ajungi de douăzeci de ani, şi atunci să te văd ce spui. Tot astfel şi cu dumneata : eu cred că dispreţul pe care-l manifeşti azi, ar trebui să-l mai amîni cu vreo cincisprezece-douăzeci de ani.

Serghei şedea îngheboşat pe pervazul geamului, legănîndu-şi picioarele, şi se uita cu o privire iscoditoare la Tokarev. Acesta urmă, tulburat :

— Viaţa omului, sufletul lui e ceva teribil şi misterios ! Dincolo de conştiinţa măruntă şi îngustă a omului stau forţe nedeslușite, colosale şi de necombătut. Forţele acestea în continuă schimbare sînt acelea care formează conştiinţa. Iar omul îşi închipuie că el le formează, că e capabil să formeze aceste forţe cu ajutorul conştiinţei sale... De treaba asta, cred, e cu neputinţă să te îndoieşti, şi cu faptul acesta trebuie să te împaci. În ceea ce mă priveşte, eu, dimpotrivă, mă plec adînc în faţa oamenilor pe care dumneata îi dispreţuieşti, pentru că la ei conştiinţa datoriei reglează şi dirijează, cel puţin într-o oarecare măsură, aceste forţe tenebroase. În domeniul acesta nu se poate spune : ori tot, ori nimic, ci trebuie să fii profund recunoscător, pur şi simplu, pentru cît este.

Serghei clătina din cap şi se uita la Tokarev cu o privire care-l făcea pe acesta să se simtă stînjenit.

— Ce uşor şi ce comod este să trăieşti cu o astfel de morală ! Îţi spun drept, te invidiez. Şi pe alţii poţi să-i „respecţi profund“ pentru două parale, şi tot capitalul dumitale propriu de bază poţi să-l limitezi la două parale.

Tokarev zise pe un ton hotărît, rostind repede cuvintele :

— Cred, Serghei Vasilievici, că ar fi bine să nu ne referim la persoanele noastre !

— Ba să avem iertare ! Dumneata demonstrezi, amintind mereu că eu n-am decît douăzeci de ani. Sînt la rîndu-mi în drept — nu ? — să spun că dumneata... ai trecut de treizeci ! obiectă Serghei cu ironie în glas.

— Da, am trecut de treizeci. Ei și ? Față de *mine însumi*, eu pot și chiar mă simt obligat să fiu exigent în cel mai înalt grad, pot să-mi încătușez cu această datorie toată viața. Dar asta nu mă scutește de îndatorirea de a fi tolerant și indulgent cu alții. Îmi dau seama că a fi un om cumsecade nu-i așa de ușor cum îi este păsării să cînte. Cel care luptă cu sine însuși, cel ce caută să nu piardă din vedere idealul său, merită să fie stimat și nu disprețuit. Aș zice chiar mai mult : exigența noastră manifestată deschis, ura noastră față de compromisuri apasă ca un blestem greu asupra întregii istorii a intelectualității noastre. Este o trăsătură specific rusească, absolut de neînțeles pentru un european. Iată, bunăoară, o stivă de cărămizi ; europeanul ia din ele atîtea cîte poate ridica și le duce liniștit pe șantier. Rusul se uită la el cu un zîmbet disprețuitor : ian uitați-vă ce filistin — duce numai o duzină ! El, voinicul rus, își încarcă în spinare toată grămada. Abia merge, picioarele i se împleticesc și în cele din urmă se prăbușește spetit, strivit de greutatea supraomenească. E un erou !... Vine alt rus și încearcă să care el povara, desigur la fel, toată o dată. Dar nu-l țin nici pe el puterile. Ce-i de făcut ? Stă cuprins de disperare deasupra mormanului greu : nu e bun lucrător, e, va să zică, un om de prisos — și își trage un glonț în frunte. Astfel de atitudini întîlnim la noi peste tot. Deasupra fiecăruia atîrnă alternativa : ori erou, ori ticălos ; pentru noi nu există cale de mijloc între aceste două extreme.

— Acum sînt lămurit ! O, da !... Cel mai comod e, desigur, să te plasezi în centrul alternativei dumitale. Adică nici erou, nici ticălos. Să-ți faci rost de o slujbuliță într-o instituție serioasă, apoi să activezi pentru popor „după puterile tale", bunăoară să donezi unei biblioteci publice niște reviste vechi... Serghei ridică asupra lui Tokarev o privire grea. Oare dumneata, Vladimir Nikolaevici, nu observi că ești un falit ?

Varvara Vasilievna interveni, indignată :

— Serioja, încetează ! De ce vizezi întotdeauna anumite persoane ?

— Ei, drăcia dracului, dar nu mă interesează de loc o discuție abstractă ! Așa spun și părinții care își iubesc

copii ! Pe mine mă interesează mereu numai persoana lui Vladimir Nikolaevici, despre care aveam mai înainte o cu totul altă părere.

Tokarev zise cumpănit :

— Mă rog, în cazul acesta ar fi mai bine să încetăm discuția. Și începu să se plimbe prin cameră, fără a mai scoate o vorbă.

Varvara Vasilievna, pămîntie la față, se uita țintă la Serghei, căutînd să-l reducă la tăcere cu privirea. Serghei vorbi totuși, foarte calm, ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic :

— Epocile istorice diferă între ele. Sînt timpuri cînd nimic nu poate justifica îndeletnicirile melcilor și ale furnicilor. Ce să-i faci ? Așa se rînduiește viața : ori nu ți-e teamă de nimic, ori dai faliment și te-ai dus pe copcă.

Tokarev umbla încolo și încoace prin cameră, fredonînd un cîntec. Voia să arate că nu-l ascultă pe Serghei și că socotește discuția încheiată. Ceilalți tăceau și ei, uitîndu-se la Serghei cu priviri acuzatoare. Serghei căscă, își duse mîinile la ceafă și se întinse.

— Fii atent Serioja, să nu spargi geamul cu cotul ! observă Katia.

Serghei nu răspunse nimic. În ochi i se aprinse o lucire veselă, bizară. Își ridică mult sprîncenele și pe față i se zugrăvi o expresie copilărească.

— Hai să vedem, sparg geamul ori ba ?

— Ia, te rog ! Te pomenești că-l și spargi ! zise Varvara Vasilievna.

Serghei, ridicîndu-și din nou sprîncenele ca adineauri, aruncă spre sora lui o privire ironică, rămase în așteptare, apoi deodată își repezi cotul în geam. Cioburile căzură zăngănind pe pervaz. Vîntul jilav răbufni în încăpere. Flacăra lămpii se clătină și se zbătu, fumegînd în interiorul sticlei.

— Vai, Serioja, dar ești prea de tot ! Varvara Vasilievna luă repede lampa și o mută într-un colț.

Tokarev se opri, se uită, nedumerit, la Serghei, ridică din umeri și începu iar să umble prin cameră. Serghei se scărpină după ceafă cu un zîmbet stînjenit.

— Ei, drăcie ! De ce-am făcut asta ?... Lasă, Varvarka, nu-ţi face sînge rău ! O dregem noi imediat !

Aruncă repede în parc cioburile, luă de pe canapea perna de piele, decolorată de vreme, şi astupă cu ea spărtura.

— Vezi, e şi mai bine aşa ; se face puţină ventilaţie !

În cameră intră Konkordia Sergheevna şi întrebă, nemulţumită :

— Pentru ce vă războiţi aici ?

— Nu ne războim, mamă. Am vrut să încerc tăria geamurilor. Să ştii că nu sînt bune de nimic !

— Ai spart un geam ! O, Dumnezeule ! Cum se poate asta ? Konkordia Sergheevna se apropie, bombănind, de geamul spart. Parc-ai fi copil ! Te-ai luat cu joaca !

Serghei o îmbrăţişă.

— Nu-i nimic, mamă, mîine o să punem un geam mai bun... Ia spune, ne dai să gustăm şi noi din marmelada pe care o făceai azi ?

— Uite, şiretul, cum se dă bine pe lîngă mama ! zise, rîzînd, Katia.

Konkordia Sergheeva răspunse cu o umbră de zîmbet, dar pe un ton aspru :

— Nu-ţi dau marmeladă, nu meriţi !... Copii, ia plecaţi din sufragerie ; uite cum suflă vîntul pe geam, o să răciţi... Se poate să faci una ca asta ? Geamul costă bani ! Ai fi putut să-ţi dai seama, că doar nu eşti un copil. Treizeci-patruzeci de copeici... Marmelada e caldă încă, am pus-o să se răcească.

Konkordia Sergheevna ieşi. Serghei rămase o vreme tăcut, apoi părăsi şi el încăperea. Tokarev ridică din umeri :

— Ce tip ciudat !

Katia aruncă o privire îngrijorată spre Varvara Vasilievna şi zise cu tristeţe în glas :

— Nu prea e în apele lui, astăzi. Mă tem să nu i se întîmple ceva !

— E îngrozitor de nervos !... Chiar aşa, de nu i s-ar întîmpla ceva ! Dar ce fantastic vuieşte vîntul !...

XII

Ieşind din sufragerie, Serghei străbătu sala mare, cufundată în întuneric, şi trecu în salon. Şi acolo era întuneric. Stătu o vreme locului, apoi se apropie de masă şi se aşeză într-un jilţ vechi şi incomod, cu speteaza curbată.

De dimineaţă se simţise cuprins de o melancolie inexplicabilă, apăsătoare. Îl enerva vremea, îl enerva amintirea oaspeţilor din ajun. Îl enerva mai ales faptul că nu izbutea să scape de acest sentiment apăsător. Dimpotrivă, parcă punea tot mai mult stăpînire pe el, cu îndîrjire, sufocîndu-l. Simţea cu dezgust cum o tulbureală neagră îi îneacă sufletul în ciuda încercărilor sale de a o înlătura. Tokarev vorbise şi el adineauri despre „forţele nedeslușite, nesupuse omului, care îi modelează conştiinţa"... O, omul acesta, care face burtă şi începe să chelească, ştie să folosească totul pentru a-şi absolvi sufletul înecat în osînză... Serghei se strîmbă, scîrbit, la gîndul că ar putea avea ceva comun cu el.

În salonul spaţios, cu tavanul înalt, era întuneric. Se deslușeau numai geamurile colosal de mari. Vîntul vuia necontenit, norii se perindau cu repeziciune pe deasupra parcului. Crestele negre ale copacilor se zbuciumau în bătaia vîntului. Uşa cu geamlîc a terasei zăngăni. Îi răspunse slab, ca un scîncet, o coardă a pianului.

Serghei tresări şi întoarse capul. Auzi numai vuietul înfundat al vîntului ce nu mai contenea. Vuia afară, iar în cameră domnea liniştea. Pînă şi ticăitul pendulei răsuna nefiresc de tare. Şi în tăcerea aceea totul părea că trăieşte şi se mişcă misterios. Iarăşi zăngăni geamul uşii, ceva nevăzut străbătu camera, oftînd, şi dispăru după dulap. Uşa care da în sală scîrţîi uşor şi se mişcă din loc. Afară, pe fundalul cerului palid al nopţii, se zbătea speriată, de parcă ar fi fost vie, o crenguţă. Serghei simţi un fior în tot trupul. Se ridică şi ieşi din salon, temîndu-se să întoarcă capul.

În sufragerie mai era lumină. La masă stăteau încet de vorbă Tokarev şi Varvara Vasilievna. Serghei trecu pe coridor spre camera mamei sale. Konkordia Sergheevna lua de pe o tavă marmelada de mere abia făcută şi o

punea în borcane. Lîngă geam, pe pervazul căruia se îngrămădeau felurite sticle cu lichior și oțet de fructe, stătea Katia.

Konkordia Sergheevna zise :

— Acum o să aveți provizii pînă la Crăciun !... Uită-te, Seriojenka, ce marmeladă ! Ca chihlimbarul ! Ia gustă !

Serghei luă tăcut o bucățică și o vîrî în gură. Ca să zică ceva, întrebă :

— Ai să-mi dai și șuncă ?

— Sigur că da ! Azi dimineață am trimis la oraș pentru afumat patru jamboane... Ei, slavă Domnului, am umplut tot !

Și, zicînd acestea, se apucă să lege borcanele la gură. Katia se uita pe furiș la Serghei, cu o privire sfioasă și neliniștită. Konkordia Sergheevna spuse :

— Cum mai vuiește vîntul ! Cercevelele sînt toate numai crăpături, nici o fereastră nu se închide bine. Tot chitul l-au ciupit ciorile... Da, încă ceva, copii : o să pun cîrnați de două feluri, polonez și prăjit. Cel prăjit să-l mîncați întîi, pentru că se strică mai repede. Îl puteți mînca rece, dar, desigur, e mai gustos încălzit. Mîncați-l cu muștar, face bine la stomac.

Serghei mai zăbovi puțin, cu privirea fixă, apoi se îndreptă în tăcere spre ușă. Katia îl întrebă :

— Unde te duci, Serioja ?

— La mine, sus.

— Pot să vin și eu ?

Serghei îi surprinse privirea plină de dragoste și neliniște, și o repezi :

— Ce să cauți tu acolo ?

Katia nu răspunse.

Serghei ieși, străbătu coridorul cufundat în întuneric, apoi vestibulul și urcă scara îngustă și înaltă care ducea la mezanin.

Sus era întuneric. Dar în întunericul acesta, ca și în salon, totul trăia și se mișca. În parc, vîntul vuia înfundat, fără a conteni o clipă, aci întețindu-se, aci slăbind. În curte, cîinele lătra cu pauze, parcă și-ar fi ascultat propriul lătrat, sfîrșind apoi cu un urlet prelung. Foaia de tablă de pe acoperișul magaziei, desprinsă din cuie, zăn-

gănea mereu. Serghei se opri în mijlocul camerei. Respira scurt, cu privirea ațintită în beznă.

Afară, ceva nevăzut hîrșîi pe zid și trecu repede pe dinaintea geamurilor. În colț, lîngă fereastră, se auzi un vuiet slab, jalnic. Vuietul acesta sporea treptat. Iarăși trecu ceva cu zgomot pe dinaintea geamurilor și vîntul se năpusti furios dinspre parc asupra casei. Zidul trosni. Vuietul din colțul camerei se auzea tot mai tare și mai deznădăjduit. Începeau să se deslușească în el gemete omenești. Serghei se uită cu băgare de seamă în colț și observă că la fereastra apropiată canaturile scoteau acel zgomot straniu — slab, întrerupt, neregulat. Părea că cineva de-afară încerca să deschidă geamul, apăsînd nerăbdător pe cercevele. Serghei își aținti într-acolo ochii larg deschiși și deodată tresări și se trase îndărăt ; printr-o crăpătură a ramei răzbise un șuierat lugubru.

Sufocat, Serghei încercă să se calmeze :

— Nu-i decît vîntul !

Afară, vuietele și șuierăturile nu mai conteneau, zidurile casei se cutremurau... Și deodată totul se frînse și amuți. Doar mult mai departe vuia încă parcul, înfundat, obosit.

Se așternu liniștea. Asupra lui Serghei se abătu o spaimă nedeslușită care creștea mereu. În mijlocul acelei tăceri desăvîrșite, cineva nevăzut scuipă deodată în spatele lui, în colțul cufundat în beznă. Serghei întoarse repede capul : căzuse pe podea o picătură din lavoar, sub care nu fusese pus ligheanul. Pe dinaintea geamurilor fîlfîi iarăși ceva ușor, și iarăși se auzi slab, abia deslușit, geamătul omenesc din colțul camerei. Vuietul din parc spori, apropiindu-se treptat. Părea că o forță uriașă tăbăra dinspre parc asupra casei. Din toate părțile veneau, plutind, sunete bizare și nedeslușite, pe care Serghei nu mai apuca să și le explice. Toate din jur căpătau un caracter neobișnuit, supranatural. În dreptul geamului se clătina slab ceva cenușiu. În spate cineva respira anevoie. Întunericul fu săgetat de niște scîntei albăstrii.

Serghei își simțea pieptul prins într-o strînsoare cumplită, nu mai putea respira. Îl încătușa groaza, o groază dementă, irațională, care îl trăgea mereu spre ea. Și i se păru că ar fi fost destul să se clintească puțin, pentru ca

să se întîmple ceva nemaipomenit, și atunci el, pierzîndu-și cunoștința, se va prăvăli, învîrtejindu-se, într-un hău negru, adînc.

XIII

Tokarev și Varvara Vasilievna rămăseseră singuri în sufragerie. Lampa lumina fața de masă și farfuriile cu resturi de mîncare. În parc, vîntul își făcea de cap. Prin geamul spart, astupat cu perne, răzbea un frig jilav. Varvara Vasilievna zise :

— Ai spus adineauri că dincolo de sufletul mic al omului stau forțe nedeslușite, colosale, care fac cu noi ce vor. E ceva înfricoșător, dar, am impresia... că e perfect adevărat !

Rămase o vreme tăcută, apoi, biruindu-și șovăiala, vorbi iar :

— De cîțiva ani observ acest fapt la mine însămi. Ce se petrece ? În mine totul parcă se usucă, așa cum se usucă ramura unui pom. Forma ei, aspectul exterior — totul pare că a rămas neschimbat, dar nu mai are flexibilitatea de altă dată, nu are viață, e moartă pînă-n măduvă. Așa e țelurile, aspirațiile — toate mi-au rămas aceleași, dar, pe zi ce trece, ele își pierd tot mai mult suflul viu...

Tokarev se plimba cu pași mari și o asculta, mirat. Nu se așteptase de loc ca Varvara Vasilievna să cunoască asemenea frămîntări. Mărturisirile ei îi aduceau ușurare, îl bucurau, și ea însăși îi devenea mai apropiată.

— Ce trebuie oare să fac ca să-mi păstrez simțirea de altădată ? Aș face orice. Dar ea s-a dus și nu mai poate fi întoarsă. Nu mai simt dorința de a mă dărui toată, deși nu pun preț pe mine cîtuși de puțin. Nu există nimic care să mă captiveze cu adevărat, căruia să mă consacru din tot sufletul. Știu că asta ar rezolva toate problemele, că într-asta stă fericirea și viața, dar mie îmi lipsește ceva... nu mai iubesc oamenii, nu mai iubesc nimic ! zise și se uită, speriată, la Tokarev.

Cu ochii larg deschiși, Tokarev continua să se plimbe tăcut. Aștepta ca Varvara Vasilievna să-și urmeze vorba : i se părea atît de ciudat să audă astfel de mărturisiri din gura ei. Dar ea rămase tăcută, cu privirile în pămînt.

Tokarev se opri dinaintea ei și vorbi, rostind rar cuvintele :

— Dumneata nu iubești oamenii ?... În cazul acesta nu știu, zău, cine ar putea spune că-i iubește. Am impresia că ești mult prea exigentă față de dumneata însăți. Vrei să iubești pe oricine, pe primul om întîlnit în cale, să-l iubești fierbinte, „concret", ca să zic așa, ca pe un om apropiat, dar asta e cu neputință. Iată un caz. Merg noaptea pe o stradă pustie și aud țipete : „Ajutor !" Dacă știu că strigă fata pe care o iubesc, uit de toate și sar în ajutorul ei. Dacă însă nu știu cine strigă, mă voi duce în silă, ba, poate, voi căuta să trec neobservat pe-alături...

Varvara Vasilievna își aținti privirea asupra lui. Tokarev păru că nu observă expresia de mirare de pe fața ei și căută, cu băgare de seamă, să șteargă impresia produsă de mărturisirea lui.

— Ca să fim mai clari, presupun numai că aș fi în stare de așa ceva, să zicem că voi trece pe-alături. Totuși, asta nu dovedește nimic ; este cu neputință să răspunzi la suferințele unui străin cu aceeași pasiune cu care vibrezi la suferințele unui om apropiat. Înseamnă oare că nu iubesc oamenii ? Eu țin la tot ce e bun, mă bucură nespus tot ce aduce oamenilor folos și fericire, mă revolt împotriva a tot ce îi oprimă și-i face nefericiți : rînduindu-mi destinul, nu mă conduc după avantajele personale, ci caut ca activitatea mea să fie, în măsura posibilităților, folositoare oamenilor. Toate astea ar fi oare cu putință dacă nu mi-ar păsa de alții ?

Varvara Vasilievna nu răspunse. Tokarev făcu cîțiva pași prin încăpere.

— Și mai ales *dumneata* să te acuzi de indiferență față de oameni !... Ah, Varvara Vasilievna ! Iată, spune-mi cinstit ; dacă ar trebui să mori pentru o cauză nobilă, n-ai face-o ? Pun capul că te-ai înfățișa printre cei dintîi.

Varvara Vasilievna răspunse cu un zîmbet șters :

— Ba da, aș face-o... Tocmai pentru că mi s-ar cere *să mor*.

Tokarev își lăsă capul în piept. Îl înfiorase înțelesul mărturisirii ei, dar mai ales faptul că i-o făcea. Își dădu seama că, de-acum înainte, în convorbirile lor nu-și va mai afla loc minciuna, că îi va spune și el tot adevărul, oricare ar fi. Din parc răbufni o rafală aprigă de vînt, care făcu să zăngănească geamurile.

Cu o sforțare, Tokarev reluă :

— Desigur, o dragoste rece ca aceea de care vorbeam nu poate să-ți umple viața. Ca să spun drept, și mie mi se întîmplă același lucru ca și dumitale, dar într-o măsură mai mare. Adineauri te-ai mirat, mi se pare, cînd spuneam că, la auzul strigătelor de ajutor, aș trece, poate, pe-alături. Da, mă simt în stare și de una ca asta. Îți amintești noaptea de la spital, cînd te-ai dus să dai de băut țăranului lovit de turbare ? Am mințit spunînd că nu știam dacă pot sau nu să-ți fiu de ajutor ; da ! Pur și simplu mi-era frică să intru...

Varvara Vasilievna ridică ochii spre el, stingherită, și dădu din cap în semn de simpatie, ca și cînd i-ar fi fost teamă să nu-și închipuie Tokarev că ea îl condamnă. Bucuros că poate spune totul fără a fi condamnat, el urmă :

— În general, mi-e greu să privesc în mine. Văd că din sufletul meu dispare ceva, ceva absolut necesar, fără de care nu se poate trăi. Pierd treptat orice spontaneitate, și nu există nimic care s-o poată înlocui, încep să devin tot mai indiferent față de natură. Între oameni și mine se ridică un zid tot mai înalt. Aspir să trăiesc numai pentru mine însumi... Iată, acum cuget și citesc mult pe teme de etică, încerc să-mi fundamentez filozofic morala, îmi construiesc tot soiul de „categorii ale datoriei". Dar în sufletul meu rîd amar de mine : de ce mai înainte nu-mi era necesar nimic de felul acesta ? Ai observat oare că, în genere, pe oamenii de acțiune morala îi preocupă prea puțin ? Dar cînd omul devine apatic și pasiv, începe să se gîndească stăruitor la morală, la datorie. Și cu cît pasivitatea îl cuprinde mai mult, cu atît mai elevată devine morala lui și argumentarea ei. Datoria, datoria !... Întotdeauna cînd vorbesc sau mă gîndesc la ea, în adîncul sufletului meu încolțește rușinea. Ca și cînd aș vrea să încep un joc cu un pachet de cărți măsluite. Datoria îl

mînă pe om acolo unde el n-ar vrea să meargă. Dar omul e mai șiret decît datoria și pînă la urmă o silește să-l ducă acolo unde vrea el. Peste zece ani voi socoti de datoria mea să nu mă cert cu nevasta, să donez zece ruble pentru o bibliotecă sau să renunț la desert în folosul înfometaților. După alți zece ani va începe să-mi îmbătrînească trupul și atunci voi socoti că e de datoria mea să renunț la tutun, la vin, să devin vegetarian... Mai îngrozitor ca orice este că știu sigur că așa va fi! Știu de asemeni că mă voi respecta sincer atunci pentru că îmi fac în măsura puterilor datoria ce-mi incumbă.

Cu sprîncenele împreunate, Varvara Vasilievna aduna gînditoare, cu cuțitul, firimiturile de pîine de pe masă. Tokarev continuă, cu glas scăzut :

— Din toate acestea nu văd nici o ieșire. Cînd moare în om spontaneitatea, a murit totul. Ea nu poate fi înlocuită cu nici o divinitate, cu nici un fel de categorii și norme filozofice, cu nici un fel de „am înțeles". Și atunci, dacă-i așa, sigur că dumneata ai dreptate : la ce bun să mai trăiești ? Doar nu pentru a te autoflagela tot timpul și a spori numărul „oamenilor de prisos"...

— Da. Și e bine de aceia care n-au pe nimeni să-i regrete.

Se simțeau tot mai apropiați unul de altul. Varvara Vasilievna se uită la Tokarev cu dăruirea unei complice și urmă :

— Și am o constituție uimitoare ! Nici o boală nu se lipește de mine. O dată, în timpul unei autopsii, Alexei Mihailovici, doctorul nostru, îmi spusese : „Fii atentă cum lucrezi, bolnavul a murit de septicemie". M-am tăiat... Iată ! Și-i arătă lui Tokarev cicatricea mare și roșie din palma stîngă. Nimic nu mi s-a întîmplat ! În două săptămîni rana s-a cicatrizat. Altă dată, badijonam gîtul unui copil bolnav de difterie : era o difterie foarte gravă, gangrenoasă ; copilul a tușit și m-a stropit cu salivă în ochi ; atunci, de bună seamă, a fost o simplă întîmplare. N-am avut răgaz să mă spăl îndată pe ochi, și totuși n-am pățit nimic !

Încruntîndu-se, Tokarev se uita cu o privire fixă la Varvara Vasilievna. *„Atunci, de bună seamă, a fost o întîmplare"*... Va să zică prima oară nu a fost ceva în-

tîmplător ?... Iată, deci, de ce e în stare ea, atît de echilibrată întotdeauna, atît de veselă ! Se înspăimîntă, gîndindu-se la vorbele ei de adineauri, rostite cu inimă ușoară. Tînăra fată care ședea în fața lui îi păru deodată alta, o străină...

Se plimbă o vreme prin cameră. Apoi se opri înaintea ei și-i spuse cu voce schimbată :

— Cred totuși că *dumneata* ai mai puțin drept ca alții să procedezi în felul acesta. Ți-e greu să trăiești, văd asta. Dar am auzit cu cîtă admirație vorbesc despre dumneata toți cei cu care vii în contact, văd cum apari pretutindeni ca o rază de lumină... Ce drept ai, așadar, să părăsești viața, numai pentru că îți vine greu ? Oare dorința aceasta nu trădează egoism, un egoism feroce ?

Varvara Vasilievna îi aruncă o privire speriată și lăsă ochii în pămînt, regretînd că o luase gura pe dinainte. El se uită la fruntea ei frumoasă și distinsă, la părul ei blond, moale și des, și simți cum durerea îi săgetează inima.

În sufragerie intră Katia.

— Varia, mergem la culcare ? E trecut de douăsprezece.

Varvara Vasilievna se ridică brusc.

— Da, e timpul ! Să mergem !

— Ce efect neplăcut are vîntul asupra nervilor ! Katia se cutremură. Mă apucă groaza numai la gîndul să merg la culcare singură. Ia ascultați cum șuieră !

Deasupra parcului stăruia un vuiet necontenit — bizar, lugubru și sec, așa cum numai toamna vuiesc copacii. Vîntul izbea în rafale geamurile întunecate, trunchiurile teilor scîrțîiau ; în horn se auzea un fîșîit neîntrerupt.

Deodată, sus, deasupra tavanului, răsună o bufnitură înfundată, de parcă ar fi căzut un corp omenesc. Apoi se auzi tropăit de pași și iar căzu ceva greu.

Katia ridică fruntea și exclamă :

— Ce-o fi acolo ?!

Deasupra tavanului se auzi iarăși o izbitură înfundată, urmată de niște sunete ciudate : rîsete sau hohote de plîns. Afară, vîntul, se dezlănțui cu și mai multă furie. Pe Katia o podidi plînsul.

— Varia, scumpo, acolo sus se întîmplă ceva cu Serghei ! De dimineață a fost tot timpul ciudat... Haidem repede !... Dumnezeule, ce-o fi cu el ?

Varvara Vasilievna tresări.

— Încetează, Katia, ce-i cu tine ?... Ce i s-ar fi putut întîmpla ?!

Katia plîngea și o ținea una :

— Nu, nu. Haidem repede !... Vladimir Nikolaevici, haide să vezi ce-i cu el !...

Ieșiră cu toții în vestibul.

XIV

Tokarev și Varvara Vasilievna începură să urce scara spre mezanin ; treptele scîrțîiau, cufundate în întuneric. Tokarev aprinse un chibrit. Fără veste, ușa de sus se deschise și în prag apăru silueta albă a lui Serghei, în cămașă și izmene. Părul îi era răvășit, ochii îi străluceau de o groază sălbatică, nebună.

— O-o-o-o-o-o !! țipă el cu un hohot prelung. Ce căutați aici ? Afa-ară !! Diavolilor !...

Varvara Vasilievna strigă :

— Serioja, ce-i asta ? Să-ți fie rușine !

Serghei, încovoiat, ținîndu-se cu mîinile de usciorul ușii, se uita cu o privire fixă, dementă în ochii lui Tokarev și urla ca un smintit.

— Hai, calmează-te, Serghei Vasilievici ! Ce-i asta, zău ? Nu ți-e rușine ? Tokarev făcu un pas înainte.

Serghei sări din loc ca și cînd ar fi călcat pe un șarpe :

— Afară !!! urlă și bătu ca apucat din picioare.

Chibritul se stinse.

— Seriojenka ! auzi Tokarev în spatele său vocea sfioasă și plîngăreață a Konkordiei Sergheevna. Vai, Vladimir Nikolaevici, dragul meu, ce are ?

Ușa de sus se închise, trîntită cu putere.

— Ajutați-mă să urc scara !... Oh !... Nu văd nimic, nimic ! Ce are ! Varenka, tu ești ? Ce-i cu el ?

Konkordia Sergheevna urca pe bîjbîite treptele. Tokarev nu mai avea nici un chibrit în cutie.

— Adu repede o lumînare! ceru Varvara Vasilievna.

Tokarev coborî zorit. În vestibul ardea lampa. Katia, scuturată de un plîns nervos, sta aplecată deasupra mesei, ținîndu-se cu mîinile de cap.

— Ce face Serioja?

— Fă-mi repede rost de o lumînare! Tokarev era livid, falca de jos îi tremura.

— Ia lampa. Nu-i nevoie de lumină aici.

— Mă tem să iau lampa. Să nu mi-o spargă. Mai dăm și foc casei.

Katia fugi după o lumînare. Tokarev rămase lîngă masă. Afară, vîntul urla neobosit. În geamul negru se reflecta lumina lămpii. Pe o foaie de ziar erau puse la uscat niște boabe galbene de hamei. Un gîndac fugea pe masă, ajunse la foaia de ziar, stătu gînditor, mișcînd o clipă din mustăți, apoi o luă iarăși la goană în lungul ziarului, spre perete.

Katia aduse lumînarea. Tokarev se înapoie sus. Serghei ședea culcat în pat, înfășurat în pătură, cu fața la perete. Deasupra lui sta aplecată Konkordia Sergheevna, plîngînd și ștergîndu-și ochii cu batista.

— Seriojenka, scumpule, spune-mi, ce-i cu tine?

Fără a întoarce capul, Serghei răspunse scurt, cu vocea lui dintotdeauna:

— Fleacuri! N-a fost nimic!

— Varenka, draga mea, dă-i un calmant!... Ai nervii zdruncinați. Ți-am spus să nu mai înveți atîta. Stai treaz nopțile și vezi unde-ai ajuns!

Sughițînd de plîns, Konkordia Sergheevna se apropie de masa doldora de cărți. Varvara Vasilievna șopti către frate-său:

— Serioja să iei, te rog, calmantul, ca s-o liniștești pe mama. Îți aduc eu îndată.

Serghei dădu tăcut din cap. Soră-sa coborî.

— Ce de-a cărți, Doamne! Păi așa te sminteşti cu totul! Înțeleg, mai citeşte omul puțin, se mai odihneşte apoi. Dar tu stai mereu cu nasul în cărți, zi și noapte...

Serghei şedea culcat în pat fără să se mişte. Varvara Vasilievna aduse o soluţie de bromură de potasiu. Zise cu voioşie în glas :

— Poftim calmantul... Bea, Serioja !

— Ar fi bine, Seriojenka, să-ţi pui şi gheaţă pe frunte, îşi dădu cu părerea Konkordia Sergheevna. Îi spun îndată Daşkăi să spargă cîteva bucăţi.

Tokarev o opri, zîmbind :

— Nu, Konkordia Sergheevna. Ce-i trebuie lui gheaţă? Lăsaţi-l să doarmă.

— Hai, dormi, dragul meu ! Dumnezeu să te aibă în pază !

Se apropie cu paşi nesiguri de Serghei, îl binecuvîntă şi-l sărută. Serghei făcu o strîmbătură şi se înfăşură mai strîns în pătură.

Konkordia Sergheevna şi Varvara Vasilievna ieşiră. Tokarev luă lumînarea şi trecu în camera sa. Se simţi dintr-o dată singur, înfiorat. Luă o carte şi se aşeză la masă, aşa ca să nu piardă din vedere uşa deschisă spre camera vecină.

Îşi purta ochii de-a lungul rîndurilor cărţii, dar nu pricepea nimic. În cealaltă cameră, Serghei se suci în pat.

— Mi-a dat şi Varka o doză !... Ce-i asta, brom ?

— Da. Nu-i nimic că e doza mare ; va avea un efect mai bun.

Spaima i se mai risipi.

— Ce sărătură ! Acuma, desigur, am să umblu cîteva zile năuc. Mi-aduc aminte că am mai luat o dată brom şi trei zile pe urmă parcă mi-era astupat capul cu cîlţi... Serghei tăcu şi rîse jenat. Naiba ştie ce năzdrăvănii oi fi făcut !

Tokarev intră în camera lui Serghei.

— Cum te simţi ?

— Binişor, răspunse în silă Serghei. Apoi, după un răstimp : Bine-ai făcut atunci, pe scară, că n-ai mai înaintat un pas. Te-aş fi sugrumat, zău !

— Ei, chiar aşa ? zîmbi Tokarev, dar simţi că păleşte.

În ochii lui Serghei apăru o lucire ironică, pe care celălalt o surprinse.

Jos, pe scară, se auzi un foşnet. Treptele scîrţîiră încet. Serghei tresări şi se ridică repede în capul oaselor.

Pesemne că mama sau Katia trăgeau cu urechea să audă ce făcea el ? Tokarev luă lumînarea şi ieşi ca să le roage să plece. Dar de îndată ce păşi pe scară, Serghei sări tiptil din pat şi se strecură în camera oaspetelui. Acesta se întoarse şi se izbi în prag de Serghei, care ieşea grăbit. Privirile lor se întîlniră. Serghei întoarse repede capul şi se culcă iar. Cu inima bătînd să-i iasă din piept, Tokarev intră în camera sa şi roti în jur o privire bănuitoare. Ce-a căutat Serghei aici ? Ce-a luat oare ?

O spaimă cumplită îl cuprinse. Îi venea să fugă, să se ascundă undeva. Se aşeză la masă, fără a-şi lua ochii de la dreptunghiul negru al uşii. În camera vecină era linişte. Afară, parcul vuia ; cercevelele geamurilor se zbăteau în bătaia vîntului... Poate că Serghei a luat de la el un cuţit ? Cine ştie unde poate duce asta ! Bine că a băut bromul ; e un calmant puternic ; peste jumătate de oră nu va mai fi nici un pericol.

Ciuli urechile. Serghei se răsucise în aşternut şi patul de lemn scîrţîi. Apoi se făcu din nou linişte. Tokarev fuma o ţigară şi se gîndea ce va face dacă Serghei se va năpusti asupră-i ; să se lase, cu un zîmbet blînd, în voia lui, sau să ţipe ameninţător la el, să-l supună prin forţa influenţei psihice ?

Orele treceau. Tokarev fuma neîntrerupt. Uneori i se părea că Serghei a adormit ; din camera vecină se auzea o respiraţie regulată, calmă. Curînd însă, tînărul începu din nou să se zvîrcolească, făcînd patul să scîrţîie. Tokarev pica de somn. Capul îi căzu pe piept, gîndurile i se învălmăşiră. Deodată, tresări şi îşi săltă brusc capul ; simţise deslușit aţintită asupră-i privirea cuiva... În jur, totul era neschimbat. Din camera vecină se auzea respiraţia lui Serghei. Afară se lumina de ziuă.

Răsuflă uşurat şi se ridică. În cameră mirosea a fum de ţigară. Deschise cu băgare de seamă geamul care da în curte. Vîntul se domolise, pe cerul palid alunecau nori negri, destrămaţi. Curtea era udă, neagră. În liniştea deplină din jur se auzeau streşinele picurînd. Pe cărarea care ducea la casa slugilor trecu agale, neauzit, silueta fumurie a unei îngrijitoare de vite. O pală de vînt îl învălui pe Tokarev cu o răcoare jilavă. Închise încetişor geamul şi se culcă.

XV

Dimineața, Serghei se apucă de citit ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic peste noapte. La micul dejun stătu tăcut, stînjenit, cu ochii în farfurie. Ceilalți îl priveau pe furiș, cu atenție, dar nimeni nu pomeni de cele petrecute.

După zbuciumul din ajun, Tokarev se simțea ca în urma unei beții. Ce se întîmplase ? Și învinuirile lui Serghei, și mărturisirile Varvarei Vasilievna, și accesul de nervi al fratelui ei — toate îi apăreau ca un coșmar înfiorător, maladiv. Și propriile sale mărturisiri făcute Varvarei le rostise parcă într-o stare de beție, din care pricină se simțea rușinat. Ce-l putuse oare ameți în așa hal ! Sinceritatea surprinzătoare a tinerei fete ? Vuietul bizar al parcului, care făcea să i se încordeze nervii și îl predispunea la ceva neobișnuit ?

Între el și Varvara Vasilievna se așternuse un fel de stînjeneală și ei doi nu se mai puteau privi în ochi. Seara, înainte de cină, Tokarev se duse sus după țigări. Urcă scara care scîrțîia. Prin gemulețul casei scării, razele lunii cădeau pe treptele înalte și pline de praf.

Deodată, își aminti cum în ajun, ușa de sus se deschisese brusc și în prag se ivise, ca o vedenie înfiorătoare, Serghei, urlînd sălbatic. Își aminti privirea lui cruntă, tropăitul acela spasmodic... Inima i se strînse dureros. Silindu-se să nu-și mai amintească cele petrecute, se urcă repede sus.

Dar de vreme ce totuși își amintise, nu mai putea izgoni nălucirile. O spaimă nedeslușită îl cuprinse pe nesimțite. Tot ce-l înconjura devenea neobișnuit. Luna bătea în geamuri și lumina ei lugubră așternea pe podea două dreptunghiuri piezișe. În semiîntunericul din cameră se pitulase o liniște ciudată, încordată. Tokarev se opri locului în mijlocul încăperii. Presimțea că de va auzi atunci un strigăt sau un zgomot, se va întîmpla și cu el ceea ce se petrecuse ieri cu Serghei. Va începe și el să dea din picioare și o va lua la fugă, urlînd sălbatic...

În colț, lîngă dulap, desluși ceva alb. Răsuflarea i se opri. Se uita țintă într-acolo. Înțelese îndată că era prosopul său, spînzurînd de brațul fotoliului. Dar el sim-

ţea dorinţa să tresară, să se sperie. Stătea şi aţintea pata albă, de parcă ar fi aşteptat ceva care să-i dea ghes spaimei.

„Ce-i cu mine ?" îşi zise deodată şi, pufnind în rîs, se apropie de fotoliu şi smulse prosopul.

Spaima se mistui. Îi era totuşi neplăcut să rămînă sus şi coborî iarăşi.

În vestibulul cufundat în penumbră găsi o ţărancă în suman. Varvara Vasilievna, veselă, îi dădea sfaturi amănunţite, în timp ce-i bandaja un buboi de la mînă. Mirosea a fenol şi a iodoform. Tokarev trecu prin sufragerie, unde Daşka punea masa pentru cină. Intră în salonul întunecat şi se aşeză la pian.

Cu privirea gînditoare pierdută în întuneric, încercă, numai cu o mînă, cîteva acorduri line.

Ce liniştită şi veselă era azi Varvara Vasilievna !... Oare n-a fost un vis ceea ce auzise din gura ei în ajun, în seara aceea de pomină ? O văzuse întotdeauna aşa ca astăzi — echilibrată, calmă, toată parcă bine strunită. Tokarev se înfioră, gîndindu-se ce crîncenă dramă trăia în sufletul ei tînăra fată, fără ca nimeni să bănuiască ceva.

Cinci zile mai tîrziu, sfîrşindu-i-se concediul, Varvara Vasilievna plecă la Tomilinsk. O dată cu ea plecă la liceu şi Katia. Serghei se hotărîse să rămînă la ţară pînă la mijlocul lui septembrie, ca să-şi mai calmeze nervii. În fiecare dimineaţă se scălda, indiferent de timp, căuta să mănînce cît mai mult, spărgea lemne şi săpa gropi în parc pentru plantarea merilor.

Trecu o săptămînă. Tokarev se duse în vizită la familia Budinovski. Aceştia îl primiră cu multă căldură, trimiseră caii înapoi şi îl ţinură la ei trei zile. La 30 august, se întoarse la Izvorovka cu trăsura lui Budinovski. Era o zi senină de toamnă. Trăsura luneca repede şi uşor pe drumul bine bătătorit. Tokarev se lăsă pe speteaza banchetei, respirînd aerul curat şi înviorător al toamnei. Îşi simţea inima uşoară, capul îi vîjîia plăcut după vinul de Rin băut la micul dejun. Îşi aminti cu un zîmbet îndemnurile drăgălaşe ale Mariei Mihailovna de a bea mai mult.

— Hai, Vladimir Nikolaevici, mai bea un păhărel! E un vin slab de tot! Știi cum îl prezintă nemții? „Mult Rin, puțin vin"...

Își aminti de discuțiile cu Budinovski în legătură cu proiectul acestuia de a înființa la Tomilinsk o bibliotecă publică. Revedea interiorul confortabil și curat al gazdelor... Ce viață sănătoasă, intimă și plină de satisfacții duceau ei!... Tokarev se bucura că va avea la Tomilinsk prieteni atît de gentili și simpatici, și presupunea că Budinovski, om influent, va putea să-i fie de mare folos.

Pe cerul senin, de un albastru-închis, pluteau nourași albi. Pe deasupra miriștilor zburau stoluri mari de stăncuțe, cîrîind asurzitor, a toamnă. Trăsura începu să urce la deal. În depărtare, la capătul cîmpiei, răsărea în mijlocul parcului des fațada spălăcită, neplăcută la vedere a casei lui Izvorov, cu acoperișul ruginit, de un verde-roșcat. Tokarev se uita la ea sub stăpînirea unui simțămînt bizar, ca și cum ar fi văzut-o atunci pentru prima oară.

Acolo, sub acoperișul acela, se închegau grele drame sufletești, adînc chinuitoare. Oamenilor li se cereau, cu îndrăzneală și sinceritate puerilă, însușiri deosebite; fiecare ins trebuia să fie un erou, un om supranatural. Însușirile lor se amestecau însă, alcătuind în unii din ei ceva de-a dreptul maladiv, chiar monstruos; viața acolo devenea astfel greu de îndurat. Dar iată că sînt și oameni care duc o viață ușoară, fericită, fără să se spetească, fără să fie chinuiți de neastîmpăr. Și asta nu-i împiedică să lucreze, în măsura posibilităților, spre folosul altora... Dar la noi, la ruși, o muncă după puterile omului nu e privită decît cu dispreț. Dacă nu te lași sfîșiat de fiare, ca un martir din antichitate, dacă nu mănînci pîine neagră și nu umbli în zdrențe, ești un parazit și nu ai dreptul la viață.

Vizitiul, în cămașă albastră și vestă de catifea trase la scară. Tokarev coborî, îi dădu bacșis o rublă și intră în casă. În vestibul, văzu în cuier mai multe mantale și pălării decît de obicei. Daška îi spuse că pentru cele două zile de sărbători a venit de la Tomilinsk Katia, însoțită de Tania și Șemetov.

Tokarev urcă sus la el, vrînd să se spele și să se schimbe. Sosirea oaspeților nu-l bucura. Iarăși avea să se simtă atmosfera aceea de ardoare juvenilă și de sinceritate nepăsătoare, atmosferă care, lui, îi displăcea tot mai mult.

Bău cafea, stătu de vorbă cu Konkordia Sergheevna și se duse în parc. Soarele asfințea, peluzele sclipeau de verdeață proaspătă; fiece mușuroi, fiece ridicătură de pămînt lăsa o umbră lungă. În livadă, lîngă coliba de paie a paznicului, se pusese la fiert cașă. Deasupra focului se ridica un fuior albastru de fum, răspîndindu-se printre copaci.

Serghei adusese la iaz în poala rubăștii mere și pere. Grupul se așezase pe mal și cu toții se apucară să mănînce fructele. Tokarev se apropie de ei și-i salută. Tania se ridică brusc și-l luă la o parte, bucuroasă și exuberantă.

— Știi ceva, Volodea, tot am aranjat mutarea Variei!

— Cum ai făcut?

— Ții minte că atunci, la Budinovski, ne-am întîlnit cu Osmerikov, profesorul de liceu, unul cu urechi mari care spunea că nu poate suferi pe oamenii înzestrați. M-am dus la el în vizită și l-am convins că Varia corespunde pe deplin lucrătorului ideal, așa cum îl vede el, că ei nu i se poate îngădui să rămînă felcerița. Știam că el se are bine cu președintele consiliului municipal. Pe scurt, Varia va fi trimisă, pe socoteala zemstvei, la Petersburg, la Institutul de medicină pentru femei! Înțelegi? Cinci ani la Petersburg!

— A... mă închin în fața ta! Da, e foarte bine așa!

— Te tot închini, dar tu singur n-ai vrut să faci nimic. Ba că „e supărător", ba că „la ce bun..." Ai devenit nu știu cum... prea mototol. Cu prestanța ta, puteai obține mai repede totul. La mine e destul să se uite un om din ăștia, cu prestanță, că îndată simte ură... În general sînt foarte, foarte mulțumită de șederea mea la Tomilinsk. Sînt și oameni, sînt și toate celelalte. E destul numai să cauți... Dacă n-ar trebui să plec la Piter, negreșit aș rămîne aici.

Serghei ședea în genunchi în fața grămezii de fructe. Strigă:

— Vladimir Nikolaevici, vino de ia niște pere! Ia uite ce frumoase sînt; mai ceva ca pergamutele!

Tokarev și Tania se apropiară de ceilalți. Tania zise:

— Încă ceva, Volodea: să mai vorbești totuși în privința asta cu Budinovski, ca să dea și el o mînă de ajutor. Dacă nu mă înșel, sînteți în bune relații...

— Ați devenit amici? întrebă cu un zîmbet ascuns Serghei.

Tokarev răspunse cu răceală:

— Nu văd nimic degradant în faptul de a-i fi prieten. Găsesc că e un om foarte destoinic și simpatic.

— Nu zic nu. Atît că, deși atît de simpatic, știe întotdeauna, nu știu cum... să se aranjeze bine. Și să trăiască în bună înțelegere cu toți. Ceea ce mie unuia nu-mi place.

Tokarev începu să se enerveze.

— Spune-mi, te rog, ce vezi rău în asta? De ce un om destoinic trebuie neapărat să trăiască într-un coteț infect și să se ia la harță cu orice trecător?

Serghei se întinse alene.

— Nu e de loc nevoie să fie așa. Dar e nevoie într-adevăr ca munca ce-o depune un om destoinic, să fie însăși viața lui, și nu un desert după o masă îmbelșugată. Pentru Budinovski, viața stă în confort, cît despre muncă, asta e așa, numai o podoabă plăcută a vieții. Spune-mi, te rog, ce-ar putea jertfi tipul acesta „simpatic" pentru „cauza" activității sale? În privința asta, cel puțin, mă pun chezaș, că n-ar renunța nici măcar la una din superbele sale litanii. Motivul va fi, desigur, cît se poate de decent: „Și așa se uită toți chiorîș la mine..." De-asta, numai de-asta nu vrea el, nu vrea să dăuneze cauzei sale, pentru că altfel, cu dragă inimă... Dar cînd stai să te gîndești — cine se uită chiorîș la el? A, ce fenomen caracteristic pentru viața noastră sînt îndeobște astfel de oameni! Cum se ivește ceva: ah, fiți atenți, ne stînjeniți!... Brr!! Prefer niște ticăloși învederați tuturor acestor domni liberali, cuminți și loiali!

— Desigur, fiecare cu preferințele lui, șuieră printre dinți, cu o nuanță de ironie, Tokarev. În ceea ce mă privește, cred că tocmai acești „domni" cuminți și strălucitori au purtat și poartă pe umerii lor toată marea muncă culturală desfășurată azi în țara noastră. Și-i lasă mult în

urmă nu numai pe ticăloşi, dar şi pe tot soiul de „eroi“ care se îndeletnicesc de obicei cu lansarea de strălucitoare focuri de artificii, încheie violent Tokarev.

Tania îşi încreţi fruntea şi se uită mirată la frate-său. Şemetov se ridică. Îşi întoarse privirea de la Tokarev cu un aer de dispreţ şi bombăni :

— Destul cu discuţiile astea, Seriojka ! Se poate găsi ceva mai interesant de făcut !

— Aşa-i !... Serghei sări în picioare. Haidem să facem o plimbare cu barca.

La debarcader era legată o barcă mare, veche şi toată putregăită, pe jumătate umplută cu apă. Taniei i se aprinseră ochii.

— Haidem !

Tokarev se revoltă :

— Bine, Tania, dar uită-te la barcă ! Nu vezi că e toată putredă ?

— Ei şi ? Chiar e mai plăcut aşa... Saşka, Katiuşa, haidem ! strigă Serghei şi sări cel dintîi.

Barca începu să se legene greoaie, pe fundul ei apa să plescăie.

Tania şi Şemetov coborîră şi ei în barcă, rîzînd, Katia îi urmă, emoţionată, silindu-se să-şi biruie teama.

Serghei se uită la Tokarev cu o privire ironică, în aşteptare :

— Haide, Vladimir Nikolaevici !

— Foarte mulţumesc, n-am chef să fac o baie ! răspunse acesta, surîzînd cam strîmb.

Aşezaţi pe banchetele lunecoase şi înnegrite, se desprinseră de mal. Barca se lăsa cînd în dreapta, cînd în stînga, şi apa de pe fundul ei plescăia. Serghei băgă ramele ude şi putrede în furci şi începu să vîslească.

Ieşiră în mijlocul iazului. Soarele asfinţea. Norii purpurii iscau scînteieri roşii în apă. Şemetov, stînd la cîrmă, începu să cînte cu glas scăzut :

Lunecînd pe firul apei,
Vin devale liniştit
Mîndre luntri încondeiate
Şi cu botul ascuţit.
Stă în faţă Stenka Razin...

— De ce nu s-o fi scufundînd barca ? întrebă el vădit curios. Ciudat ! S-ar cuveni să știe că, potrivit legilor fizicei, de mult trebuia să se ducă la fund... Ia, smintito ! strigă și clătină barca.

Katia, ținîndu-și poala fustei, chicoti, silindu-se să arate că nu îi e teamă.

Tokarev ședea pe mal, revoltat la culme. Ce prostie ! Iazul era foarte adînc, apa — rece. Dacă s-ar scufunda barca, nu va fi de loc ușor să ajungi la mal îmbrăcat, lesne s-ar putea întîmpla o nenorocire. E și asta o psihologie cu totul aparte, să te joci cu primejdia așa, fără rost, numai de plăcere ! Și încă dacă s-ar fi dus singuri, dar au mai luat-o cu ei și pe copila asta de Katia...

Deasupra iazului se stîrniră strigăte și rîsete. Se rupsese o vîslă. Voinic și dibaci, cu șapca de student dată pe ceafă, Serghei stătea în mijlocul bărcii, mînuind o singură vîslă. La fiecare lovitură barca se apleca într-o parte, apoi în cealaltă, ajungînd cu marginea aproape de nivelul apei.

Dar pluteau înainte, voioși, rîzînd tare. Tokarev îi urmărea învrăjbit. Îl izbi apoi gîndul că între el și acei tineri era o mare deosebire în toate ; sufletele lor erau cu totul altfel, atît de diferite, încît una și aceeași viață va trebui să aibă în ele cu totul alt ecou. Și așa va fi în toate — și în lucrurile mărunte, și în cele esențiale. Cum ar putea el să se înțeleagă măcar cu vreunul din ei, cînd deosebirea consta nu în concepții, nu în logică, ci în însăși structura sufletească ?

Pe deal, apăru Dașka și strigă :

— Serghei Vasilievici, vă cheamă coniță !... Veniți repede ! Veniți repede cu toții !

— Ce s-a întîmplat ?

— A sosit o telegramă de la oraș... Veniți repede, vă cheamă coniță ! Veniți ! Eu mă reped la șură să-l chem pe boier !...

Konkordia Sergheevna, albă la față, cu chipul încremenit de durere, ședea în dormitor cu ochii ațintiți pe o telegramă despăturită care avea următorul cuprins :

„Veniți imediat, Varenka grav bolnavă.

Temperamentova".

XVI

În aceeași seară sosiră cu toții la Tomilinsk. Doctorul, tulburat și mîhnit, îi informă că Varvara Vasilievna, îngrijind un bolnav, s-a molipsit de răpciugă.

— Răpciugă ?... Konkordia Sergheevna se uită la doctor cu o privire pierdută. E... e periculos ?

Doctorul răspunse, trist :

— Foarte periculos.

Bolnava fusese dusă într-o rezervă. Pe pervazul geamului ardea lampa de noapte, cu un mic paravan verde în față. Semiîntunericul din cameră era și el verzui. Palidă, cu sprîncenele împreunate, Varvara Vasilievna stătea culcată pe spate și murmura ceva, în delir. Fața îi era acoperită de bubulițe ciudate, care păreau în întuneric mari și negre. La căpătîiul ei ședea Temperamentova, istovită după două nopți de nesomn. Doctorul zise în șoaptă :

— Stați numai puțin și plecați. Să nu rămîneți prea mult.

Cu o voce jalnică, implorătoare, Konkordia Sergheevna protestă :

— Doctore, dragă, eu... eu nu plec de-aici... să mă tai... Ochii i se boboșaseră și-i luceau.

Doctorul ieși. Tokarev se luă după el.

— Spuneți-mi, doctore, e vreo speranță ?

Doctorul vru să-i răspundă, dar fața i se strîmbă brusc și buzele începură să-i tremure. Sughiță de plîns, dădu scurt din mînă și se îndepărtă pe coridor fără a scoate o vorbă.

A doua zi dimineață, bolnava își reveni în fire, vorbi voioasă cu maică-sa, apoi adormi. După amiază îl chemă la ea pe Tokarev și-i pofti pe ceilalți să iasă.

Tokarev se așeză în fotoliul de lîngă pat. Varvara Vasilievna, cu fața galbenă-cenușie, suptă, năpădită de bubele acelea sinistre, se ridică într-un cot, în cămașa ei albă de noapte.

— Vladimir Nikolaevici, voiam să-ți spun... Acum trei zile i-am scris directorului băncii și i-am amintit promisiunea de a te primi în serviciu... Mă simpatizează, eu am

asistat-o pe fata lui cînd a fost bolnavă de difterie... Te va numi...

Tokarev făcu o schimă care arăta cît suferă :

— Varvara Vasilievna, pentru numele lui Dumnezeu, să lăsăm asta !

— Da... Şi încă ceva... Îşi ridică ochii tulburi, în care se citea sforţarea de a împrăştia pîcla delirului din creier. Da, ce voiam să-ţi mai spun ?

Îşi frecă nerăbdătoare palmele, rotindu-şi privirea prin încăpere.

— Uite ce ! Rămase o vreme tăcută, privind şovăitoare pe Tokarev. Dă-mi cuvîntul dumitale de onoare că n-ai să destăinuieşti nimănui discuţia noastră de atunci, ţii minte, din seara aceea, la moşie, cînd Serioja a avut un acces ?

Tokarev tresări, îngălbenindu-se la faţă. Varvara Vasilievna era adînc tulburată. Repetă, cu o undă nostalgică în voce :

— Auzi, Vladimir Nikolaevici, dă-mi cuvîntul de onoare că n-ai să spui nimic nimănui !...

Tokarev încremenise, livid, cu respiraţia tăiată.

— Bine, zise încet şi tăcu. Rămase aşa, palid, cu ochii larg deschişi. Capul îi tremura.

— Ştii, pentru mama... Ce voiam să spun ? Da !... Trebuie să se comande o sută de grame de cloroform. Te rog să nu uiţi. Şi eter... Să se ducă Anton Antonîci. Mîine am să le cîntăresc eu... Nu-l treziţi pe farmacist.

Începuse să delireze. Tokarev ieşi, clătinîndu-se.

Părăsi spitalul şi o luă pe străzi spre cîmp. În pîcla cenuşie burniţa mărunt, pe jos se făcuse noroi. Oraşul rămase în urmă. Pe marginea drumului de ţară se deslușea vag silueta întunecată a unei sălcii singuratice, după care se lăsa perdeaua jilavă a ceţii. Pe deasupra miriştilor ude zburau ciori.

Tokarev mergea, clătinînd din cap şi bolborosind ceva. „Oare nu visez ?“ se întreba în răstimpuri. Izgonea gîndurile, se temea să cugete la ceea ce aflase, îi era teamă să răscolească groaza ce i se cuibărise în suflet.

Se întoarse la spital pe întuneric. Pe poarta spitalului ieşeau Serghei şi Tania, amîndoi albi la faţă şi gravi.

— Varia a murit ! spuse scurt Serghei și, mușcîndu-și buza, trecu mai departe.

Peste două zile, Varvara Vasilievna fu înmormîntată. A avut o înmormîntare grandioasă. Nimeni nu-și închipuise că blînda felceriță se bucura de o popularitate atît de mare. O mulțime imensă însoțea sicriul. Se auzeau hohote prelungi de plîns. La mormînt rostiră cuvîntări medicul-șef al spitalului, președintele consiliului municipal, Budinovski. Au vorbit despre munca plină de abnegație a modestei lucrătoare, arătînd că toată viața ei a fost o înlănțuire de acte de curaj, că a căzut la datorie, ca un ostaș pe cîmpul de luptă. Posomorît, înlemnit de durere, Tokarev asculta cuvîntările și i se păreau vulgare, stupide față de cumplita enigmă ce decurgea din această moarte. Îi venea să plîngă cu hohote de mila tinerei fete și de ceea ce făcuse cu ea însăși.

În aceeași zi, seara, plecară la Petersburg cei doi membri ai „coloniei" care se mai aflau la Tomilinsk — Tania și Șemetov. Tokarev, Serghei și Katia îi conduseră la gară. Tania nu-și putea veni în fire după moartea neașteptată a prietenei sale. Stătea în fața vagonului, plină de revoltă.

— Hotărît, nu pot să accept asta ! Moartea !... Să trăiești, să acționezi, să năzuiești către ceva, să respiri din adîncul plămînilor și deodată, așa, din senin, să se sfîrșească totul ! Cînd viața din jur e atît de frumoasă și interesantă !...

Tokarev se întoarse acasă singur. Tania plecase ; ce-o aștepta oare acolo ? După despărțire, îi era iarăși dragă. Vedea chipul ei, mereu în plină mișcare, energic, vedea ochii mari și cutezători, aproape obraznici... Ciudat ! Știa perfect de bine că n-o aștepta nimic bun în viață, că nu va putea să reziste loviturilor din viitor, totuși, nu îi era teamă pentru ea, i se părea că nu o va plînge niciodată. Dimpotrivă, o pizmuia pe sora lui pentru setea ei de viață și pentru neînfricarea cu care o înfrunta. Gîndindu-se la Tania, greaua întrebare ce o punea moartea Varvarei Vasilievna devenea nepotrivită și de neînțeles.

XVII

Tokarev se întoarse la țară împreună cu soții Izvorov. Luară masa. Toți erau triști și tăcuți. Începea să se întunece. Tokarev ieși în parc. Era o seară rece, fără vînt. Prin frunzișul rărit al aleii se itea secera lunii noi. Mirosea a frunze veștede. Era liniște și în jur se făceau simțite întinderile vaste. Mergea agale pe alee ; sub picioarele lui frunzele foșneau.

Viața devenise deodată înspăimîntătoare pentru el. Cugetul îi era răscolit de întrebări grele, sinistre... În ultima vreme, privise an cu an viața cu tot mai multă ușurință. Ocolea contradicțiile ei, închidea ochii în fața profunzimilor ei. Încă puțin și viața ar fi părut simplă și netedă, ca un drum bine bătătorit în toiul verii. Și iată, survenise moartea Varvarei Vasilievna... Laolaltă cu umbra ei, îi apăreau umbrele trecutului, aproape date uitării. Revedea chipuri dragi, tinere. Mîndre și severe, pieriseră toate într-un fel sau altul, fără a da îndărăt în fața vieții, fără a se fi împăcat cu ea.

Ajunse la iaz. Sălciile se plecau deasupra stăvilarului și imaginea lor se oglindea neclintită în apa neagră. Crengile erau ticsite de ciori. Se auzea cîrîitul lor somnolent și foiala necontenită. Lîngă mal răsărea din apă coasta bărcii scufundate și plutea o jumătate de vîslă. Tokarev se opri. Cu trei zile în urmă, cu barca asta s-au plimbat oameni, tineri și cutezători, voioși și plini de viață, oameni care găseau bucurie în cutezanța lor. Iar el, Tokarev, se uitase la ei de pe mal cu o învrăjbire mocnită.

Și de tot trecutul, și de toți oamenii aceia se simțea cumplit de înstrăinat. Se petrecuse ceva în sufletul său, se frînsese ceva și acum nu mai exista întoarcere. Pierduse disprețul față de primejdii, îi pierise nepăsarea față de ziua de mîine. În fața lui se întindea un pustiu, rece și tulbure. Își aminti cum visa deunăzi la un conac, la o viață tihnită, și îl cuprinse scîrba. Pentru ce ?... Ca să trăiască așa cum trăiau cei mai mulți, fără vreun țel care să-l pasioneze, fără nimic din ceea ce umple viața și îi dă înțeles și valoare ! Vedea tot mai limpede că e o absurditate să trăiești fără să ai un țel, fără un rost, iar cel

care își caută un rost și un țel, oricare ar fi ele, trebuie înainte de toate să fie gata să li se dăruiască deplin. Acela care le leagă însă de problema banilor și a carierei, mai bine nu s-ar mai gîndi la rostul vieții și la țelurile ei. Tokarev se simți rușinat.

Dar, o dată cu rușinea, simți și revoltă împotriva ei. De ce să se rușineze ? Ce a făcut el rău și cum ar trebui oare să trăiască altfel ? Ceea ce se întîmplase cu Varvara Vasilievna era revoltător de dureros, era anormal. Oamenii sînt oameni și trebuie să ne împăcăm cu asta. El e un om ca toți ceilalți și, ca atare, și el are dreptul la viață, la fericire și la o muncă modestă, neprimejdioasă.

Își aminti cuvintele neîndurătoare pe care le rostise Serghei :

„Ce să-i faci ? Așa se rînduiește viața : ori nu ți-e teamă de nimic, ori dai faliment și te-ai dus pe copcă."

Amintirea aceasta îi spori revolta, și iarăși îl cuprinse groaza față de acel ceva, devenit neînțeles pentru el, străin, care făcuse cu putință moartea Variei. Respingea și nu voia să recunoască existența acelui ceva neînțeles, dar îl simțea cum stă autoritar dinaintea lui și-i impune fapte pe care el nu e în stare să le îndeplinească.

Ridicînd capul, își roti ochii peste cîmpie. Îl surprinse liniștea din preajmă. Luna coborîse deasupra sălciilor și se oglindea în adîncurile neclintite și negre ale iazului. Nici aerul nu se clintea, iar în copaci nu se mișca nici o frunzuliță. Părea că în răstimp se întîmplase ceva ce-i scăpase lui Tokarev, cufundat cum fusese în gînduri, și după care, tot ce era în jur încremenise înfricoșat și atent. Era aceeași liniște ciudată pe care o simțise în seara accesului de nervi al lui Serghei, urcînd scara plină de praf. Lumina era ca atunci, la fel de bizar imobilă. Totul devenise neobișnuit. Dintr-un mesteacăn se desprinse o frunzuliță galbenă ; zăbovi neauzită și sfioasă în aer, de parcă i-ar fi fost teamă să nu atragă atenția cuiva care i-ar fi putut face un rău, apoi se lăsă în iarbă. Și totul încremeni iarăși.

O spaimă nedeslușită îl cuprinse pe Tokarev. Se întoarse și porni iute spre casă.

XVIII

Trecu o săptămînă. Tokarev slăbise mult, în ochi îi apăru o ciudată sclipire nervoasă. Gîndurile răzvrătite nu i se domoleau de loc. Se gîndea mereu la unul și același lucru. Cîteodată i se părea că înnebunește. Simțea nevoia pătimașă a unui prieten, căruia să-i mărturisească totul, ca să-i fie mai ușor să-și recunoască dreptul de a fi așa cum era. Varvarei Vasilievna i-ar fi putut vorbi. Și ea l-ar fi înțeles, ar fi știut că trebuie să existe și pentru el o ieșire.

Dar alături nu-l avea decît pe Serghei. Acesta se ferea de el și ei doi nu mai aveau acum nimic comun. Înfățișarea lui Serghei îi amintea însă surprinzător de mult pe Varia ; același profil fin și sever, aceiași ochi, aceeași obișnuință de a împreuna sprîncenele. Ca și cînd Varia s-ar fi reîncarnat în Serghei. Dar nu blîndă și iertătoare, cum fusese, ci aspră, mîndră și necruțătoare.

Serghei, cu disprețul lui suveran, parcă întruchipa în ochii lui Tokarev toate neliniștile sale, tot ceea ce-i chinuia sufletul. Ca urmare, începuse să-l urască. În afară de ură, Serghei îi inspira lui Tokarev, din noaptea cînd tînărul avusese accesul de nervi, o spaimă nedeslușită, aproape superstițioasă. Și în același timp, se simțea atras în mod ciudat spre el. Ar fi trebuit de mult să plece din Izvorovka, dar nu pleca. Nu putea să plece, trebuia mai înainte să aibă o explicație cu Serghei, deși n-ar fi putut spune clar ce anume avea să-i explice și pentru ce.

Astfel l-a prins acolo mijlocul lui septembrie. Era o zi liniștită și călduroasă, cu cerul înnorat. La orizont, se îngrămădeau din toate părțile cîrduri de nori albaștri, în timp ce aerul devenea apăsător. De dimineață, Serghei păruse tuturor ciudat. În ochi i se ivise iarăși sclipirea aceea rea, demonică, binecunoscută lui Tokarev, respira anevoie și se uita încurcat, cu o privire dușmănoasă.

La unsprezece seara, cinară. Vasili Vasilievici lipsea ca de obicei ; în ultimul timp își petrecea toate serile pe la vecini, jucînd cărți.

Konkordia Sergheevna zise :

— Cum a scăzut barometrul !... S-a isprăvit cu zilele frumoase ; încep ploile, frigul, noroiul...

— A scăzut barometrul ? întrebă curios Serghei, apoi tăcu.

După ce se urcară sus, el și Tokarev, acesta îl întrebă cu blîndețe :

— Nu te simți bine ?

Serghei rîse.

— Ai auzit, spuneau că a scăzut barometrul !... Ei poftim ! Ce nevolnici mai sîntem și noi oamenii ; fiecare oscilație a barometrului ne influențează dispoziția.

Aprinse lampa și, fără să mai scoată o vorbă, se apucă de citit *Critica rațiunii pure*. De la o vreme o citea cu multă rîvnă.

Tokarev umbla încolo și încoace prin camera sa, fără să aprindă lampa. Starea de surescitare nervoasă în care se afla Serghei i se transmisese și lui și-și simțea nervii încordați ca un arc. O spaimă nedeslușită îl cuprinse... Își opri pașii lîngă sobă.

În camera de alături Serghei ședea aplecat deasupra cărții. Lampa îi lumina fața frumoasă. Tokarev îl privea prin ușă, din întuneric.

Uite-l pe băiețandrul ăsta, ce calm stă ! Iar el, Tokarev, se teme de dînsul și-i este rușine că se vede disprețuit de el... Cîtă încredere juvenilă are Serghei în sine, ce conștient este de infaibilitatea concepțiilor sale ! Pentru el totul e rezolvat, totul e clar... Ar fi interesant de știut ce ar spune dacă ar afla cauza adevărată a morții Variei ? Ar stărui oare în ideea că așa și trebuia să se întîmple ? Ori s-ar îngrozi văzînd unde te duc sinceritatea juvenilă și exigența excesivă față de oameni ?

Tokarev aprinse lampa și deschise o carte. Dar n-avea chef de citit. Se gîndi că pe Serghei l-ar putea apuca și în seara aceea un acces. În cazul acesta ce va putea face cu el, singur în casa goală ? Își aminti cum spusese atunci, că era cît pe ce să-l sugrume și cum zîmbise apoi batjocoritor, văzîndu-l pe Tokarev pălind... Pe lîngă toate, Serghei mai știa acum și asta, că îi era frică de el.

Se ridică și ieși din cameră. Coborî la parter. Odăile mari și pustii erau cufundate în întuneric și liniște. În vestibul, pe o laviță, sforăia Daşka. Mirosea a sudoare.

Pe coridor rîcîiau şobolanii. Era o atmosferă deprimantă. Tokarev intră în salon. Aici, la lumina unei singure lumînări, Konkordia Sergheevna cosea ciucurii de la fotolii. Întrebă, mirat :

— Încă nu v-aţi culcat, Konkordia Sergheevna ?

Aceasta îşi ridică spre el faţa suptă.

— Mai zăbovesc cu fotoliile astea ; mai mare ruşinea cum li s-au rupt ciucurii.

Tokarev tăcu. După un răstimp, zise :

— Ce trist trebuie să fie aici iarna ! Toţi pleacă şi dumneavoastră rămîneţi singură cu Vasili Vasilievici. Eu unul cred că n-aş putea rezista nici o săptămînă.

Konkordia Sergheevna rupse fără grabă aţa în dinţi şi se apucă să vîre alt fir în ac.

— M-am obişnuit, dragul meu. Auzi — „trist"... Eu nici nu alerg după veselie. De cîţi ani trăiesc aşa ! Copiilor să le fie bine, cît despre mine... Afară de asta, aştepţi totuşi să vină vara... şi iarăşi să se adune toţi...

Vocea i se frînse. Se plecă asupra fotoliului la care lucra. Şi i se păru lui Tokarev atît de singură, cu mîhnirea ei ascunsă, nemărturisită !

Mai stătu puţin de vorbă cu ea, apoi ieşi în cerdac. Jos, deasupra pămîntului, se lăsau nori grei, amintind de capacul unei racle. Era întuneric beznă. În sat, clipea slab o luminiţă. Undeva, departe, se auzea huruit de căruţe. Norii joşi şi nemişcaţi, liniştea profundă din jur erau apăsătoare. Îndărătul pădurii fulgeră palid.

De sub cerdac ieşi, dînd din coadă, Sbogar, un pui de prepelicar. Slab, cu picioarele lungi, se apropie de Tokarev, scheunînd uşor, şi se uită ţintă la el, cu o privire nostalgică în ochii tineri şi blînzi. Tokarev îl mîngîie pe cap. Sbogar începu să dea mai repede din coadă, scheunînd trist.

În spatele pădurii fulgeră iarăşi, luminînd de cîteva ori cu licăriri palide norii nemişcaţi. Întunericul se îngroşa. Lui Tokarev îi veni deodată în gînd că noaptea asta şi starea lui Serghei se potriveau cum nu se poate mai bine cu ceea ce şi-a propus de cîteva zile să facă : da, Serghei trebuie să afle adevărata cauză a morţii surorii sale ! „Adevărul acesta o să-l zguduie, o să-l îngrozească şi o să-l deprime, o să-i submineze concepţiile lui

rigide despre viață și despre cerințele ei... Da, o să-și dea seama că lucrurile nu-s chiar atît de simple cum i se pare lui !“ se gîndi Tokarev, jubilînd vrăjmaș.

Un tremur iute, nervos, îi cuprinse trupul. Aștepta să-i treacă și se urcă din nou sus.

Serghei se plimba încet prin cameră, cu capul greu lăsat în piept.

— Stai și buchisești în cărțile dumitale, Serghei Vasilievici, dar ia uite ce noapte minunată e afară ! Liniște, cald... Hai să facem o plimbare !

Serghei își frecă fruntea cu palma și-și scutură părul.

— Haidem ! Tot nu-mi intră nimic în cap.

Ieșiră din casă și intrară pe portiță în parc. Dacă în curte era întuneric, apoi aici, sub teii care mărgineau aleea, nu zăreai nimic la un pas. Mergeau ca printr-o galerie subterană. Nu se vedeau unul pe altul, nu vedeau pămîntul de sub picioare, călcau parcă într-un hău. Mirosea a frunze veștede. Creștetele pleșuve ale arborilor fremătau înfundat. În răstimpuri, răzbeau printre crengi slabe fulgerări ; drept răspuns, totul în jur părea că tresare. Serghei tăcea.

Ajunseră la capătul parcului și se opriră lîngă gard. De cealaltă parte a șanțului năpădit de urzici se întindea miriștea. Deasupra ei atîrnau, jos de tot, nori nemișcați. Din bezna depărtării venea cîte o adiere caldă, uscată, și cu un foșnet ușor le răvășea părul. Tokarev se aplecă și își trecu mîna prin iarbă.

— Ce uscăciune ! Nici o picătură de rouă !

Serghei răspunse scurt :

— Mîine va ploua.

— Haidem mai departe, Serghei Vasilievici ! Aerul e așa de curat !... Haidem la Zîbinka. La Izvorul viu. Dacă o luăm de-a dreptul peste cîmp, ajungem repede.

Escaladă gardul și sări șanțul. Serghei îl urmă în silă. O luară de-a curmezișul prin țepii miriștei. Vîntul bătea potolit din față și pelinul de pe haturi se clătina ușor. În zarea întunecată, fulgerările nu mai conteneau, aci puternice, luminînd total în jur, aci palide, triste, lugubre.

Din spate, în bezna tulbure, se auzi apropiindu-se un tropăit moale și mărunt.

— Cine-i acolo ?! Serghei tresări și întoarse brusc capul.

Tokarev rîse.

— Ei, zău, Serghei Vasilievici, se poate să te sperii ? Cine să fie ? Pesemne că s-a luat Sbogar după noi !

Cîinele tocmai se apropia, dînd vesel din coadă, gudurîndu-se pe lîngă ei. Serghei se sili să zîmbească.

— Uite nemernicul ! A venit fără veste : chiar că m-a speriat !

Porniră mai departe. Serghei respira rar, greu, și scruta întunericul pe furiș, cu lucirea aceea stranie în ochi. Vîntul conteni. Se făcu liniște. Cei doi ieșiră la drum.

Departe, în clopotnița bisericii, dăngăni înfundat o bătaie de clopot. Sunetul tremurat, ca pătruns de o taină nedeslușită, lunecă încet pe deasupra țarinilor negre. Se auzi apoi alt dangăt și încă unul. Clopotul bătu de douăsprezece ori.

Tokarev îl luă pe Serghei de braț.

— E miezul nopții !... Țăranii spun că țîrcovnicul mînă la ora asta morții la adăpat... Rămase o vreme tăcut. Nopțile au asupra mea un efect bizar. Spune-mi, nu ți se pare de necrezut ca în bezna asta să nu fie nimic misterios ? Mie mi se pare adesea că trebuie să fie ceva, că trebuie să existe neapărat în jur o viață proprie, care scapă privirii noastre. Trebuie să întorci brusc capul, ca să surprinzi măcar o fărîmă din misterul ei. Cele mai multe din tablourile lui Boecklin produc asupra mea o astfel de impresie, ca și cînd el „ar fi întors brusc capul". Uite, mergem așa și mă întreb : oare numai noi doi ne aflăm pe toată întinderea asta, oare în jurul nostru nu-i altceva decît mișcarea a tot soiul de molecule, vibrația eterului și altele de felul acesta ? Atunci de ce sufletul simte atît de limpede și de straniu prezența invizibilă a cuiva, a unor ființe nedeslușite și fără formă, fantasme în fața cărora noi, oamenii, sîntem slabi și neputincioși ?

Serghei mergea tăcut, cu capul în pămînt. Cotiră pe o cărare, trecură pe lîngă cariera de piatră lăsată în părăsire și coborîră în Vîlceaua Zîbinka. Domnea acolo o liniște adîncă. Se deslușeau vag tufele negre de răchită, părînd că se mișcă încet.

O luară pe un drum năpădit de iarbă. Drumul urca pieptiş spre buza vîlcelei. Sbogar, scheunînd uşor, se uita în dreapta şi-n stînga şi se lipea de picioarele lor. Chiar deasupra vîlcelei se lăsase jos de tot un nor mare şi negru, lăbărţat. Părea că atîrnă în aer o insectă gigantică, nemaivăzută, care-i urmărea atent, triumfător, pe cei ce mergeau prin vîlcea. Fulgerări sumbre şi mute spintecau întunericul.

Un tremur lăuntric cuprindea tot mai stăruitor fiinţa lui Tokarev. Sufletul şi-l simţea tulburat, altfel ca de obicei. Numai mintea îi rămăsese pe deplin limpede.

— Îţi aminteşti de *Le Horla* de Maupassant ? E o nuvelă într-adevăr maladivă, dar surprinzător de inteligent scrisă. Maupassant spune că oamenii au populat din timpuri imemorabile lumea cu tot soiul de făpturi închipuite, misterioase, înspăimîntătoare şi nedefinite. Că nici n-ar fi putut fi altfel, deoarece omul a intuit de la începutul vremilor cît e de nevolnic, lăsat la cheremul unor forţe neştiute... Ce fel de forţe, ce fel de făpturi ? Nevăzute, dar cumplite şi de neînvins. Oriunde s-ar manifesta, ele îşi arată pururi superioritatea faţă de om, iar omul rămîne atît de neputincios, atît de nevolnic faţă de ele.

Serghei ridică, mirat, capul.

— Oare vorbeşti serios ? Dar delirezi de-a binelea, şi încă ce delir ridicol... Te-aş ruga, Vladimir Nikolaevici, să nu mai spui nimic despre asta. Mă simt azi enervat la culme.

— Bine. De altfel, nici nu vorbeam serios despre morţii şi vedeniile astea, şi nici despre invizibilele făpturi din *Le Horla* al lui Maupassant. Subliniam numai „profundul mister al invizibilului" înfăţişat de autorul francez. Tocmai asta simbolizează el în *Horla*. Trebuie să fii de acord că e un mister într-adevăr profund şi înspăimîntător. Maupassant spune : „Tot ce ne înconjoară, tot ce observăm fără a ne uita, tot ce atingem fără a pipăi — toate acestea au asupra noastră, asupra simţurilor, şi prin mijlocirea lor asupra gîndurilor noastre, ca şi asupra sufletului nostru, un efect rapid, uluitor şi inexplicabil"... Oare nu te îngrozeşte acest fapt şi oare nu e adevărat ? întrebă, plin de tulburare, Tokarev. Omul era încă liber atunci cînd întrupa forţele acestea în nişte făpturi care rămîneau

în afara lui ; ar fi putut măcar să lupte împotriva lor, să le pună împotrivă sufletul lui liber, capabil de a se autodetermina. Acum însă toate aceste făpturi s-au mutat înlăuntrul omului, în creier, în inimă și în sînge... Și ce-l așteaptă astfel pe om ? Îți amintești de acel înfiorător țipăt al lui Maupassant : „*Domnia omului s-a sfîrșit* !... Vai nouă !... Vai oamenilor !... A venit *el*... cum îl cheamă ? Mi se pare că îmi strigă numele lui, dar eu nu-l aud... O, da, el a venit !... Uliul a mîncat porumbița, leul a devorat bivolul cu coarne ascuțite... Totul s-a sfîrșit ! El e în mine, *el devine sufletul meu* ! Ce-i de făcut ? Vai nouă !"...

Tokarev fu cuprins de un tremur mărunt, vocea lui trăda groaza, ca și cînd acest misterios „invizibil" s-ar fi aflat în întunericul din preajmă... Dar și așa, cuprins de groază, simțea tresăririle nervoase ale lui Serghei și asta îi isca o bucurie răutăcioasă.

Serghei replică violent :

— După mine, toate acestea sînt caracteristice numai pentru Maupassant. Poate și pentru dumneata... Recunosc, nu încape vorbă, că „misterul invizibilului" e profund. Dar îl socotesc laș, nevolnic pe omul care se lasă biruit de acest invizibil.

— Să stăm puțin aici ! spuse scurt și hotărît Tokarev și se lăsă jos sub o salcie tînără de pe povîrniș.

Își rostise dorința cu o voce fermă, poruncitoare, și Serghei îl ascultă. Tokarev dobîndise asupra-i o autoritate bizară.

Dunga zării, pînă atunci bine conturată, se ștergea spre sud, pierdută într-o pîclă tulbure, aproape să se confunde cu cerul. Veni o boare răcoroasă, jilavă. Tokarev scruta, tulburat, depărtările : peste o jumătate de oră vraja lugubră a nopții avea să se destrame. Cerul se va acoperi de nori învălmășiți și se va porni o burniță monotonă.

Zise, rostind tare cuvintele :

— Spuneai că omul care se lasă biruit de „invizibil" e un laș și un nevolnic. Mă mir ! Ai în față o problemă colosală și vrei s-o rezolvi cu două insulte pline de dispreț... Nu, Serghei Vasilievici, astfel de probleme nu se rezolvă în felul acesta ! Întrebarea este ce-i de făcut, dacă

acest invizibil te biruie implacabil. Mă rog — laş, nevolnic... Uşor de zis ! Dar cînd în viaţă ţi se pune o astfel de problemă, poţi să-ţi pierzi minţile de groază... Ştii dumneata de ce a murit Varvara Vasilievna ? Tokarev simţi că se sufocă şi zăbovi pînă să-şi tragă răsuflarea. S-a molipsit de răpciugă... Dar nu s-a molipsit întîmplător, ci înadins !... Nu s-a dat îndărăt din faţa unei astfel de morţi, anume pentru ca toţi ai ei să poată crede că a murit accidental. Ei bine, ea şi-a pus capăt zilelor, şi tocmai de asta, pentru că simţea victoria apropiată a „invizibilului" asupra ei.

Tokarev văzu şi prin întuneric cum îl privea Serghei, cu ochii ficşi, cu faţa acoperită de o paloare cadaverică. Deodată, acesta exclamă hotărît :

— Cu neputinţă !... Poate că a făcut una ca asta, era în stare s-o facă, dar nu ar fi mărturisit-o niciodată, nici dumitale şi nici altcuiva !

— Da, aşa şi este. Totuşi, o dată — îţi aduci aminte seara cînd ai avut accesul ? — mi-a mărturisit că simte apropierea şi victoria „invizibilului". Pentru a nu i se supune, ea vedea o singură cale — moartea. Dar o moarte care să-i îndurereze cît mai puţin pe cei dragi. A fost o discuţie pur abstractă... Ei, bine, înainte de moarte, aproape în delir, m-a pus să-mi dau cuvîntul că n-am să vorbesc nimănui despre discuţia noastră... Cum crezi, ce se poate deduce din asta ?

— Off, Dumnezeule !... gemu Serghei şi îşi strînse capul în mîini. Sprijini apoi coatele pe genunchi şi rămase aşa, cu tîmplele în palme.

Tokarev urmă cu o voce severă, necruţătoare :

— Ei ? A procedat just ? Este aceasta adevărata soluţie ?... Nu, e îngrozitor, e anormal pînă la demenţă ! Dar vezi că tocmai concepţiile dumitale, exigenţa dumitale intransigentă — toate acestea fac posibile asemenea orori. Nu poţi s-o negi. Şi nu poţi nega, de asemenea, că dumneata încui toate ieşirile pentru un om viu. Este necesar să privim cu toată seriozitatea şi cu cea mai mare atenţie „invizibilul", şi abia apoi, recunoscînd că e puternic şi inevitabil, am putea ajunge la vreo soluţie.

Serghei sări în picioare. Scăpărînd din ochi, strigă :

— De ce-mi spui toate astea ? Vrei să te justifici cu moartea Variei ! Nu simţi oare ce deosebire e între ea şi dumneata ? Moartea ei ridică o problemă colosală, da, colosală şi înfricoşătoare prin gravitatea ei. Însă dumneata nu ai nici o atingere cu problema asta !

Tokarev rămase tăcut, descumpănit, neştiind ce să spună. Zise cu o voce frîntă :

— Bine, să admitem că ai dreptate. Văd şi eu tot atît de limpede deosebirea dintre ea şi mine. Dar gîndeşte-te puţin la ceea ce am să-ţi spun. Ascultă ! Eu sînt un om obişnuit, un om mărunt. Soarta mi-a hărăzit o singură cale : să trăiesc supus şi liniştit, fără să mă bag nicăieri, fără să-mi fac nici un fel de probleme serioase de viaţă, să trăiesc aşa cum trăiesc toţi în jurul meu ; să cîştig într-un fel sau altul bani, să blestem munca din care trăiesc, să fac copii şi să joc *whist*. Dar, vezi, în viaţa oricărui om, chiar şi a celui mai mărunt şi mai cenuşiu există o perioadă cînd sufletul lui se înalţă, îi cresc aripi. Cînd condiţiile înconjurătoare sînt favorabile, elanurile lui vagi, nedefinite se conturează în năzuinţe spre idealuri luminoase. Şi omul se aruncă în luptă pentru ele, înfruntă moartea, şi nu poate să înţeleagă atunci cum ar fi cu putinţă să trăiască fără a căuta un sens în viaţă, fără a fi captivat de o problemă vitală. Trec cîţiva ani. Aripile se usucă şi cad, omul însuşi se veştejeşte. Tot ce îl stimula nu demult devine pentru el cu totul străin, mort. Ei bine, eu mă aflu acum tocmai într-o fază ca asta. Numai că trecutul meu de luptă m-a otrăvit, pustiul spre care merg mă îngrozeşte, nu mai pot trăi fără un sens şi un ţel. Şi nu mai am aripi care să mă ridice deasupra mlaştinii.

Glorie credinţei ce ne-a frînt,
Tinereţii pline de avînt,
Care a pierit neîntinată...

Da, îmi amintesc de ea, de tinereţea mea de luptă, cu un dor fierbinte şi pătimaş. Dar gloria ei a fost înmormîntată, pentru că însăşi tinereţea mea a murit şi nu mai poate fi reînviată... Unde să găsesc acum fundamentul pe care să mă sprijin ? Ce mi-ar putea da puteri să trăiesc ca un om ? Filozofia ? Religia ? Sufletul se ros-

togolește din mine — pricepi dumneata? Mi se rostogolește sufletul!... Cum să-l opresc? Nu există asemenea forțe în viață, nu există asemenea forțe în idei și în religie... Toată forța stă numai în simțire. Și dacă ea a dispărut, doi bani nu mai fac toate jurămintele și făgăduielile, totul e numai dispreț de sine și deprimare... Ce să mă fac?

Serghei răspunse, scîrbit:

— Asta te privește! Din păcate, eu nu te pot ajuta în nici un fel.

— O, Serghei Vasilievici, nu privi lucrurile astea cu atîta dispreț! Te asigur că ele te privesc foarte îndeaproape și pe dumneata! Nu mai departe decît azi spuneai că orice oscilație a barometrului se reflectă în sufletul dumitale. Îți închipui oare că singur barometrul are această forță uimitoare?... Nu, Serghei Vasilievici, dumneata te afli, la fel ca și mine, pe de-a întregul sub stăpînirea puternicului „invizibil". Uite, dumneata propovăduiești stăruitor bucuria vieții și forța spiritului, dar trăiești în lumea de tenebre a deprimării nervoase și a lipsei de voință. Dumneata susții că omul trebuie să acționeze *din el*, că astfel va descoperi în sine imensele bogății ale sufletului, dar toată bogăția dumitale constă doar într-o uluitoare duritate, încredere în sine și amor propriu. Deocamdată, pe toate acestea le înfrumusețează tinerețea. După ce va trece tinerețea, ce crezi că va mai rămîne din dumneata? Noi doi sîntem la fel de faliți, sîntem în aceeași măsură prea săraci și bolnavi cu duhul, ca să îndestulăm colosalele cerințe ale rațiunii noastre... Există însă și oameni sănătoși și puternici, oameni cu o mare forță lăuntrică. Aceștia ar putea fi uciși, dar nicicînd despicați în două. Pentru ei, gîndirea e totodată și acțiune... Bunăoară, omul pe care l-am întîlnit noi atunci la Varvara Vasilievna. Am impresia că Tania îi seamănă. Nu face nimic că nu-i destul de evoluată și e îngustă în vederile ei — tocmai în asta și stă forța sa!... Cît despre noi doi, cauza noastră e pierdută. Eu îmi dau seama de asta, dumneata încă nu. Dar nu e departe ziua cînd ai să-ți pui la rîndul dumitale aceeași întrebare... Și moartea Varvarei Vasilievna te obligă să dai un răspuns cinstit și serios la această întrebare.

Serghei spuse cu un zîmbet răutăcios și crispat :

— Ah, ce mult dorești dumneata o soluție „cinstită" !... Mă rog, iat-o, după părerea mea : acceptă „invizibilul" dumitale, bagă-te înapoi în mlaștină și fii sănătos. Știu că dorești grozav această soluție. Pe mine, însă, să mă lași în pace. Fii sigur că atîta vreme cît trăiesc n-am să cad niciodată în mlaștini !

Tokarev dădu din mînă fără a răspunde. Ședea pe o moviliță, cu genunchii prinși în brațe. și se uita undeva departe. Îl cuprinsese o ură cumplită împotriva lui Serghei ; acesta subliniase pe un ton ironic și răutăcios exact ceea ce își dorea Tokarev. Ei da, tocmai asta dorea, să i se recunoască dreptul de a trăi așa cum e. Mai există oare și altă soluție ? Serghei nu admite alta... Bine, își zise Tokarev, cuprins de tristețe și de un tremur nervos.

Spuse cu glasul răgușit :

— Doamne, ce noapte grea !... Serghei Vasilievici, fii bun și adu-mi puțină apă de la izvor. Îmi vine amețeală și mă tem să nu cad jos... E aici aproape, după dîmbul de colo... Adu-mi în șapcă ; e din postav și nu lasă să treacă apa... Te rog mult !...

Serghei se uită atent la Tokarev și răspunse, rostind rar cuvintele :

— Dă-mi șapca.

Se făcu nevăzut după dîmb. Tokarev sări îndată în picioare și aruncă o privire în jur. Perdeaua jilavă și cenușie a ploii venea din întuneric, șovăind parcă. În jur stăruia o liniște adîncă, pe malul rîulețului încremeniseră siluetele negre și bizare ale tufișurilor. Salcia tînără de deasupra lui își foșnea încet frunzele. Pe Tokarev îl cuprinse o veselie nebună. Își zise :

„Poftim soluția ta !" și se descinse, zorit. Avea în jurul mijlocului un șnur de mătase lung și trainic, petrecut de două ori.

Tulburat și grăbit, cu mîinile tremurînde, Tokarev făcu un laț la șnur și trase de el, încercîndu-l. Lațul era tare. Zîmbi, satisfăcut ; se ridică pe vîrfuri și dădu să lege lațul de o cracă a salciei.

„Poftim soluția dumitale, Serghei Vasilievici !"

Și-l închipui pe acesta întorcîndu-se și găsindu-i leșul spînzurat de copac.

În depărtare se auzi un fîşîit, produs parcă de paşii cuiva. Tokarev tresări, se trase în lături şi scrută întunericul. Nu, era linişte. Serghei nu putea să se întoarcă aşa curînd. Pesemne că o luase la fugă devale Sbogar.

Ochii lăuntrici i se deschiseră încet. Şi deodată îl străfulgeră gîndul : „Ce fac ?"

Se opri şi se uită la salcia neagră, ca şi cînd abia atunci s-ar fi trezit dintr-un coşmar... Din ramurile scuturate, cădeau pe pămînt încet şi neauzit, frunze galbene. Totul era neobişnuit şi înspăimîntător : şi salcia cu frunzele ce cădeau fără zgomot, şi discuţia de adineauri, şi intenţiile lui.

Aruncă şnurul şi ieşi repede din vîlcea.

Dinspre norul de pe cer veni o pală puternică de vînt jilav. Pe pămînt răpăiră primele picături de ploaie. Descins, cu cămaşa fluturînd în vînt, Tokarev păşea pe ţepii miriştei, peste haturi ; înainta prin beznă fără a şti încotro.

1901

DOUĂ SFÎRŞITURI

I

Sfîrşitul lui Andrei Ivanovici

I

Era într-o sîmbătă seară. Andrei Ivanovici Kolosov, calfă într-un atelier de legătorie, şedea la masă, în papuci şi fără haină, şi netezea cu mişcări repezi nişte fîşii de saftian roşu. Nevastă-sa, Alexandra Mihailovna, lipea pe comodă cotoare pentru scoarţe. De cinci zile, Andrei Ivanovici nu se mai ducea la atelier : îi erau umflate picioarele, îl necăjea astma, şi tuşitul lui veşnic se auzea şi mai tare. În toate cele cinci zile a zăcut trist în pat, a băut ceai de degeţel şi a cicălit-o pe nevastă-sa. În sfîrşit, picioarele i se dezumflară ; simţindu-se în seara aceea înzdrăvenit, se apucă de lucrul pe care-l luase de la atelier acasă.

Alexandra Mihailovna îl urmărea de dimineaţă, să vadă în ce toane se află : trebuia să aibă cu el o discuţie serioasă şi aştepta prilejul potrivit ; se silea tot timpul să-i ghicească cele mai mici dorinţi şi să-l servească.

În odaie intră Zina, o fetiţă de şase ani, copila Kolosovilor, cu basmaua mare a maică-si pe cap. Fetiţa aducea o sticlă de o jumătate de litru, plină cu coniac.

— Băcanul a spus că dă ultima oară pe datorie, şuşoti ea către maică-sa, uitîndu-se cu coada ochiului la spinarea lui Andrei Ivanovici.

Alexandra Mihailovna îi făcu semn să tacă şi se apucă să pună masa. Scoase ce mai rămăsese de la prînz, aduse samovarul şi prepară esenţa de ceai.

— Hai, Andriuşa, mai lasă lucrul ! Vino la masă !

Alexandra Mihailovna se apropie de soţul ei şi, după o clipă de şovăială, îl sărută pe creştet ; se întreba dacă el era destul de bine dispus ca să-i îngăduie sărutul.

Andrei Ivanovici i-l îngădui răbdător şi trecu la masă. Zărind coniacul, se lumină la faţă.

— Mulțumesc, Șurocika, văd c-ai avut grijă de mine, zise el, înduioșat. Acum nu-mi strică un păhărel.

Dădu coniacul pe gît, plescăi din limbă, mulțumit, și luă o bucățică de pastramă.

— A-a, zău, cum bei o dușcă, parcă te afli în rai... Dă-mi, te rog, hreanul!

Începură să mănînce. Zina mesteca în tăcere; cînd taică-său îi punea vreo întrebare, se înroșea toată și se grăbea să-i răspundă, îndreptînd spre el o privire sfioasă și fîstîcită: în ajun, Andrei Ivanovici o bătuse crunt pentru că alergase prin curte pînă la opt seara. La fel o pățiseră și alții: nevestei, îi azvîrlise cizma în obraz, pe proprietăreasă o înjurase; acum se simțea vinovat și era blînd și drăgăstos ca niciodată.

— Oare de ce nu mai vine Leahov? se miră Alexandra Mihailovna. A spus că aduce banii îndată ce ia leafa.

— Aș, îndată! Mai întîi trebuie să dea o raită pe la „Serbia", să se afume nițel. Asta-i socoteală veche.

Proprietăreasa se întoarse de la vecernie. Vecina Kolosovilor, Elizaveta Alexeevna, muncitoare la fabrica de țigări, veni de la serviciu. Prin peretele subțire de scînduri se auzea cum își schimbă rochia.

— Alexandra Mihailovna, poți să-mi dai un pic de apă clocotită? întrebă ea de după perete.

— Poftim încoace, Lizaveta Alexeevna!

În cameră intră o femeie tînără, mică de stat, palidă la față și cu privirea severă, mijită.

Andrei Ivanovici o salută, stînjenit. Elizaveta Alexeevna îi strînse scurt mîna, după care îi întoarse spatele și începu a vorbi cu nevasta lui. Legătorul se simțea rușinat: vecina fusese acasă atunci cînd el aruncase cu cizma în Alexandra Mihailovna.

— Bea ceaiul cu noi, Lizaveta Alexeevna. De ce să stai acolo singură?

— Mulțumesc. Mai am de scris o compunere pentru mîine.

— Mai lasă compunerea! Bei un ceai și pe urmă te apuci de scris.

— Am să scriu în timp ce beau ceaiul. Elizaveta Alexeevna își turnă apă clocotită în ceainic. Cum te mai simți? întrebă ea, întorcîndu-se spre Andrei Ivanovici.

— Mulţumesc lui Dumnezeu, mă fac bine. Vreau să mă duc la atelier. Luni e Întîmpinarea Domnului, aşa că mă duc marţi. Ajunge de cînd zac... Nici nevasta nu mă mai respectă : adineauri m-a sărutat pe creştet. Cum îţi place asta ?

— Din dragoste, zise, zîmbind, Alexandra Mihailovna.

— Eu însă am rămas nemulţumit. Ce înseamnă cînd te sărută nevasta pe creştet ? Înseamnă că ea e mai presus ca bărbatul, şi asta e ceva cu totul nelalocul lui, hi-hi !

Elizaveta Alexeevna ieşi. Andrei Ivanovici îşi întinse oasele.

— Mai lucrez puţin, pînă vine Leahov. Să nu iei samovarul.

Se aşeză la masă, ascuţi bine cuţitul de piatra litografică şi se apucă iar de lucru. Alexandra Mihailovna se aşeză de cealaltă parte a mesei ca să taie hîrtia pentru cotoare. După o vreme, zise :

— Alde Korîtov au o nouă chiriaşă. Văduva unui funcţionar. Bărbatul ei a murit în ajunul Anului nou şi a lăsat-o cu trei copii. În ce sărăcie trăieşte, sărmana ! Mobila, hainele — tot, tot a amanetat, nu şi-a mai oprit nimic. Lucrează la fabrica de rachiuri : spală sticle pentru patruzeci de copeici pe zi. Copiii sînt rufoşi, flămînzi, chiar şi ea umblă în zdrenţe.

Alexandra Mihailovna se uită cu coada ochiului la Andrei Ivanovici. Bărbatul îşi împreunase sprîncenele a nemulţumire : după tonul glasului ei băgase îndată de seamă că nevastă-sa avea un gînd ascuns.

Ea urmă :

— Îmi spunea : „Ce proastă am fost ! Eram măritată, mai departe nu mă gîndeam. Nu ştiu să fac nimic, n-am învăţat nimic... Cum o să trăim oare ? Ar fi bine să învăţ croitoria. În Voznesenski e o şcoală, urmezi trei luni şi costă cincisprezece ruble. Cu acul, cîştigi oricînd bani. Dar mai pot eu acuma să învăţ ? Nu mai am decît un gînd : să nu murim de foame.

Andrei Ivanovici întrebă cu un dram de batjocură în glas :

— Şi ţie ce-ţi pasă ? Aduni toate bîrfelile de prin case, care şi ce face. Curat ca o ţaţă. Se vede că n-ai altă treabă.

— „Ce-mi pasă..." O să-mi pese cînd oi fi și eu nevoită să spăl sticle, zise femeia, coborînd vocea.

Andrei Ivanovici suflă pe nări și se uită la ea.

— Ascultă, Sașa, iar umbli cu vorbele alea ? se răsti el amenințător. Ți-am interzis ; pricepi ori ba ?

— Andriușa, dar gîndește-te și tu ! Ești mereu bolnav — mai știi ce se poate întîmpla ? Ce-o să mă fac eu atunci cu copilul ?

— Of, lasă prostiile astea ! Vrei mereu să-mi bagi în cap că am oftică. N-am nici o oftică, numai o congestie pulmonară cronică, așa mi-a spus doctorul. La vară am să stau cîtva timp la Lesnoe și o să-mi treacă.

— Dar de ce n-aș învăța și eu să fac ceva, cît mai pot.

— Pentru că treaba ta este să vezi de casă. Și așa o ții ca vai de lume : uite-te ce murdar e samovarul, și ce praf este peste tot. Parcă am sta într-o cocină, ca porcii ! Mai bine ai vedea de toate astea.

Femeia nu-i răspunse. Încruntat, Andrei Ivanovici se aplecă pe lucru. Capul lui mare, cu părul vîlvoi și cu obrajii supți, se tot mișca înainte și înapoi, lama cuțitului aluneca repede de-a lungul pietrei, tăind perfect marginile saftianului.

— Și tu ai avea un profit, stărui Alexandra Mihailovna. Vezi doar : cîștigi mereu mai puțin : mai înainte primeai șaptezeci-optzeci de ruble pe lună, acuma e bine cînd capeți patruzeci, și asta dacă nu ești bolnav ; în vremea din urmă ai adus o nimica toată. Patronul nu-ți mai dă avansuri, la băcan sîntem datori, chiria n-am plătit-o de două luni, pînă și cîrciumarul a spus azi că nu ne mai dă nimic pe datorie. Cît aș cîștiga eu, ți-ar fi și ție de ajutor.

— Sașa, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai vorbi despre lucruri la care nu te pricepi ! zise Andrei Ivanovici, străduindu-se să-și stăpînească nervii. Doar eu muncesc de dimineață și pînă seara, te țin și pe tine și pe copil ; cred că pot avea în schimb plăcerea să se îngrijească cineva de mine ! Vreau să am pregătit acasă prînzul, să mi se dea și la lucru o gustare de-acasă. Banii tăi nu-i trebuie nimănui, mă descurc eu și fără tine. Tu, mai înainte de toate trebuie să rămîi o soție cumsecade, dar cînd femeia se bagă la o muncă, trebuie să uite de

rușine, devine o desfrînată, pentru că altfel n-ar cîștiga mai nimic. Tu nu știi asta, dar eu am văzut ce se întîmplă cu fetele de la atelier și înțeleg multe.

— Elizaveta Alexeevna lucrează și ea.

— Elizaveta Alexeevna nu-i de seama ta.

— Atunci lasă-mă să urmez măcar la școala de duminică : abia știu să scriu. Nu mi-ar strica să mai prind și eu minte.

— Ba, ție, tocmai mintea o să-ți strice, zise mînios Andrei Ivanovici.

— Mintea nu poate să-i strice nimănui și niciodată, îi întoarse vorba, îndărătnicindu-se, Alexandra Mihailovna.

— Sașa, te rog ! se răsti bărbatu-său, scrîșnind amenințător. Taci odată, pentru numele lui Dumnezeu ! Văd că ai și început să fii prea deșteaptă.

Alexandra Mihailovna vorbi repede, tulburată de un gînd :

— Duminica trecută te-ai încurcat cu un rufos. Se vedea cît de colo că-i un pungaș, un vagabond, și tu i-ai dat paltonul.

Andrei Ivanovici urmărea cu dispreț salturile logice ale soției sale.

— „Pungaș" ! Omul sărac se cheamă că-i pungaș. Păi, mie, paltonul acela nu-mi trebuia, doar am altul nou.

— Puteai să-l vinzi unui telal ; ți-ar fi dat pe el o rublă și jumătate, poate și două. Avem și noi nevoie de bani.

— Tu prețuiești totul în bani. Dar banii sînt un fleac, gunoi ! Tu vorbești de bani. Omul acela a fost legător, era, prin urmare, un coleg, și unui coleg îi dau întotdeauna tot ce am.

— Și are să bea paltonul.

— Asta n-ai de unde s-o știi. Parcă numai noi doi, eu și cu tine, am fi oameni cumsecade, iar toți ceilalți sînt niște pungași, niște ticăloși !

— Dăruiești tot ce ai la fel de fel de vagabonzi...

Andrei Ivanovici țipă :

— Ai să taci odată ? Ciumo !

— De lucrat nu mă lași să lucrez, dar nici tu n-ai grijă de noi. Uite galoșii fetei s-au găurit și afară e udeală, zăpada se topește ; hăinuța de blană i s-a ferfe-

nițit, ca la o cerșetoare ; mi-e și rușine s-o mai las în curte.

Bărbatul lăsă cuțitul pe masă, își încrucișă brațele pe piept și se puse s-o asculte.

— Ar trebui, așadar, să ai și tu mai multă grijă de noi... N-avem nimic pus deoparte pentru zile negre. Ții minte, cînd i-ai spart capul pisicii patronului, acolo, la Hebhard — cît ai stat atunci fără lucru ? Numai două luni, și ajunsesem muritori de foame. Dacă te îmbolnăvești și mori, noi ce ne facem ? De mine nu m-aș îngriji, dar de ce să se prăpădească Zina ? Tu te gîndești numai să-ți facem pe plac, dar de noi nu-ți pasă. Ești în stare să dai ultimul ban unui prieten, cît despre noi, fie ce-o fi, n-avem decît să pornim cu cerșitul !

Deodată, Alexandra Mihailovna tăcu. Bărbatul ațintise asupră-i o privire grea, fixă, cu acea scînteiere sălbatică în ochi, față de care ea se simțea întotdeauna cuprinsă de groază superstițioasă.

— Să nu te mai aud niciodată spunînd ceea ce mi-ai spus acum, zise Andrei Ivanovici cu o voce sugrumată. Îți interzic !!! țipă apoi ascuțit și izbi sălbatic cu pumnul în masă. Scîrnăvie ce ești ! Din a cui muncă te-ai făcut tu așa de plinuță și rumenă ? Eu muncesc pentru voi de mă spetesc, și tu îndrăznești să spui că nu mă gîndesc la voi, că puțin îmi pasă ?

Alexandra Mihailovna se făcuse albă ca varul. În ochii ei frumoși scăpără o licărire de înverșunare și furie.

— Atunci de ce...

— Gura !!! urlă bărbatul și sări în picioare. Cuprinsese masa cu o privire scurtă, căutînd ceva cu care să arunce în nevastă-sa.

De-afară se auzi o bătaie. Elizaveta Alexeevna crăpă ușa.

— Alexandra Mihailovna, poți să-mi mai dai puțină apă clocotită ?

— Mă rog, poftim, răspunse femeia cu vocea ei obișnuită.

Andrei Ivanovici se propti în ușă.

— Nu mai e apă, samovarul s-a răcit.

Vecina se roși toată.

— Scuzați ! Și închise ușa.

Scrîșnind din dinți, Andrei Ivanovici începu să umble încolo și încoace prin cameră.

— De ce n-ai culcat-o încă pe Zina ? se răsti apoi. E zece trecute. Ia samovarul. Leahov nu mai vine.

Se așeză la masă și își turnă coniac. Bău un păhărel, apoi altul. Nevastă-sa vedea bine că bea ca să-i facă ei în necaz, pentru că de atîtea ori îl rugase să se abțină. Acum, dacă avea să se îmbete, era rău de ea.

Fără a scoate o vorbă, o culcă pe Zina și luă samovarul. Apoi se dezbrăcă în tăcere, silindu-se să nu facă zgomot, și se culcă în patul dublu, întoarsă cu fața la perete.

Andrei Ivanovici rămase la masă, cu capul lui pletos sprijinit în palmă și cu ochii aprinși ațintiți pe geam. Îl uluise stăruința soției sale. Pînă atunci ea nu îndrăznise niciodată să i se pună atît de dîrz împotrivă ; încerca, vezi bine, să iasă de sub stăpînirea lui și el știa cine o înrîurește ; dar lasă, n-o să izbutească, va putea el să și-o țină supusă. Totuși, ca să nu-i mai dea în viitor motive de a-l învinui, Andrei Ivanovici hotărî ca din ziua aceea să cheltuiască pentru el cît mai puțin.

Lampa micuță, cu abajurul plesnit, lumina slab perdeaua cafenie de stambă, decolorată ; pe podea se tăvăleau fîșii de șagrin și saftian. În clădire toți dormeau, numai în odaia Elizavetei Alexeevna ardea încă lumina și se auzea foșnet de hîrtie. Andrei Ivanovici se dezbrăcă și se culcă, dar multă vreme nu putu să adoarmă. Tușea îndelung, din adînc, cu sforțări care păreau gata să-i întoarcă mațele pe dos.

II

Leahov veni a doua zi, după prînz.

Andrei Ivanovici ședea culcat în pat, furios și tăcut : nevastă-sa îi servise la masă numai trei felioare de pastramă, cît rămăsese de cu seară ; cînd el îi ceruse să-i mai dea ceva, răspunse pe un ton provocător că nu mai are nimic, deoarece nimeni nu le mai dă pe datorie ;

dar asta era minciună curată ; dacă ar fi stăruit, putea să capete ceva. Andrei Ivanovici n-a mai zis nimic, dar a ţinut minte obrăznicia ei.

Leahov veni cam cu chef. Era un flăcău sprinten şi voinic, cu grumazul muşchiulos şi cu o privire nepăsătoare şi îndrăzneaţă. De-a curmezişul nasului avea un plasture.

— Vasili Vasilievici, ce-i cu dumneata ? Unde ţi-ai spart nasul ? îl întîmpină Alexandra Mihailovna, ascunzîndu-şi un zîmbet.

Leahov dădu bună-ziua şi pipăi plasturele cu degetul arătător.

— Ieri, pe podul Tucikov, am avut un incident cu o domnişoară. Zicînd acestea îşi săltă caraghios sprîncenele şi se scărpină după ceafă.

Înviorat, Andrei Ivanovici coborî picioarele din pat şi se aşeză.

— „Un incident !"... rîse el.

— Am acţionat greşit, lămuri Leahov. M-am legat de ea, am început să-i spun vorbe dulci şi dumneaei...

— Vai-vai-vai ! Alexandra Mihailovna rîdea şi clătina din cap. Las' c-o întîlnesc pe Katerina Andreevna, am să-i spun ce făceai dumneata ieri pe podul Tucikov.

Katerina Andreevna, lucrătoare la atelierul de legătorie, era concubina lui Leahov.

— Ei, cum te mai simţi ? îl întrebă acesta pe Andrei Ivanovici, devenind serios.

— Mă fac bine puţin cîte puţin. După stretenie, am să vin la lucru. Ce mai e nou pe la atelier ?

Leahov răspunse cam în silă :

— Ce să fie ? Tot aia !... Ţi-am adus banii.

Scoase din pungă patru ruble şi cincizeci de copeici şi le dădu lui Andrei Ivanovici.

— Patronul nu mai dă un ban avans. Eu şi cu Ermolaev ne-am şi certat cu el din pricina ta... Nu şi nu ! Un zgripţuroi !

Întunecat la faţă, Andrei Ivanovici numără banii şi-i vîrî în buzunarul jiletcii. Leahov întrebă repede :

— Ai nevoie de biştari, Andrei ? Îţi dau eu.

— Ei, asta-i ! Nu, n-am nevoie, se grăbi să răspundă celălalt, cu o mutră nepăsătoare. Ce zici, mergem la „Serbia“ ?

Andrei Ivanovici își chemă nevasta în bucătărie și-i dădu patru ruble, el păstrîndu-și numai cincizeci de copeici.

— Andriușa, ai face mai bine să nu te duci, se rugă femeia de el. Știi că n-ai voie să bei, ești oprit de doctor !

— Nu cumva ai să mă înveți tu ce am de făcut ? răspunse el furios și se întoarse la Leahov.

Ca în zi de sărbătoare, la „Serbia“ era lume multă și gălăgie mare. Ospătarii se foiau printre mese ; în „salonul de lux“ un armoniu intona marșul toreadorilor din *Carmen* ; bufetul, viu luminat, avea un aspect intim și îmbietor.

Andrei Ivanovici se înveseli numaidecît. Toată săptămîna stătuse acasă, în strîmtoarea aceea de care i se făcuse lehamite, mereu ciondănindu-se cu nevasta pentru toate nimicurile. Acum, vederea mulțimii vesele și gălăgioase și toată atmosfera de la „Serbia“, cu care se obișnuise și care-i era atît de dragă, îl făceau să se simtă la largul său.

Trecu, împreună cu Leahov, în camera din fund, unde întotdeauna puteau găsi cunoștințe. Se așezară la o măsuță lîngă șemineul ornamentat cu oglindă mare, fără luciu, cu rama aurită, și comandară o jumătate de duzină de sticle de bere neagră.

Leahov îi povestea cu amănunte aventura lui din ajun, de pe podul Tucikov. La masa lor veni Ivan Ivanovici Arsentiev, vechi cunoscut, meșteșugar într-un artel, un om prezentabil, cu o față smeadă de țigan ; își purta umbrela cu el. Andrei Ivanovici îl pofti să ia loc.

— Păi, eu, ar cam fi timpul să plec, încercă să refuze Arsentiev.

— Hai, nu umbla cu de-asta ! Ai să bei un pahar de bere și pe urmă pleci. În sănătatea dumitale !

Ciocniră tustrei și băură. Andrei Ivanovici umplu îndată din nou paharele.

— Ce ? Ai baston nou ? îl întrebă pe Leahov. Să-l porți sănătos ! Ia să-l văd !

— Baston de senator! răspunse mîndru Leahov. Îl ridică și spintecă aerul cu el. Era solid și neted, cu o măciulie masivă, din abanos.

Lui Andrei Ivanovici îi plăcu mult; ținea la lucrurile bune.

— Strașnic baston! Să mă fac mai bine și-mi iau și eu unul... A-a, Muraveicik, noroc! strigă îmbucurat Andrei Ivanovici. Încotro? Stai aici cu noi, să bem un pahar; juma-juma!

„Muraveicik", pe nume Kartavțov, un tînăr ajutor de legător, trecea zorit prin sală, ținînd la subsuoară două sticle de bere.

— Nu pot, Andrei Ivanovici, am musafiri acasă, răspunse el.

Andrei Ivanovici se uită, rîzînd, la făptura scundă a lui Kartavțov, cu picioarele crăcănate și cu capul rotund, tuns chilug, împlîntat pe gîtul scurt și gros.

— Aiurea! Minți! Auzi — „musafiri"!... Cine servește la musafiri numai două sticle?... Andrei Ivanovici se întoarse către Arsentiev: Se încuie în casă cu nevastă-sa, beau ei doi berea și au serbat, adică, ziua de azi!

— Crede-mă, Andrei Ivanovici, a venit mătușă-mea de la Tver, zise repede Kartavțov și o porni grăbit spre ieșire, legănîndu-se de pe un picior pe altul și mișcîndu-și omoplații.

Leahov îi strigă din urmă:

— Pentru mătușă-ta s-ar fi cuvenit să mai iei o sticlă!

— Un caraghios, zău așa! rîse Andrei Ivanovici, întorcîndu-se spre Arsentiev. Eu l-am poreclit Muraveicik[1]. Nu pune niciodată un ban la bătaie ca să facă și el cinste cuiva! Muncește, se zbate și sîmbătă duce toată leafa acasă. Nevastă-sa îi seamănă: mică și zdravănă; lucrează și ea la noi la atelier... Aduc amîndoi banii acasă, îi numără și iar îi numără: atît pentru gaz, atît pentru zahăr, atît pentru casa de economii... Ca nemții! Cînd se îmbolnăvește sau moare vreun coleg și vii la el cu lista de subscripție, zice: „Eu... dau la urmă!" și fuge; apoi scrie la sfîrșitul listei: „Grigore Kartavțov — zece copeici"...

[1] De la *muravei* — furnică.

Uite, Vaska e om! zise Andrei Ivanovici și-l plesni pe Leahov peste genunchi. Nu stă de loc la gînduri cînd e vorba să ajute un tovarăș... Să trăiești, Vaska! Pentru tovărășie!

Au băut cîte patru pahare. Lui Andrei Ivanovici îi cam vîjîia capul și i se înmuiase inima. Se uita cu un zîmbet satisfăcut la clienții localului și toți i se păreau plăcuți și simpatici.

În prag se ivi un ins de statură mijlocie, slăbănog, cu fața buhăită de băutură și cu mustățile roșcate pleoștite; șapca îi era dată pe ceafă și paltonul aruncat pe umeri; la subsuoară avea o țiteră băgată într-un sac de pînză. Noul venit se opri în prag și făcu ochii roată prin încăpere, fluierînd printre dinți.

— Senka! îl strigă Andrei Ivanovici. Vino-ncoace! Uite cine ne lipsea! Hai, vino colea!... Dumnealui, domnilor, e Zaharov, fost legător. Să-l auziți cum cîntă din țiteră! O să ne cînte și cu țitera, și din gură, de-a valma... Iubitule, dac-ai ști cît mă bucur! Ia loc! stărui Andrei Ivanovici, scuturînd mîna lui Zaharov.

Acesta băgă sacul sub scaun și se așeză, sprijinindu-se cu mîinile de genunchi. Leahov tresări și plesni din degete.

— Ehe, cînți frumos? Umbli așa, cu țitera, peste tot?

— Nu prea am chef de cîntat, răspunse Zaharov și luă cu băgare de seamă paharul cu bere întins de Andrei Ivanovici.

— N-ai chef! Ei, da tot trebuie să ne cînți ceva... Mai întîi bea! Bea!

Andrei Ivanovici se bucura grozav de venirea lui Zaharov: el era „rufosul" căruia îi dăruise un palton; Alexandra Mihailovna era sigură că-l băuse, dar paltonul era pe umerii lui.

— Aș — n-ai chef! Ia zi-i una!...

Leahov își boboșă ochii și, gesticulînd, începu să cînte cu o voce de bas:

De mult e gata luntrea,
De mult eu te aștept...

Zaharov făcea nazuri. Abia după îndelungi stăruințe scoase țitera și, punînd-o pe masă, începu s-o acordeze.

Arsentiev, rezemat cu tot corpul de umbrela lui, se uita de sus la hăinuța jerpelită și la botinele găurite ale cîntărețului.

Acesta încercă cîteva acorduri, își scutură pletele, își dădu capul pe spate și începu să cînte cu o voce înaltă și puternică :

Privind apusul purpuriu de soare,
Pe malul Nevei amîndoi stăteau...

Privirile celor de față se întoarseră spre el. Zaharov cînta cu sentiment, legănîndu-și încet capul. Lîngă el veni un funcționar ieșit la pensie, un om slăbănog, cu barba rară și ochii roșii, cu o privire blîndă. Îi spuse înduioșat :

— Frumos mai cînți, tinere ! Poftim să ai pentru strune !

Și-i întinse o monedă. Zaharov dădu din cap, vîrî moneda în buzunarul jiletcii și reluă mai avîntat :

Voi toți, pînă la ultima suflare,
Poetului iubire i-ați jurat...
Dar v-ați temut de gura lumii tare,
Și de iubirea asta ați uitat...

Pensionarul asculta și se uita la cei din jur cu ochii umezi, înduioșați.

— Lucru de mînă ! zise către Andrei Ivanovici, arătînd țitera.

Acesta răspunse mîndru :

— E meșter la toate... Vă rog, luați loc cu noi. De ce să stați în picioare ?

Pensionarul aduse la masă sticla cu bere și se așeză.

— Ia cîntă-mi, scumpule, *Ies pe malul rîului*, o romanță națională !... O știi ? îl întrebă pe Zaharov.

— Scuzați, dar n-o știu. Pot să vă cînt *Pe ulița pietruită*.

Dădu pe gît paharul, smuci de strune, făcîndu-le să zbîrnîie și slobozi un cîntec vesel. Pensionarul dădea din cap în tact, clipea din ochi și se uita cu un zîmbet blajin la cei din jur. Leahov se ridică, își înfipse mîinile în șolduri și începu să tropăie.

Se apropie de masă o femeie vîrstnică, înfăşurată într-o pelerină ponosită şi cu o basma înflorată pe cap.

— Ce muzică minunată ! Îmi daţi voie să ascult şi eu?

Faţa îi era rotundă şi destul de plăcută încă, dar cu multe riduri la colţul ochilor. Se fandosea, făcînd pe cucoana. Era o fălţuitoare care lucra în acelaşi atelier cu Andrei Ivanovici şi Leahov.

Frumoasă domnişoară,
O vorbă-aş vrea să-ţi spun !

cîntă Leahov şi o apucă pe la spate de mijloc. Se aşeză la masă şi puse femeia pe genunchii lui.

— Avdotia Ivanovna te cheamă, da ? Bem cîte-un păhărel, Avdotia Ivanovna ?

Femeia replică, izmenindu-se :

— Nu, nu ; nu ca să beau am venit ! Numai pentru muzica asta superbă.

Totuşi bău berea oferită.

— Eşti o bomboană !... Păpuşico ! se scălămbăia Leahov, strîngînd-o tare la piept.

Zaharov începu să cînte un cîntec din acelea neruşinate, care ar fi făcut să roşească şi pe un surugiu ; avea refrenul :

Amigdon, Amigdon !
Amigdon-migdon-migdon !

Cînta în hohotele de rîs ale tuturor, săltîndu-şi mustăţile şi holbîndu-se la Avdotia Ivanovna. Femeia îl asculta cu un zîmbet larg pe faţă, privind ţintă în ochii lui şi clipind rar din gene.

Un ospătar se apropie de ea.

— Aveţi de plătit berea !

— Care bere ? întrebă fălţuitoarea, lungind cuvintele. Ce te legi de mine, prostule ? Adu-mi berea mai întîi.

— Berea s-a băut şi trebuie plătită.

— Ce tot vrea de la mine ? Avdotia Ivanovna aştepta ca Leahov să pună şi berea ei în socoteala lui. Tîmpitule ! Habar n-ai cum să te porţi. Na !...

Se ridică, scoase din buzunar opt copeici şi le azvîrli ospătarului. Cînd vru să se aşeze iar, Leahov trase brusc scaunul şi Avdotia Ivanovna căzu.

— Ce glume proaste ! bombăni ea, ridicîndu-se.

Leahov o apucă din spate de subsuori, o ridică de trei ori în aer și o repezi cu fața înainte peste Arsentiev. Acesta se feri, nemulțumit. Andrei Ivanovici se uita la fălțuitoare cu scîrbă. Zise cu grosolănie :

— Ascultă, Vaska, ar fi bine să-i faci vînt ! N-are ce căuta în societatea noastră !

— Să-i fac vînt dragostei mele ?? Păi se poate ? Fără ea mă usuc de dor !... Dunka, stai jos !

Leahov și-o puse din nou pe genunchi.

— Mai bem cîte-un păhărel și plecăm ! Mergem la tine ! Stai singură ? întrebă, fără a coborî cît de puțin glasul. Mergem și încuiem ușa cu cheia-a...

Avdotia Ivanovna se făcea că nu aude vorbele mîrșave pe care i le înșira Leahov.

— Ce muzică superbă ! Fii amabil, te rog, și mai cîntă-ne ceva drăguț ! se rugă ea de Zaharov.

Muzicantul îi răspunse cu un spirit trivial. Andrei Ivanovici tăcea, supărat foc. Ceilalți rîdeau.

Zaharov luă iar țitera și începu să cînte cu o voce pițigăiată :

Mar-ga-reta, hai zîmbește,
Cîntă și te veselește !
Mar-ga-reta, tare-aș vrea
Să-mi deschizi tu ușa, ușa ta !

Leahov sări în sus, își petrecu degetele mari pe după jiletcă și începu să dea din picioare, sucindu-și și săltîndu-și șezutul.

La masa vecină ședeau și beau rachiu doi portari. Unul din ei, cu barba roșcată și ochii bulbucați, era beat criță. Auzind muzica, se ridică și se porni să țopăie, îndoindu-și genunchii și încovoindu-și spinarea. Juca fără a nimeri pasul în cadența muzicii, plesnea din degete și cînta :

Petrec și zi, și noapte,
Petrec o săptămînă.
Petrec, petrec mereu !...

— Treci la loc ! Ie-te, l-a apucat țopăiala ! rîse tovarășul lui și-l așeză cu sila pe scaun. Muzica n-a fost comandată pentru noi...

Portarul se holba furios la Leahov, care-i da înainte cu cancanul.

— Prostule ! Te bagi și tu să joci ! Păi așa se joacă ? Nepricopsitule !

Leahov strigă :

— Ce, ai prins glas, mortule ? Stai locului și linge-ți rachiul !

Cei din jur rîseră. Portarul se îndîrji :

— Eu mort ? Las' că-ți arăt eu !

— Măi frate, stau bucuros de vorbă cu oameni vii, dar cu un mort, iartă-mă, nu pot.

— Ți-ai pus lipitură la nas, nemernicule ! Vezi să nu-ți pun și eu acuși alt plasture !

— Taci, mortăciune !

Portarul se smuci de pe scaun. Leahov, alb la față, cu o lucire veselă în ochi, sta și aștepta.

Celălalt portar îl apucă pe zurbagiul său tovarăș de umeri și-l așeză la loc.

Leahov se întoarse la ai săi. Pe scaunul lui ședea Avdotia Ivanovna și asculta, zîmbind cu toată gura, părînd a nu pricepe că cinicul Zaharov își bătea joc de ea. Leahov observă deodată ce palidă și zbîrcită era fața femeii, ce zîmbet tînjit și pierdut avea... Se apropie de ea din spate, o ridică cu scaun cu tot și o azvîrli cu toată puterea, așa cum ședea, spre ușa de ieșire. Avdotia Ivanovna se lovi cu pieptul de speteaza scaunului pe care sta portarul, cel cu barbă roșcată, și amîndoi se prăvăliră jos, cu scaunele în cap.

Sticlele căzură cu zgomot și se rostogoliră pe podea. Ospătarii se repeziră într-acolo. Fălțuitoarea strigă cu o voce răgușită :

— Vardist !

Rîzînd în sine, Leahov se așeză îndată la masă și se puse pe băut.

Descurcîndu-se greu din fustele Avdotiei Ivanovna, portarul sări în sus ca turbat și se năpusti cu pumnii asupra femeii. Ceilalți îl traseră cu chiu, cu vai la o parte. Avdotia Ivanovna încercă de cîteva ori să se ridice, dar nu putea : călca pe fuste și pe faldurile pelerinei, sau poate era beată. Ospătarii o ridicară și o îmbrînciră în stradă.

Pensionarul, cu nasul înroșit, clipea din ochi cu afectare.

— O femeie ! zise, clătinînd din cap. De ce s-a purtat așa cu o biată femeie ? îl întrebă pe Andrei Ivanovici. A și găsit cui să-și arate voinicia !

— O putoare ! De mult trebuia dată afară ! răspunse Andrei Ivanovici.

Pensionarul replică mîhnit :

— Nu e bine ! Mie îmi place veselia și omul potolit. De ce să jignești oamenii ?

— N-avea ce căuta aici ! Spune și dumneata, poate oare o femeie cumsecade să asculte asemenea cîntece ? Ar fi trebuit să roșească și să plece, pe cînd ea stătea și se sclifosea : „Ah, ce muzică superbă !" Nu șade bine unei femei să se poarte așa, dacă nu e o tîrfă.

— Mie îmi place veselia și omul potolit, repetă cu mîhnire pensionarul.

— Oricum, prezența ei aici era nepotrivită, îl susținu Arsentiev pe Andrei Ivanovici.

Zaharov rîse.

— Am făcut curățenie !

— Naiba s-o ia ! adăugă Andrei Ivanovici. Nici nu merită să mai vorbim despre dînsa ! Dă-o-ncolo ! se adresă el pensionarului. Hai mai bine să bem !

După plecarea fălțuitoarei, Andrei Ivanovici își recăpătase buna dispoziție. Comandă votcă și pastramă.

Leahov luă mîna lui Zaharov și își repezi palma într-a lui.

— Brava, Senka ! Grozav mai cînți, parșivule ! Încă o dușcă !

— Să fiți sănătoși ! răspunse Zaharov, ciocnind. Dădu pe gît păhărelul de votcă și își petrecu mîna prin păr, cu un gest brav. Știți cum zice o poezie : „Pîndește al iubirii ceas, a desfătării clipă..." Să nu vi se pară de rîs ; dacă zice poezia așa, zice cu socoteală... Ia încearcă să prinzi un canar ! Cîte unul se repede la el și hap ! Păi se poate ? Trebuie luat subțire !...

Pensionarul plecă de la masa lor. Se opri la masa vecină, unde beau bere trei zețari, și zise, clătinînd din cap :

— Mie îmi place veselia și omul potolit... De ce să bați o femeie ? E frumos ?

III

În local intrau mereu alți clienți. Petromaxurile cu agățători de cristal luminau slab capetele asudate și murdare, fețele de masă pătate cu muștar. De la bucătărie venea miros de ulei ars și de pește prăjit. În aerul închis, îmbîcsit de fum de țigară, stăruia o larmă necontenită, străbătută de cîntece și înjurături.

Andrei Ivanovici bea un păhărel după altul. Se înfierbîntase, îl lovise dragostea pentru cei de față, ar fi dorit să-i adune pe toți în jurul său și să le spună ceva frumos, impresionant și de mare însemnătate.

O sticlă de bere pe care ospătarul o destupase și apoi îi pusese la loc dopul, încălzindu-se, pocni deodată ; spuma țîșni în toate părțile ; dopul sărit lovi tavanul scund și căzu pe creștetul unuia din zețarii de-alături.

Acesta, un tînăr palid la față, cu fruntea înaltă, țuguiată, se răsuci mînios.

— Vă rog să fiți mai atenți ! zise el pe un ton amenințător, frecîndu-și capul.

Andrei Ivanovici îi răspunse blajin :

— N-am vrut, ce mai !

— „Fiți mai atenți !“ îl îngînă Leahov pe zețar. Asta să i-o spui sticlei, nu nouă ! Auzi ce pretenții !

Zețarul își întoarse încet spre Leahov fața palidă și se uită la el fără a scoate un cuvînt.

— Să se fi uitat înainte de a vorbi, dacă a aruncat cineva înadins cu dopul în el. Aș, de unde, l-a pălit ambiția așa, din senin — „fiți mai atenți !“ Obraznicul !

Andrei Ivanovici se ridică și trecu la masa zețarului, așezîndu-se lîngă el.

— Ei hai, lasă, a fost o întîmplare... Ce vrei ?... Cîte nu se întîmplă ? Hai mai bine să bem ceva și să ne cunoaștem !

Răsturnat în scaun, Leahov mîrîi :

— N-o fi vrînd să mă dea în judecată pentru un dop de sticlă de bere !

— „O întîmplare" !... Mă rog, fie și așa, se învoi zețarul, adresîndu-se lui Andrei Ivanovici, dar de ce să înjuri și să-ți bați joc, așa cum face dumnealui ?

Andrei Ivanovici exclamă :

— Să bem, prieteni !... Doar n-o să facem scandal pentru atîta lucru ! Dacă-mi permiteți, ce ocupație aveți dumneavoastră ?

— Sîntem zețari.

— Iar noi, legători ! Toți sîntem oameni truditori, așadar, de ce să ne certăm ? Pentru o sticlă de bere ?... Hei, prieteni !... Vino încoace, Vasia ! Andrei Ivanovici îl trase pe Leahov spre zețari. Hai, împăcați-vă, sărutați-vă !... Băiete, mai adu o juma de duzină !

— Mă rog, de ce te-ai supărat dumneata ? întrebă Leahov, așezîndu-se lîngă zețari. Mai întîi trebuia să vezi cum s-a întîmplat, nu să scaperi din ochi și să dai drumul la tot felul de amenințări.

— Asta așa e ! Dar și dumneata...

— Ba să avem iertare. Stai că te lămuresc imediat. Sîntem noi de vină dacă dopul a sărit tam-nesam ? Dumneata trebuia să faci observație sticlei, nu nouă...

Andrei Ivanovici luă în mînă sticla cu pricina.

— Ei na, prostule ! și duse sticla la buzele zețarului. Împacă-te imediat cu ea ! Sărută sticla fără multă discuție !

— Mă rog ! Încîntat de cunoștință ! Zețarul salută galant sticla și o sărută de trei ori, și pe-o parte, și pe alta.

— Se cunosc ei de mult ! zise vecinul lui. Parcă acuma au făcut cunoștință ?

Andrei Ivanovici se răsti la ospătar :

— Gavriuska, ți-am spus să mai aduci o juma de duzină !

Ospătarul veni lîngă el :

— Bufetierul nu dă, Andrei Ivanovici ; aveţi şi aşa de plată o rublă şi jumătate. Fiţi bun şi achitaţi mai întîi.

— Du-te la dracu ! Spune-i bufetierului să treacă în cont.

— Şi fără asta, aveţi trecut în cont şase ruble.

Andrei Ivanovici vîrî mîna în buzunarul jiletcii, unde n-avea decît cele cinçizeci de copeici. Îl întrebă pe Leahov ;

— Ai bani mai mulţi, Vasia ?

Leahov se scotoci prin buzunare şi adună şaptezeci de copeici.

Arsentiev se ridică şi-i întinse mîna lui Ivanovici :

— La revedere ! E timpul să plec.

Celălalt îi reţinu mîna.

— Poţi să-mi dai două ruble pînă mîine ?

Faţa lui Arsentiev se lungi.

— N-am la mine, Andrei Ivanovici ! Altfel, cu plăcere.

Andrei Ivanovici clătină din cap şi se uită în ochii lui cu o privire dispreţuitoare.

— Cărpănosule ! De vreme ce facem noi trataţia, ce, nu ţi le-aş da mîine înapoi ? N-am poftă să mă mai duc acasă după bani, numai de-aia.

Întoarse capul şi privirea îi căzu asupra lui Zaharov. Se însenină la faţă, se aşeză lîngă el, chiar pe scaunul lui, şi-l cuprinse cu braţul pe după mijloc.

— Ascultă, Senka, îi scriu nevestei un bileţel, şi tu să i-l duci. Las' să te vadă, scorpia. Se uită urît la mine, cică : i-ai dat paltonul şi el o să-l bea !... Las' să vadă că nu l-ai băut... Îi scriu să-mi trimită prin tine două ruble. Bine ?

Zaharov se învoi. Tîrşindu-şi galoşii, Andrei Ivanovici se duse la bufet, plăti o rublă şi douăzeci de copeici şi, luînd un creion de la bufetier, scrise pe un petec de hîrtie : „Saşa, trimite-mi imediat două ruble prin persoana care se prezintă ; am mare nevoie".

Zaharov ieşi. Ospătarul mai aduse un rînd de sticle. Andrei Ivanovici şedea cu zeţarii, se pupa cu ei şi perora :

— Voi sînteţi oameni truditori şi noi sîntem oameni truditori !... Despre voi a scris Nekrasov : „Cu sănătatea şubrezită, sînteţi cu toţii verzi la faţă !" De ce ? Pentru

că inhalați praf de plumb. Noi sîntem legători de cărți, noi inhalăm praf de hîrtie... Și unii și alții, de oftică o să murim !... Acum patru ani, un frate al meu de cruce, Fokin, m-a rugat să-l învăț cum se pune la cărți margine aurită. Am încercat să-i schimb gîndul, i-am spus că treaba asta e dăunătoare pentru piept. „E-e, zice, ba ți-ar părea rău să cîștig și eu tot atît cît tine." Să-mi pară rău ? Nu, nu-mi pare rău !... L-am învățat, și iaca sînt trei ani de cînd zace în țintirim, la Smolenskoe. Romanov se stinge și el de oftică. Eu am congestie cronică la plămîni, ca mîine, mă duc după ei... Este ?... Prieteni, și voi și noi muncim pentru luminarea poporului și se cuvine să ne dăm mîna !

— Așa e ! conveni zețarul cel palid și cu fruntea înaltă, lăsîndu-și capul în piept și lovind cu paharul în masă.

Leahov se răzlețise. Ședea la o masă din celălalt capăt al încăperii, cu o fată sulemenită care purta pe cap o pălărie cu boruri largi, împodobită din belșug cu pene. Curînd apoi dispărură amîndoi din local.

Zaharov reveni. Îl udase ploaia și se scutura tot. Își aruncă pe masă șapca veche, cu cozorocul rupt.

— Iu-iu-iu, am făcut un duș !

— Ai adus ? întrebă Andrei Ivanovici.

— Pe dracu ! N-am știu cum s-o șterg mai repede !

— De ce ?

— Marș de-aci ! mi-a spus, nevasta dumitale. O întreb ce răspuns să dau. „Nici un răspuns" !

Andrei Ivanovici se uita la Zaharov cu un zîmbet rătăcit. Întrebă din nou, nevenindu-i să-și creadă urechilor :

— Chiar așa a spus ?

— Păi tu cum credeai ? M-a bruftuit rău de tot, măi frate ! întări ironic Zaharov. Pe negîndite, începuse să-l tutuiască.

Andrei Ivanovici dădu pe gît două pahare de bere, unul după altul, și părăsi localul.

Ploua încă. Vîntul bătea în rafale dinspre mare. Bulevardul era pustiu, trotuarele ude căpătau un luciu uleios sub lumina felinarelor. Andrei Ivanovici mergea repede, cu paltonul descheiat în bătaia vîntului.

IV

După plecarea lui Andrei Ivanovici, cu Leahov, la „Serbia", Alexandra Mihailovna spălă vasele, apoi se așeză la geam ca să rezolve o problemă cu numere concrete. La rugămintea ei, Elizaveta Alexeevna îi dădea lecții în fiecare duminică, după ce se întorcea de la școală. La drept vorbind, Alexandrei Mihailovna nu prea-i ardea de carte, dar învăța pentru că o vedea pe vecină învățînd și pentru că învățătura era pentru ea un fruct oprit.

Încercă să rezolve problema, uitîndu-se mai întîi la rezultat, dar nu izbuti. Rozînd creionul în dinți, chibzui ce chibzui, dar, văzînd că-i degeaba, dădu la o parte caietul, apoi își întinse leneș brațele.

Se plictisea. Pe geamuri curgeau șiroaie de apă ; în casă era ea singură : Zina alerga prin curte. Alexandra Mihailovna scoase din scrin banii pe care i-i lăsase Andrei Ivanovici și se apucă să-i împartă după nevoi. Două ruble trebuia să le dea proprietăresei pentru chirie, o rublă la băcănie, în contul datoriei ; restul îl lăsă pentru cheltuit. Sfîrșind socoteala, piti banii, căscă prelung și începu să se plimbe prin odaie. Din toate ungherele o împresura o plictiseală apăsătoare, dar se obișnuise și n-o prea lua în seamă.

Își scoase bluza, își despleti coada, lăsînd părul să-i cadă pe umerii albi, rotunzi, și începu să se pieptene dinaintea oglinzii. Își făcu o coafură chinezească, o alta grecească, apoi încercă să vadă cum i-ar sta dacă și-ar lăsa breton. De mult voia să-și lase breton și să-și onduleze părul, dar Andrei Ivanovici îi interzisese categoric.

Începu să se întunece. Alexandra Mihailovna se duse în bucătărie, la proprietăreasă. Bătrîna Daria Semionovna locuia acolo, în bucătărie, împreună cu fiica sa Dunka, o fetișcană rumenă și prostuță, care lucra la fabrica de ciment. Beau amîndouă cafea și Alexandra Mihailovna se așeză lîngă ele, dar refuză cu hotărîre cafeaua ce i se oferi.

Începură să vorbească despre bătaia care se încinsese pe scară, cu o zi înainte, între pictorul de firme și un vînzător beat. Proprietăreasa îi comunică o seamă de amă-

nunte noi, pe care le aflase de dimineață de la nevasta pictorului. Curînd însă conversația începu să lîncezească; vorbiseră doar și în ajun vreo trei ore despre bătaia asta.

Daria Semionovna o trimise pe Dunka la băcănie după gaz. Alexandra Mihailovna își aduse amine că Zina încă mai alerga prin curte. O rugă pe Dunka s-o strige la întoarcere și s-o aducă acasă, după care se întoarse în odaia ei.

Umblă o vreme de colo, colo, fredonînd o șansonetă auzită astă-vară la estrada din Krestovski:

Doctor Iașa cel iubit
Din voiaj a revenit!...

În curte se aprinse felinarul. Lumina palidă se așternu pe tavan deasupra dulapului. Pe bulevard zdrăngănea tramvaiul cu cai. Tînăra femeie se lăsă într-un jilț și ațipi.

Veni Dunka, aducînd-o pe Zina. Căscînd, Alexandra Mihailovna aprinse lampa. Zina, rebegită de frig, avea mîinile roșii și picioarele ude. Maică-sa o certă pentru că întîrziase atîta. Zina o asculta, tropăind veselă; nu se temea de loc de ea; se purta însă cu totul altfel cînd era de față taică-său.

— Aoleu, fă focul, mamă! strigă ea în toiul dojenilor.

— De ce țipi? se răsti maică-sa la ea. Ce-i aia „aoleu"? De ce te vaieți? Dacă n-ai fi alergat prin curte pînă s-a înnoptat, nu ți-ar fi frig acuma. În curte e noroi, umezeală, și ea aleargă, aleargă...

Rîzînd, Zina strigă și mai tare:

— Ajutor, mi-e frig!

Alexandra Mihailovna îi dădu două la fund. Zina scînci.

— Cînd ți se vorbește, trebuie să asculți, nu să rîzi.

— Da! Da dacă mi-e frig? obiectă Zina cu o voce plîngăreață.

— Foc este în sobă și e o căldură aici, de nu mai știi unde să te bagi. Mai bine ai alerga mai puțin prin curte și nu te-ai văita. Stai să vină tata, te spun eu lui; ai uitat, se vede treaba, ce bătaie ți-a tras alaltăieri?

În prag se ivi Elizaveta Alexeevna, întoarsă de la școală.

— Alexandra Mihailovna, vrei să facem lecția ?

— Da, da, imediat.

Strînse zorită caietele și cărțile și se duse în odaia Elizavetei Alexeevna.

Camera acesteia era mică de tot și fereastra dădea înspre calcanul de cărămidă al casei vecine. Pe un raft îngust erau îngrămădite cărți, un vraf întreg : printre ele ieșeau la vedere coperțile galbene ale operelor lui Dostoievski și Grigorovici, suplimente la revista *Niva*.

Alexandra Mihailovna zise :

— Nu mi-au ieșit problemele, Lizaveta Alexeevna ; m-am gîndit, m-am gîndit, am verificat și iar am verificat, dar nu s-a potrivit cu rezultatul din carte. Vorbind, își sălta nedumerită umerii plinuți.

Se apucară să rezolve problemele împreună. Întîrziară la lecție aproape o oră. Elizaveta Alexeevna explica, împreunîndu-și strîns sprîncenele, serioasă și atentă, cu fața palidă, parcă fără un strop de sînge. Era fiică de torcătoare. Cînd era mică de tot, maică-sa, plecînd la lucru, îi dădea să bea esență de mac, ca să nu plîngă ; fuseseră șase copii și toți au murit pe rînd, numai ea rămăsese în viață.

Dincolo, în camera Alexandrei Mihailovna, Zina cînta cu glas tare, ținînd o cratiță goală dinaintea gurii.

Pe rîu plutește lin crăiasa nopții
Și-i liniște deplină peste tot...

Tînăra femeie rezolvă, în sfîrșit, amîndouă problemele. Profesoara o întrebă :

— Tot nu te lasă Andrei Ivanovici să mergi la lucru ?

— Nu ! răspunse ea cu un oftat. Ai auzit ce-a fost ieri la noi ? Era cît pe ce să mă bată pentru că am îndrăznit să-i vorbesc despre asta.

— Vrea să mănînci numai pîinea lui, zise Elizaveta Alexeevna, coborînd glasul.

— Măcar de-ar fi și pîinea asta ! Da vezi, el bolește mereu, nu cîștigă mai nimic ; peste tot avem datorii, nimeni nu mai vrea să-mi dea pe cuvînt. Dar dumnealui tot

așa vrea : masa să fie masă ! Păi de unde să iau bani ? Nici el nu-mi dă, nici să merg eu la lucru nu mă lasă.

— Atunci de ce-ți mai faci griji ? Fără bani nu poți să gătești ; asta cred că înțelege și el.

— Nu vrea să înțeleagă ; pretinde să-i servești masă bună și gata ! Azi i-am dat niște pastramă și s-a bosumflat ; nu vrei să-ți dai silința, zice... Da ia încearcă tu să-ți dai silință ! Intri în băcănie și băcanul nici nu-ți răspunde la bună ziua, ca și cînd nu te-a auzit ; și cîte altele mai înghiți pînă capeți un funt de zahăr.

— Pentru nimic în lume nu m-aș osteni așa ! exclamă Elizaveta Alexeevna. Dacă ține să mănînci pîinea lui, să facă rost de bani !

— La el vorba-i scurtă : dă-mi ! Și dacă nu-i dai, mai face și pe teribilul.

Alexandra Mihailovna era bucuroasă să tot vorbească. Andrei Ivanovici o domina de atîția ani, încît își pierdea voința în fața lui și nu cuteza să zică nici pîs ; numai de față cu alții începea să se simtă om cu drepturi depline. Și cu cît vorbea mai mult, cu atît își dădea seama mai limpede că ea are dreptate și suferă, iar soțul ei o tiranizează și e nedrept cu ea.

Elizaveta Alexeevna făcu cîțiva pași prin cameră și strînse din umeri, cutremurîndu-se.

— N-am să mă mărit niciodată !... Devii din nou ca un copil : nimic n-ai voie să faci, ești mereu la cheremul altuia !

— Parcă eu sînt bucuroasă că m-am măritat ? Da vezi, înainte de nuntă, toți se prefac : cică te iubesc, au să aibă grijă de tine, iar de băut, toți spun că nu beau...

Rămase o vreme tăcută, apoi izbucni :

— Crezi poate că are el grijă de noi ? Dacă ține la cineva, apoi numai la prietenii lui ține ; ultima bucățică o ia din gura fiică-si, ca s-o dea unui prieten ; pentru prieten nu stă la gînduri... Acum cinci ani l-au alungat de la Hebhard — de ce ? Un prieten de-al lui, unul Petrov, pusese la uscat niște file tivite cu aur, dar pisica patronului a strănutat și le-a răvășit. Petrov a pus filele la loc și a trecut în registru cîte șase copeici de bucată pentru îndreptarea lor, dar patronul a șters și a scris : „Nu eu sînt vinovat“... Mă rog, poți să te pui cu patro-

nul ? Nu ! Așa a fost și așa va fi întotdeauna. Petrov a înjurat în gînd și basta. Toată paguba era de două parale. Dar Andrei Ivanovici s-a făcut foc și pară : „Mîine-poimîine, dumnealui s-o apuca să crească elefanți ; ei, și dacă elefanții or umbla prin atelier și or strănuta în dreapta și-n stînga ?... Nu-i vinovat patronul ? Atunci pisica e de vină ?“... A prins pisica și i-a sfărîmat capul sub o presă. Și era o pisică scumpă, de Angora, făcea cincisprezece ruble... Firește, l-au dat afară. Ce-a ieșit din toate astea ? Două luni a stat fără lucru, ajunseserăm la sapă de lemn...

Pe ușă se ivi proprietăreasa.

— Mihailovna, te caută un om.

Alexandra Mihailovna ieși. În bucătărie intrase un ins cu mustăți roșcate și țepoase ca o perie, îmbrăcat cu paltonul pe care ea îl cunoștea bine. Era Zaharov. Vizitatorul se înclină galant.

— Aveți un bilețel de la soțul dumneavoastră.

Alexandra Mihailovna citi bilețelul și rămase descumpănită. Răsuflînd repede, îl măsură pe Zaharov cu o privire în care se citea indignarea.

— Pentru ce-i trebuie două ruble ?

— Nu știu ! M-a rugat să i le aduc, dar pentru ce — zău că nu știu.

— Cum îți place una ca asta, Elizaveta Alexeevna ? Îmi scrie să-i mai trimit două ruble ! De unde să le iau ? Ah, Dumnezeule ! Vă bețiviți la „Serbia“, așa-i ? Nu v-au ajuns banii pentru coniac ? Altfel, ce-i trebuie lui bani ?

Zaharov se schimba de pe un picior pe altul, stînjenit.

— N-aș putea să vă spun. Atîta știu că Andrei Ivanovici m-a rugat să i-i aduc.

— Cine ești dumneata ?

— Un cunoscut de-al dumnealui.

— Cunoscut ? Ce fel de cunoscut ?

— Vreau să zic că sînt o cunoștință de-a soțului dumneavoastră...

— Halal cunoștință, pe care soția îl vede pentru prima oară !

— Mă mir... făcu, fîstîcit, Zaharov.

— Dumneata m-ai mai văzut vreodată ?

— N-nu.

— Atunci de ce te miri ?

Zaharov scoase un oftat.

— Ce nevoie are el de bani ? Răspunde-mi !

— Nu mi-a spus. Vă roagă numai să-i trimiteţi două ruble. „Să-mi trimită", zice. Mm... Doreşte să-i trimiteţi două ruble. Asta-i tot ce pot să vă spun.

— Dar pentru ce-i trebuie ?

— Nu ştiu.

— Cum nu ştii ? Doar staţi acolo împreună ! Pentru ce îi trebuie banii ? Să-i bea sau să ţi-i dea dumitale ?... Pentru ce ?

— N-aş putea să vă spun.

— Te rog, nu umbla cu minciuni !

Zaharov ridică neputincios din umeri şi oftă iar.

— Am venit aici trimis de dumnealui şi atîta tot. Nu ştiu nimic şi nu pricep nimic. Iar dumneavoastră, ca Ivan cel Groaznic : „înfige în piciorul curierului vîrful ascuţit al sceptrului său".

— Ivan cel Groaznic ? Ce tot îndrugi prostii ? Dumneata cine eşti ? Nu te cunosc ! Marş afară !

Zaharov clipi din ochi.

— Vreţi să-mi daţi a înţelege că trebuie să plec ? Ce răspuns să-i dau ?

— Nici un răspuns !

Femeia se întoarse pe călcîie şi reintră în camera Elizavetei Alexeevna.

V

Alexandrei Mihailovna îi sticleau ochii ; se înăbuşea de emoţie şi de conştiinţa îndrăznelii nemaipomenite a purtării sale. Albă ca varul la faţă, Elizaveta Alexeevna o privea :

— Cum îţi place una ca asta ?! izbucni Alexandra Mihailovna. În casă nu sînt bani, de lucrat nu lucrează, dar îmi cere să-i trimit două ruble prin zdrenţărosul ăsta ! Lui, rufosului ăstuia i-a dăruit paltonul, am ghicit îndată. I s-a părut puţin un palton, vrea să-i mai dea şi

bani — auzi bogătanul ! Copilul lui n-are decît să moară de foame, el ţine mai mult la nişte beţivani zdrenţăroşi !

În cameră intrară proprietăreasa, Zina şi Dunka. Daria Semionovna zise cu milă :

— Acuma, Mihailovna, o să te omoare în bătaie !

— Las' să mă omoare !

— Mă duc după mustăcios, să văd unde merge ! Dunka îşi puse repede pe ea un şal şi se făcu nevăzută.

Alexandra Mihailovna repetă, mîndră şi bucuroasă :

— Las' să mă omoare ! Ce, asta-i viaţă ? Numai ghionturi şi pumni, de parcă tot copil sînt !... Cît a trăit tata, m-a chinuit el, de cînd m-am măritat, mă chinuieşte bărbatul .

Elizaveta Alexeevna tăcea şi îşi muşca, tulburată, buzele. Zina, cu respiraţia întretăiată, se uita la cei de faţă şi da mereu să plîngă. Proprietăreasa ofta.

— Hai în odaia dumitale să ascundem lucrurile grele. Omul beat, ceasul rău... Hai, Mihailovna !

Luară cele două ghivece cu năprasnică, piatra litografică, cuţitele, şi le duseră pe toate în bucătărie. Spaima celorlalte femei i se transmise şi Alexandrei Mihailovna. Îşi pierdea tot mai mult curajul.

Intră Elizaveta Alexeevna şi zise pe un ton hotărît :

— Ascultă, Alexandra Mihailovna, ia-o pe Zina şi pleacă undeva ! Am să-i spun eu că nu sînteţi acasă.

— La ce bun ? răspunse moale femeia. De necaz, are să spargă şi să sfîşie totul, o cîrpă n-are să lase. Fie ce-o fi !... Aş vrea numai, Lizaveta Alexeevna, să te rog s-o iei pe Zina la dumneata, pentru că, vrînd să-mi facă mie în necaz, ia la bătaie copila şi-o poate schilodi.

În casă intră val-vîrtej Dunka.

— Vine Andrei Ivanovici ! strigă ea cu sufletul la gură. Beat mort ! Se clatină şi bombăne ! A şi cotit din bulevard !... Vai ce frică mi-e !

Toate se agitară. Zina începu să plîngă.

— Du-te, Zina, la Lizaveta Alexeevna, zori pe fată mamă-sa.

— Vino şi dumneata ! o pofti vecina cu hotărîre. La mine o să-i fie ruşine să intre.

Alexandra Mihailovna o ţinea una, speriată :

— Nu, nu ! Pentru numele lui Dumnezeu, draga mea, ia-o pe Zina și nu te mai arăta de loc ! Dacă te-o vedea, se înfurie și mai rău. Mi-a spus și azi dimineață că dumneata mă îndemni să nu-i dau ascultare.

Elizaveta Alexeevna o luă pe Zina la ea. Dunka, speriată rău, ieși cu ele.

— Ție de ce ți-e frică, proasto ? o întrebă Elizaveta Alexeevna cu dispreț. De tine n-o să se atingă.

— Mi-e frică, Lizaveta Alexeevna, draga mea, repetă Dunka, tremurînd toată.

Soneria zbîrnîi cu putere, autoritar. Proprietăreasa deschise. Îl auzi pe Andrei Ivanovici intrînd la el în cameră și închizînd ușa cu zăvorul.

— Dă-mi banii ! porunci cu glasul răgușit.

Îndată se auzi țăcănind cheia în broasca scrinului, Alexandra Mihailovna scoase ascultătoare banii și-i dădu lui Andrei Ivanovici.

— Încă ! ceru el. Să mi-i dai pe toți ! Patru ruble !

Alexandra Mihailovna replică sfioasă :

— Andriușa, două ruble le-am chel...

Se auzi plesnitura unei palme, urmată de un geamăt scurt al femeii bătute. Zina ședea în patul vecinei și trăgea cu urechea : apoi izbucni în plîns și dădu s-o zbughească afară. Elizaveta Alexeevna, palidă, cu buzele tremurînde, o opri.

În cealaltă încăpere se auzi o foială tăcută, însoțită de sughițuri stăpînite de plîns ; fata, tremurînd ca varga, se uita pe geam cu ochii înotînd în lacrimi și suspina în neștire.

Deodată, Alexandra Mihailovna strigă :

— Andrei, lasă-mă !! Să mă uit... o clipă...

Dincolo se făcu liniște.

— Ai găsit ! rînji Andrei Ivanovici.

Începu să numere banii. Zina tremura și mai tare ; nu-și mai deslipea ochii de la geam, suspina mereu și își freca genunchii .

— Tare mă dor picioarele ! gemu, întristată.

Elizaveta Alexeevna se miră :

— De ce te dor ?

— Întotdeauna mă dor cînd tata o bate pe mama, răspunse Zina cu un zîmbet pierdut, tremurînd mereu și ciulind urechile.

— Ei, și acum o să te-nvăț eu să nu mă mai faci de rîs în fața oamenilor ! amenință Andrei Ivanovici.

Nevastă-sa scoase un țipăt.

Alături se iscă ceva sălbatic. Loviturile bufneau înfundat, farfuriile se spărgeau cu zgomot, scaunele cădeau pîrîind, și prin toată larma răzbeau gemetele și plînsetele Alexandrei Mihailovna, semănînd cu un rîs dement. De cîteva ori femeia încercă să fugă, dar ușa era încuiată.

— O, Doamne ! oftă din rărunchi proprietăreasa la bucătărie.

— Valeu, mi-e frică ! scîncea Dunka, dîndu-se tot mai aproape de Elizaveta Alexeevna.

Aceasta se repezi la ușa încuiată și începu să bată cu pumnul în ea. Încordîndu-și vocea slabă, strigă :

— Andrei Ivanovici ! Deschide imediat, sau chem portarii !

— Ha-a ?! tună amenințător Andrei Ivanovici, apropiindu-se de ușă. Du-te la...

Din cameră răzbi un țipăt prelung și zgomotul produs de căderea unui corp.

Elizaveta Alexeevna fugi în jos pe scară, la portarul de serviciu. Înfofolit în cojoc, acesta ședea pe bancă la poartă. Răspunse nepăsător :

— Eu sînt de serviciu, nu pot să părăsesc poarta.

Tînăra dădu fuga atunci pînă la camera portarilor. În ușă stătea, ronțăind seminte, un portar tînăr. Auzind despre ce-i vorba, pufni în rîs și dispăru îndată după stiva de lemne. În ziua aceea de sărbătoare, toți locatarii erau beți, și aproape din fiecare apartament se auzeau gemetele și țipetele femeilor și copiilor, crunt bătuți. Ar fi fost o naivitate să te amesteci.

Elizaveta Alexeevna își dădea seama de asta. N-avea pe cine să cheme. Se opri, disperată, în mijlocul curții. De pe acoperișuri șiroiau picuri, din groapa cu lături venea o duhoare acră, de după gardul de scînduri mîzguite se zbăteau în vînt crengile plăpînde și golașe ale mestecenilor.

Din casă țîșni Andrei Ivanovici, cu părul vîlvoi și cu paltonul aruncat pe umeri. Ochii îi erau injectați. O luă repede spre poartă, fără s-o observe pe Elizaveta Alexeevna, care fugi repede sus.

Alexandra Mihailovna zăcea în pat, cu capul țeapăn, dat pe spate. Părul încîlcit i se revărsa pe pernă, ochiul și tîmpla stîngă formau o umflătură cît pumnul, plină de sînge, iar prin rochia sfîșiată se vedea pielea. În jurul ei se foiau proprietăreasa și Dunka. Zina ședea pe ladă, tremura toată, se uita cu ochii aprinși pe geam și gemea slab, frecîndu-și genunchii.

Alexandra Mihailovna fu readusă în simțiri. Proprietăreasa încinse samovarul, Elizaveta Alexeevna alergă să aducă o sticlă de rom. Bolnava bău ceai fierbinte cu rom și rămase în pat.

Era moleșită, într-o stare de amorțire. Uitîndu-se cu o privire buimacă la femeile din preajmă, le povesti cum a bătut-o Andrei Ivanovici, cum și-a înfipt unghiile în nasul ei, trăgînd de el, pe cînd cu cealaltă mînă o înhățase de păr, răsucindu-l, ca s-o silească să-i dea toți banii... Proprietăreasa ofta mereu și clatina din cap cu milă. Elizaveta Alexeevna, cu sprîncenele împreunate, ațintea o privire sumbră într-un colț. Dunka asculta lacomă, cu ochii sclipind de curiozitate, ca și cum i s-ar fi povestit un basm interesant și înfricoșător.

Au rămas împreună vreo oră. Simțind că are puțină febră, Alexandra Mihailovna se hotărî să se culce. Vecinele ieșiră din odaie.

Bolnava se dezbrăcă, o culcă pe Zina și stinse lampa. Dar nu putu să adoarmă. Șoldul drept, în care Andrei Ivanovici izbise cu tocul cizmei, o durea; nasul umflat îi ardea. Ședea culcată pe spate, cu ochii înfipți în beznă și se gîndea la viața ei. Revăzu privirea încărcată de ură cu care Elizaveta Alexeevna o ascultase adineauri, și se aprinse și în ea ura. Pînă atunci, purtase povara vieții conjugale ca pe o boală fără leac, de pe urma căreia poți numai să suferi. Acum se gîndea că era o prostie să rabde suferințele astea, că trebuie să scape de ele; se gîndea iarăși că viața ei e plicticoasă, banală, în vreme ce vecina ei trăia, parcă, altfel, ducea o viață luminoasă.

Pe tavan, lîngă dulap, felinarul din curte arunca o pată palidă de lumină ; rafalele vîntului repezeau ploaia în fereastră ; firele de telegraf de pe acoperiş vuiau monoton, ca un dangăt îndepărtat. Trei bubuituri înfundate de tun, una după alta, făcură să se cutremure văzduhul ; începea inundaţia... Zina, care dormea pe ladă, gemea încetişor prin somn.

În bucătărie se auzi zbîrnîitul strident al soneriei. Alexandra Mihailovna se ridică brusc în capul oaselor şi ciuli urechile. Inima îi bătea cu putere în piept. Era disperată : iarăşi Andrei Ivanovici, iarăşi bătăi...

Dar în bucătărie se auzi o voce de femeie. Uşa se deschise şi vocea o strigă pe ea :

— Dormi ? Se poate ?

Era Katerina Andreevna, concubina lui Leahov.

— Vaska... nemernicul !... se plînse ea, înăbuşindu-se.

— Ce s-a întîmplat, Katerina Andreevna ?

Se dădu jos din pat şi aprinse lampa. Musafira umbla repede încoace şi încolo prin cameră şi o ţinea una :

— Nemernicul, ticălosul !

Era o tînără zveltă, frumoasă şi vioaie, cu ochi mari, de un albastru-închis. Era îmbrăcată într-o jacheţică neagră, elegantă, şi purta pe cap o pălărioară garnisită cu pene.

— Iar a făcut-o de oaie Leahov ? întrebă Alexandra Mihailovna.

Cealaltă ridică din umeri, cu un tremur care-i vădea indignarea.

— S-a mai văzut aşa ceva ?... Ştiam de mult că umblă cu tot soiul de muieri, dar chiar aşa... Aseară a adus o lepădătură la noi acasă, la mine ! Ei ?! Ah, pezevenghiul, puşlamaua !!!

— A adus-o la dumneata ? întrebă Alexandra Mihailovna, vădit curioasă.

— Cea din urmă lepădătură ! Înţelegi, una sulemenită, una din alea pe care toţi le calcă în picioare. U-u-u !... Da las' că şi eu le-am dat cîte una peste bot la amîndoi !

În lumina săracă a lămpii, Alexandra Mihailovna băgă de seamă că şi Katerina Andreevna avea buzele însîngerate şi ochiul drept umflat.

— Ah, nemernicul, secătura !... Să-și permită asemenea ticăloșie, ai ?!

— Te-a dat afară ?

— Las' că vine el la mine, o să se roage să-l primesc, dar om vedea atunci care-i mai tare ! De două ori l-am iertat ; s-a tîrît la picioarele mele, mi le-a sărutat... Las' că vedem noi acum !

După un răstimp, Alexandra Mihailovna zise :

— De dumneata e bine. Nu ești legată de el. Dacă vrei, pleci și nu poate să-ți facă nimic. Serviciu ai, poți trăi și singură, n-ai nevoie să te țină el.

Katerina Andreevna izbucni în rîs :

— Să mă țină el !... Eu l-am ținut pe dînsul, din banii mei ! Pe-ai lui îi bea toți, pînă la ultimul bănuț. Să-l văd acum ce-o să se facă.

— De mine-i mai rău, urmă, descurajată, Alexandra Mihailovna ; duc o viață de iobag, trăiesc din mila soțului meu. El cîștigă puțin, și ce cîștigă bea. Cît l-am rugat să mă lase să-mi iau un serviciu ! El — nu ! Vrea să mă aibă la cheremul lui.

Katerina Andreevna se opri dinaintea mesei, uitîndu-se cu ochii scînteietori la flacăra lămpii și rîse silit și cu răutate :

— Las' că vine el, îi arăt eu ce înseamnă să mă jignească ! Ah, ticălosul !

— Azi a băut cu bărbatu-meu la „Serbia". Nu le-au ajuns bani de coniac și atunci bărbatu-meu a venit, m-a stîlcit în bătaie și mi-a luat toți banii ; n-a lăsat în casă nici o lețcaie. Și dumneata știi că-i bolnav. Ce mai poate el să cîștige ? Din ce să trăim ? De cîte ori nu i-am spus și m-am rugat să mă lase să fac și eu ceva, să lucrez și eu, oriunde-o fi, că tot o să fie mai bine, dar el — nu !

— Vino la noi la atelier, la noi se poate cîștiga bine — o rublă și jumătate pe zi. De învățat, înveți repede meseria.

— Păi, nu-ți spun că nu mă lasă ?

— Ah, ticălosul ! Katerina Andreevna ridică iar din umeri și din nou începu să umble încoace și încolo prin cameră. N-am unde dormi în astă noapte și am venit la dumneata. Pot să rămîn ?

— Mă rog, cu plăcere! Numai de nu s-ar întoarce bărbatu-meu, că iar mă ia la bătaie și n-ai să te poți odihni.

— Nu-i nimic, oi dormi eu cumva... răspunse Katerina Andreevna cu gîndul aiurea. Acum ei doi sînt acolo... În patul meu! O, nemernicul, pușlamaua, numai să dea el ochi cu mine!

La douăsprezece se întoarse de la școală Elizaveta Alexeevna, și Katerina Andreevna se duse la ea.

Alexandra Mihailovna se culcă, dar nu putu să adoarmă. Se sucea pe-o parte și pe alta, auzi bătînd ceasul unu, două, trei, patru. În jur era liniște, numai pendula din bucătărie ticăia încet, în vreme ce pe acoperiș, sîrmele de telegraf vuiau prelung și trist. Ploaia păcănea în geamuri. Andrei Ivanovici tot nu venea; Alexandra Mihailovna simțea o piatră pe inimă.

VI

Andrei Ivanovici s-a întors acasă la zece dimineață. S-a întors posomorît, potolit și gînditor. Și-a băut cafeaua fără să scoată o vorbă și numaidecît s-a culcat.

Alexandra Mihailovna a pus la fiert lapte cu orez și a mîncat și ea, laolaltă cu Zina și cu Katerina Andreevna. Pentru prînz a gătit o supă rară, cu o bucățică de carne, mai mult zgîrci.

Pe la două, isprăvindu-și somnul, Andrei Ivanovici se sculă voios și îmbunat. Alexandra Mihailovna se apucă să pună masa. Își legase ochiul vînăt cu o batistă, șchiopăta rău cu piciorul vătămat și umbla țeapănă. Andrei Ivanovici părea că nu vede nimic și sporovăia vesel cu Katerina Andreevna.

Cînd musafira se duse la bucătărie să bea apă, Andrei Ivanovici zise, strîmbînd din buze:

— Ce te tot prefaci, Sașa? Văd eu bine că nu ți-e piciorul chiar așa de beteag. Hai, vino-ncoace, prostuțo! Lasă-mă să te sărut.

— Mă prefac ? Cum să nu şchioapăt, cînd m-ai călcat în picioare ca pe-o rogojină ! îi răspunse, mînioasă, dar fără voie faţa i se lumină auzind cum o chema bărbatu-său.

— Hai, vino-ncoace ! Andrei Ivanovici o cuprinse de mijloc şi o ciupi de şold. De-acum înainte, să ştii că nu se cade să mi te pui împotrivă. Cînd îţi porunceşte bărbatul ceva, trebuie să execuţi, nu să stai la tocmeală. E de datoria ta să ţii mereu minte că bărbatul e mai presus de tine.

— Iar ai băut banii ! Din ce-o să trăim ? N-am cu ce să fac o mîncare. Azi m-am milogit la măcelărie pentru o bucăţică de carne. Şi tot ca să-ţi fie ţie bine, că despre mine...

— Lasă, Şurocika, mare lucru, banii ! Azi nu-s, mîine au să fie. Facem noi banii... Nu merită să te necăjeşti din pricina lor.

După prînz veni în vizită Ivan Karlovici Lestman, lăcătuş la uzina electrică. Era un estonian uriaş, lat în spate, cu faţa colţoasă împrejmuită de o bărbiţă bălaie ; un om tare sfios şi taciturn. Îl venera pe Andrei Ivanovici.

Seara jucară cărţi, apoi se aşezară să bea ceai. Alexandra Mihailovna se simţea bine : bărbatu-său era drăgăstos şi prevenitor cu ea, ceea ce o făcea să nu se mai simtă înjosită şi roabă. Andrei Ivanovici, care se dresese cu coniacul rămas din ziua trecută, era şi el bine dispus. Zise :

— Şurocika, du-te şi cheam-o pe Elizaveta Alexeevna. De ce să stea singură acolo ? Să vină să bea un ceai cu noi.

Atitudinea asta nouă a lui faţă de vecină era ciudată : doar vedea limpede că nevastă-sa se răzvrăteşte sub înrîurirea ei şi adesea o ura cumplit ; cu toate acestea, societatea acestei femei inteligente îi plăcea şi era foarte bucuros cînd ea le călca pragul.

Dar Elizaveta Alexeevna avea migrenă. Şedea culcată în pat, cu obrajii supţi, amărîtă, cu suferinţa scrisă pe faţă şi strîngîndu-şi tîmplele în palme. Faţa i se îngălbenise şi mai tare, fruntea îi era rece şi uscată. Alexandra Mihailovna închise încetişor uşa ; se obişnuise să ghicească dintr-o privire cînd durerile de care suferea vecina

deveneau de nesuportat și o făceau aproape să-și piardă mințile.

— Iar o doare capul! anunță ea, întorcîndu-se în cameră. De vreo trei ori pe săptămînă o doare. Care o fi pricina?

— Săraca! o compătimi Andrei Ivanovici.

Lestman clătină din cap:

— Asta, de la învățătură. Cine așa bolnav, nu-i bine învață mult. Mai întîi trebuie găsească sănătate.

— „Să găsească sănătate"... Unde găsești sănătate? obiectă Andrei Ivanovici. Așteptînd, ar trebui să nu-ți mai îmbogățești cunoștințele, să nu te cultivi. Ș-apoi, e destul să lucrezi la fabrică douăsprezece ore pe zi și sănătatea ți-o pierzi. Nu, eu am o părere foarte bună despre fetele astea. Abia se ține sufletu-n ele, pare că le suflă vîntul, dar cîte năzuinți frumoase au, cum își mai frămîntă mintea!

— Și la ce bun, dacă bolesc mereu? interveni Katerina Andreevna. La ce bun să învețe? Zău dacă pricep! Pentru minte tot n-o să fie plătită mai bine.

Andrei Ivanovici replică pe un ton didactic:

— Nu-i vorba de bani, e vorba de egalitate în drepturi. Femeia trebuie să fie egală cu bărbatul, liberă. Foarte bine! E om doar ca și el. Dar pentru asta trebuie să fie instruită, altfel bărbatul n-o să vrea niciodată s-o privească ca pe o egală. Bunăoară, la noi la atelier sînt zeci de fete, dar pot eu oare să le socot egale cu mine, de vreme ce n-au nici mîndrie, nici minte, nici rușine? Cum ar putea ele să-și apere drepturile? Pe Elizaveta Alexeevna, însă, o stimez și am s-o privesc întotdeauna ca pe un adevărat tovarăș.

În bucătărie zbîrnîi soneria. Intră Leahov, cu gambeta pe ceafă și cu bastonul în mînă. Era beat criță. Katerina Andreevna păli.

— Katka e-aici? întrebă el, fără să dea bună seară. Aha, aici erai? Hai acasă! Pe unde umbli? se stropși la ea.

Katerina Andreevna rămase locului, în picioare, strîngînd cu mîna crispată marginea mesei și uitîndu-se țintă în ochii lui Leahov.

— Vezi să nu merg cu tine! îi răspunse, înăbușindu-se. Ticălosule! Mă mai cheamă acasă după mîrșăvia de aseară!

— Îți poruncesc, pricepi?

— Slavă Domnului, nu-ți sînt soție! Nu poți să-mi poruncești! Cine ești tu? Nici nu te cunosc!... Nemernicule!

— Vii ori ba? Leahov o apucă brutal de braț, de lîngă umăr.

— Dă-mi drumul!

Andrei Ivanovici strigă amenințător:

— Ce-i neobrăzarea asta, Vaska? Dă-i drumul!

Leahov slobozi brațul femeii și-l măsură pe Andrei Ivanovici cu o privire ironică.

— Nu cumva rîvnești la ea?

— Nu-i vorba de asta; vorba e să nu faci scandal.

— Să știi, frățioare, că ea merge cu oricine, cu oricine o cheamă!... Dorești chiar așa de mult s-o ai? Na-ți-o, naiba s-o ia! Mare pricopseală... Na!...

Leahov chicoti de rîs și o îmbrînci cu putere pe Katerina Andreevna peste Andrei Ivanovici.

— Ce neobrăzare! Andrei Ivanovici, cheamă portarii! strigă Katerina Andreevna.

Andrei Ivanovici scrîșni din dinți și sări de pe scaun.

— Ai să încetezi odată scandalul?

— Și zi, nu vrei să vii acasă, ha? se răsti Leahov la Katerina Andreevna.

— Nu vreau! Și nici n-am să mai vin vreodată!

Leahov chicoti.

— Bine! Las' că te fac eu de rîsul lumii... Nici să nu te mai prind pe la mine! țipă și ochii îi ieșiră din orbite. Ce-i cu fustele alea care stau spînzurate la mine-n casă? Să nu mai văd cîrpele alea puturoase... Nu permit! Și ieși, fără să-și ia rămas bun de la nimeni.

Andrei Ivanovici se uită cu scîrbă în urma lui.

— Porcul!... Vezi să nu te îndupleci cumva! Auzi, ce nerușinat! Slavă Domnului, nu ești legată de el.

— Să mă induplec, eu? Niciodată!! Are să vină el la mine, are să-mi cadă la picioare, și o să vedeți atunci, o să vă convingeți că nu vreau să-l iert!

Lestman se uita la Katerina Andreevna cu părere de rău.

— Ia-ţi repede lucrurile de la el, că le face praf.

Katerina Andreevna îşi plesni palmele.

— Bine zici ! Dar cum să le iau ? Alexandra Mihailovna, draga mea, du-te dumneata şi adu-mi lucrurile.

— Mă tem să nu mă bată, spuse, şovăitoare, femeia.

Andrei Ivanovici se aprinse la faţă.

— Să te bată pe tine ? Fii pe pace ! Ia să îndrăznească să te atingă numai cu un deget !

Hotărîră ca Alexandra Mihailovna să meargă după lucruri, însoţită de Lestman. După o jumătate de oră le aduseră într-adevăr, dar în ce hal ! Rochiile şi albiturile erau făcute ferfeniţă, vasele numai cioburi, samovarul cu robinetul îndoit şi cu pereţii loviţi, stîlciţi.

Katerinei Andreevna i se urcă sîngele în obraji, îşi muşcă buzele şi izbucni în plîns.

VII

Mai trecură două săptămîni. Era într-o sîmbătă. Andrei Ivanovici se întoarse după sfîrşitul lucrului acasă şi-i aduse Alexandrei Mihailovna tot cîştigul. Era a doua săptămînă că-i aducea leafa întreagă, pînă la ultimul ban.

Cinară şi băură ceai. Andrei Ivanovici şedea la masă şi se uita posomorît la flacăra lămpii. Ca totdeauna cînd înceta să bea, cădea în timpul liber într-o stare de melancolie apăsătoare. Ceva nedeslușit îi răscolea sufletul, îl trăgea undeva, nu ştia unde ; viaţa i se părea atunci stupidă şi plicticoasă. Cînd îl vedeau aşa, nevastă-sa şi copila se temeau de el ; în astfel de momente se înrăia şi nu mai era de trăit din pricina lui.

Andrei Ivanovici îşi trimise nevasta să cumpere *„Peterburgski listok“* şi citi ziarul de la primul rînd pînă la ultimul anunţ. Apoi se apucă de frunzărit o culegere de cuplete *Struna de argint,* pe care o luase de la atelier. Degeaba, totul îi părea searbăd şi plictisitor...

Veni Katerina Andreevna.

Își luase o altă locuință, dar Leahov nu-i dădea pace. O aștepta la ieșirea din atelier, o pîndea în stradă și o ruga să vină să stea iar la el. Ba, o dată, beat fiind, dăduse buzna la ea în casă și ar fi omorît-o în bătaie dacă proprietarul n-ar fi chemat un portar, împreună cu care l-a dus pe Leahov la secția de poliție. Katerina Andreevna ieșea de-acasă cu spaima în suflet și mergea la atelier de fiecare dată pe alte străzi.

— Pușcăriașul ! îl ocăra ea revoltată. Ce mi-a trebuit să mă încurc cu el ? E nebun, ăsta bagă cuțitu-n om ca nimic.

Andrei Ivanovici o asculta, posac, ros de plictiseală și melancolie.

Zbîrnîi soneria. O voce de bărbat întrebă de Elizaveta Alexeevna.

Ea nu era acasă. Vizitatorul spuse că o va aștepta și trecu în odăița ei. Andrei Ivanovici mai prinse viață : îi plăceau în general cunoștințele Elizavetei Alexeevna, iar pe omul acela, i se păru că-l mai întîlnise. Ciuli urechea : vizitatorul ședea la masă și pesemne, citea o carte. Andrei Ivanovici nu-și mai găsea loc.

— De ce să stea acolo singur ? îi zise nevestei sale. Mai pune mangal în samovar și du-te de ia o juma de rom. Să-i servim un ceai.

Apoi intră în odaia vecinei. Vizitatorul îi era într-adevăr cunoscut. Era Barsukov, strungar în metal la o mare uzină dintr-o suburbie ; cam cu o jumătate de an în urmă, Andrei Ivanovici se văzuse în cîteva rînduri cu el, tot la Elizaveta Alexeevna, și stătuseră îndelung de vorbă.

— Dumneata erai, Dmitri Semionovici ! exclamă, bucuros, Andrei Ivanovici. Nu degeaba mi s-a părut cunoscut glasul... Bună seara ! Ce stai aici singur ? Poftim la noi, să bei un pahar de ceai !

— Am băut adineauri, răspunse Barsukov și urmă, surîzînd : Bine, vin ! De ce să stau singur ?

Andrei Ivanovici îl aduse în cameră, netezi, grijuliu, fața de masă, și începu vorba :

— Pe unde-ai mai umblat că nu te-am mai văzut ? Ia loc... Acuși vine nevastă-mea cu niște romuleț, să bem și noi cîte un păhărel.

Barsukov se apropie de Katerina Andreevna, se prezentă și-i scutură mîna, după care se așeză la masă.

— Dragă prietene, de ce te-ai deranjat ? Eu nu beau.

Văzu *Struna de argint* pe masă, o frunzări și, punînd-o la o parte, luă de pe scrin alte două cărți.

Andrei Ivanovici zise, stînjenit :

— Nu te mai uita la ele, sînt niște fleacuri ! Le-am luat de la atelier așa, neavînd ce face... Niște idei stupide, n-ai ce citi : critică și iar critică, mai mare hazul... Da uite că ne-a venit și amuniția !

Alexandra Mihailovna aducea romul.

Andrei Ivanovici destupă sticla, îi șterse gîtul cu un colț al feței de masă și umplu două păhărele.

— Poftim, Dmitri Semionovici !... În sănătatea dumitale !

— Mulțumesc, eu nu beau !

— Ei hai, lasă-te de astea ! Unul mic ce contează ?

— Să avem de fiecare dată aceleași discuții ? Nu beau nici unul mic. Mulțumesc.

— Ei, asta-i !... făcu, dezamăgit, Andrei Ivanovici. Atunci cum să beau singur ? Unul mic nu face rău, zău așa ! Bem doar un păhărel ! E un rom bun, din ăla de-o rublă, îți limpezește capul.

Barsukov ridică din umeri cu un surîs pe față, apoi se sculă și începu să se plimbe, nemulțumit, prin cameră.

— Ei hai, ce-i asta ? Nu-mi vine să beau singur... Katerina Andreevna, hai cu dumneata !

Femeia rîse și se uită piezîș, cu o privire cochetă, la Barsukov.

— Asta-i acum ! Mă faci să roșesc, Andrei Ivanovici !

— Păi nu bei rom simplu, îți torn în ceai.

— Nu, nu te rog !

— Stai atunci, că-ți fac un grog de zahăr ars. Tot spirtul se evaporă și rămîne numai aroma.

Andrei Ivanovici aduse deasupra ceștii musafirei o linguriță în care puse o bucățică de zahăr, stropi apoi zahărul din belșug cu rom și-i dădu foc... Flacăra albastră cuprinse sfîrîind bucățica de zahăr.

— Ia gustă acum ! zise, radios, Andrei Ivanovici. Cea mai veritabilă băutură de cucoane... Sănătate !

Lovi păhărelul său de marginea ceştii, îl dădu pe gît şi plescăi din limbă.

— Nu, Dmitri Semionovici, dă-mi voie să-ţi spun deschis că în privinţa asta nu sînt de acord cu părerea dumitale. Ce poate să strice dacă bei uneori ? Nu sîntem copii şi nu ne putem lipsi de băutură.

Barsukov stătea lîngă sobă, cu mîinile la spate.

— De ce ? întrebă el cu o voce stăpînită.

— De ce ? Pentru că aşa e viaţa ! Andrei Ivanovici răsuflă adînc, îşi rezemă capul pe braţele încrucişate şi se întunecă la faţă. Dumneata ce crezi, de ce beau oamenii ? Pentru că ar fi nişte desfrînaţi ? Asta pot s-o creadă numai cei din aristocraţie, din clasele înalte. Oamenii beau de necăjiţi ce sînt... din pricina gîndurilor... Munceşte omul o săptămînă şi pe urmă stă şi se tot gîndeşte ; ar vrea să dezghioace fiecare problemă şi să-i găsească miezul — ce ? cum ? de ce?... Unde să se ascundă de gîndurile astea ? Însă, dacă bei un păhărel, două, îndată îţi simţi inima uşoară.

— Dar de ce să te ascunzi de gînduri ? Dimpotrivă, n-ar strica să pătrunzi miezul fenomenelor, să le înţelegi cît mai bine ; de ce să fie acest lucru un privilegiu al intelectualilor ? Înecîndu-ţi gîndurile în vin, nu ajungi departe.

— Nu zic ba ! se grăbi să-l aprobe Andrei Ivanovici. Aşa spun şi eu întotdeauna, spun că trebuie să năzuim spre lumină, spre cunoaştere, spre... cum să-i zic ? spre luminarea propriei raţiuni. Dar de băut nu strică, fireşte numai din cînd în cînd, aşa, ca să alungi plictiseala ! Atunci cînd prea te roade la inimă ! Atî-ît !... Dar aşa cum face prostimea la noi, şi îndeosebi muncitorii din fabrici, pe toate drumurile, nici vorbă, îi condamn şi eu cu toată asprimea : se îmbată în aşa hal, că în loc de feţe de oameni vezi peste tot rituri de porci, ca binecunoscutele tipuri ale lui Gogol, ca revizorii aceia ai lui... De ce fac asta ? Mai mare ruşinea ! Curată Asie ! Pentru obiceiul ăsta, eu unul sînt tare supărat pe rus.

— În ziua de azi, replică Barsukov după un răstimp, pe drumurile ruseşti, merg unii oameni la cîrciumă, dar alţii la şcoală. Asia noastră poate că se micşorează din ce în ce — an după an.

Andrei Ivanovici dădu din mînă a lehamite.

— Ei aş! Avem atîta Asie, că ne-ajunge pentru o mie de ani! Iartă-mi vorba, dar am o părere tare proastă despre rus: e mitocan, sălbatic! Lui, dă-i o sticlă de votcă şi altceva nu-i mai trebuie. La altceva nici nu se mai gîndeşte.

Barsukov îşi arcui sprîncenele a mirare.

— Aşa crezi? Văd că nu prea cunoşti realitatea. Dacă te-ai uita mai bine în jur, poate că ai vedea şi altceva. Peste tot se înfiripă altă viaţă, peste tot oamenii încep să se trezească; fiecare vrea să trăiască după judecata lui, vrea să înţeleagă, şi mai ales tineretul. Ni s-a făcut lehamite de apă stătută. Adevărat, bătrînii socot că orice înnoire e de prisos, dar tinerii au cu totul alte convingeri.

Andrei Ivanovici clătină sceptic din cap.

— Nu, nu sînt de acord! Nu zic ba: mecanicii, zeţarii, amploiaţii, legătorii — îi dăm deoparte. Ăştia sînt oameni, aş putea zice, minunaţi, culţi, cu multe cunoştinţe. Ori, bunăoară, dumneata sau Elizaveta Alexeevna. Mă gîndeam la gloată, la muncitorimea din fabrici, la ţărani. Ăştia-s adevăraţi sălbatici! Înapoiaţi, beţivi!

Barsukov asculta, răsucindu-şi cîte un fir din bărbiţă şi rîzînd încetişor.

— Păi, dumneata poate nu cauţi acolo unde trebuie? stărui el cu ironie în glas. Desigur, dacă te uiţi prin birturi, n-ai ce găsi, ori prin cîrciumi... Dar ia caută în altă parte, du-te bunăoară la o şcoală, seara, la cursuri. Ai vedea ceva instructiv... „Sălbatici", „înapoiaţi"! repetă el, ridicînd tonul cu violenţă şi încetînd să mai rîdă. După ce a muncit douăsprezece ore la uzină, omul iese de acolo frînt de-i trosneşte capul, şi dă fuga la cursuri, uneori fără a mai apuca să îmbuce ceva. Asta-i sălbăticie? Vine acasă în puterea nopţii şi dis-de-dimineaţă trebuie să se scoale şi să meargă la lucru. E un sălbatic? Din sălbăticie se abonează el, cu ultimul lui ban, la ziar?

Barsukov păşi greoi prin cameră.

— De-aia, vezi, se răzvrătesc la noi bătrînii împotriva sălbăticiei, urmă el batjocoritor. Sînt tare nemulţumiţi că nu mai respectă nimeni ideile lor „luminate"! Vezi pe cîte-un moşneag din ăştia dînd sfaturi: cică la noi, la Torjok, era o fată şi au intrat dracii în ea; au dus-o la

nu știu care babă sfîntă, au ținut-o acolo un an și s-a făcut bine ; pe urmă, cînd s-a văzut iar slobodă, a mîncat plăcintă într-o zi de post și iar au intrat dracii în ea... Altul, un tînăr, rîde și întreabă : „Care va să zică plăcinta era umplută cu draci ?"... Ăl bătrîn zice cînd tună că se plimbă în cer prorocul Ilie, dar cel tînăr îi răspunde : „Care proroc Ilie ? Asta-i electricitate !"... Auzi, sălbăticie ! Electricitate, ai ? I s-a năzărit să meargă la nu știu ce cursuri, să învețe despre electricitate, despre tot felul de oxigenuri ! Curată Asie !

— Ce se predă la cursurile voastre ? întrebă, vădit interesat, Andrei Ivanovici.

— Diferite materii, răspunse cam în silă Barsukov. Chimia, fizica, limba rusă... algebra, geometria...

Barsukov se așeză la masă și începu să soarbă alene din paharul cu ceai.

— Sînt materii folositoare, zise Andrei Ivanovici cu tonul unui cunoscător.

— Sînt necesare... Știi ceva, hai o dată și dumneata ! îi propuse Barsukov, înviorîndu-se. Merită să vezi. Eu am absolvit cursurile, dar cîteodată tot mă mai duc. Dumneata știi prea puțin, de-aia vorbești așa. Să vezi ce băieți deschiși la minte sînt acolo ! Harnici și însetați de cunoștințe ! Vor să știe totul, de la *a* la *zed* ! Unul din ăștia, oriunde l-ai arunca, nu prinde rugină... Și de unde ia atîta putere ? Ziua e la lucru, seara la cursuri, și nici cînd vine acasă nu știe ce-i odihna : îndată pune mîna pe carte și uneori stă și citește toată noaptea... Ehe, nenișorule, aicea nu-i ca la intelectuali : se duce băiețașul la liceu, pe urmă la universitate, fără nici o bătaie de cap, că are tăticul grijă de toate. „Vanecika, scumpule, numai să înveți, te rog !" Îl poartă așa prin toate științele și cînd sfîrșește, postul e pregătit : poftim și-o leafă !...

— Ei, drace ! Zău, c-ar trebui să merg și eu să văd ! se însufleți Andrei Ivanovici.

— Vei vedea multe lucruri instructive. Dar bătrînii tot chiorîș se uită ! reluă, zîmbind, Barsukov. „Auzi, învățați, cursanți ! zic ei. Ce, v-ați făcut studenți ? Toate astea sînt de prisos ; dacă știi să citești și să scrii, ajunge !" Să-i lămurești de ce are nevoie omul de cunoștințe ? N-au să înțeleagă. Totuși, bagă și ei de seamă că în

ziua de azi a ajuns mai la preț în uzine muncitorul tînăr, decît cel care lucrează de douăzeci de ani ; bunăoară la noi, la construcții de mașini, unul bătrîn își poate face treaba numai așa „cum a apucat" ; cînd e nevoie de socotit a doua mie parte dintr-un țol, în plus sau în minus, se poticnește ! Dar pentru unul tînăr asta-i un fleac.

Barsukov se înviorase. Mai vorbi mult. Andrei Ivanovici îl asculta răscolit de simțăminte felurite : era și mîndru, și bucuros, era și trist ; undeva, unde nu se afla el, exista deci o viață nouă, nevăzută, serioasă, o viață de muncă neobosită, care nu fugea de îndoieli și de probleme și nu le îneca în damful beției, ci le înfrunta și stăruia să le rezolve. Și cu cît îl asculta mai mult pe Barsukov, cu atît se făcea mai multă lumină înaintea lui, cu atît îi creștea încrederea în oameni și în viitor. Vedea bine că viața e plină de vigoare și de forță, că viitorul se arată măreț și luminos.

— Da, în ziua de azi, oamenii încep să se gîndească la multe, urmă Barsukov. Nimeni nu mai vrea să fie dus de mînă. Toți vor să înțeleagă cu mintea lor condițiile vieții pe care o duc, sensul ei...

Făcu cîțiva pași prin cameră și se opri lîngă sobă, pe gînduri.

— Anțărț, la noi la cursuri ne-a ținut prelegeri despre literatura rusă unul Serghei Alexandrovici. Între altele, ne-a explicat ce deosebire este între literatura științifică și beletristrică ? Să zicem că iei o temă anumită, bunăoară, locuința muncitorului ; literatura științifică o să-ți arate cîți metri cubi de aer are, procentul de copii care mor, cît rachiu bea muncitorul într-un an... Iar literatura artistică îți descrie același lucru dar pe plan sentimental. Adică... muncitorul e pe moarte, copiii stau flămînzi, nevasta plînge, în jur e murdărie, igrasie, frig... Și muncitorul se întreabă pentru ce a muncit de s-a spetit toată viața, pentru ce a trăit ? Barsukov își încruntă sprîncenele. A trăit, dar n-a văzut viața, a văzut numai umbra ei prin fumul fabricii... Și atunci, care a fost țelul existenței lui ?

Andrei Ivanovici se ridică brusc și începu să umble prin cameră încolo și încoace.

— Zău că mă înscriu şi eu la cursurile voastre ! Să mă fac mai bine un pic şi mă înscriu !

Cu doi ani în urmă, Andrei Ivanovici mai făcuse o experienţă : s-a înscris la o şcoală, dar după ce a frecventat-o două duminici, şi-a pierdut interesul ; acolo nu era nimic „sentimental", trebuia să muncească şi încă din greu, iar pe el nu-l trăgea inima la aşa ceva ; afară de asta îl durea că şade în bancă întocmai ca un şcolar, că în jurul lui era „gloată" : Andrei Ivanovici, ca toţi meseriaşii cu profesii mai alese, privea „gloata" de sus. Acum însă totul i se păru foarte atrăgător.

— Toate astea sînt exact pe calapodul meu !... Crede-mă, stau adesea şi mă gîndesc aşa, la viaţă... Ce scop are ?... Pentru ce trăim ?...

Andrei Ivanovici era puţin băut şi îi venise chef nu să asculte, ci să vorbească el. Dînd pe gît un păhărel după altul, începu să peroreze despre lumina cunoaşterii, despre sfinţenia muncii, despre buna şi larga prietenie.

Katerina Andreevna băuse şi ea trei ceşti de ceai cu grog. Ochii îi luceau, obrajii i se îmbujoraseră. Se dădu mai aproape de Barsukov şi-l tot apuca de cot. Uitîndu-se cu o privire galeşă în ochii lui, îl întrebă :

— Dumneata ai citit *Makarka ucigaşul* ? Interesantă carte, nu ?

Pendula bătu de zece ori, Elizaveta Alexeevna nu se întorsese încă. Barsukov se pregăti de plecare. Andrei Ivanovici, cum era cu chef, se apucă să-l sărute şi să-i strîngă mîinile.

— Mai treci pe la noi, Dmitri Semionovici ! Sînt tare bucuros să te văd !... Dragă prietene ! Ştii ceva, am aici în piept nişte întrebări, cum le zice (Andrei Ivanovici îşi petrecu degetele pe dinaintea jiletcii)... vitale... S-au strîns atîtea aici de-a lungul vieţii şi aş vrea să-i împărtăşesc cuiva părerile mele... Da, încă ceva ! Te-aş ruga, poate ai la dumneata ceva bun de citit ? În ultima vreme, n-am avut cînd să fac şi eu rost de-o carte.

— Dacă vrei, i-am adus Elizavetei Alexeevna *Sistemul economic al lui Karl Marx* de Gross. E o broşură folositoare. I-o dai după ce-o citeşti.

Barsukov plecă. Katerina Andreevna trebuia şi ea să plece acasă, dar nu voia să meargă singură, de teamă

să nu se întîlnească pe drum cu Leahov. Alexandra Mihailovna se oferi s-o însoțească ; ieșiră împreună.

Andrei Ivanovici umbla repede încolo și încoace prin cameră. Simțea un aflux de energie și de vigoare, așa cum nu mai simțise de mult. Era dornic să învețe, să cugete, era însetat de cunoștințe vaste și majore. Se așeză la masă și începu să citească broșura. Capul i se învîrtea, literele îi săreau pe dinaintea ochilor, dar citi cu osîrdie pagină după pagină.

Alexandra Mihailovna o conduse pe Katerina Andreevna pînă la poarta casei în care sta și vru să-și ia rămas bun.

— De ce te grăbești, Alexandra Mihailovna ? Intră la mine măcar pentru un sfert de oră ! Să vezi cum stau. Dumneata încă n-ai fost la mine.

Străbătură curtea spre un foișor de bîrne și porniră să urce scara înaltă de lemn. Era întuneric și mirosea a pisici. Pe palier se loviră piept în piept cu proprietăreasa.

— Dumneata ești, Katerina Andreevna ? Intră repede, că de-un ceas te-așteaptă logodnicul. Am pus samovarul.

Proprietăreasa coborî. Alexandra Mihailovna se opri și întrebă, speriată :

— Leahov ?

— N-nu, răspunse, fîstîcită, Katerina Andreevna. Un copist de la administrația unui spital. Elizarov.

— Copist ?

— Da... Mi-a propus să trăim împreună vreo trei luni și după asta, dacă mă port cum se cuvine, o să mă ia de nevastă.

— Cam prea ușor faci dumneata încercarea asta ! Alexandra Mihailovna își mușcă buzele, ca să nu izbucnească în rîs.

Katerina Andreevna își ațintise, visătoare, ochii ei mari pe geamul spălăcit al scării.

— Leahov trăia cu mine așa, pe cînd ăsta promite să mă ia de nevastă. Atunci am să pot lăsa lucrul, să am copii, să am gospodăria mea... Hai să ți-l prezint. E om bun !

Intrară în cameră. La masă ședea un bărbat cu mustăcioară neagră, cu bărbia dublă și cu niște ochi negri, rotunzi ca doi nasturi. Stătea nefiresc de țeapăn, de parcă

ar fi înghițit un băț. Pe masă se afla o sticlă de porto, niște struguri și un carton cu prăjituri. Pe pat era aruncată o ghitară.

Katerina Andreevna se apropie repede de el și vorbi, voioasă :

— Tu erai, Vanea !... Bună seara ! Să fi știut că vii !... Alexandra Mihailovna, îți prezint pe logodnicul meu. Dumneaei e o bună prietenă, Alexandra Mihailovna Kolosova.

Elizarov îi făcu o reverență galantă, cu o mutră solemnă, și-i strînse scurt mîna.

— Luați loc ! urmă gazda. Uite că și samovarul e gata... A fost cuminte băiatul că n-a băut ceai fără mine !

Îi aruncă lui Elizarov o privire galeșă. Elizarov își răsuci vîrful ascuțit al mustății din dreapta, prinzîndu-l între degetul mare și cel mic.

— Nu îndrăznesc niciodată singur, fără stăpîna casei ! Se întoarse apoi către Alexandra Mihailovna : Urîtă vreme !

— Da, e frig.

— Frig ! Nici nu plouă, nici nu ninge. Vorba ceea, o vreme nesuferită... Nu luați struguri ? Vă rog ! Katiușa, tu ?

Alexandra Mihailovna rămase vreo jumătate de oră. Katerina Alexeevna trăncănea, rîdea tare și nu-și mai desprindea ochii scînteietori și plini de ademeniri de ai lui Elizarov. Acesta rîdea cu gravitate, își răsucea mustățile și rostea amabilități.

Alexandra Mihailovna plecă pe la unsprezece. Elizarov rămase la Katerina Andreevna.

VIII

În prima săptămînă din postul mare, joi, era onomastica lui Andrei Ivanovici. Kolosov avea de gînd s-o sărbătorească fastuos, ca întotdeauna. Alexandra Mihailovna plîngea și-l implora să fie de rîndul acesta mai strîns la pungă ; bărbatu-său se apucă să-i demonstreze

că se cumpăra, de fapt, strictul necesar, dar, pierzîndu-şi răbdarea, o acoperi de ocări şi-i porunci să nu mai stea la discuţie şi să meargă să tîrguiască tot ce trebuie.

Pe la opt seara, începură să sosească musafirii. Au venit patru colegi de la atelier, apoi Lestman, Arsentiev, un vînzător, cîteva femei măritate şi nişte modiste. A venit şi Katerina Andreevna.

— E adevărat că te-ai împăcat cu Leahov ? o întrebă Andrei Ivanovici. Aşa mi-a spus ieri, la atelier.

— Aş ! Nu ştiu unde să mă mai ascund de el !... Ieri m-a pîndit lîngă podul Mîtnin şi nu mă lăsa să trec : „Spune-mi că mă ierţi !" se ruga. Ce era să fac ? Cînd ţipă cineva la mine, pot să-l bruftuiesc şi eu, dar cînd mă roagă, ce să răspund ? A zis că vine seara la mine să-şi ceară iertare. Seara, eu am plecat la o prietenă şi am rămas peste noapte la ea... Tremur cînd mă gîndesc ce-o să se întîmple cînd îl voi întîlni iar. Mă omoară, zău !

Petrecerea era în toi. Fusese adus al treilea samovar. Pe masă apăreau mereu alte şi alte sticle de bere. Unul din colegii lui Andrei Ivanovici, Henriksen, calfă, care era un bun ghitarist, fu rugat să se ducă acasă şi să-şi aducă ghitara. După ce o aduse, începură toţi să danseze cadrilul.

Ca sală de dans le slujea bucătăria. Henriksen, masiv, şedea, gîfîind, pe patul proprietăresei, sorbea în răstimpuri o gură de bere şi cînta un cadril pe motive din *Frumoasa Elena*. Andrei Ivanovici conducea. La timpul său fusese mare crai, şi acum se simţea în formă.

Dînd graţios din mîini, înainta cu paşi mărunţi alături de partenera sa.

— *Silvuple* ! [1] comanda el. *Turne* ! [2]... La care toţi făceau un lanţ şi se roteau cu doamnele lor de vreo zece ori. *Comanse* ! [3] striga Andrei Ivanovici.

Fiecare dansa fără să ţină seama de comenzile lui Andrei Ivanovici ; de altfel, nici el singur nu le înţelegea. Dar tuturor le făcea plăcere să danseze îndemnaţi

[1] *S'il vous plaît* = vă rog !
[2] *Tournez* = Învîrtiţi-vă !
[3] *Commencez* = Începeţi !

de exclamații franțuzești. Rîsetele femeilor nu mai conteneau, picioarele hîrșîiau într-una pe podea.

După cadril trecură la polcă. Katerina Andreevna era regina balului. Zveltă și grațioasă, cu ochii sticlind de animație și de vinul de porto, era fermecătoare; dansatorii nu-și mai țineau rîndul la invitație: din pricina astmei, Andrei Ivanovici nu dansa polca. Făcea curte doamnelor, le trata cu porto, iar cînd plecau să danseze, urmărea cu un zîmbet ascuns pe Elizaveta Alexeevna. Aceasta dansa mereu, și lui Andrei Ivanovici îi făcea plăcere să vadă răsărind din mulțimea capetelor fața ei palidă, ca întotdeauna gravă și severă, cu sprîncenele împreunate la rădăcina nasului.

Polca se sfîrși. Dansatorii, transpirați, își făceau vînt cu batistele, apoi trecură să bea și să mănînce în camera Kolosovilor. Deodată, apăru în ușă Leahov.

Fu un moment de zăpăceală generală. Cei mai mulți știau de cele întîmplate între el și Katerina Andreevna. Palid și trist, Leahov se apropie de Andrei Ivanovici și-l felicită cu prilejul zilei onomastice. Apoi se așeză tăcut într-un colț, parcă fără a o lua în seamă pe Katerina Andreevna.

Aceasta era lividă și tremura ca frunza. Strînse din umeri și zise către Alexandra Mihailovna:

— Cum suflă de la geam! Dă-mi, te rog, un șal; mi-e frig!

Puțin cîte puțin, jena se risipi.

Conversația se învioră iarăși, presărată cu rîsete și glume. Oaspeții beau, ciocnind paharele. Semîkin, un vînzător tînăr de la un magazin de manufactură, cu o cravată roșie ca focul, implora zadarnic pe surorile Vereev, două modiste, să bea măcar un păhărel de bere. Fetele rîdeau și-l refuzau. Semîkin își golea mereu paharul și revenea cu rugămințile lui. Leahov ședea în colț, după scrin, și bea tăcut pahar după pahar.

Alexandra Mihailovna le rugă pe surorile Vereev să cînte ceva. Roșind, ele protestau, dînd din mîini:

— Vai, Alexandra Mihailovna, pentru nimic în lume!

Începură să le roage și alții. Surorile stăruiră o vreme în refuzul lor, dar pînă la urmă se înduplecară. Așezate una lîngă alta, își dreseră glasurile.

— Nu curățați mai întîi gîtișorul ? le îmbie Semîkin, așezîndu-se lîngă ele, și le întinse cîte un pahar cu bere.

Surorile pufniră de rîs, apoi luară o înfățișare gravă, schimbară o privire și începură să cînte un cîntec țigănesc. Aveau voci slabe, dar plăcute. Cîntau la unison :

Of, cîntecele țigănești
Minciuna nu și-o dau pe față.
Pahar după pahar cinsteşti,
Și-n capul tău se lasă ceață...

— Ceață ! zise cu o voce de bas Semîkin.

Cea mai mică dintre surori replică :

— Ceață, desigur ! Cînd bei, ți se adună ceață în cap.

— Ce, nu-i așa ? întrebă cea mai mare.

— Întocmai. Ia, luați un păhărel de ceață ! Și Semîkin le întinse paharul cu bere. Surorile se porniră iarăși pe rîs.

În cameră era prea cald și aerul devenise înăbușitor. Alexandra Mihailovna deschise oberlihtul. Perdeluța de muselină se clătină. Pe geam pătrunse o boare de aer jilav.

După o romanță veselă, cele două surori cîntară cîteva cîntece triste. Cu capetele amețite de bere, convivii se simțeau înduioșați ; în suflete li se cuibărea o tihnă adîncă.

Îți amintești, iubito, de-altădată,
De salcia pletoasă din zăvoi ?
Pica argint pe unda-nvolburată,
Și-acolo stam ades pe mal noi doi.
Acolo, stînd sub luna-nvăpăiată,
Noi ne-am jurat să ne iubim mereu...
Îți amintești cum ne-ntîlneam odată ?
Ce greu se uită astea, o, ce greu !

Toți ascultau, îngînduraţi... Prin oberliht străbătea o umezeală mucedă, în camera neîncăpătoare mirosea a bere și a tutun, fețele tuturor erau palide, istovite de munca

îndelungată și nesănătoasă, în vreme ce cîntecul vorbea despre o viață luminoasă și despre o iubire curată în sînul naturii.

Cînta-n tării voioasă ciocîrlia,
Eu te țineam cu brațul de mijloc...

Deodată, toate privirile se întoarseră spre colțul de după scrin. Cîntecul conteni. Cu capul în mîini și cu degetele înfipte în păr, Leahov plîngea aplecat deasupra mesei. Plîngea amarnic ; hohotele neîntrerupte făceau să i se zguduie umerii mușchiuloși.

— Vasili Vasilievici, ce-i cu dumneata ? Liniștește-te ! se alarmă Alexandra Mihailovna. Bea puțină apă rece !

Dădu fuga la bucătărie și aduse apă de la robinet.

Leahov păși în mijlocul camerei, galben la față, cu părul vîlvoi și cu ochii umflați.

— Andrei, de ce m-ai lăsat să intru ? Oare am eu ce căuta aici ?... La voi e bine și frumos, aveți conștiința împăcată, puteți să cîntați și să rîdeți... Pe cînd eu... cînd mă văd ce ticălos sînt... ce nemernic...

Hohotele de plîns nu-l lăsară să-și sfîrșească vorba. Își luă iar capul în mîini și se sprijini de scrin. Își smulse cravata și se descheie la piept, ca să răsufle în voie.

Andrei Ivanovici îi puse mîna pe umăr și-i vorbi de-aproape cu o voce îndurerată :

— Dar bine, Vasia, ce-i asta ? Potolește-te !

— Femeile, femeile ! scînci Leahov printre sughițurile de plîns. Abia acum înțeleg cît bine avem de la ele și cît de crunt le jignim noi...

Și deodată se prăbuși la picioarele Katerinei Andreevna.

— Vai !! țipă ea isteric și sări în lături.

— Katia ! Iartă-mă ! Am fost un ticălos, un nemernic... Dar nu pot trăi fără tine... Dacă nu mă ierți, mă spînzur ori mă arunc în Neva... Katecika !

Cu părul răvășit, cu gulerul cămășii sfîșiat, se tîra plîngînd în fața femeii, sărutîndu-i poalele fustei. Tulburată, Katerina Andreevna se feri la o parte, îndreptîndu-și cutele rochiei cu mișcări stîngace.

— Am fost pentru tine, Katia, mai rău ca un tîlhar, o canalie... Spune-mi, ce să fac ca să mă ierți. Poruncește, fac tot ce vrei. Calcă-mă-n picioare, scuipă-mă... Numai iartă-mă, Katia !

Andrei Ivanovici stătea palid și posomorît, rezemat cu spatele în scrin. Alexandra Mihailovna și cea mai mică dintre surorile Vereev lăcrimau. Cînd nimeni nu se aștepta, Katerina Andreevna, cu ochii învăpăiați, îl cuprinse pe Leahov de gît și-l sărută cu foc.

Leahov sări în picioare, o îmbrățișă strîns și o acoperi de sărutări. În jur se produse mișcare, oamenii prinseră glas.

— Ei, slavă Domnului ! zise, zîmbind ușurată și ștergîndu-și pe furiș lacrimile, Alexandra Mihailovna. De mult trebuia !...

Andrei Ivanovici adăugă :

— Ei drăcie, se cuvine să bem la împăcare ! Toată lumea să bea coniac, nimeni nu scapă !... Ekaterina Andreevna, păhărelul dumitale !

Aceasta, cu fața îmbujorată și luminată de fericire, își întinse păhărelul.

Toți se îmbulziră să ciocnească cu ea și cu Leahov. Pentru moment, ei doi deveniseră personajele principale ale seratei, ca mirii la o nuntă.

Apoi reîncepu dansul. Katerina Andreevna era iarăși regina balului. Toți se îmbulzeau s-o invite, și mai mult ca toți — Leahov. Frumoasă fusese întotdeauna, dar acum, beată de fericire, părea o zînă. După un vals, Leahov îi trase o căzăcească. Pe urmă trecură în cameră și încercară să cînte toți în cor, dar cîntară halandala. Oaspeții cerură să cînte tot surorile Vereev.

Leahov dădea pe gît pahar după pahar, păhărel după păhărel ; de obicei bea așa, într-un ritm rapid. Chipul i se făcea tot mai palid, ochii îi sticleau tare. De cîteva ori o învălui pe Katerina Andreevna cu o privire vicleană. Cele două surori sfîrșiseră de cîntat *Arde focul meu în ceață*, cînd Leahov își săltă deodată capul și glăsui răspicat :

— Katka, tu mi-ai furat inelul, cel de două ruble juma... Fă bine și dă-mi-l înapoi !

Alexandra Mihailovna izbucni în rîs și se repezi la el.

— Vasili Vasilievici, ce vorbeşti ? Iaca na ! Ai uitat că *v-aţi împăcat ? V-aţi împăcat* omule, adu-ţi aminte !

— Mi-ai şterpelit inelul cînd ai plecat de la mine. Dă-mi-l înapoi ! repetă grosolan Leahov.

Katerina Andreevna se roşi pînă la urechi.

— Ce-i asta ? Ce te-a apucat ?

— Să-ţi fie ruşine să-i vorbeşti aşa, Vasili Vasilievici ! îl mustră Alexandra Mihailovna.

— Nu, nu mi-e ruşine ! Dumneata n-o cunoşti. Cînd am luat-o, era însărcinată.

— Ascultă, Vaska, lucrurile astea, pe noi nu ne privesc ! se răsti la el Andrei Ivanovici.

— Ar trebui să-mi fie recunoscătoare pînă la mormînt, pentru că am luat-o şi i-am acoperit păcatul.

— Cum l-ai acoperit, mă rog ? Ai luat-o de nevastă ? întrebă Alexandra Mihailovna.

— Am declarat că e al meu copilul.

— Şi asta se cheamă că „l-ai acoperit" ! Dar tot la leagăn l-aţi dat.

Leahov arunca spre Katerina priviri pline de dispreţ şi ură.

— A avut atîţia bărbaţi ca mine cîte degete am eu la mîini. Păi ce mi-i ea, ce mi-i una de pe stradă ? Care o cheamă, se şi duce să înnopteze la el. De Crăciun, cînd stăteam în Zverinski...

Şi se apucă să dea cu nerușinare în vileag toate dedesubturile vieţii lor comune. Surprinsă şi înlemnită de indignare, Katerina îşi ascunsese obrazul în şal.

Elizaveta Alexeevna sări de pe locul ei.

— Alexandra Mihailovna, cum îi permiţi ?

— Vasili Vasilievici, dacă nu încetezi, te poftesc să pleci ! zise, pălind, Alexandra Mihailovna.

— Fiu-fiu-fiu ! Leahov şuieră şi se uită la amîndouă cu o privire ironică. Auzi, cum îl goneşte nevastă-ta pe prietenul tău ?

— Şi foarte bine face ! Ce-i nerușinarea asta ? Să-ţi ceri imediat scuze, dacă vrei să mai rămîi aici !

— Care va să zică ţii cu nevasta şi eşti împotriva prietenului ?... Ei ar trebui să-i dai una peste bot, pentru că îndrăzneşte să alunge un musafir.

Andrei Ivanovici ţipă :

— Marş afară !

— Nu plec ! răspunse Leahov şi, aşezîndu-se mai bine în scaun, izbucni într-un hohot de rîs.

— N-ai de loc ruşine, Leahov ?! îl dojeni Alexandra Mihailovna.

— Nu, n-am ruşine ! se lăudă acesta.

— *Kurat !* (Ei, drăcie !) Ai să ieşi ! strigă ca turbat Lestman şi se ridică, mare şi voinic cum era, strîngînd pumnii, cuprins de o ameţeală grea şi cruntă. Ceilalţi bărbaţi se ridicară şi ei în picioare.

Leahov făcu ochii roată, rîse şi se sculă de pe scaun.

— La ce naiba mai stau eu aici ? Aţi adus toate tîrfele, nu văd nici o femeie cinstită !... Nişte lepădături, nişte stîrpituri ! Ei, fir-aţi voi să fiţi cu toţii !

Şi ieşi, clătinîndu-se.

IX

A doua zi, Andrei Ivanovici veni la atelier posomorît şi furios : se desmeticise după beţia din ajun, dar îşi simţea capul greu, îi venea greaţă şi astma îl necăjea mai rău ca oricînd. Îşi scoase lucrul din dulăpior şi se puse pe treabă.

Atelierul de legătorie al lui Semidalov, unde lucra Andrei Ivanovici, era o întreprindere însemnată, cu o bună reputaţie şi cu dever mare ; folosea nu mai puţin de şaisprezece lucrători calificaţi. Semidalov îşi conducea întreprinderea cu iscusinţă, ştia cum să învîrtească treburile şi primea întotdeauna o mulţime de comenzi mari. Faţă de lucrătorii calificaţi se arăta prietenos, se interesa de viaţa lor particulară şi în general căuta să se apropie de ei, ceea ce, însă, nu prea izbutea ; oamenii nu-l aveau la inimă.

Andrei Ivanovici răzuia alene cu racleta scoarţele unei psaltiri *in quarto*, pusă la presă. De sub racletă se ridica un nouraş de praf fin de hîrtie care îl gîdila în nas şi în gît. Andrei Ivanovici căuta să se stăpînească, dar, pînă la urmă, îi izbucnea din piept o tuse grea ; tuşea mult, icnind

și scuipînd, după care se apuca iar de răzuit. Alături de el, scundul Kartavțov, aplecat deasupra lucrului, fixa cu ciocanul falțurile pe cotorul unui tom voluminos : *Divina comedie*. În atelierul lung și cu tavanul jos aerul era înăbușitor și stăruia un zgomot necontenit. Într-un colț păcănea uniform motorul cu gaze, sub tavan se învîrteau roțile, curelele de transmisie îngînau cîntecul lor trist ; în spatele lui Andrei Ivanovici, mașina de tăiat șuiera, retezînd teancuri groase de cărți ; mai departe în dreptul preselor de aurit, doi băieți manevrau manetele, făcîndu-le să țăcăne. Podeaua era plină de șraifuri de hîrtie. Mirosea a clei și a gaze.

Hanriksen, cu un vraf de cărți sub braț, trecu încet spre locul său, puse cărțile pe banc și se așeză, sprijinindu-și grijuliu capul cu mîna. Fața lui plină, proaspăt rasă, cu mustăți tăiate scurt, era palidă și boțită, părul zburlit. Rămase așa, încremenit locului și îngîndurat. Andrei Ivanovici îi făcu un semn din cap, apoi își dădu un bobîrnac peste gît și-l privi întrebător. Henriksen se încruntă și desfăcu brațele, mînios : nu se dresese și nici n-avea cu ce se drege. Andrei Ivanovici nu avea nici el para chioară. Henriksen își mută capul pe cealaltă mînă, și încremeni iar.

În stînga lui Andrei Ivanovici, la o masă lungă, doi lucrători, Ermolaev și Novikov, lipeau cu șraifuri o hartă mare a Rusiei, alcătuită din nouă bucăți. Cînd fu gata, o examinară. Novikov, cel mai tînăr, stătea cu bărbia în palmă și tot făcea cu ochiul, spunînd ceva, în vreme ce Ermolaev rîdea de se prăpădea, aprobîndu-l cu o voce groasă de bas.

Andrei Ivanovici puse de-o parte racleta, își întinse mădularele și, vîrîndu-și mîinile în buzunare, se apropie de masa celor doi.

— Ce faceți aici ? întrebă posac.

Novikov se dădu în lături cu respect.

— Îi căinam și noi, Andrei Ivanovici, pe călători ! Și arătă harta cu un gest comic, dar prefăcîndu-se și mîhnit. S-au pierdut niște orășele și de-aia ne necăjim ; cînd o cumpăra un călător harta asta, s-ar putea să nu găsească orașul unde merge. Ce-i de făcut ?

— Așa au fost imprimate foile la litografie, unele în lung, altele în lat, lămuri Ermolaev. Ăia de-acolo nu stau s-aleagă și de-aia foile ude nu-s egale... Orașul Luga ? Jos cu el ! Cine nu-l știe ? Îl găsești și fără hartă !... Kazan ? A dispărut !... Ce mai hartă, ha-ha-ha !

Andrei Ivanovici cercetă tăcut lucrarea și zise printre dinți :

— Cît a cotat-o patronul ?

— Treisprezece copeici. El cică ia douăzeci de bucată.

— Douăzeci ? Minte ! hotărî Andrei Ivanovici.

Ermolaev își încetă rîsul și replică blajin :

— Ei, minte ! De ce să mintă ? O copeică cleiul, trei copeici percalul, trei copeici cîștig curat ; comanda îl costă treisprezece. Cît să mai ceară ? I-o fi de-ajuns și-atîta !

— Hm ! De-ajuns lui Dracudalov al nostru ?... Nu știu zău ! se porni să rîdă Novikov și întoarse capul spre Andrei Ivanovici, vrînd să vadă dacă-i aprobă replica.

Henriksen se apropie și el, zăbovi puțin, uitîndu-se la cei doi cu o privire absentă, somnoroasă, apoi se duse la Kartavțov care lucra cu rîvnă.

— Ascultă, îmi dai douăzeci de copeici pînă sîmbătă ?

Kartavțov puse fîstîcit ciocanul de-o parte și se apucă să se scotocească prin buzunare.

— N-am, Henrik Feodorovici !

Andrei Ivanovici îl urmărea pe Kartavțov cu o încruntare posacă.

— De ce n-ai ? îl întrebă pe un ton repezit. Ori poate ți-ai dus toți banii la casa de economii ?

Kartavțov se fîstîci și mai rău, pe față i se zugrăvi dezolarea. Andrei Ivanovici nu putea suferi zgîrcenia lui, pentru care îl cicălea sistematic, cînd cu binișorul, cînd cu răutate, după dispoziția în care se afla.

— A auzit că ieri a fost onomastica dumitale, interveni Novikov. „Ehe, zice, să fiu cu băgare de seamă azi, nu iau nici un ban cu mine, dacă-mi cere cumva doi bănuți ca să se dreagă ? I-i dau, și el pînă sîmbătă moare... Pierd capitalul și nu-mi rămîne decît să umblu cu cerșitul !"

— N-ai ceva să-i lași amanet, Henriksen ? glumi Ermolaev, Așa îți dă !

Urmînd pilda lui Andrei Ivanovici, se apucară cu toţii, din obişnuinţă, să-l necăjească pe Kartavţov. Mulţi aveau bani la ei şi ar fi putut să dea, dar se făceau niznai.

Kartavţov roşi pînă la urechi şi se bosumflă.

— Dar n-am, pentru numele lui Dumnezeu! N-am nimic, na!

— De ce n-ai? îl luă mai departe la rost Andrei Ivanovici. De băut nu bei, aşa că trebuie să ai bani, şi cine are bani nu pleacă de-acasă cu buzunarele goale, că nu se simte bine.

Posomorît şi întristat, Kartavţov tăcu mîlc, fixînd cu tot mai multă rîvnă falţurile la cartea la care lucra.

— Halal coleg... trînti cu dispreţ Andrei Ivanovici. Pot să crape toţi în jurul lui, el atîta grijă are — să ducă acasă cît mai mult. Ca o furnică! Şi-ai să-l vezi după vreo zece ani se face şi patron, îşi deschide un atelier... al lui... Ş-atunci: „Grigori Antonîci, fă-ţi milă şi pomană, n-aş putea găsi ceva de lucru la dumneata?"...

În sală intră maistrul, Alexandr Dmitrievici Volkov, un bărbat înalt, cu mustăţi blonde bine îngrijite, tuns scurt. Toţi se apucară de lucru. Maistrul întrebă:

— Leahov lipseşte iar? Ei, drăcia dracului! Ce poamă! Luni trebuie livrată comanda lui Lobschitz, şi el nicăieri. Kolosov, ia dumneata lucrarea lui; psaltirile le termini pe urmă.

Tocmai atunci sosi şi Leahov. Era pilit, cu faţa buhăită.

— Slavă Domnului, în sfîrşit ai apărut! îl luă în primire maistrul. Ce, Leahov, dumneata vii la atelier numai aşa, în plimbare, să-ţi faci siesta? Cînd isprăveşti comanda lui Lobschitz?

— La termen, atunci o isprăvesc! răspunse Leahov repezit şi scoase din dulăpior un teanc de cărţi.

— Iar eşti beat! exclamă maistrul.

— Ce, oi fi băut cu banii dumitale?

Maistrul se făcu roşu de mînie şi îşi muşcă mustaţa.

— Bine! Văd că nu te-ai săturat de amenzi!... Perfect!

Şi intră repede în birou.

Andrei Ivanovici curăța cu o periuță scobitura unei cărți. Leahov zvîrli cărțile pe banc și cu pași mari se apropie de el.

— Acuși te bag sub banc ! mîrîi înfundat.

— Ce-ai zis ? Pentru ce ? întrebă Andrei Ivanovici.

— Pentru că te bagi unde nu-ți fierbe oala. De ce m-ai făcut să mă cert cu Katka.

Aținti asupra lui o privire grea de amenințări și rămase în așteptare.

— Eu te-am făcut să te cerți ? se miră Andrei Ivanovici.

Deodată, Leahov îi dădu un pumn în față, cu toată puterea.

Lovitura nimerise nasul, Andrei Ivanovici simți o vîjîială în cap, din ochi îi țîșniră lacrimi ; făcu un pas înapoi și își acoperi fața cu palmele. Două brațe puternice îl apucară atunci de pulpana hainei și îl trîntiră jos. Leahov tăbărî asupra lui și începu să-i pălmuiască obrajii.

Năucit de atacul neașteptat, cît și de durere, nefiind în stare nici să se ridice de jos, Andrei Ivanovici întinse neputincios mîinile înainte, încercînd să se apere. Ochii i se încețoșară. Ca prin pîclă văzu apropiindu-se fața lată a lui Kartavțov ; cu un pumn zdravăn acesta întoarse capul bețivului într-o parte. Andrei Ivanovici îl mai văzu pe Leahov năpustindu-se ca turbat asupra lui Kartavțov și încăierîndu-se cu el, apoi pe colegi tăbărînd din toate părțile să-i despartă...

Cînd leșinatul își veni în simțiri, Leahov nu mai era în atelier. Henriksen și maistrul îi stropeau fața cu apă rece, patronul umbla tulburat încoace și încolo, prin spațiul îngust dintre bancuri și prese.

Andrei Ivanovici, așezat pe un taburet, cu capul rezemat de brațul lui Ermolaev, plîngea ca o femeie.

— Ce mitocan, ce nemernic ! ocăra Ermolaev, înecîndu-se de indignare.

Kartavțov, cu ochii sclipitori, cu o vînătaie mare pe umărul obrazului stîng, respira anevoie.

— Îndată să fie concediat ! hotărî patronul. Și zece ruble amendă pentru scandal !... Fă plîngere la judecătorie, Kolosov ; am să-ți fiu martor... Ce vită ! Ei, drăcia dracului !... Ce-a avut cu dumneata ?

Andrei Ivanovici nu-i răspunse. Plîngea cu hohote. Colegii făcuseră cerc în jurul lui, compătimindu-l, căutînd care mai de care să-i dea un ajutor. Ucenicii şi lucrătorii se îmbulzeau curioşi în jur; pe uşă se iţeau fălţuitoarele venite în fugă de sus.

Patronul zise :

— Uite ce, Kolosov, du-te mai bine acasă şi linişteşte-te. Nu face să te necăjeşti din pricina dobitocului ăstuia beţiv ! Ai cuvîntul meu că mîine n-o să mai fie în atelier.

Ermolaev îl duse acasă cu o birjă.

X

Andrei Ivanovici zăcu o săptămînă. I se înfundase pieptul, avea dureri sub coastele din stînga şi cînd tuşea, scuipa sînge. Zilele treceau una după alta şi el tot nu putea să se împace cu cele întîmplate; el, Andrei Ivanovici, de faţă cu tot atelierul, a fost pălmuit pe obraji ca un copilandru; şi cine îi făcuse una ca asta ? Un vechi prieten şi coleg ! Un prieten, care-l ştia bolnav, ştia că nu poate să se apere ! Tremura de furie şi-i venea să se dea cu capul de pereţi.

Dar o dată cu asta gusta şi clipe dulci. Întîmplarea stîrnise compătimirea fierbinte a tuturor din atelier. Patronul îi trimisese, pentru a se trata, douăzeci şi cinci de ruble din fondul de spitalizare, colegii îl vizitaseră toţi pînă la unul, aducîndu-i coniac şi portocale, ocărîndu-l pe Leahov şi urîndu-i lui Andrei Ivanovici să se facă sănătos cît mai curînd. Săritor de felul lui, gata într-adevăr să facă orice pentru tovarăşii săi la nevoie, pe Andrei Ivanovici îl mişca adînc cea mai mică manifestare a simţămîntului de tovărăşie; într-un simplu cuvînt de compasiune era înclinat să vadă trimful supremei fraternităţi. După ce pleca musafirul, Andrei Ivanovici rămînea îndelung pe gînduri şi pe faţa lui încremenea un zîmbet luminos, zîmbet de fericire şi mîndrie. Copleşit de înduioşare, îşi amintea de Kartavţov, îl prigonise întotdeauna fără cruţare pe omul acesta, şi iată că el, uitînd toate jignirile, îi sărise cel dintîi în ajutor...

După o săptămînă, Andrei Ivanovici se duse la lucru.

Intră în atelier, silindu-se să nu privească pe nimeni, încă rușinat de ofensa ce i se adusese. Psaltirile începute de el — comanda nu era urgentă — stăteau neatinse pe banc. Andrei Ivanovici se apucă să pună cărțile în menghine.

— Bună ziua, Kolosov! auzi o voce în spatele său.

Andrei Ivanovici tresări ca sub o lovitură de bici și întoarse repede capul. În fața lui stătea Leahov, întinzîndu-i mîna cu un surîs linguşitor. Era îmbrăcat cu bluza de lucru, și în mîna stîngă ținea o racletă. Andrei Ivanovici păli și se uită la el, încremenit: Leahov era aici, lucra ca și mai înainte în atelier! Îi întoarse spatele și se îndreptă cu pași rari spre birou.

Patronul era acolo. Văzîndu-l pe legător, se fîstîci.

— A-a, Kolosov, să trăiești! zise cu blîndețe în glas. Ei, cum te simți?

Andrei Ivanovici se uita la patron, răsuflînd cu greutate.

— Leahov rămîne la dumneavoastră? rosti anevoie.

— Nu! răspunse hotărît Semidalov. I-am spus că îl mențin numai dacă dumneata îl ierți. Ca să fiu sincer, nu-mi convine de loc să mă lipsesc de el acuma: știi ce bun specialist e în auritul cărților, și Paștele se apropie, comenzi avem multe... În orice caz, totul depinde numai și numai de dumneata.

— *Eu nu-l iert!* zise Andrei Ivanovici, pronunțînd răspicat cuvintele.

Semidalov strînse din umeri, nemulțumit.

— Treaba dumitale!... La drept vorbind, mi se pare oarecum ciudată purtarea ce-o ai față de un vechi prieten; trebuie să știi că a avut într-adevăr neplăceri mari; l-a părăsit logodnica și umblă toată ziua beat mort, să-i plîngi de milă, nu alta: afară de asta, nici el nu-și poate ierta că te-a ofensat pînă într-atît. Ar trebui să ții seamă de toate astea.

— Și dumneavoastră ar trebui să țineți seamă că mîine chiar s-ar putea să mă bată din nou, aici, în atelier. Iar eu, Viktor Nikolaevici, sînt un om bolnav.

— Ei, dacă-i vorba de asta, ar putea să te bată, la urma urmei, și pe stradă, sau și acasă la dumneata. Semi-

dalov căuta să nu întîlnească privirea stăruitoare a lui Andrei Ivanovici.

— Pe stradă e poliţie, acasă — mă priveşte... În sfîrşit! Vă rog să-mi primiţi demisia, zise cu vocea frîntă Andrei Ivanovici.

— Ce vorbeşti, Kolosov?... Ei bine, na! Eu îmi respect întotdeauna cuvîntul dat. Mi-am dat cuvîntul, am să mă ţin de el. De vreme ce îmi declari că nu vrei să lucrezi cu Leahov... A-a, Wilhelm Adolfovici! făcu Semidalov şi se ridică, zîmbind amabil.

În birou intrase Lobschitz, proprietarul unei edituri de cărţi pentru copii, client permanent al întreprinderii.

— Dumneata, Kolosov, vino pe la mine la birou după amiază, zise repede Semidalov. O să stăm de vorbă pe îndelete.

Lucrătorii şi fălţuitoarele începură să plece la masă. Andrei Ivanovici coborî şi el. Străbătu strada Grebeţkaia, coti la stînga şi ieşi în Jdanovka. Era o zi însorită, în aer se simţea primăvara; dincolo de rîu, în copacii din parcul Petrovski, cîrîiau ciorile, pe zăpada afînată erau presărate vreascuri, de pe acoperişuri picura.

Rezemat de parapetul scund, de lemn, al cheiului, Andrei Ivanovici stătea nemişcat, cu privirea pierdută în depărtare... Patronul n-avea să-l dea afară pe Leahov; înţelesese asta numaidecît, şi prima lui hotărîre fusese să plece el; acum îl chinuia însă alt gînd: *plecarea lui nu-l speria cîtuşi de puţin pe patron*, dimpotrivă, ar fi foarte bucuros să se descotorosească de el! Andrei Ivanovici îşi aminti cum se strîmba nemulţumit Semidalov de cîte ori îi cerea un avans, sau cînd lipsea de la lucru, din cauza bolii, mai multe zile; nu mai departe decît cu două săptămîni în urmă, cînd îi ceruse învoire pentru jumătate de zi, ca să se ducă la doctor, patronul îi răspunse cu un rînjet dispreţuitor: „Ai putea să te învoieşti definitiv!"... Că tare mult o să se necăjească Semidalov dacă pleacă el! Şi aşa îl ţine din milă... Parcă poate să se măsoare cu Leahov, care lucrează de zbîrnîie?

Dar mai limpede ca orice, vedea că nu are unde să se ducă. Cine o să-l primească, bolnav şi slăbit cum era? Va muri de foame. Faptul în sine nu-l speria cine ştie cît, dar cînd îşi imagină situaţia în care va fi pus acasă,

Andrei Ivanovici simţi că-i este cu neputinţă să plece de la Semidalov : fără lucru şi fără nici o speranţă de a căpăta de lucru, cum va mai putea s-o scoată la capăt cu Alexandra Mihailovna ? Atunci ea va trebui să muncească, iar el... el să fie întreţinut de nevastă ? Nu, orice, numai asta nu !

La ora trei, Andrei Ivanovici se întoarse la atelier. Patronul îl aştepta, se vede, pentru că trimise îndată după el. Andrei Ivanovici intră în birou clocotind de furie.

Semidalov îi vorbi pe un ton grav :

— Ei, Kolosov, hotărăşte dacă Leahov poate să rămînă la mine, ori ba ! Mi-a spus adineauri că s-a împăcat cu logodnica lui şi după Paşte se însoară. Oare n-ai vrea să-l ierţi, măcar de dragul acestei veşti bune ?

Uşa se deschise şi intră Leahov. Cu ochii în pămînt, făcu doi paşi spre Andrei Ivanovici şi rosti abia auzit :

— Poţi să mă ierţi, Kolosov ?

Răsuflînd anevoie, acesta îl privi, încurcat.

— Dacă pot... să te iert ?

Leahov stătea smerit, cu capul plecat. Dar Andrei Ivanovici surprinse o zvîcnire a sprîncenelor lui şi crezu că rîde de el, deoarece îşi dă perfect de bine seama că nu-l paşte nici o primejdie. Andrei Ivanovici simţi un nod în gît. Încercă de cîteva ori să vorbească, dar nu putu.

— Ţi-aduci aminte, Vasea, zise el în sfîrşit, ţi-aduci aminte că acum opt ani noi doi ne-am mai certat o dată ? Ne-am legat atunci să cedăm întotdeauna aceluia dintre noi care va fi mai beat... şi să nu ne atingem unul pe altul nici cu un deget. Eu... mi-am ţinut legămîntul...

Tăcu şi se întoarse, sughiţînd de plîns.

— Ce grozăvie ! urmă, zguduit de durere. Tu, un om voinic şi puternic, te-ai încumetat să baţi un prieten bolnav... Şi pentru ce ?...

Leahov clipi repede din ochi şi trase aer pe nas.

— Ei hai, Andrei... iartă-mă ! Vocea îi tremura şi buzele începură să se mişte a părere de rău.

Andrei Ivanovici auzi tremurul din vocea lui Leahov. Un val de fericire îi cuprinse inima. Deodată însă îşi aduse aminte că el *trebuie* să-l ierte pe Leahov, că nu are altă ieşire... Înciudat, scrîşni din dinţi.

— Ei, Kolosov, îl ierți pe prietenul dumitale ? întrebă Semidalov. Te-a jignit crunt, dar vezi, se căiește... Hai, împăcați-vă, domnilor ! adăugă, zîmbind, și se apropie de ei. Haide, strîngeți-vă mîinile în semn de împăcare !

Vorbind, le luă mîinile și le împreună. Cei doi și le ținură strîns. Patronul exclamă, bucuros :

— Minunat ! Zilele cît ai stat acasă bolnav din vina lui Leahov îți vor fi plătite din leafa lui... Vă urez să rămîneți pentru totdeauna buni prieteni. Iată, în curînd colegul dumitale se însoară cu Katia lui și dumneata vei fi cavaler de onoare la nuntă.

— Bărbații căsătoriți nu pot fi cavaleri de onoare ! răspunse Andrei Ivanovici și, aruncîndu-i lui Semidalov o privire plină de ură, ieși.

XI

Urmară zile îngrozitoare pentru Andrei Ivanovici. „Ești un nevolnic, ești ținut din milă și trebuie să rabzi totul" — gîndul acesta îl rodea zi și noapte. Puteau să-l bată, puteau să-l jignească, Semidalov n-avea să-i ia niciodată apărarea ; să fie mulțumit că-i îngăduia să rămînă la lucru ; patronul își dă tot atît de bine seama ca și el că n-are unde să plece.

Și astfel, Andrei Ivanovici continua să meargă la atelier, unde lucra cot la cot cu omul care-l jignise și rămăsese nepedepsit. Totul reintrase pe făgașul vechi. Colegii îl salutau ca și mai înainte pe Leahov, stăteau de vorbă și beau cu el, și nimeni nu amintea măcar de cumplita ofensă pe care acel om o adusese din senin unui coleg bolnav. Andrei Ivanovici deveni taciturn și îngîndurat ; uneori, cît ținea ziua de lucru, nu schimba un cuvînt cu nimeni. Leahov încerca să intre în vorbă cu el, se gudura în fel și chip, dar Andrei Ivanovici nu-l învrednicea nici măcar cu o privire.

Ar fi putut să-l ierte pe Leahov — o, l-ar fi iertat bucuros, din toată inima — dar numai dacă iertarea ar fi

rezultat din liberul său îndemn. Dar așa, însăși stăruința fostului prieten de a-l îndupleca dovedea că îi era milă de el. Iar pentru Andrei Ivanovici nimic nu era mai de neîndurat ca mila.

După bătaia primită, nu se mai putuse înzdrăveni. Zi după zi, se simțea tot mai prost; noaptea avea febră și trupul i se acoperea de o sudoare lipicioasă. Se culca abătut, știind că în pat va tuși încontinuu, toată noaptea, pînă va vărsa sînge; tusea îi întorcea mațele pe dos și nu putea adormi de loc. În timpul lucrului începea să simtă dureri mari în coșul pieptului, în partea stîngă; lucra vreo oră, apoi ieșea pe sală, se culca jos pe o foaie de carton și stătea nemișcat zece-cincisprezece minute; cînd i se alina durerea, se întorcea iar la banc. Adesea se gîndea disperat dacă nu cumva „congestia lui pulmonară" evolua spre oftică.

Andrei Ivanovici cîștiga acum îngrijorător de puțin. Chiar dacă nu lipsea nici o zi din săptămînă, ceea ce se întîmpla rar, nu aducea sîmbătă acasă decît cel mult patru-cinci ruble. Trăiau cu adevărat în mizerie și Alexandra Mihailovna nu trebuia să se mai prefacă zicînd că nu poate lua nimic pe datorie, pentru că într-adevăr nu-i mai dădea nimeni. Nemaiputînd plăti zece ruble pentru cameră, se mutară într-o odăiță la demisol, tocmai la capătul străzii Malaia Raznocinnaia, unde chiria era cinci ruble. În celelalte camere de la demisol, două încăperi spațioase, locuiau cincisprezece chirigii. Aerul era acolo stătut, jilav, prin unghere se ridica igrasia, pereții erau umezi și reci. Zina slăbea și se plîngea mereu că o dor picioarele. Andrei Ivanovici începu să tușească și mai mult. Dar tot nu-i îngăduia soției sale să-și caute serviciu.

Viața Alexandrei Mihailovna și a Zinei devenise un infern. Nu mai știau ce să facă și unde să se așeze ca să nu-l supere pe bolnav. Femeia umbla veșnic cu vînătăi pe față; bărbatul dădea în ea cu ce se nimerea; în cea mai nevinovată observație a ei, el vedea un reproș, deoarece nu era în stare să-și întrețină familia. Gîndul acesta îl făcea să sufere cumplit. Mai avea însă o speranță și se agăța de ea, așa cum se agață de un pai un om care se îneacă.

Alexandra Mihailovna avea un văr de-al doilea din partea mamei, pe nume Tager ; era fabricant de băuturi spirtoase și foarte bogat ; el o știa de cînd era mică. Cu vreo trei ani în urmă, Alexandra Mihailovna își luase inima-n dinți și-i făcuse o vizită, ca între rude, vrînd să-i amintească de existența ei. Tager și-a recunoscut verișoara și a primit-o foarte bine, a întrebat-o de bărbatul și de familia ei, iar la plecare a rugat-o să apeleze la el, la o nevoie. Cu un an în urmă, cînd Andrei Ivanovici începuse să tușească, doctorul l-a sfătuit să-și schimbe ocupația. El și-a adus atunci aminte de Tager și, prin mijlocirea soției, i-a solicitat un post. Tager i-a înmînat îndată verei sale un bilet de recomandație adresat unui prieten, proprietarul mai multor depozite de vinuri din Petersburg. Acesta i-a oferit un post cu cincizeci de ruble pe lună, dar discutînd cu el, l-a tutuit și Andrei Ivanovici s-a făcut foc.

— Îmi păreți un om bine crescut, purtați haină neagră, a spus el. Atunci de ce obiceiul ăsta mitocănesc de a tutui oamenii ? Doar nu ne aflăm la țară, sîntem la Petersburg.

Firește, n-a mai fost primit. Andrei Ivanovici a trimis-o din nou pe nevastă-sa la Tager. De rîndul acesta, vărul a primit-o rece și i-a spus că, din păcate, nu are un post „corespunzător" pentru soțul ei. Peste o săptămînă, Andrei Ivanovici a trimis-o din nou. Tager a primit-o în antreu, fără să-i dea mîna ; i-a spus că-l va avea în vedere pe soțul ei ; dacă se va ivi ceva potrivit, o va înștiința. Alexandra Mihailovna a povestit la întoarcere cum a primit-o Tager. Andrei Ivanovici a ascultat-o, mușcîndu-și buzele de revoltă și de ură... dar după trei zile a trimis-o din nou.

— Dar înțelege, Andriușa, nu pot să mă mai duc ! obiectă ea cu lacrimi în ochi. Nu vrea să mai stea de vorbă cu mine și pace !

— Trebuie să-ți dai și tu mai multă silință pentru bărbatul tău, zise mînios Andrei Ivanovici. Roagă-l frumos.

— Mai bine te-ai duce tu singur.

— Cum să mă duc eu ? Asta tu trebuie s-o faci. Doar ți-e rudă ție, nu mie.

O sili, în cele din urmă, să se ducă. La Tager, valetul o lăsă în antreu, se duse s-o anunțe și, revenind, îi spuse că stăpînul nu era acasă.

În așteptarea soției sale, Andrei Ivanovici ședea abătut în pat. Acum nu mai avea nici el vreo speranță. Era o zi posomorîtă de martie și odaia sta cufundată în semiîntuneric : pe cerul jos lunecau necontenit umbre nedeslușite și era greu să-ți dai seama dacă sînt nori sau colaci de fum. Jilavă și grea, ceața părea că răzbește în odaie și prin geamul bine închis, și prin pereți, și de peste tot. Ceața aceea îi apăsa pieptul bolnav și-l împiedica să respire. Îl cuprinse o stare de adîncă melancolie.

Se întoarse cu fața la perete și încercă să adoarmă. Somnul nu venea ; stînd cu ochii închiși, bezna îi strivea sufletul, umplîndu-l de întristare și mînie. Stătu așa, nemișcat, vreo zece minute. Deodată, de undeva de foarte departe, auzi glasul zglobiu al Zinei. Fetița striga, voioasă: „Ajutor !... Ajutor !"...

De unde o fi strigînd ?... Andrei Ivanovici rămase nemișcat, încercînd să adoarmă. Dar glasul acela, a cărui voioșie nu se potrivea de loc cu întristarea și bezna din jur, îi zgîndărea nervii ; i se părea că nu poate adormi tocmai din pricina lui.

— Ajutor ! Ajutor ! se auzeau strigătele voioase de departe, reflectate parcă de ecoul unor bolți.

Andrei Ivanovici sări jos din pat, își vîrî picioarele desculțe în galoși, își aruncă paltonul pe umeri și porni în direcția de unde venea glasul. Zina și cu Polka, fata unei bucătărese, ședeau în gang, ascunse îndărătul unor rame vechi de geamuri, și, cu mîinile pîlnie la gură, strigau : „Ajutor !" Bolțile de piatră ale subsolului răsfrîngeau cu putere strigătele.

— Ce faci aici ? Ia ieși de-acolo ! se stropși la fiică-sa Andrei Ivanovici.

Zina ieși îndată de după rame, plină de praf și de păienjeniș.

— De ce strigi „ajutor" ?

— Înadins ! răspunse Zina cu buzele albite.

Andrei Ivanovici făcu ochii mari.

— Cum adică înadins ? Ce, tu nu știi cînd strigă oamenii „ajutor" ?

O luă, o împinse în odaie și o bătu crunt.

— Stai pe scaun și taci! țipă furios la ea. Să nu-ți mai aud gura!

Zina se așeză pe scaun, abia stăpînindu-și sughițurile de plîns, și încremeni acolo. Bătaia îl mai ușurase puțin pe Andrei Ivanovici. Se culcă iar în pat, luă morfină și ațipi.

Dormi vreo oră. Cînd se deșteptă, se simți înveselit și cu inima ușoară; totul în jur îi păru, așa deodată, vesel și îmbietor; din ce pricină, nu-și putu da seama numaidecît.

Zina striga bucuroasă la bucătărie:

— A ieșit soarele! A ieșit soarele!

Cît dormise Andrei Ivanovici, cerul se înseninase și razele soarelui năvăleau pe fereastră. Căpăcelul samovarului și mînerul de alamă de la ușa sobei scînteiau, o parte din perdea, dinspre pat, sclipea în lumina cu trandafirii ei roz, în fîșia de raze pluteau firicele aurii, pînă și frunzele veștejite ale mușcatei din fereastră căpătaseră o nuanță de un verde-aprins.

Zina stătea la bucătărie dinaintea ferestrei, în ghetuțele ei scîlciate, și rîdea de se prăpădea.

— Ah, ce bine-i de trăit cînd soarele luminează lumea! zicea ea într-una, strîngînd ploapele și bătînd din palme.

Andrei Ivanovici se uita la Zina prin ușa deschisă; privea rochia ei zdrențuită, ghetele scîlciate, fața ei galbenă ca ceara, și se gîndea că are și copila mica ei viață, bucuriile și amărăciunile ei, deosebite de necazul lui.

Alexandra Mihailovna se întoarse de la Tager.

— Ei? o întrebă el puțin distrat.

— Nu m-a primit.

Andrei Ivanovici rămase o vreme tăcut.

— Să-l ia dracu! înjură apoi. S-a îmbuibat, a făcut burtă, de ce s-ar mai gîndi și la alții!... Știi ceva, Șurocika, adăugă după o clipă de șovăială, pînă una alta... Vezi nu-i ușor de găsit un post potrivit pentru mine... O să trebuiască să-ți cauți tu un serviciu.

Alexandra Mihailovna se lumină la față.

— Nici nu-i chip altfel! O, Doamne! De cîte ori nu

ți-am spus ? Parcă se poate trăi așa ? Ne-a ajuns funia la par. Tu nu mai poți face față singur !

— Ah, lasă-mă, te rog ! răspunse, zvîcnind, Andrei Ivanovici. Pot eu foarte bine să fac față ! Numai să mă mai întăresc oleacă sau să capăt un post convenabil, și ajutorul tău va fi atunci cu totul de prisos. Adevărat, pentru moment cîștig puțin... Uite, Zinei i s-au rupt ghetele, nici prin curte nu poate să iasă ; e bine să cîștigi și tu ceva, ca să-i iei ghete noi. Trebuie să mai muncești și tu un pic, să nu trăiești mereu pe spatele altora.

Discutară îndelung despre ocupația pe care ar putea s-o îndeplinească Alexandra Mihailovna. Nu prea aveau de ales ; ea nu știa să facă nimic ca lumea ; o tot mînca limba să dea vina pe el, că, uite, i-ar fi prins bine acum dacă ar fi lăsat-o mai de mult să învețe ceva, dar nu îndrăzni să-i mai spună. Hotărîră ca ea să intre la fabrica unde lucra Elizaveta Alexeevna, la secția de ambalat țigările.

XII

În atelierul de legătorie, viața își urma cursul. Leahov era mereu vesel ; și patronul, și lucrătorii se purtau bine cu el ; nimeni nu pomenea de fapta lui urîtă și prea puțin își mai aminteau de ea. Dar cu cît uitau mai mult ceilalți, cu atît ținea mai bine minte Andrei Ivanovici.

Aplecat deasupra bancului, asculta, posomorît, palavragelile și glumele pe care le schimbau colegii săi cu Leahov. Nu trecuseră decît trei săptămîni de cînd, în același atelier, Leahov îl bătuse crunt, și ei uitaseră cum s-au revoltat atunci împotriva acestei nemernicii, uitaseră tot... Vezi bine, pe ei n-avea să-i obijduiască patronul, deoarece erau lucrători buni, cît despre Andrei Ivanovici, nu era treaba lor să ceară să i se asigure lui liniștea. Ba, mai puteau s-o și pățească pentru așa ceva !

Cu dispreț și ironie își amintea acum Andrei Ivanovici de simțămîntul acela luminos pe care îl trezea mai înainte în el ideea de colegialitate. Se uita pe geam cum se tîra

pe cerul încețoșat fumul din coșurile fabricilor, și se gîndea că peste tot, în jur, sînt uzine și fabrici, sînt nenumărate ateliere în care lucrează zeci de mii de oameni; și toți aceștia trăiesc însuflețiți de un singur gînd, de un singur țel — să cîștige cît mai mult; puțin le păsa de toate din jurul lor; fricoși și lacomi, incapabili de vreo faptă cutezătoare, ei vor glumi și vor rîde, așa cum fac acum cei din jurul lui, nevrînd să ia în seamă jignirile și nedreptățile aduse altora. Așa a fost și așa va fi întotdeauna.

Și deodată îl fulgeră gîndul că el e bolnav de atîta timp, iar colegii săi, deși îl văd cît de puțin cîștigă, n-au întocmit niciodată o listă de subscripție ca să-l ajute. Oamenii aceștia vrednici de plîns nu erau în stare de nici o inițiativă, nici măcar pentru o nimica toată ca asta. Andrei Ivanovici știa foarte bine ce greu se strîng de obicei banii pe asemenea liste de subscripție: cînd umbla el cu vreuna, se trecea primul cu o rublă, dar numai doi-trei subscriau cu dragă inimă; ceilalți se codeau și îi dădeau numai ca să scape de dojenile și ironiile lui. Acum erau toți bucuroși că n-avea cine să-i silească. Doar n-o să vină Andrei Ivanovici cu o listă de subscripție pentru el însuși!... Ascultînd dușmănos hohotul gros și stupid al lui Ermolaev la o glumă de-a lui Leahov, își aminti că anul trecut, cînd acest Ermolaev se afla în spital, bolnav de congestie pulmonară, el, Andrei Ivanovici, a făcut o colectă pentru dînsul și a strîns douăsprezece ruble.

Decepția provocată de colegii săi îl tortura mai mult decît ura neputincioasă față de Leahov, care era fericit, sănătos și puternic. De altminteri, în persoana acestuia îl ura nu numai pe el: în Leahov se concentra acum sentimentul general de colegialitate în care el, Andrei Ivanovici, crezuse mereu, gata să-l slujească, și de care fusese înșelat amar.

Leahov continua în fel și chip să-i intre sub piele lui Andrei Ivanovici, dar acesta îi respingea îndărătnic și brutal toate avansurile. Celălalt încercă să acționeze prin Katerina Andreevna. Într-o duminică, ea veni la Kolosovi, radiind de fericire, și-i pofti la logodnă.

— Te măriți totuși cu Leahov? se miră Alexandra Mihailovna.

— Da.

— Și cum rămîne cu brunetul acela ? întrebă din nou cealaltă, coborînd vocea.

Katerina Andreevna făcu o schimă și ridică din umeri.

— Dă-l încolo, era așa de plictisitor ! Îl prefer pe Vasia... Nu ne refuzați, Andrei Ivanovici, veniți amîndoi duminică. Vasea vă roagă mult !

— S-aștepte mult și bine ! șuieră sarcastic Andrei Ivanovici.

Katerina Andreevna nu-i răspunse îndată.

— Iartă-l și dumneata, Andrei Ivanovici ! se rugă ea apoi. De ce să fiți mereu supărați ? Ce poți să pretinzi de la un om beat ? Se căiește așa de mult că te-a jignit ! Se daclară gata să facă orice, ca să cîștige prietenia dumitale. Zău, împăcați-vă !

— Eu nu sînt femeie, Katerina Andreevna ! răspunse aspru Andrei Ivanovici. Pe dumneata, omul poate să te jignească oricum, dar dacă pe urmă te mîngîie, uiți totul. Eu însă nu pot să iert cînd mi se încalcă drepturile, pentru că nu sînt rob ! N-am să fac asta niciodată ; așa să-i spui nemernicului !

Sîmbăta următoare, după primirea lefii, Andrei Ivanovici intră la „Serbia" ca să bea un păhărel de coniac. Slab, cu paltonul ponosit, cu respirația hîrîită, se apropie încet de bufet, fără să se uite nici în dreapta nici în stînga. Chiar lîngă tejghea stăteau la o măsuță Leahov, Ermolaev și alți trei lucrători.

— Andrei Ivanovici, stai cu noi, îi zise Henriksen. De ce să bei de unul singur ?

Andrei Ivanovici i-o reteză :

— Sînt grăbit !

— S-a făcut mîndru Kolosov ! observă Ermolaev. Îi e silă de colegi.

Andrei Ivanovici îl măsură din cap, pînă-n picioare.

— Mîndru ? Nu, nu, greșești, nu sînt mîndru de loc...

Leahov se ridică brusc și se apropie de el.

— Andrei ! Ei hai, frate, ajunge !... Pentru numele lui Dumnezeu ! zise el pe un ton de implorare, deschizîndu-și brațele. Hai, iartă-mă ! Te rog de față cu toți colegii să mă ierți !

— Tu o duci bine și fără iertarea mea, răspunse scîrbit Andrei Ivanovici.

— Ei, lasă, pentru numele lui Dumnezeu ! Andriușa !... Uite, ți-a plăcut bastonul meu ; ei bine, dă-mi voie să ți-l fac cadou în semn de împăcare ! E din lemn de abanos, șapte ruble am dat pe el... Ia-l ! Te rog să-l primești !

Andrei Ivanovici dădu să se întoarcă și să iasă din local, dar deodată se opri.

— Bine, îl primesc ! zise, spre mirarea tuturor și luă bastonul. Dar ține minte, Vaska ! și lovi cu vîrful lui în masă. Ține minte : cînd m-oi îmbăta, așa cum te-ai îmbătat tu în ziua aceea, am să-l rup bucăți în capul tău !

Vocea și chipul lui Andrei Ivanovici aveau ceva atît de înfiorător, încît Leahov păli ; în ochii lui bulbucați se ivi o licărire de spaimă. Andrei Ivanovici ieși din birt, sprijinindu-se cu tot trupul în baston.

Strada cufundată în întuneric era pustie. În liniștea aceea Andrei Ivanovici mergea frămîntat de gînduri. Observase bine cît l-a înfricoșat pe Leahov amenințarea lui. Îi părea de mirare că nu-i venise mai de mult în minte soluția asta. Desigur, chiar așa va face : să se îmbete, să vină la atelier, și de față cu toți să-i tragă lui Leahov o bătaie soră cu moartea ; iar cînd patronul, revoltat, îi va cere socoteală, Andrei Ivanovici va răspunde mirat : „Bine, dar în atelierul dumneavoastră bătaia e permisă !"

De-atunci, gîndul răzbunării îi umplu sufletul ; privea și întorcea ideea lui pe toate fețele, simțind o mare desfătare, bucuros și totodată nedumerit că nu-i venise mai înainte.

Alexandra Mihailovna, căpătînd învoire de la soțul ei să lucreze, se apucase plină de rîvnă de treabă, o treabă nouă pentru ea. Era din fire destul de leneșă, dar, împinsă de mizeria din casă, ar fi fost gata să îndeplinească orice muncă, numai să cîștige un ban mai mult.

Nu reușise să fie primită în fabrică, dar i se dădea de lucru acasă. Era un mare inconvenient : lucrătoarele din fabrică puteau să-și consacre tot timpul muncii, pe cîtă vreme cele externe pierdeau mult timp cu mersul după material, cu dusul și predarea mărfii etc. Afară de asta cheltuiau și cu lumina. Dar mai păgubitor era, peste toate astea, că lucrătoarele la domiciliu erau plătite mai

prost decît cele din fabrică : acestea din urmă căpătau douăzeci de copeici pentru o mie de pachete făcute, cele dintîi — numai optsprezece. Cauza era de neînțeles, dar așa se obișnuia la toate întreprinderile. În plus, femeilor care lucrau acasă li se dădea un clei de calitate inferioară și niște etichete care se lipeau mai greu. În general, la administrația fabricii, ele erau tratate astfel, de parcă ar fi umblat cu cerșitul.

Muncind de la cinci dimineața pînă la miezul nopții, Alexandra Mihailovna putea să confecționeze trei-patru mii de pachete. Rareori însă i se dădea putința de a face atîtea. Dacă aducea într-o zi trei mii de bucăți, funcționarul însărcinat să le primească se supăra : „De ce așa repede ? Cu graba asta nu ne mai ajung etichetele. Mîine vino după prînz !“ Uneori nu i se dădeau etichete cîte două-trei zile. În schimb, atunci cînd ambalatoarele de țigări aveau prea puține pachete, funcționarul o zorea pe Alexandra Mihailovna : „Fă treaba repede, drăguță ; cinci mii de bucăți dacă-mi aduci, pe toate le primesc ; fă o sforțare, mai lucrează și noaptea, că altfel stă lucrul în loc.“ Și ea nu mai dormea în noaptea aceea, ca să execute comanda la termen.

Dar cînd se calcula cîștigul săptămînal, Alexandra Mihailovna avea de primit doar două ruble, cel mult două ruble și jumătate.

Andrei Ivanovici nu putea suferi s-o vadă cum se trudește. Munca aceasta febrilă pentru o nimica toată îl revolta ; îi cerea soției sale să plece de la fabrică și să-și caute de lucru în altă parte, ba chiar îi interzicea cu totul să mai lucreze. Se certau. Bărbatul o plesnea și pe ea o podidea plînsul. De găsit ceva mai bun nu găsea însă.

Alexandra Mihailovna își aminti ce-i spusese odată Katerina Andreevna, și anume că la ei, la atelierul de cartonaje se cîștiga o rublă și jumătate pe zi ; fără știrea soțului se duse să-i ceară lămuriri. Tînăra femeie păru stînjenită și-i răspunse că pentru moment toate locurile erau ocupate. Alexandra Mihailovna își făcu drum și pe la o prietenă de-a Katerinei Andreevna, pe care o întîlnise de vreo două ori la ea. Aceasta pufni în rîs și-i spuse că și la ei lucrătoarele cîștigă doar cincizeci-șaptezeci de copeici pe zi, ca peste tot ; numai Katerina Andreevna

primește într-adevăr o rublă și jumătate ; cu banii ăștia însă, patronul îi plătește nu numai munca, dar și... „nurii ei“...

XIII

Era în ziua de Buna Vestire. Andrei Ivanovici ședea culcat în pat, se uita în tavan și se gîndea la Leahov. De partea cealaltă a peretelui, chirigiii beți se ciorovăiau sau cîntau. Alexandra Mihailovna ședea la masă lîngă geam, avea dinaintea ei un teanc de blanchete cafenii, cu marginile unse cu clei. Cu mișcări repezi, ea îndoia blancheta și o lipea, mulînd-o pe o formă din lemn în patru muchii, apoi arunca pachetul gata făcut într-un coș ; la celălalt capăt al mesei ședea Zina și lipea și ea.

Andrei Ivanovici clocotea în sine :

— Mult o să mai țină plictiseala asta ? întrebă mînios, în cele din urmă. După cîte știu, azi e sărbătoare, ai putea să nu lucrezi.

Alexandra Mihailovna obiectă cu sfială :

— Ce să fac, Andriușa ? Funcționarul de la administrație mi-a cerut să fac neapărat pînă mîine șase mii.

— „Funcționarul mi-a cerut“... Multe poate să ceară funcționarul !... Te rog să încetezi, doar nu-i ești roabă. Nu-i chip să adoarmă omul ! „Mi-a cerut“... Dar de ce, mă rog, trei zile la rînd ți-a dat numai cîte o mie de bucăți ?

— Eu nu pot să-i cer socoteală.

Andrei Ivanovici boldi ochii și se ridică de la mijloc.

— Cum adică nu poți să-i ceri socoteală ? Doar nu ești vită, ești om și de-aia ți s-a dat minte, ca să judeci. Proasto !... Oprește-te, am zis !... M-auzi ? zbieră apoi amenințător.

Alexandra Mihailovna încetă, docilă, lucrul. Acum, cînd soțul ei stătea mai mult timp acasă, ea i se supunea întru totul, nu cuteza nici să crîcnească. El ședea culcat, mereu încruntîndu-se furios. Femeia se duse să pună

samovarul, apoi se întoarse, se așeză tăcută la masă și începu să citească „*Peterburgskaia gazeta*".

Fiecare mișcare, fiecare gest al ei stîrnea în Andrei Ivanovici o ură cumplită. Abia se stăpînea să nu țipe la ea; îi era scîrbă că i se îngroșase mijlocul, că își suflă nasul cu zgomot și pentru că avea un petic la cotul mînecii drepte.

— Ce citești acolo ?

— Scrie aici : „Părerea femeilor despre bărbați".

— Ce nevoie ai tu, mă rog, să știi ce păreri au ele ? Asta nu e o lectură pentru tine ; nu citind de-astea te faci mai deșteaptă. Dă încoa ziarul !

Andrei Ivanovici i-l smulse din mînă și începu să citească el. După zece minute, foaia îi căzu pe piept. Ațipise. Dar tusea îl trezi curînd. Tuși mult, o tuse pe care nu putea s-o oprească în nici un chip ; vinele de pe frunte i se umflaseră și în cameră se răspîndi un miros acru respingător, ca de obicei, în preajma ofticoșilor.

— Ce, samovarul o să fie gata la a doua înviere a lui Cristos ? întrebă el, cînd conteni, în sfîrșit, cu tusea.

— Ba, e gata de mult. N-am vrut să-ți stric somnul.

Alexandra Mihailovna aduse samovarul. Andrei Ivanovici, în papuci și jiletcă, posomorît, cu părul vîlvoi, trecu la masă.

— Du-te și ia niște rachiu de piperment, zise el repezit. Aș vrea să beau ceva.

— Andriușa, iar o să ai febră, ca ieri, îl preveni, rugătoare, soția.

Andrei Ivanovici se făcu foc și pară.

— Vrei să spui că beau pe socoteala ta ? întrebă, șuierînd printre dinți. Ticăloaso ! strigă tare și bătu furios din picior. Mie rachiul nu-mi face niciodată rău ; rachiul dizolvă flegma ! Vrei să-mi spui că depind de tine... Nu-mi trebuie rachiul tău, du-te la dracu !

— Nu-mi pare rău de bani, Andriușa, uite că mă duc.

— Nu-mi trebuie rachiul tău : nu înțelegi ?... Iazmă ce ești ! Nu vreau să primesc nimic de la tine ! Să mor de foame și n-am să mai iau o coajă de pîine !

Gîfîind, se întoarse la pat și se culcă. Alexandra Mihailovna se îmbrăcă încetișor, ieși și aduse rachiu de piperment.

Andrei Ivanovici ședea culcat și se uita cu ochii aprinși în tavan. Nevastă-sa zise :

— Am adus, Andriușa. Vino-ncoa !

— Ți-am spus că nu-mi trebuie rachiul tău, mormăi Andrei Ivanovici cu dușmănie în glas. Ai priceput ori ba ?

Și, zicînd acestea, se dădu repede jos din pat, se îmbrăcă și plecă de acasă.

Abia răsufla de furie și turbare : el, Andrei Ivanovici, trebuia să aștepte, ca un calic, să se milostivească nevastă-sa de el ! Cînd vrea ceva, trebuie mai întîi să i se ploconească, să se roage de ea și s-o vadă că stă la gînduri dacă să-i dea ori nu ? Mă rog, acum dumneaei cîștigă bani, e mare și tare. Doamne, ce i-a mai fost dat să tragă ! Cum a decăzut, în ce bordei stă, ce prost e îmbrăcat, curat un vagabond ! Iar Leahov, vinovatul de toate astea, e fericit și voios, colegii sînt și ei, cu toții, fericiți, și nimănui nici nu-i pasă de el.

Andrei Ivanovici se opri pe digul de la podul Tucikov. Încotro s-apuce ? N-avea la cine merge... Singurul om a cărui prietenie n-o punea la îndoială era Lestman, dar nici măcar nu se putea gîndi la el fără să se enerveze. În ultima vreme, Lestman îl vizitase în cîteva rînduri. Venea, se așeza, stătea așa, mut, ofta fără rost, iar la plecare se oferea să-i împrumute bani. Prostul de el ! Tare-i mai trebuie lui banii lui Lestman !... Se lăsa amurgul ; la apus, geana purpurie a cerului pălea ; pe chei, în pîcla albăstrie, se aprinse ghirlanda luminilor. Andrei Ivanovici stătea în picioare, mușcîndu-și buzele și se uita, posomorît, la felinare. Deodată, își aminti de Barsukov. Ce-ar fi să meargă la el ? Zîmbi, disprețuitor, se întoarse la intersecția străzilor și se urcă în tramvaiul cu cai, care tocmai trecea.

Cu toate concepțiile sale înalte, Barsukov i se părea de cîtva timp uimitor de naiv și nătîng. Se ducea la el nu ca să-și descarce sufletul, nu ; voia să-i spună în față acestui om că nu-i decît un copil, un naiv care se lasă purtat pe aripile fanteziei, că viața e altfel, e aspră și

lipsită de sens, iar oamenii sînt răi, ticăloși, și nu poți să te încrezi în nimeni și în nimic.

Cu un rînjet ironic, i se adresa în gînd lui Barsukov : „Înveți ca să știi de unde provine electricitatea de poluri diferite și ce e aia literatură psihologică ? Dar toate astea sînt cu totul de prisos și nu aduc nici un folos nimănui."

Trenul suburban gonea în lungul șoselei, legănîndu-se. Străzile, pustii ziua, clocoteau spre seară într-o atmosferă de beție și sărbătoare ; deasupra șoselei stăruia vacarmul stîrnit de cîntece, strigăte și înjurături. Un zdrahon de chirigiu, beat turtă, se apucase cu amîndouă mîinile de drugii de tuci ai gardului bisericii și urla cît îl ținea gura : „Ho-o-o-o ! Cu-cu !! Cu-cu !!" Vocea lui puternică se rostogolea pe șosea și se pierdea pe malul celălalt al Nevei.

— Vanka, vrei să dărîmi gardul ? strigă la el cineva de pe imperiala tramvaiului.

— Ți-ai băut mărunțișul ? glumi un altul.

— Ho-ho-ho-ho !... răspunse chirigiul, zgîlțîind tot mai tare drugii. Cu-cu !! Cu-cu !... Strigătele lui acoperiră iar șoseaua.

Prin mijlocul străzii, printre trăsuri, mărșăluiau în cadență trei muncitori ; al patrulea mergea de-a-ndăratelea înaintea lor, agitînd o sticlă și comandînd cu un aer grav : „Stîng-drept ! Stîng-drept !" În fața unui birt se vînzolea o ceată de oameni din mijlocul cărora se ițeau pumni ; acoperind larma, cineva striga disperat : „Vardi-ist !... Vardi-ist !"...

La femeia unde locuia cu chirie, Barsukov ocupa o cameră destul de spațioasă, împreună cu un tovarăș. Andrei Ivanovici îi găsi pe amîndoi acasă ; beau ceai și citeau ziarul. Tovarășul lui Barsukov, Șcepotiev, era un tînăr zvelt cu înfățișare energică și severă ; avea mereu un zîmbet ironic în colțul gurii.

Barsukov îl întîmpină pe Andrei Ivanovici cît se poate de prietenos. Îi oferi un pahar de ceai și-l întrebă cu toată simpatia de sănătate. Auzise de la Elizaveta Alexeevna despre cele petrecute între el și Leahov.

— Cu sănătatea o duc destul de bine, mulțumesc ! răspunse Andrei Ivanovici cu un zîmbet amar. Dacă o întind

pînă la vară, dau să se citească o moliftă... Pentru prieteni! Pentru tovărășie! Și pentru patron... Păi nu? A fost foarte bun cu mine; am mîncat bătaie la el în atelier și nu s-a supărat pe mine, mi-a permis să rămîn...

Andrei Ivanovici a stat la Barsukov vreo două ore și i-a spus tot ce-și pusese în gînd să-i spună. Barsukov l-a contrazis; în discuție a intervenit și Șcepotiev; acesta era mai instruit decît cel dintîi și vorbea ferm și convingător. Dar Andrei Ivanovici nu se lăsa; nici nu prea asculta obiecțiile lor; continua să demonstreze, cu o îndîrjire furioasă, că toți oamenii sînt niște ticăloși și că totul pe lume e o aiureală.

Porni spre casă enervat și mînios. Propriile sale concluzii îl întăriseră și mai mult în convingerea că dreptatea era de partea lui, că actualele lui concepții erau perfect juste, iar părerile optimiste despre viață și viitor ale convorbitorilor săi erau curate prostii. Cum oare nu înțeleg ei că e o copilărie să judece astfel, cum pot oare socoti cazul său ca nefiind convingător?... O, pentru Andrei Ivanovici, cazul era foarte convingător: nimănui nu-i pasă de nimeni, afară de propria sa persoană... Și deodată gîndul cu care se consolase pînă atunci i se contură clar în minte: „da, da, are să-l bată pe Leahov în atelier și va face treaba asta chiar mîine!"

XIV

A doua zi dimineața, Alexandra Mihailovna duse coșul cu pachete la fabrică. Andrei Ivanovici o trimise pe Zina la bucătărie și deschise cu cuțitul broasca scrinului; în colțul din dreapta al sertarului, sub niște cîrpe, găsi portmoneul și luă optzeci de copeici dintr-o rublă și jumătate cît se afla acolo; apoi apucă bastonul dăruit de Leahov și ieși.

Intră la „Serbia", se așeză la o măsuță din colț și ceru un coniac. Andrei Ivanovici știa bine cît de cumplit devenea el la beție și voia mai întîi să se îmbete. În birt

erau puţini clienţi ; un geamgiu punea un geam la uşă, bufetierul şedea lîngă tejghea şi bea ceai.

Andrei Ivanovici bău un păhărel, apoi îndată altul şi mîncă o turtă de mentă. Simţi o uşoară vîjîială în cap. Mai bău un păhărel. Se făcu alb la faţă, în timp ce mintea i se încetoşa treptat. Privea pe geam cu ochii aprinşi, fuma ţigară după ţigară şi îşi amintea spaima care-l cuprinsese pe Leahov cînd l-a ameninţat că-l bate. Mai bău două păhărele. O furie sălbatică se iscă în el, învăluindu-i inima şi umplîndu-l de bucurie. Conştiinţa amară a neputinţei şi singurătăţii sale dispăru ; simţea în el o putere căreia n-avea să-i reziste nimic şi care n-avea nevoie de vreun ajutor.

Nu-şi mai dădu seama cum a golit toată sticla, cum a trecut strada. În birou, patronul discuta cu doi clienţi. Andrei Ivanovici îşi smulse de pe el paltonul, îl aruncă pe pervazul ferestrei din sală şi cu bastonul în mînă intră în atelier.

Leahov şedea aplecat la banc, cu faţa la geam, şi fărîmiţa aur pe o perniţă. Printre oamenii care se mişcau încoace şi încolo, printre maşinile în mers şi curelele de transmisie în continuu tremur, Andrei Ivanovici vedea numai capul plecat al lui Leahov, cu claia de păr zbîrlit, şi grumazul lui muşchiulos deasupra bluzei albastre. Strîngînd bastonul în mînă, se repezi într-acolo.

— Poftim datoria ! strigă el şi, făcîndu-şi vînt, îl pocni pe Leahov în creştet.

Acesta îşi trase capul între umeri, sări furios din loc şi se întoarse. Andrei Ivanovici, cu părul vîlvoi, cu ochii aprinşi pe faţa slăbită, se năpusti asupră-i cu bastonul. Leahov păli şi se feri în lături.

— Sări-iţi !!! urlă deodată de răsună tot atelierul, îşi trase şi mai mult capul între umeri şi o luă la fugă.

Îl cuprinsese o groază animalică, ucigătoare, groaza aceea care îi face pe oameni să nu mai judece. Îmbrîncindu-i cu coatele pe toţi care-i stăteau în drum, Leahov străbătu în goană atelierul lung, ieşi pe palier şi o luă pe scara înaltă de piatră care ducea la secţia de broşare. Andrei Ivanovici fugea după el, gîfîind.

— Săriţi !... Săriţi !... ţipa scurt Leahov din fugă.

Cei doi trecură în goană printre bancuri, atingînd teancurile de foi care se risipeau pe jos. Fălţuitoarele, speriate şi uluite, se fereau din calea lor.

Leahov dădu buzna în camera maistrului, auzind cu o teamă crescîndă cum Andrei Ivanovici se ţinea pe urmele lui. Altă ieşire, camera nu avea. Disperat, Leahov se întoarse şi se năpusti asupra urmăritorului. Se ciocniră în prag şi Andrei Ivanovici se prăvăli pe spate. Stăpînit de aceeaşi groază nebună, Leahov tăbărî asupra lui, îi înfipse mîna în beregată, apoi apucă de pe podea un os de fălţuit şi începu să-l lovească în cap. La a treia lovitură falţul se rupse, dar Leahov, înnebunit de groază, nu băgă de seamă şi continua să dea lovituri cu ciotul.

— Ce înseamnă asta ? răsună de jos, ca un tunet, vocea patronului.

Dezmeticindu-se, Leahov se ridică, livid la faţă, tremurînd vargă. Andrei Ivanovici, cu capul însîngerat căzut pe piept, pipăia pardoseala cu mîinile, silindu-se să se ridice în picioare.

— Iar faceţi scandal ?! ţipa ca turbat patronul.

Leahov aruncă falţul şi coborî, înjurînd.

— Stai, mă !... hîrîi Andrei Ivanovici. Se ridică şi fugi, clătinîndu-se, după Leahov.

— Puneţi mîna pe el ! Ce staţi şi vă uitaţi ? strigă patronul la broşatori. Ţi s-a făcut de poliţie, scandalagiule ?

Andrei Ivanovici se opri.

— Da, de poliţie ! urlă şi se năpusti asupra lui Semidalov. Fir-ai tu să fii de canalie !...

Broşatorii îl imobilizară.

Colegii lui Andrei Ivanovici îl rugară pe patron să nu-l trimită la poliţie. Patronul scuipă şi le permise să-l ducă unde vor şti.

Beat şi plin de sînge, Andrei Ivanovici fu pornit acasă. Înjura urît şi tot încerca să scape din mîinile lui Ermolaev şi Henriksen, care-l însoţeau. Nici cînd ajunse la el şi fu culcat în pat, nu se astîmpără.

— Îmi daţi drumul ori nu ? ţipa furios, scăpărînd din ochi. Ticăloşilor, s-ar cuveni să fiţi înecaţi toţi, în aceeaşi

groapă de lături, nemernici și canalii ce sînteți !... Să vină Semidalov aici, să-i arăt eu ! Co-legi... Robi sînteți, fără cuvînt în fața părerilor mele... Ptiu !!!

Plîngînd, Alexandra Mihailovna îi legă cu un prosop capul însîngerat, dar el smulse îndată bandajul. Se mai zbuciumă mult, apoi, încetul cu încetul începu să se vlăguiască. Pînă la urmă, afundîndu-și fața plină de sînge în pernă, amuți și curînd îl dobori somnul.

Se trezi spre seară. Vru să se ridice, dar nu putu : îți simțea corpul parcă străin, nu și-l mai stăpînea. Cînd nevastă-sa se uită la el, rămase trăsnită : fața lui osoasă, cu obrajii supți, se făcuse grasă și rotundă, sub ochi îi crescuseră niște pungi cît pumnul, iar dintre pleoapele umflate, ochii abia se mai vedeau. Respira greu și des.

— Mai ai rachiu de piperment ? întrebă el cu glasul răgușit.

— Da.

— Dă-mi un păhărel ! Adu-mi și un castravete murat.

Se șterse pe față cu prosopul ud, bău, mîncă tot castravetele adus, apoi se întoarse tăcut cu fața la perete.

Nu dormi toată noaptea. Stătea și se gîndea. Revedea ca prin ceață încăierarea cu Leahov și nu-și putea ierta prostia ce-o făcuse : Leahov era puternic ca un taur, putea dobori un om cu o singură mînă ; ar fi trebuit să procedeze cu totul altfel — să se apropie pe nesimțite de el și să-i bage în burtă cuțitul de șerfuit. Așa și hotărî să facă, doar nu intraseră zilele în sac. Își aminti groaza cumplită cu care fugise Leahov de el, și inima i se umplu de o bucurie dulce. Ehe, nu degeaba se teme Leahov — pînă la urmă tot o s-o pățească.

Deocamdată, în starea în care se afla, Andrei Ivanovici simțea că nu e bun de nimic ; la cea mai mică mișcare i se învîrtea capul, mîinile și picioarele erau parcă umplute cu vată, iar inima îi bătea așa de tare în piept, încît îi împiedica respirația. Nu trebuie să se grăbească ; mai întîi să se caute ca lumea, să-și refacă puterile, ca să meargă la sigur.

A doua zi, Andrei Ivanovici o înștiință pe soția sa că s-a hotărît să se interneze în spital și să se trateze serios.

XV

Trecuse de nouă dimineața. Bătea un vînt rece și jilav; fulgii de zăpadă se topeau în aer și cădeau cu un fîșîit pe pămînt. Sala de așteptare a spitalului X era ticsită de bolnavi. Uzi și rebegiți de frig, ședeau unii pe bănci, alții în picioare, rezemați de pereți; în căminul mare ardea un foc bun, dar din pricina ușilor care se deschideau mereu, era frig. Sanitarii în halate albe se apropiau de bolnavii nou sosiți și le vîrau termometrele la subsuoară.

Alexandra Mihailovna îl introduse pe bărbatu-său, ținîndu-l de braț; pe o bancă de lîngă geam tocmai se eliberase un loc. Andrei Ivanovici se așeză, iar dînsa rămase în picioare. Conștient de gravitatea momentului, bolnavul venise ferm decis, gata să facă totul numai să se poată însănătoși; se pregătea să-i spună doctorului: „Tratați-mă cum știți, faceți ce vreți cu mine, și eu am să mă conformez întocmai, numai să mă puneți pe picioare!"

Alături de Andrei Ivanovici aștepta un bătrîn gălbejit la față, cu obrajii supți, cu un cojocel zdrențuit pe umeri. Mai încolo ședea pe jumătate culcat, rezemat de mînerul băncii, un băiat de vreo doisprezece ani, cu ochi inteligenți și triști, tulburați de febră; era încălțat cu opinci de cînepă și obielele îi erau legate cu nojițele de la opinci; purta pe spate o cațaveică murdară, numai zdrențe. Lîngă el stătea o femeie de vîrstă mijlocie, sprîncenată și vioaie.

— Al dumitale-i flăcăul? o întrebă bătrînul.

— Nu. L-am adus că mi s-a făcut milă de el, răspunse îndată femeia, pare-se vorbăreață de felul ei. Mergeam pe bulevard, și văd un băiețaș — sta pe un pietroi și plîngea. „Ce-i cu tine?" Îmi spune: e peticar, de trei zile bolește; s-a plîns stăpînului, dar ăla, hai, l-a luat de păr și l-a trimis la lucru. Cum să lucreze? Abia merge! Sta și plîngea; afară frig, umezeală, ninge; înghețase bocnă, săracul... Păi ce, era să-l las să se prăpădească?

Bătrînul îl întrebă pe băiat cu milă:

— De mult ai plecat de la țară?

— De doi ani, răspunse băiatul cu o voce răgușită.

— Ai mamă acasă?

— Am.

Bătrînul scoase un oftat.

— Ar trebui să deprinzi și tu o meserie ! Ca peticar, mare lucru n-ai să înveți... Barem te plătește stăpînul ?

— Cinșpe ruble pe an îmi dă.

Din sala de consultații fu scos pe targă un bolnav bandajat la cap. Un sanitar strigă :

— Feodor Gavrilov ! Poftim !

Femeia luă repede băiatul și-l băgă înăuntru. Ușa de la intrare se deschidea și se închidea mereu. Veneau alți și alți bolnavi. Bătrînul se scărpina la piept pe sub cojoc și tot ofta.

— Și de ăl mic e rău, și de ăl bătrîn e rău, zise el către Alexandra Mihailovna. Pe omul muncitor să-l ferească Dumnezeu de boală.

Alexandra Mihailovna se uită la mîinile lui noduroase, care tremurau ca frunza.

— Dumneata unde muncești ?

— Eu ? Păi cît am fost sănătos, spărgeam lemne la Institutul Smolnîi... Acuma ce să mai muncesc ? Nu mă mai țin puterile. Nu am poftă de mîncare. De două ori pe zi mestec cîte un coltuc de pîine și atîta tot. Sînt tare slăbit, asta e.

Un doctor cu ochelari de aur, în halat alb, mînios la față, ieși din sala de consultații și veni la telefon.

— Țrrr !... zbîrnîi telefonul. Spitalul Alexandrovski ? întrebă doctorul în receptor. Colega, n-ați putea să primiți la dumneavoastră un băiat de doisprezece ani, cu o formă nedefinită de tifos ? La noi nu mai sînt locuri.

Doctorul tăcu, ascultînd răspunsul.

— Vă rog mult, colega ! stărui el, iritat. Copilul n-are unde merge, înseamnă să fie azvîrlit în stradă. Poate se găsește totuși un locșor.

Tăcu iar, ascultînd.

Țrr !... Țrr !... zbîrnîia mînios telefonul, cerînd să fie decuplat. Doctorul se întoarse în sala de consultații. După un minut, ieșiră de-acolo femeia și copilul. Femeia țipa :

— Unde să-l duc ? S-avem iertare, dar asemenea reguli nu-s bune ! Dacă omul e bolnav, sînteți obligați să-l primiți.

— Nu face gălăgie, femeie ! o țistui sever un sanitar.

— Cum să nu fac gălăgie, dacă văd că nu-l primiți ? Unde să mă duc cu el ? Și așa mi-am dat ultimul ban pe birjă.

— Du-te la alt spital.

— Foarte mulțumesc ! Am eu vreme de-așa ceva ! Faceți cu el ce-ți ști !

Și, zicînd așa, porni grăbită spre ușă. Sanitarul se repezi după ea și o trase de braț.

— Stai, femeie !... Ia-ți băiatul !

Femeia plînse, ocărî, amenință că se duce la primar, dar pînă la urmă n-avu încotro. Băiatul stătea și se uita ca amorțit la viforniță de-afară.

— U-u, urîtule, ce-mi trebuia mie bătaia asta de cap !

Femeia îl luă, furioasă, de mînă și ieși.

Bătrînul care stătuse lîngă Andrei Ivanovici se întoarse și el din sala de consultații. Veni descumpănit la locul unde-i rămăsese cojocul.

— Nu știu zău... bîigui și tăcu.

Andrei Ivanovici îl întrebă, posomorît :

— Nu te-au primit ?

— Cică pot să vin la consultații. Ori să mă duc la alt spital. Nu știu zău...

— „La alt spital !“ interveni, pe un ton violent, un instalator de apă, un om slăbănog, cu fața pămîntie a bolnavului de gălbinare. Ieri, la Spitalul de barăci ne-au urcat pe cîțiva în ambulanță, ne-au dat bilețele, cum e regula, și ne-au dus la Spitalul Obuhov. Acolo nici nu s-au uitat la noi : „Dați-vă jos din ambulanță și duceți-vă care unde vrea ! Nu sînt locuri !“ Pentru podul Troițki se aruncă milioane, dar muncitorul e lăsat să crape în stradă ca un cîine ! Dumnealor n-au bani pentru spitale !

Bătrînul stătea gînditor, sucindu-și mereu capul și uitîndu-se întrebător la cojocul lui.

— Asta e, că sînt tare slăbit, nu mai am putere. Din casă mă dau afară.

Oftă adînc, își puse cojocul și ieși.

Soseau alți și alți bolnavi. Cei cu boli infecțioase erau trimiși la spitalele respective, cei grav bolnavi și muribunzii erau primiți. Toți ceilalți se vedeau respinși.

În sfîrșit, fu chemat și Andrei Ivanovici. Medicul, cu o expresie de oboseală și iritare pe față, istovit de munca

sa adesea zadarnică, îl ciocăni și-l ascultă la plămîni, apoi îi luă pulsul. Andrei Ivanovici se uita crunt la doctor, gata parcă să se ia la trîntă cu dînsul : oho, îl va sili el să-l primească, doar nu e femeie, nu-i un țăran, își cunoaște drepturile. Contribuția pentru fondul spitalicesc i se percepe în fiecare an, nu ? Atunci cum, cînd te îmbolnăvești, să te tratezi naiba știe unde ?

Medicul luă îndelung pulsul lui Andrei Ivanovici, uitîndu-se șovăitor pe geam. Pulsul era foarte slab și precipitat. Bolnavii aceștia de hidropizie sînt periculoși : nu-l primești, și el moare în birjă, înainte de a ajunge acasă : ziarele fac gălăgie și din asta ți se trag neplăceri. Spitalul era, ce-i drept, arhiplin, se puseseră paturi și pe coridoare, totuși, vrînd-nevrînd, acest bolnav trebuia internat. Doctorul completă o fișă și Andrei Ivanovici fu scos afară.

— Nu te-au primit ? îl întrebă cu glas stins Alexandra Mihailovna.

Răspunse mîndru :

— Ba, m-au primit !

Cei din jur se uitară la el piezișș, cu priviri invidioase.

Andrei Ivanovici fu dus la baie, apoi într-un salon spațios, ticsit de paturi, toate ocupate. Numai unul, în care peste noapte murise un bolnav, era liber ; aici fu instalat noul sosit. O infirmieră cu halat alb și basma albă pe cap îi puse termometrul.

Curînd apoi își începu vizita doctorul salonului. Acesta îl ciocăni și îl ascultă pentru a doua oară pe Andrei Ivanovici, ordonă să i se ia spută pentru analiză și indică pe o foaie tratamentul. După ce doctorul se îndepărtă, Andrei Ivanovici citi cu atenție foaia.

Seara fu îmbăiat și se simți ceva mai bine. Oamenii grav bolnavi sînt naivi : o cît de mică ameliorare a stării lor ei sînt gata s-o ia drept un început de însănătoșire ; Andrei Ivanovici își zise că peste două-trei săptămîni o să se înzdrăvenească ; îi părea foarte rău că nu s-a internat mai demult.

Noaptea și-o petrecu treaz, gîndindu-se iar la Leahov. Desigur, acesta va afla foarte curînd că dușmanul său a fost dus la spital. Ce-o să se mai bucure, cum o să răsufle de ușurat ! Ehe, dacă a ajuns la spital, nu mai iese de-acolo ! Așa să fie oare ?... După Paște, cel mult, Andrei

Ivanovici va ieşi din spital sănătos şi voinic ; va intra în atelier şi se va duce la Leahov : „Hai noroc, prietene !“... Auzindu-i glasul, Leahov o să sară în sus tot aşa de îngrozit ca atunci, dar n-o să mai apuce să fugă : dintr-o lovitură, Andrei Ivanovici o să-i vîre în burtă cuţitul de şerfuit... Strîngînd din dinţi, făcea sub pătură o mişcare iute şi scurtă cu pumnul strîns, închipuindu-şi că ţine în el chiar cuţitul acela, sclipitor şi tăios.

În salonul înţesat de bolnavi aerul era înăbuşitor ; gazele slobozite de cei adormiţi răspîndeau o duhoare grea. Sora de gardă moţăia lîngă geam. Un lacheu bătrîn, bolnav de edem pulmonar, horcăia prelung. Lămpiţele de noapte luminau slab. Totul avea o înfăţişare sumbră şi apăsătoare. Dar Andrei Ivanovici îşi simţea inima plină de bucurie.

XVI

A doua zi, după vizită, Andrei Ivanovici luă iarăşi foaia de tratament ca să vadă ce scrisese doctorul. Citi şi se făcu alb la faţă ; mai citi o dată şi încă o dată... Pe foaie scria : „Slăbire a tonalităţii şi respiraţiei bronhiale în regiunea superioară a plămînului stîng ; în ambii plămîni se aud distinct raluri umide ; în spută — bacili Koch.“

Andrei Ivanovici simţi deodată o sfîrşeală cumplită ; dinăuntrul capului îi năvăli ceva, ca un vuiet, în ochi şi-n urechi ; lăsă jos foaia şi strînse pleoapele. „Bacili Koch“... Ştia el perfect de bine ce sînt bacilii Koch : asta însemna că are oftică ; însemna că nu există salvare pentru el, că îl aşteaptă moartea.

Fu adus dejunul. Infirmiera puse dinaintea lui Andrei Ivanovici un castron cu supă de lapte.

— Ţi-am adus să mănînci, hei ! zise ea şi-l trase de mînecă.

Andrei Ivanovici dădu din cap, gata să se supere şi rămase culcat, cu ochii închişi. Bacili Koch... Numai cu două ore mai înainte se simţea în vîrtejul vieţii, se pregătea să lupte, să se răzbune, să se bucure de izbîndă...

Și deodată totul s-a frînt și s-a mistuit undeva departe; în fața ochilor lui nu mai era decît moartea, necruțătoare și de neocolit.

La ora două veni să-l vadă nevastă-sa. Andrei Ivanovici o înștiință cu nepăsare că are oftică și va muri curînd. Alexandra Mihailovna deschise ochii mari și întrebă, gîngăvind :

— Cum ? Ce ? Ți-a spus doctorul ?

Bolnavul rîse.

— Ce doctor ! Știu singur !... La mine s-au găsit bacili Koch, viermișorii aceia care dau oftică.

Femeia izbucni în plîns. Andrei Ivanovici se uita la ea și i se făcea milă de el; în același timp își amintea fața indiferentă și obosită a doctorului și aerul nepăsător ce-l avea cînd scrisese pe foaie sentința lui de condamnare la moarte.

Zi cu zi, Andrei Ivanovici se simțea tot mai rău. Mereu posomorît, se închidea în tăcere. Cînd Alexandra Mihailovna îi punea întrebări în privința stării sănătății, răspundea în silă și se grăbea să schimbe vorba. Tot ce-i spunea ea, asculta posac, abia ascunzîndu-și plictiseala. Adeseori, femeia surprindea în privirile lui licărirea aceea sumbră și răutăcioasă care-i apărea în ochi, în săptămînile din urmă, de cîte ori i se amintea de Leahov.

Totuși, Andrei Ivanovici mai pierduse din pornirea ostilă împotriva colegului său. Cînd Ermolaev a venit să-l vadă și i-a spus că Leahov cere voie să-i facă o vizită, Andrei Ivanovici a strîns numai disprețuitor din umeri și a răspuns că dacă vrea, poate să vină. Leahov a venit o dată și după aceea, în fiecare duminică. Venea întotdeauna însoțit de un coleg și stătea în spatele lui, cu șapca în mîini, mototolind-o în neștire. Bolnavul se silea să zîmbească, îi adresa cîte-o vorbă și amîndoi se simțeau stingheriți.

Nu gîndul la întîmplarea cu Leahov îl tortura acum pe Andrei Ivanovici. Povestea asta o considera, în ultimul timp, ca fiind cu totul meschină și vulgară, nu mai era dornic de răzbunare; fostul dușman mai trezea în el doar un simțămînt de repulsie. Andrei Ivanovici suferea

mult mai mult decît înainte, dar din cu totul altă pricină — din pricina gîndurilor lucide ce-l năpădeau.

O, gîndurile astea lucide !... Se temuse întotdeauna de ele. Reci, tenace și necruțătoare, ele îl apucau și-l trăgeau în niște cotloane întunecate, de unde nu mai avea ieșire. Lui Andrei Ivanovici îi plăcuse să gîndească numai cînd era amețit de băutură. Atunci gîndurile se depănau ușor și lin, totul în jur părea simplu, vesel și lesne de înțeles. Acum însă, nu-și mai putea îneca gîndurile în vin, și nici în muncă ; spectrul morții, care i se înfățișase atît de stupid și de surprinzător, răsturnase totul în el cu fundul în sus.

Și gîndurile se tîrau unul după altul, rele, întristătoare, iar Andrei Ivanovici nu le putea goni... Iată, a trăit patruzeci de ani și tot timpul a așteptat, fără să-și dea bine seama, să se întîmple ceva. Viața lui întunecată și dezgustătoare nu putea să țină tot așa pînă la sfîrșit. Aștepta să se ivească ceva care să-l ridice mult deasupra acestei vieți, aștepta să vină o mare fericire, care să cuprindă o viață clocotitoare, o viață de luptă, să îmbrățișeze spații nemărginite. Și iată că totul s-a sfîrșit, în fața lui stă moartea, iar în urmă o viață sălbatică, petrecută în bețiii, o viață în care numai rachiul îi aducea cu adevărat un strop de bucurie, un strop de fericire. Cum mai bea ! Cum mai beau cu toții ! Cînd n-aveau bani de votcă, beau în atelier lacul pregătit cu spirt. Ca să nu se bea lacul, patronul punea în el și anilină, dar ei îl beau și așa, erau gata să-l bea amestecat cu orice. Își schilodeau și își otrăveau trupul, își otrăveau sufletul, și totul se ducea dracului. Dar cum ar fi putut să trăiască altfel ? La ce bun să-și păzească de rele sufletul ? Ca să meargă la serbările populare, să bea acolo ceai și să se dea în leagăn ? Mare scofală !...

Andrei Ivanovici își aminti de Barsukov și de tabloul morții ce i-l înfățișase acesta : muncitorul moare și se gîndește : „Pentru ce a muncit tot timpul de s-a spetit, pentru ce ? De trăit a trăit, dar viața adevărată n-a văzut-o... Ce rost a avut atunci existența lui ?“

Și el, Andrei Ivanovici, a trăit, dar n-a văzut viața. Lui însă i se părea că era capabil să trăiască altfel, să ducă o viață largă și viguroasă, însuflețită de un țel și

plină de bucurii ; i se părea că pentru aceasta avea și forțe spirituale și avînt destul. Simți o dorință pătimașă să-l vadă pe Barsukov sau pe Șcepotiev și să stea de vorbă cu ei mult și serios, ca să analizeze totul „de la obîrșia lucrurilor". Dar Șcepotiev fusese aruncat în închisoare, iar Barsukov expulzat din Petersburg.

Alexandra Mihailovna îl vizita zilnic. Îi aducea vin, fructe și tot felul de bunătăți cu care un bolnav își poate recăpăta pofta de mîncare. Absorbit de gîndurile sale, Andrei Ivanovici nici nu se întreba măcar cum procură ea toate acele lucruri. Ba încă făcea nazuri, se mînia, cerea ba una, ba alta. Dar o dată, cînd Alexandra Mihailovna, intrînd în salon, se oprise la ușă și intrase în vorbă cu sora, Andrei Ivanovici, privindu-și soția de departe, fu uluit, văzînd-o cît de mult slăbise și se trăsese la față.

— Tot la fabrica de țigări lucrezi ? o întrebă, cînd ea puse pe masă o sticlă de vin de la Eliseev. Și o nespusă duioșie îi învălui inima.

— Deocamdată la fabrică, răspunse, obosită, Alexandra Mihailovna. Nu știu ce să fac, o să trebuiască să-mi caut altceva. Munca asta a mea n-are spor... Semidalov mă cheamă la el ca fălțuitoare. A spus că mă angajează oricînd, pentru că tu ți-ai pierdut sănătatea muncind la el. Aș putea să învăț fălțuirea în două luni ; oricum, se cîștigă mai mult decît cu pachetele.

Andrei Ivanovici se îngrozi. Cunoștea el prea bine condițiile de viață și de muncă ale fălțuitoarelor. În tot restul vizitei rămase tăcut și gînditor.

Cînd soția sa veni a doua zi, Andrei Ivanovici păstră multă vreme tăcerea, nefiind în stare să deschidă vorba din pricina tulburării care-l cuprinsese. În cele din urmă, zise :

— Știi, Șurocika... Toată noaptea m-am gîndit... Am fost adesea nedrept cu tine... Cum aș putea să te ajut acum ? Nu știu nici eu. Vreau numai să-ți dau un sfat : nu intra la noi la atelier ; acolo femeia e pierdută...

— Și atunci ce să fac ?

Andrei Ivanovici își frecă mîinile, abătut.

— Ce ? Nu știu...

La sfîrșitul lui aprilie, Andrei Ivanovici își dădu sufletul. Fu înmormîntat la cimitirul Smolenski. Era într-o duminică. La înmormîntare veniră cei mai mulți dintre colegi, printre care și Leahov. Ei au dus pe brațe sicriul pînă la groapă. Tot aici, deasupra mormîntului proaspăt, Alexandra Mihailovna a dat un galon de trei litri de votcă pentru pomenirea răposatului.

Andrei Ivanovici a fost înmormîntat la marginea cimitirului, în fund de tot. Era o zi posomorîtă de primăvară. Făgașurile aleilor chifteau de apă, pe costișe se mai ținea zăpada murdară, întărită, copacii erau toți golași; o iarbă jilavă, galbenă-brună, acoperea taluzurile mormintelor; printre ele se așternuseră frunzele veștede de anul trecut.

Dar natura nu respira moarte și mîhnire. Din pămînt se ridica o mireasmă caldă, gingașă și plină de viață. Prin pătura de frunze cafenii, putrezite, răzbeau firicele de un verde-aprins; pe crengile copacilor se rotunjeau mugurii. În crîng ciripeau zglobiu sturzii și vrăbiile. Totul în jur se mișca, foșnea, și foșnetul acesta nedeslușit al vieții noi ce se trezea, impetuoasă, umplea tot văzduhul, pînă atunci încremenit.

[*1899*]

II

Sfîrșitul Alexandrei Mihailovna

(Pe cale cinstită)

I

Alexandra Mihailovna sfîrși de fălțuit foile ziarului „*Peterburgski vestnik*". Potrivi la margini teancul terminat și se rezemă în cot de el, obosită.

La bancul vecin, Grunia Poleakova, o fetișcană zdravănă, cu buze roșii și frunte îngustă, cosea niște cărți

cu defect. Cosea fără grabă și fluiera printre dinți, de parcă n-ar fi muncit, ci numai s-ar fi străduit să-și omoare într-un fel timpul; cusutul cărților cu defect nu se plătea în acord, ci cu ziua. Alexandra Mihailovna se uită la ea cu coada ochiului.

— Nu știu cum se face că dumitale ți se dă întotdeauna o muncă ușoară! zise, nemaiputîndu-se stăpîni.

Poleakova își întoarse încet capul spre ea și o privi de sus.

— Sînt bolnavă, am reumatism la mîini.

— Bolnavă... Alexandra Mihailovna rămase o vreme tăcută. Ai fi dumneata bolnavă, dar în schimb ești singură. Alții, poate, mai un un copil, și trebuie să-i dea de mîncare.

— Care cum i-a fost soarta.

— Nu-i vorba de soartă aici. Totul depinde de maistru, nu de soartă.

— De maistru? Ce vorbă-i asta?... De care maistru?

Poleakova ridicase înadins tonul. Pe lîngă ele tocmai trecea maistrul Vasili Matveev. Auzind întrebarea Poleakovei, se uită chioriș spre cele două femei, atent la cele ce-și spuneau. Alexandra Mihailovna se îndepărtă îndată.

Ceasul rotund agățat deasupra ușii de la intrarea în atelier bătu de patru ori. Lîngă unul din geamurile laterale lucra la banc Tania Kapitanova, prietena Alexandrei Mihailovna. Soarele bătea în geam și Tania lucra, aplecîndu-se și ridicîndu-se necontenit. Cînd se apleca, părul ei auriu și pufos nimerea în raza de lumină și parcă se aprindeau în el văpăi.

Alexandra Mihailovna veni lîngă ea:

— S-a făcut ora de ceai.

— Termin îndată! răspunse, zorindu-se, Tania.

Plecîndu-și obosită capul în piept, Alexandra Mihailovna se uita cu plăcere și invidie cum lucra prietena ei. Era cea mai bună muncitoare din atelier. Luînd din teanc o coală mare de tipar, o îndoia de marginea cartonului, uitîndu-se la numere cu o iuțeală fulgerătoare, și netezea îndoitura cu osul de fălțuit. Coala parcă se îndoia singură de îndată ce o atingeau degetele subțiri ale Taniei. La a doua îndiotură apucai să vezi vreo coloană de cifre, la a

treia — vreun clișeu, și coala împăturită zbura în stînga, în vreme ce din teanc aluneca pe carton o altă coală.

În sfîrșit, Tania aruncă ultima coală fălțuită.

— Haidem !

— Tu ești fericită, Tania ! spuse cu un oftat Alexandra Mihailovna.

Lucrul încetă ; era pauză. Fetele, strînse cîte patrucinci laolaltă, beau ceai. Pe geamurile deschise răzbea dogoarea zilei de iunie și pătrundea miros de var și de vopsea de ulei.

Alexandra Mihailovna și Tania beau ceaiul împreună cu alte două lucrătoare — Fokina, văduva unui legător calificat, și Daria Petrovna, o fată trecută de ani și săracă. Alexandra Mihailovna ședea îngheboșată pe un taburet, savurînd clipele de odihnă. Era a treia lună de cînd lucra în atelier, dar și acum, la fiecare pauză ar fi vrut să se odihnească mult-mult, la nesfîrșit.

— Ce-o mai fi și asta ?! zise, gînditoare. Mie, Vaska Matveev îmi dă de lucru tot ce-i mai greu. L-am tratat cu cafea, îmi ziceam că mi-o fi mai ușor. Ce-i drept, o săptămînă m-a lăsat să cos crestături și să fălțuiesc colțuri, apoi iar a început să-mi dea ca mai înainte.

Fokina rîse :

— Păi cum altfel ? Credeai că dacă l-ai tratat o dată, gata, ai încheiat-o ? Așa-i regula lui : îl tratezi o dată, ai lucru bun o săptămînă.

— Aha, de aceea ? Alexandra Mihailovna căzu pe gînduri, mîhnită. Bine, dar se poate ? Sînt patru maiștri. Vișinata, cafeaua, plăcintele — toate astea m-au costat o rublă și șaizeci și șapte de copeici. Au băut un sfert de funt de cafea, au consumat două funturi de zahăr, ba și-au mai umplut și buzunarele cu ce-a rămas... Ce, asta e puțin ?

— Îți închipui oare că numai dumneata îi tratezi ? replică răutăcios Fokina. Fiecare lucrătoare îi tratează o dată, de două ori ; atunci cui să-i dea ce e mai greu ?

— Vai, Doamne, eu nu mă vait că-i greu lucrul ! Pot să-mi dea uneori și ce-i mai greu, numai să facă împărțeala pe dreptate, să nu împovăreze pe nimeni mai mult.

Tania zise cu mîndrie în glas :

— Eu una nu i-am tratat niciodată pe maiștri ! Și nici n-am să-i tratez vreodată. Mă descurc oricum.

— Ascultă ce-am să-ți spun, Tanecika, interveni Daria Petrovna, rostind rar cuvintele. Nu fi mîndră ! Te mîndrești, te mîndrești, dar bagă de seamă, să nu-ți pară rău. Ce te costă, la urma urmei, să-i dai maistrului cinstirea cuvenită ? Că vezi, putere are, și încă multă.

— Și-acum ce să mă fac ? întrebă Alexandra Mihailovna, tristă și nedumerită. Ce treabă-i asta dacă rămîn numai cu nouă-zece ruble pe lună ? Pot trăi, eu și copilul, cu banii ăștia ?

— Uite ce să faci : cere-i lui Vasili Matveev să-ți dea să lipești ilustrații, o sfătui Daria Petrovna. Lucrezi aici de trei luni, putea să-ți dea de mult el singur, mai demult. Munca asta e convenabilă. Uite-l pe Fedka, întreabă-l dacă este vreo comandă cu ilustrații, poate știe el.

Daria Petrovna avea întotdeauna o expresie umilită pe fața ei galbenă-veștedă, și obișnuia să se uite cu prisos de politețe în ochii persoanei cu care vorbea.

Alexandra Mihailovna îl opri din drum pe broșator și-l întrebă cu dulceață în glas :

— Fedea, nu știi, are maistrul acum de lipit ilustrații ?

— Berechet ! *Poezia rusă* cu portrete. Zece mii de exemplare.

Din sală se strecură pe ușă legătorul Leahov. Intră repede în încăpere, îl apucă pe Fedka de umăr și-l întrebă, furios :

— Ce cauți aici ?

— Eu !... Da dumneata ce cauți ? îngăimă, nedumerit, Fedka.

Leahov îi vîrî sub nas cogeamite pumnul.

— Vezi să nu te las fără dinți, nemernicule !... Marș de-aici și să nu te mai prind că stai de vorbă cu Alexandra Mihailovna !

— Aha ! Fedka rîse înveselit și, săltîndu-și caraghios sprîncenele, aruncă spre Alexandra Mihailovna o privire plină de curiozitate.

— Vai, dar ce înseamnă asta ? exclamă femeia. Vasili Vasilici, ce, ai înnebunit ?

— Nu permit nici unui bărbat să stea de vorbă cu Alexandra Mihailovna ! Dacă te mai prind o dată, te

schilodesc ! strigă Leahov, către Fedia, holbîndu-și crunt ochii la el.

— Bine, dar ce te-a găsit ? Vasili Vasilici, am să mă plîng patronului ! Cum îndrăznești să mă faci de rușine ? stărui femeia.

— Bagă-ți bine în cap ce ți-am spus, Fedka !

Agitînd semnificativ pumnul, Leahov și-l mai vîrî o dată sub nasul broșatorului, făcîndu-l să meargă de-a-ndăratelea, apoi ieși, fără să se uite de loc la Alexandra Mihailovna.

Zîmbind și simulînd spaima, Fedka se tot dădea de-a-ndăratelea înspre bancuri.

Alexandrei Mihailovna îi venise tot sîngele în obraji și se simțea nespus de stînjenită.

— Ce înseamnă asta, vă rog să-mi spuneți ? De două luni nu mă mai lasă-n pace. Se leagă de mine oriunde mă vede, mă face de rîs, nu mai pot scăpa de el !... Și de ce s-o fi legînd așa de mine ?

— Peste tot numai de dumneata vorbește, nerușinatul ! zise Daria Petrovna, indignată, cu o undă de compasiune în glas. Cică : „sînt îndrăgostit și nu pot să trăiesc fără ea". Auzi, om însurat ! Mai mare rușinea !

— Deunăzi, adăugă, rîzînd, Fokina, iată-l că vine la noi, începe să ne vorbească de dragostea lui, și-l podidesc lacrimile ; era beat, vezi bine. „Dacă, zice, Alexandra Mihailovna nu-mi dă satisfacție, cum s-or scutura frunzele, zice, mă spînzur în parcul Petrovski". „Ce să mai aștepți, zic eu. Poți s-o faci de pe-acum". „Nu, zice, cînd s-or scutura frunzele."

— Și cînd te gîndești că era prieten cu răposatul Andrei Ivanovici ! oftă a mustrare Alexandra Mihailovna, în vreme ce pe buzele ei flutura un vag zîmbet de mulțumire.

Fetele sfîrșiră de băut ceaiul și se apucară de treabă. Piesele uriașei mașini vii se puseră în mișcare și curînd mașina asta își iuți mersul, lucrînd în ritmul ei uniform.

Alexandra Mihailovna intră în camera maistrului. Vasili Matveev, un bărbat înalt, spătos, cu fața cărnoasă, stătea aplecat deasupra bancului și împungea acul în niște coli. Se uită la Alexandra Mihailovna cu ochii lui sașii și își văzu mai departe de lucru, fără să scoată o vorbă.

Alexandra Mihailovna spuse :

— Vasili Matveev, eu am sfîrşit fălţuitul ; dă-mi acum să lipesc ilustraţii.

Maistrul rămase tăcut, împungînd colile din faţa lui.

— Vasili Matveev !

— Aşteaptă ! Vezi că sînt ocupat, se răsti el.

Strîngînd din dinţi, Alexandra Mihailovna se uita la faţa lui roşie, îmbrobonită de sudoare. Cu trei săptămîni în urmă, Vasili Matveev o ciupise de braţ, lîngă umăr, şi ea l-a repezit. „Ie-te, mironosiţa !" mîrîise el cu venin şi de-atunci începuse să-i facă mizerii. Numai în săptămîna cînd fusese tratat cu cafea, se arătase ceva mai blînd.

Vasili Matveev îşi vedea de lucru, fără să se grăbească. Alexandra Mihailovna întrebă, supărată :

— Mai aştept mult ? Doar n-am vreme de pierdut.

— Ilustraţii.... mormăi maistrul. Prea te grăbeşti la lipit ilustraţii, ai să le strici.

— Cum mă grăbesc ? Ilustraţiile se dau după o lună şi jumătate de lucru, şi eu lucrez de trei luni.

— Ilustraţii... Nu arăţi respect faţă de maistru şi vrei ilustraţii... Ce-i spuneai adineauri Grunkăi ?

— Păi ce, Vasili Matveev, nu-i adevărat ce-am spus ? Unora le dai ce e mai uşor de lucru, altora ce e mai greu. Dar de trăit trebuie să trăiască toţi.

— N-am acuma ilustraţii. Du-te !

Alexandrei Mihailovna începu să-i tremure obrazul stîng.

— Ba ai, am aflat, ai la *Poezia rusă*... Să ştii că mă duc la patron.

Maistrul nu-i răspunse. Alexandra Mihailovna se îndreptă, hotărîtă, spre ieşire.

— Acolo în colţ, bombăni Vasili Matveev.

Femeia se întoarse.

— Astea de-aici !... Ce să iau ?

— Portretul lui Puşkin. Ia o mie de bucăţi, nu mai mult.

— La ce pagină le lipesc ?

— Ia mai lasă-mă-n pace să-mi văd de treabă !... Pagina cincizeci şi şase.

Alexandra Mihailovna ieşi. Clocotea de supărare : a făcut-o să piardă zece minute cu tocmeala, deşi ştia foarte bine ce mult preţuieşte timpul cînd lucrezi în acord. Se gîndea însă cu plăcere că pînă la urmă tot a izbîndit. Desfăcu teancul de portrete, le unse cu clei şi se apucă de lucru.

În jur se auzea fîşîitul necontenit al colilor răsucite. Jos, sub podea, la secţia de cartonaje, duduia motorul.

— Ia te uită, vrăjitoarea noastră se găteşte de drum ! zise Manka, o fetişcană dezgheţată de vreo şaisprezece ani, care lucra lîngă Alexandra Mihailovna.

Gavrilovna, o bătrînă slăbănoagă, cu fusta zdrenţuită şi murdară, stătea lîngă sobă şi ciocănea în ea, foarte serioasă cu osul de fălţuit.

— Bate ca să-i aducă dracii tîrnul ! rîse altă fată, pe nume Dunka.

— Tra-la-la ! Tra-la-la ! Tra-la-la !... cînta răguşit Gavrilovna, îndoindu-şi caraghios mîinile şi rotindu-se pe loc, lîngă sobă. Baba era cam într-o ureche.

Manka o întrebă :

— Ce te tot învîrteşti aşa, mătuşo ?

— Eu, drăguţă, cînd eram tînără, am jucat mult polca, şi tot numai într-o parte. Acum mă dezvîrt... Tra-la-la ! Tra-la-la !...

— Ce înseamnă asta ? strigă, mînioasă, Fokina. Nu ne lasă să lucrăm... Treci la loc, n-auzi ?

— Chiar aşa ! interveni Alexandra Mihailovna. Noi avem de lucru şi ea ne distrează. Nu se face asta, cînd toţi sîntem ocupaţi !

Gavrilovna trecu tăcută la banc, se ploconi, îndoită de şale, dinaintea teancului de coli şi se apucă de fălţuit. Cîteva minute lucră fără să scoată o vorbă, apoi se întoarse deodată spre Fokina şi ţipă :

— Lua-te-ar dracu să te ia ! Caracudă ce eşti !

Fetele pufniră în rîs.

— Crăpare-ai tu să crăpi ! Vedea-te-aş noaptea-n pat cu un strigoi !

— Hă-hă-hă ! rîseră gros broşatorii.

Unul din ei, Egorka, behăi :

— La ea, măi fraţilor, vine strigoiul în fiecare noapte !

Gavrilovna se năpusti cu ocările asupra lui. Broșatorii rîdeau și înjurau care mai de care, necăjind-o pe Gavrilovna. La fiecare vorbă porcoasă de-a lor ea răspundea cu alta și mai și. Se luaseră la întrecere și fiecare din părți își dădea silința să găsească ea cele mai urîte sudălmi. Fetele, bucuroase să întrerupă lucrul, ascultau și rîdeau.

Alexandra Mihailovna isprăvi de lipit ilustrațiile spre seară. Făcuse treaba în două ore. Pentru o mie de lipituri primea douăzeci de copeici, ceea ce era bine... Mulțumită, duse maistrului lucrarea.

Vasili Matveev deschise cartea și zise cu nepăsare:

— N-ai lipit unde trebuie.

Alexandra Mihailovna se uită, speriată, la el.

— Cum așa? Singur mi-ai spus să le lipesc la pagina cincizecișișase!

— Unde vine pagina cu fața, ai? Ți-am spus eu că nu-i încă de tine asemenea treabă? „De la Pușkin la Nekrasov" — pe partea asta trebuie să le lipești, sub titlu.

Se uita la ea batjocoritor, cu ochii lui sașii, pe care nu-i puteai ghici încotro privesc. Și Alexandrei Mihailovna i se păru că poate de-aceea e el așa de ciinos, pentru că sufletul lui stă ascuns de ochii oamenilor.

— Să-mi fi spus așa — la pagina cincizeci și șapte! abia îngăimă ea.

— Hai, las-o, ce, sînt eu mai prost decît tine? Am zis că nu-i încă timpul să-ți dau ilustrații... Du-te și le dezlipește.

Alexandra Mihailovna se întoarse, zdrobită, la banc; îi venea să rupă în bucăți toate foile, o înăbușea un plîns neputincios: ca să dezlipească binișor portretele și să le lipească iarăși, îi trebuia o jumătate de zi.

Luă încet cuțitul în mînă și se apucă de dezlipit.

II

Ceasul bătu ora opt și lucrul în atelier încetă. Alexandra Mihailovna vîrî sub banc lucrarea care-i devenise nesuferită și o porni agale spre casă.

Zina, fetița ei, acum în vîrstă de șapte ani, moțăia în pat.

— Scoală ! spuse, abătută, mamă-sa. Ai pus cartofii la încălzit ?

— I-am pus.

— Adu-i încoa.

Zina aduse din bucătărie cartofii prăjiți, rămași de la prînz și puși la încălzit. Apropiară măsuța de pat și începură să cineze. Mîncară cartofii, care nu mai aveau nici un gust, apoi își turnară ceai. Alexandra Mihailovna îi ungea Zinei pe pîine un strat subțire de unt, ea, însă, bea ceaiul cu pîine goală.

— Asta ce mai e ? o luă la rost Alexandra Mihailovna pe fetiță, cu asprime în glas și apucînd-o de cot. Ce-i asta ? O, Doamne ! Cum ai rupt-o ?

O trase pe Zina spre ea. Toată mîneca rochiței, de la umăr în jos, era sfîșiată.

— Ce, te-ai luat la harță cu cîinii ?

Zina scînci.

— Vaska al proprietăresei, el mi-a rupt-o !

— Vaska al proprietăresei ? Tu te zbengui și eu să stau toată noaptea să-ți cos mîneca ?

Înfuriată, o apucă de păr și trase cu putere. Zina slobozi un țipăt disperat. Cu o mînă, mamă-sa o trăgea de păr, iar cu cealaltă o lovea cu toată puterea unde nimerea, simțind o adevărată plăcere că pe Zina o durea tare, că trupul ei zvîcnea și se chircea sub lovituri.

— Aoleu ! Aoleu ! Mamă !... Mamă !... Aoleu !... țipa, speriată, fetița.

Alexandra Mihailovna o mai smuci o dată cu putere de păr și-i dădu drumul. Zina plîngea cu hohote.

— Ei, acuma ai să ții minte ?

În odaie intrară cîțiva locatari. Fata de la fabrica de țigări, care închiriase pe din două cu Alexandra Mihailovna unul din paturi, se așeză la masă și începu să soarbă din oală ciorba încălzită. Nevasta peticarului, o femeie slabă, cu ochi vii, mereu aprinși, așternu pe jos, pentru copii, o pătură de pîslă. Bătrînul fochist ședea pe patul lui ; cu o compresă în mîinile negre și unsuroase, își tampona ochii lăcrămoși.

Alexandra Mihailovna zise cu răutate :

— Credeai că dacă a murit tata, nu mai are cine să te muştruluiască ? Mama e bună şi miloasă... Nu, drăguţă, mă pricep şi eu să te-mblînzesc, ai să vezi tu ! Alergi, te zbengui, iar maică-ta munceşte de dimineaţă pînă seara ; şi cînd vine acasă la odihnă, trebuie să mai stea trează ca să-ţi cîrpească ţie rochia ? Mai rupe-o o dată şi zău dacă ţi-o mai cos ! Să umbli goală, să te vadă toţi, şi să zică : ce-i cu nerușinata asta ?

Zina scîncea şi mînca pîinea cu unt.

Sfîrşiră cina repede. Toţi se culcau. Din camerele vecine se auzea prin pereţii subţiri larmă de glasuri, zăngănit de vase, căscături. Fata de la fabrica de ţigări se dezbrăcă după perdea şi se culcă în pat lîngă perete. Zina scoase de sub pat o salteluţă, şi-o aşternu lîngă masă, se făcu ghem şi adormi. Toţi ceilalţi se culcară şi ei. Alexandra Mihailovna trase, necăjită, mai aproape lămpiţa şi se apucă să coasă mîneca ruptă de la rochia Zinei.

Îşi simţea inima grea, ca de plumb. Cosea şi se gîndea ; gîndurile îi îngreunau inima şi mai mult. Cosea anevoie : mîinile îi erau înţepenite de la muncă, ochii o dureau de cît şi-i aţintise ziua la numărul filelor, cînd fălţuia ; pe negru nu mai vedea nimic, aţa i-o vîrîse în ac Zina. Şi asta, la douăzeci şi şase de ani ! Ce-o să fie mai departe ?... Capul i se învîrtea necontenit, simţea împunsături în inimă, dimineaţa i se făcea greaţă...

În urechi îi mai stăruia încă foşnetul colilor răsucite şi duduitul monoton al motorului de sub podea. Se întoarse cu gîndul la atelier şi îl revăzu cu ochii minţii : ce repede se mişcau toate acolo, cu cît zor, cu ce strădanii ! Şi peste toată forfota asta stăruia ceva greoi, rece şi lacom, sigur de sine, şi numai acest ceva trăgea foloasele. Dar truditorii ce au, cu ce se-aleg ? Te spetești, muncind, dar te înglodezi tot mai mult în datorii, trăiești ca o cerşetoare, ţi-e ruşine şi să treci pe lîngă băcănie, mănînci numai cartofi. Şi atunci la ce bun toată munca asta, toate umilinţele şi frămîntările ? Să pleci ! Dar unde să pleci ? Şi tot aşa va fi mereu de-acum înainte. A căzut ca şi ceilalţi într-o groapă întunecoasă, din care nu poate să iasă, în nici un chip. Şi nu are nici prieteni care să-i întindă o mînă de ajutor.

Revăzu fața albicioasă a lăcătușului Lestman, sfiosul estonian. El fusese prieten cu răposatul Andrei Ivanovici și în primele săptămîni o ajutase cu bani. După asta, însă, Lestman îi ceruse, spre mirarea ei, să-l ia de bărbat; Alexandra Mihailovna îl refuzase pe loc, scurt, ea însăși surprinsă de iuțeala cu care se hotărîse; parcă i se răzvrătise trupul și, fără a mai aștepta părerea rațiunii, s-a grăbit să răspundă: „Nu nu!" Pînă atunci, parcă nici nu băgase de seamă că omul acesta săritor și șters e un bărbat, dar cînd i-a vorbit de dragoste, i-a devenit deodată străin și respingător. Lestman a încetat s-o mai ajute cu bani, dar venea încă la ea în fiecare săptămînă, sîmbăta sau duminica; modest și timid, se așeza, bea ceai și spunea ceva plictisitor. Ochii parcă i se închiseseră și nu mai vedea mizeria în care se zbătea ea. Alexandrei Mihailovna i se părea ciudat acum că primise mai înainte să fie ajutată de el, fără să-și dea seama că nimeni nu dă bani așa, în vînt.

În jurul ei, oamenii respirau, sforăiau, unii bolboroseau ceva prin somn. Camera se umplea treptat de o duhoare sufocantă. Lămpița cu geamul plesnit lumina slab capul aplecat al Alexandrei Mihailovna. În ultimele luni, după moartea lui Andrei Ivanovici, ea slăbise mult și se făcuse mai drăguță: talia i se subțiase, pe fruntea, netedă pînă atunci, se așternuseră cutele gîndurilor, și chipul ei căpătase o expresie inspirată și gravă.

Cosea și un dor nelămurit, neguros o apăsa tot mai greu. Zadarnic s-ar fi străduit să găsească ceva care să-i învioreze sufletul. Privea înainte ca în așteptare. Dar ochii minții nu vedeau decît beznă și deznădejde... Mîine e zi de leafă. Cît are ea de primit? Vreo cinci ruble pentru două săptămîni. Se pare că altă ieșire nu exista: va trebui să se plece dinaintea maistrului, să-i facă anumite concesii; va trebui să-l trateze mai des, ca să-i dea de lucru ceva mai bun... Nemernicul! Își aminti, furioasă, cum o privea de ironic cu ochii lui sașii, a căror căutătură n-o putea prinde. Își cunoștea el puterea!... Și inima i se strînse iar la gîndul ofensei îndurate.

Începu să se dezbrace. În cameră duhnea și mai urît. Își simțea capul greu. Desfăcu plapuma, împinse cu băgare de seamă spre perete un picior al fetei care dormea

și se culcă. Rămase trează, presimțind că multă vreme nu va putea dormi. Vecina de pat mirosea a scrumbie și a sudoare nespălată. Pe trupul ei ostenit se foiau ploșnițele. Ațipind, i se păru că ceva greu și lipicios se prăvale peste ea, apăsîndu-i pieptul și suflîndu-i în gură o duhoare stătută.

III

A doua zi, după prînz, Alexandra Mihailovna, cu un șal mare aruncat pe umeri, intră în camera maistrului și închise ușa. Vasili Matveev se uita la ea cu fața încremenită, ca de lemn.

Femeia vorbi, veselă și prietenoasă :

— Vasili Matveev, azi serbez o zi mare și vreau să-ți fac o tratație.

Vorbind, scoase de sub șal o sticlă cu vin de porto de o jumătate de litru și cinci prăjituri de cofetărie, învelite în hîrtie albă.

Fața lui Matveev se îmblînzi.

— Bine faci ! Bine faci că nu uiți de maistru. S-ar putea să-ți fie și el de folos vreodată.

Matveev se ridică, aruncă o privire la ușă și își aplecă iute spre Alexandra Mihailovna fața cu ochii aprinși.

— Vino după ce sfîrșești lucrul ; vreau să bem vinul împreună.

Alexandra Mihailovna simți cum mîna lui grasă o apucă de sîn.

— Ticălosule ! Și-l plesni cu toată puterea peste mînă. Nemernicule, cum îndrăznești ?

Matveev se dădu un pas înapoi.

— Ce e ? Ce s-a întîmplat ? strigă el, făcînd pe neștiutorul. Ce dorești ?

Cu lacrimi în glas, Alexandra Mihailovna țipă :

— Eu sînt femeie cinstită ! Cum îndrăznești să mă apuci de piept ?

În ochii sașii ai lui Matveev mai stăruia licărul lasciv de adineauri, dar chipul lui își recăpătase expresia severă și rece.

— Ai venit să faci scandal, ha ? zise, ridicînd și el tonul, și făcu un pas spre Alexandra Mihailovna. Ce-mi vii cu lucrurile astea aici ? Ieși afară !

— Ticălosule ! Nemernicule ! Și Alexandra Mihailovna ieși din încăpere.

Roșie toată, cu ochii aprinși, veni îndată la bancul ei, ascunse sticla și rămase cu privirea ațintită asupra lucrului care o aștepta.

— Ce-a fost acolo ? Ce l-a apucat ? întrebă Manka, neputîndu-și stăpîni curiozitatea.

— Nu-i treaba ta ! i-o reteză Alexandra Mihailovna, fără a întoarce capul. Își mușca buzele pînă la durere, ca să nu se lase copleșită de plînsul ce-i dădea ghes.

În atelier stăruia foșnetul necontenit al colilor răsucite, clocotea munca tăcută și încordată. Din portretele împrăștiate pe banc o priveau o mulțime de Pușkini cu păr creț, toți înfășurați în pleduri și cu brațele încrucișate, toți cu fețe răutăcioase și fără păsare de ceea ce i se întîmplase ei.

— U-u, draga mea ! auzi un glas de femeie, de mai departe.

Gavrilovna țopăia dinaintea bancului și strîngea cu dragoste la piept o carte mare, tipărită pe hîrtie velină, pe care tocmai o cususe ; o așeză apoi peste alte patru cărți cusute mai înainte, împinse teancul mai departe și se ploconi dinaintea lui, bolborosind ceva.

În atelier intră patronul, Viktor Nikolaevici Semidalov, însoțit de Vasili Matveev. Fetele se opriră din lucru, boldind priviri curioase : rar se întîmpla să dea o raită patronul pe la secția de broșare.

Cei doi veniră drept la bancul Alexandrei Mihailovna. Vasili Matveev zise, desfăcîndu-și brațele :

— Cu neputință să-i supraveghezi, Viktor Nikolaevici ! Sînt niște oameni — Doamne, Doamne ! Poftiți, vedeți și dumneavoastră !

Și, vîrînd mîna sub banc, scoase de-acolo sticla cu vin.

— Ați văzut ?

Patronul se uită la Alexandra Mihailovna, negru de supărare.

— Bine, dar dumneata nu ştiai că e oprit să se aducă aici băuturi spirtoase ? Te-am angajat în amintirea soţului dumitale, te-am ajutat, dar asta nu înseamnă de loc că poţi să-ţi faci de cap la mine în atelier.

Pierită la faţă, cu buzele strînse, Alexandra Mihailovna îşi lăsă ochii în pămînt.

— Nu ştiam că bei ! adăugă ironic patronul. Băuturi scumpe încă — porto ! Şi eu care credeam că o duci greu... Ascultă, pentru prima şi ultima oară te iert, dar bagă de seamă, dacă se mai repetă...

Şi, aruncîndu-i o privire dispreţuitoare, ieşi. Rezemat pe bancul vecin stătea Sugrobov, maistrul fetelor de la secţia de legătorie, un bărbat cîrn, cu părul vîlvoi.

— De mult lucrezi aici ? întrebă el, după ce patronul şi Matveev ieşiră.

— De trei luni, răspunse maşinal Alexandra Mihailovna.

— N-ai să reziști, murmură el compătimitor. Mai bine fugi, că te prăpădeşti !

Maistrul coborî la el, jos. Alexandra Mihailovna rămase nemişcată dinaintea bancului. Daria Petrovna şi Fokina se apropiară de ea. Cea dintîi o întrebă :

— Ce-a fost acolo ? Vinul pentru el l-ai cumpărat, nu ? Ce s-a întîmplat ?

— Nimic... n-are nici o importanţă...

— Cine ştie ce i s-o fi năzărit ?

Fokina se uită la Alexandra Mihailovna cu o privire iscoditoare şi rîse.

— De la o femeiuşcă aşa nostimă el vrea altceva, nu porto.

Daria Petrovna îşi încreţi tare fruntea şi aruncă o privire scurtă spre femeia năpăstuită.

— Ce ticălos ! oftă ea cu milă.

Alexandrei Mihailovna începură să-i tremure buzele.

— Plec de-aici !

— Unde să pleci ? zise Daria Petrovna după un răstimp. Crezi că în alte părţi e altfel ? Află de la mine că s-ar putea să fie şi mai rău. Aici barem patronul e om serios şi nu umblă după de-al de astea, dar, uite, la Konikov, acolo fata trebuie mai întîi să treacă prin cabinetul lui.

— Care Konikov ? Koniuhov îi zice, o corectă Fokina. Pe linia cinșpe...

— Koniuhov zici ? Koniuhov să fie.

Daria Petrovna se uită la Alexandra Mihailovna și mai oftă o dată cu aceeași compasiune.

Alexandra Mihailovna le asculta, stăpînită de un sentiment ciudat. Ceea ce i se întîmplase era nemaipomenit de revoltător. Tuturor ar fi trebuit să li se aprindă ochii și inimile de indignare. Dar compătimirea ce i se arăta era de suprafață, mai degrabă prefăcută, și o scîrbea.

Porni spre casă, adînc însingurată. Era într-o sîmbătă. Fălțuitoarele și lucrătorii calificați, cu leafa în buzunar, se împrăștiau de la poartă, veseli și zoriți, care încotro. Fetele erau așteptate la ieșire de cavalerii lor — conțopiști, litografi, zețari. Toți păreau niște străini, toți se gîndeau numai la ei, și Alexandra Mihailovna înțelegea că fețele lor sînt tot atît de puțin capabile să se lumineze de compătimire pentru nenorocirea altuia, ca și fețele impasibile ale Pușkinilor de hîrtie.

O ajunse din urmă un pîlc de fete tinere, adolescente, care discutau voioase în gura mare. Înaintea lor, cu o expresie strengărească pe față, mergea Manka. Sub șalul aruncat pe umeri i se mlădia trupul subțire de copil. Pe trotuar, lîngă o haraba, pe o stivă de șine ruginite dormea un chirigiu. Manka strigă la el :

— Nene, de ce dormi ?!

Fetele izbucniră în rîs.

Chirigiul își săltă capul ciufulit, se uită tăcut în urma fetelor și se întinse iar pe șine.

— Ăstuia i-ar trebui o muiere voinică sub coastă, ca să-i țină de cald ! zise Manka, depărtîndu-se cu pași iuți. Hap-ciu !! făcu apoi deodată, chipurile strănutînd, în nasul a doi flăcăi ce stăteau pe marginea trotuarului.

Flăcăii azvîrliră în urmă-i o vorbă pipărată. Fetele cotiră, rîzînd, după colț.

„Groapă de lături !“ își zise scîrbită Alexandra Mihailovna. Și își aminti ce bine și frumos a trăit ea, pe cînd era în viață Andrei Ivanovici.

Începea să se lase amurgul premergător unei nopți albe. În fața depozitului de vinuri de Rin stătea Tania, însuflețită și voioasă, cu părul ei bălai, auriu și pufos ;

aştepta pe cineva. Din depozit ieşi un marinar din gardă, frumos şi voinic. Tania îl luă de braţ.

— Uite ce : nu e nevoie de hamsi, avem scrumbie sărată. Mai bine cumpăram struguri.

Marinarul o salută pe Alexandra Mihailovna. Era logodnicul Taniei, îl chema Juravliov. Braţ la braţ, traversară strada şi intrară într-un magazin de coloniale. Privindu-i cum mergeau, strîns lipiţi unul de altul, Alexandra Mihailovna se simţi şi mai însingurată.

IV

A doua zi, duminică, spre seară, Alexandra Mihailovna stătea culcată în pat. Îşi făcuse obiceiul să stea acum cît mai mult timp culcată, dar în afară de asta, în noaptea trecută adormise abia la revărsatul zorilor ; instalatorii de apă, care locuiau în camera vecină, au venit beţi şi s-au bătut cu cizmarul ; l-au bătut mult şi crunt ; cizmarul, plin de sînge, cu capul bălăbănindu-se în nesimţire, a fost dus la spital, iar instalatorii la secţia de poliţie. După asta, s-a întors acasă peticarul, beat de asemeni, şi s-a apucat să-şi bată nevasta ; femeia îl ocăra, asmuţindu-l parcă înadins, iar el o altoia şi mai crunt.

În cameră nu era în seara aceea nimeni. Cei mari plecaseră care încotro, copiii se jucau prin curte.

Pe coridor, o voce puternică întrebă :

— Aici stă Kolosova, Alexandra Mihailovna ?... Hei, e cineva acasă ?

Alexandra Mihailovna se dădu îndată jos din pat, încheindu-şi bluza. În cameră intră Leahov, cu un bastonaş în mînă.

— Bună seara !... Ce casă — nu e nimeni !

Alexandra Mihailovna răspunse cu răceală în glas :

— Bună seara !

— Nevastă-mea e la dumneata ?

— Nevasta dumitale nu-i aici.

— Nu-i... Hm !

Leahov se așeză pe un scaun șubred și roti ochii prin încăpere, jucîndu-se cu bastonașul.

— Răposatul dumitale soț a fost un prost, zise el netam-nesam.

— Vasili Vasilievici, replică Alexandra Mihailovna, ușor tulburată, dacă ai venit cu gînd bun, bine, dacă nu, te rog, pleacă !

— A fost un prost. N-a știut să te prețuiască. Să fi fost ceva mai deștept, ar fi avut grijă de dumneata, te-ar fi purtat pe brațe. Și-ar fi dat seama ce nevastă bună are. Dar el, una, două, te înjura.

Leahov se uita la Alexandra Mihailovna cu o privire ciudată, care ascundea ceva ; tulburată fără să-și dea seama, ea își îndreptă fusta și pipăi cu degetele nasturii de la bluză, cercetînd dacă sînt toți încheiați.

— Lasă atelierul și vino să stai cu mine, urmă Leahov și își apropie scaunul de pat. Am să-ți dau în fiecare lună treizeci și două de ruble. Pe Katka o alung, mă despart de ea. Nu pot trăi fără dumneata.

Mereu mai tulburată, femeia se ridică și se duse la fereastră.

— Nu pot să înțeleg, Vasili Vasilievici, cum nu ți-e rușine să vorbești așa ! Doar erai prieten cu Andrei Ivanovici și el ținea la dumneata...

— Era un nemernic și un invidios ! Înainte de a muri, m-a pus înadins să mă însor cu Katka, din răutate, ca nu cumva să te iau pe dumneata, după ce-o muri el.

Alexandra Mihailovna începu să rîdă.

— Ce vorbești ? Ia te uită !... După cîte știu eu, dimpotrivă, noi am îndemnat-o pe Katia să nu se mărite cu dumneata.

— Numai de-aia mă duceam la spital la Kolosov, ca să văd dacă mai are mult pînă crapă, spuse Leahov cu îndrăzneală.

— Vasili Vasilievici, pleacă ! Nu vreau să te mai ascult !

— De ce te-ai dus la fereastră ?

Leahov răsufla greu și păstra pe față expresia aceea drăcească, pornită pe ceva. Se ridică și se apropie de femeie. Duhnea a coniac. Alexandra Mihailovna încercă să-și stăpînească tremurul care o cuprinsese. Leahov, palid

și încordat, cu ochii jucîndu-i în cap, se opri locului, barîndu-i calea de la geam. Înăbușindu-se, Alexandra Mihailovna vorbi, gîngăvind :

— Vasili Vasilievici, ce înseamnă asta ? Pînă acum te țineai scai de mine la atelier și pe stradă, acuma vii și acasă ? Dă-ți seama, se cuvine să te porți așa ?

— Ți-am spus că te iubesc. Și ce zic eu e bun zis. Ai să fii a mea, n-am să te las în pace... Am să reușesc așa cum vreau...

Acum Leahov se înăbușea el. Voinic, cu umeri musculoși, se uita țintă la Alexandra Mihailovna ; privirea îi era tulbure și feroce. Și ea înțelese că nici vorbele, nici rugămințile n-aveau cum s-o apere de forța aceea sălbatică.

În prag se ivi Lestman, înalt, lat în spete. Scoase melonul din cap, apoi își netezi timid cu palma părul bălai.

— Ivan Karlîci, bună seara ! zise tare Alexandra Mihailovna și, trecînd pe lîngă Leahov, îi ieși înainte musafirului, neobișnuit de înviorată.

Leahov întoarse capul. În ochii lui sticli o privire ironică.

— A-a, a apărut forța ! De ce-ai zăbovit atîta ? Ești așteptat. De azi-dimineață te-așteaptă : oare de ce n-o fi venind drăguțul ?... Care va să zică locul e ocupat ! Așa-a !...

Rîse, își puse pălăria și ieși fără rămas bun...

Alexandra Mihailovna îl pofti din toată inima pe noul venit :

— Ia loc, Ivan Karlîci ! Bem un ceai !

Dar tot nu-și putea stăpîni tremurul. Lestman se uita la ea nedumerit.

— Ce om obraznic, Leahov ăsta ! zise ea. De cînd a murit Andrei Ivanovici se ține scai de mine — în atelier, pe stradă, și acum acasă... Nu mai știu ce să fac, cum să-l alung !

Lestman clătină din cap.

— Întotdeauna, fost el obraznic. Soțul dumitale trebuia de mult alungat pe el.

Alexandra Mihailovna se duse după apă clocotită și prepară esența. Lestman începu să-și bea ceaiul în tăcere.

Părul lui lins, parcă ieşit de soare, şi faţa netedă cu barba rară, răspîndeau o plictiseală cumplită.

— De ce ai mîna bandajată, Ivan Karlîci ? îl întrebă Alexandra Mihailovna.

— Tăiat la lucru... Felcerul pus un praf şi durut pe mine mult. Dar eu văzut că felcerul greşit. „Nu, zic, trebuie făcut altceva". Am luat spermanţet, puţin şnaps şi vaselină, am făcut eu alifie, am pus pe cîrpă şi gata, făcut sănătos. Acum pot lucra ; o săptămînă nu putut.

— La voi cum se plăteşte cînd te îmbolnăveşti ?

— Dacă doctorul dă bilet, se plătesc şaptezeci şi cinci copeici pe zi. Noi avem doctor foarte bun, dă bilet la toţi, dar eu nu vrut să iau. Maistrul se supără cînd faci aşa. Mai bine nu iau şi atunci el dă lucru mai bun.

Alexandra Mihailovna scoase un suspin.

— După cum văd, peste tot maiştrii îi obijduiesc pe oamenii muncitori ?

— Dumitale dă tot lucru prost ? întrebă prudent Lestman.

— Prost. Aşa de tare mă asupreşte maistrul, că nu mai ştiu ce să fac. Mă bate gîndul să mă duc în altă parte.

Lestman clipi încet şi în ochii lui spălăciţi se iscă un licăr vesel. Alexandra Mihailovna îşi muşcă buza şi rămase tăcută. Se lămurise : da, omul ăsta aştepta ca ea să se încurce cu totul şi atunci să vină la el. Şi deodată văzu în închipuire un peşte mare, cu ochii tîmpi ; stă undeva în adîncul întunecos al mării, cu gura larg deschisă şi aşteaptă să se apropie un peştişor ca să-l hăpăie.

— Dumneata cît cîştigi ? o iscodi Lestman cu aceeaşi prudenţă.

Alexandra Mihailovna îl minţi :

— Nu cîştig mare lucru. Douăzeci de ruble ; cînd lucrez mai mult — douăzeci şi cinci. De trăit se poate trăi, dar mi-e necaz că nu merge treaba pe dreptate !

Se aplecă deasupra ceştii, ca să nu-i vadă Lestman faţa, în timp ce gîndea : „Toţi, toţi vor acelaşi lucru — trup de femeie ; sînt gata să-ţi mănînce sufletul, numai să ajungă la trup..." Începu să răspundă repezit şi în silă la întrebări, dar el nu băgă de seamă. Îşi bău tăcut ceaiul,

apoi începu a-i povesti cum strîngea la Taps ouă de furnici pentru privighetori.

— Iei două bețe de arin, cojești la ele, și duminică dimineața pui cruce pe mușuroi. Toate furnici fug. Ouăle poți să vinzi, iei șaptezeci și cinci copeici funtul.

Și iar se cufundă în tăcere.

În sfîrșit, se ridică să plece. Alexandra Mihailovna îl conduse pînă la ușa de afară, apoi se întoarse și se așeză la fereastră. Gînduri tulburi i se învălmășeau în minte. Nu încerca să le deslușească și se uita pe geam cu o privire pierdută. Începea să se întunece. În cameră se adunau locatarii, de cealaltă parte a peretelui, instalatorii beți cîntau la armonică. Alexandra Mihailovna își puse basmaua pe cap și ieși în stradă.

În amurgul care-și închega umbrele, trotuarele bulevardului erau înțesate de lume, ca în orice zi de sărbătoare. Înspre pod treceau, huruind, negre și mătăhăloase, tramvaiele cu cai. Treceau bărbați, cu șepci, cu caschete, cu pălării. Toți aveau o expresie abia ascunsă de desfrînare pe fețele feroce, neînduplecate. Mulțimea se mișca, fețele se schimbau, dar toate părea că ascund același gînd necruțător la trupul de femeie.

Alexandra Mihailovna coti într-o stradă laterală, mai liniștită. Simțea în sine, mai dureros ca oricînd, un alean nedeslușit; dorea ceva, avea nevoie de ceva, dar nu-și putea da seama ce anume. Se întreba de unde purcede simțămîntul acesta de neînvins — din cauza foamei, a gîndurilor ce nu-i dau pace, ori a vieții ce-o duce, atît de searbădă și săracă? La colțul străzii lumina slab un felinar pus deasupra firmei unui birt.

Rușinîndu-se de ea însăși, Alexandra Mihailovna se gîndi: „Să intru oare, să beau ceva?"

Stătu puțin în cumpănă, se uită în dreapta și-n stînga și se strecură încetișor pe ușă.

Înăuntru nu prea era lume. La masa din mijloc, sub petromax, trei tineri tencuitori beau ceai și votcă, lîngă geam ședea și bea bere o femeie în vîrstă, dar zdravănă, cu sprîncenele negre. Alexandra Mihailovna se duse să stea într-un colț al sălii și ceru votcă.

Unul din tencuitori, cu fața buhăită și cu o gură mare ca de pește, își îmbrățișa vecinul și se pupa cu el.

— Poate să zică lumea că facem rău că bem !... N-are decît ! Dumnezeu ne vede ! Aleoșka, am zis bine ?... Iaroslaveț, mai adu o sticluță !

— Vanea, gata, nu mai !

— Aș, „gata" !

— Nu mai !

— Hai, încă o sticluță !

— Vanea, am spus hotărît că nu mai beau !

Femeia cea sprîncenată, ținînd halba de toartă, trăgea dușmănoasă cu urechea la vorbele lor.

Ospătarul puse dinaintea Alexandrei Mihailovna o cărăfioară. Ea își turnă un păhărel și-l bău. Votca îi încleștă gîtlejul, o arse la stomac, dar cînd se răspîndi prin vine, îi stîrni o căldură plăcută. Parcă s-ar fi dres deodată ceva în tot trupul, spinarea încovoiată i s-a îndreptat, senzația aceea obișnuită că ceva nu-i ajunge a început să dispară.

— Nu, nu mai beau ! hotărî Aleoșka. Apoi luă de pe masa vecină *„Peterburgski listok"*, dădu să citească, dar îndată puse ziarul la loc. Nu face ! mormăi el.

Îndreptînd asupra lui aceeași căutătură dușmănoasă, femeia sprîncenată îl întrebă cu glas tare :

— De ce nu face să citești literatură ? Literatura se tipărește pentru luminarea poporului ! O scriu oameni de meserie, oameni cu cap ! Cum poți spune că nu face să citești ?

Tencuitorii îi aruncară o privire, apoi își continuară conversația. Femeia sprîncenată se întoarse către Alexandra Mihailovna :

— Ce oameni mai sînt și aici, în gubernia Petersburg ! Sălbatici, necioplți. Ia du-te dumneata în gubernia Arhanghelsk sau Iaroslav. Să vezi acolo oameni deștepți ! Și cu cît mergi mai departe, cu atît sînt mai buni. Păi în gubernia Smolensk... Cînd ți-o veni o scrisoare de-acolo, ți-e mai mare dragul s-o citești. Aicea, cum văd, sînt numai niște lepădături în piele de om... Auzi-i cum vorbesc !...

După o oră, femeia sprîncenată ieși din birt împreună cu Alexandra Mihailovna. Aceasta plîngea cu hohote și se bătea cu pumnul în piept.

— Eu sînt femeie cinstită, nu pot ! repeta într-una. Plec, plec, să scap de toți !... Dacă vrei să trăiești, tre-

buie să-ţi pierzi sufletul... Să rabzi tot, tot !... Unde să mă duc, Doamne ?

Clătina din cap şi părul răvăşit îi ieşea de sub basma. Femeia sprîncenată îi vorbea cu vocea ei puternică şi sigură :

— Asta e o concepţie iezuită să zici că scopul scuză mijloacele ! E regula obişnuită a iezuiţilor...

V

Luni dimineaţa, curierul puse dinaintea Alexandrei Mihailovna două teancuri groase de coli de hîrtie velină.

— Stai puţin, ce-i asta ? De ce mi-ai adus două teancuri ? Toată lumea a primit cîte unul.

— Eu de unde să ştiu ? Aşa mi s-a spus ! Şi curierul trecu mai departe.

— Nu le iau, du-le înapoi maistrului, nu-mi trebuie !

Pentru colile de hîrtie velină se plătea aproape la fel ca şi pentru cele de hîrtie obişnuită, dar hîrtia velină era mult mai greu de fălţuit : numerele filelor nu se vedeau bine nici la lumină, trebuia să îndoi colţurile ca să potriveşti număr peste număr şi hîrtia plesnea sau făcea cute cînd o îndoiai.

Alexandra Mihailovna se duse la birou, la patron. Acolo se afla şi Vasili Matveev.

— Viktor Nikolaevici, spune-ţi-mi vă rog de ce mie mi s-au dat la fălţuit două pachete cu *Flora Europei* ? La toţi s-a dat cîte unul, Poliakovei nimic, şi mie două.

Semidalov se uită interogativ la Vasili Matveev. Acesta îşi desfăcu braţele şi se aplecă zelos spre patron.

— Aşa s-a nimerit, Viktor Nikolaevici, n-ai ce-i face. Trebuia să dau cuiva, că nu se poate împărţi chiar egal.

— Să-i fi dat Poleakovei, zise Alexandra Mihailovna.

Matveev se uită chiorîş la ea.

— Poleakova are altceva de lucru.

— Da, altceva ! Să coase prin crestătură !

— N-are importanţă ! hotărî pe un ton povăţuitor patronul. O lucrare grea ca asta trebuie împărţită la toţi

egal; dînsa are dreptate, sînt operații diferite; lucrul trebuie repartizat așa fel, încît să nu fie nimeni nedreptățit. Ți-am spus de-atîtea ori! Știi că mie îmi place ca totul să se facă pe dreptate.

Alexandra Mihailovna se întoarse în atelier, triumfătoare. În urma ei intră Vasili Matveev. Pășind rar, îi ocoli pe cei de la bancuri și se opri lîngă Alexandra Mihailovna.

— Te-ai dus să te plîngi patronului! Vedem noi ce-ai să cîștigi din asta. Vrei să fii mai tare ca maistrul?... Bine-e!

După două zile, tot Alexandrei Mihailovna i se dădu să coase prin străpungere aceeași *Floră*. Lucrările de cusătură erau repartizate de Sokolov, unul din ajutoarele lui Vasili Matveev. Alexandra Mihailovna se duse la el să-i ceară socoteală. Sokolov țipă la ea:

— Ce tot faci pe prințesa?... Coase ce ți se dă și nu sta la discuție!

— Eu, drăguțule, nici nu stau la discuție cu tine, mă duc la patron, răspunse calm Alexandra Mihailovna și se îndreptă spre birou.

Patronul o ascultă și se încruntă.

— Știi, dragă, nu se poate împărți chiar totul egal. Sînt tot felul de lucrări, uneori trebuie să faci și cîte una mai grea.

De-atunci, cum o vedea pe Alexandra Mihailovna intrînd în birou, Semidalov ieșea. În primele luni de la angajarea ei, o protejase „în amintirea soțului", față de care se simțea oarecum vinovat. Acum îl irita faptul că pe acest temei ea avea pretenții, ca nici o altă fată, și lui nu-i convenea să se poarte altfel cu ea decît cu celelalte.

Îndeobște, la birou, fetele erau tratate cu totul altfel decît lucrătorii calificați. Aceștia se bucurau de o anumită considerație, revendicările lor erau totdeauna luate în seamă. Reclamațiile fetelor, însă, provocau doar nedumerire și indignare, și ele erau lăsate cu totul pe mîna lui Vasili Matveev și ale ajutoarelor sale. Lucrătorii calificați erau plătiți săptămînal, fetele — o dată la două săptămîni. Lucrătorii calificați aveau cărți de muncă și de salarizare, iar cîștigurile fetelor erau notate în niște

simple caiete. Uneori, cercetînd listele de plată, patronul găsea că fata cutare a cîștigat prea mult, ștergea atunci cifra de nouă ruble cîte erau trecute și în locul ei punea opt.

— Ia să încerce să ne facă nouă așa ceva, vede el pe dracu! rîdeau lucrătorii, cînd fetele li se plîngeau că sînt nedreptățite.

Alexandra Mihailovna nu putea să înțeleagă: erau oare fetele atît de supuse pentru că n-aveau nici un mijloc de a chema la ordine administrația, ori administrația își făcea de cap tocmai pentru că ele erau atît de supuse? Cu degetele înțepate înfigea acul în hîrtia velină, tare ca pielea, și se uita cu o ură mocnită la Vasili Matveev: gras, roșu la față, ghiftuit cu cafea și lichior de căpătat, se plimba printre bancuri, suflînd greu și rîgîind. Se plimba ca un boier printre iobagii lui. Iar fetele, care în dos îl ocărau de mama focului, în fața lui se arătau prevenitoare și respectuoase.

Alexandra Mihailovna ura tot mai mult atelierul. O scîrbea și munca, și praful stîrnit de colile învechite, și mirosul de clei fiert ce venea de jos pe scară. O scîrbeau oamenii din jurul ei. Broșatorii, care lucrau la un loc cu fetele, spuneau dinadins de față cu ele măscări și căpătau ca răspuns altele. Dar cel mai mult o scîrbeau certurile fetelor între ele. Și se certau des, pentru o nimica toată. Își aruncau în față ocări și injurii vulgare; una o învinuia în gura mare pe cealaltă că e țiitoarea retușorului Obrazțov și mai fuge uneori să înnopteze la Volodka, instalatorul de apă. Erau date cu nerușinare în vileag fapte de necrezut, aflai astfel despre niște prunci părăsiți sau strînși de gît, despre fete care se vindeau pentru o sticlă de bere. Maiștrii și broșatorii, cu mîinile vîrîte în brîul salopetei, se îmbulzeau în jur, și, foarte amuzați, se prăpădeau de rîs; fetișcanele adolescente ascultau avide și le sticleau ochii. Iar cele două zurbagițe nu-și dădeau seama cum se înjosesc, și continuau, de parcă ar fi fost bete, să-și azvîrle scîrnăvii.

Pe Alexandra Mihailovna o uimea cel mai mult că nu exista nici un pic de colegialitate între fete. Toate știau că Grunka Poliakova e ibovnica lui Vasili Matveev, căruia îi relatează tot ce se petrece și se vorbește în atelier,

totuşi nu-i întorceau spatele, ba chiar căutau să se dea bine pe lîngă dînsa. Alexandra Mihailovna îşi aminti cum o dată, într-o zi de sărbătoare, răposatul Andrei Ivanovici şi alţi cîţiva din atelier l-au bătut crunt, mai să-l omoare, pe lucrătorul Gusev, care pîra pe colegi patronului.

De altminteri, Alexandra Mihailovna îşi amintea des acum de bărbatu-său şi se mira că n-a băgat de seamă mai înainte cît era el de bun şi deştept. În gîndurile lui, mai înainte străine ei, asemenea gîndurilor cuprinse într-o carte, simţea acum adevărul, un adevăr viu şi fierbinte ca sîngele. Înţelegea adoraţia lui faţă de sentimentul colegialităţii, regretul lui că acest sentiment era aşa de slab în faţa vieţii. De ce, bunăoară, fetele se ascundeau una de alta, ca faţă de duşmani, cînd ar fi fost mult mai bine pentru toate să fie unite ? Alexandra Mihailovna încerca să le vorbească despre asta, dar cînd venea momentul să întreprindă ceva, simţea ea însăşi că trebuie să se lase păgubaşă, dacă nu vrea să rămînă pe drumuri.

Iată, se aduc de la tipografie coli proaspăt tipărite. Toate fetele sînt cu ochii în patru : să nu caşte gura, să afle dacă lucrarea e convenabilă ; dacă e, trebuie s-o capete sau s-o cerşească de la maistru. Colile vin învelite în hîrtie albastră, groasă, şi legate cu sfoară. Fetele se îmbulzesc în jurul teancului, şuşotesc agitate, îşi pun unele altora tot felul de întrebări. Apare maistrul.

— Care e cu lucrul pe sfîrşite ? întreabă el.

— Eu sînt gata, răspunde Alexandra Mihailovna.

Tania îi şopteşte, speriată :

— De ce-i spui ? Taci ! Eu m-am uitat : hîrtia e tare groasă, nu vezi numerele nici la lumină !

Curierul pune dinaintea Alexandrei Mihailovna un teanc de coli mirosind a cerneală tipografică.

— De ce vorbeşti fără să ştii ? o povăţuieşte cu părere de rău Tania. Aşa, ai să capeţi întotdeauna de lucru ce-i mai prost.

— Cum aş putea să ştiu ? răspunde, iritată, Alexandra Mihailovna şi, înghiţindu-şi lacrimile, se uită la teancul gros, pentru care va căpăta iar te miri ce.

— Întreabă mai întîi fata care a fălţuit exemplarele pentru cenzură. Sau fă aşa cum am făcut noi adineauri :

am rupt hîrtia de ambalaj într-un colţ şi ne-am uitat. De desfăcut pachetul nu se poate, pentru că atunci nu-l mai poţi refuza, dar aşa, nu bagă nimeni de seamă că e rupt la un colţ, sau dacă bagă, zicem că tontul ăla care a adus pachetul l-a agăţat de usciorul uşii. Aicea, dacă eşti prea cuminte, te alegi numai cu ceea ce aruncă alţii.

Alexandrei Mihailovna îi plăcea Tania tot mai mult. Era întotdeauna prietenoasă, întotdeauna săritoare. Lucrau acum amîndouă la acelaşi banc şi Tania o iniţia, arătîndu-i cum procedează ea ca să capete de lucru. Ia, bunăoară, o lucrare convenabilă de la Vasili Matveev, apoi se duce sus la Sokolov. Acesta o refuză : „Să-ţi dea Matveev". „N-are, m-a trimis la dumneata". Stăruie şi ia de lucru pentru ea şi pentru Alexandra Mihailovna şi pune colile sub banc. Cînd se prevede o lucrare neconvenabilă, sau cînd Vasili Matveev întîrzie să le dea de lucru, ele scot de sub banc lucrarea de rezervă şi-şi văd de treabă.

— Ce bine te pricepi, Tanecika, să rostuieşti toate ! îşi arăta admiraţia Alexandra Mihailovna.

— Altfel nu se poate trăi. Ce, să te laşi pe dreptatea zbanghiului ăstuia ? El îţi face numai pocinoage, mai ales mie şi dumitale, pentru că îl dispreţuim şi nu ne plecăm dinaintea lui. Ştii doar : cum intri la el, îţi şi cere să faci dragoste cu dînsul... Cu porcul ăsta gras ! Auzi, prostălăul ! Crede că nu ne putem descurca şi singure. Oho, ba bine că nu !

Alexandra Mihailovna scoase un oftat :

— Tu eşti fericită, Tania. Lucrezi repede, eşti singură pe lume — mult îţi trebuie ţie ? De mine-i mai greu ! Fetiţei trebuie să-i dau de mîncare şi s-o îmbrac, cu munca nu mă pot deprinde. Cîteodată îmi vine aşa de greu, că nu ştiu ce să mă fac.

Tania îndoia tăcută colţul unei coli rebutate. După o clipă de şovăială, zise :

— „Mult îţi trebuie ţie"... Am să-ţi spun tot adevărul, Alexandra Mihailovna : da, îmi trebuie mult, bani mulţi ! Am nevoie de o sută de ruble, asta e. De-aia îmi dau atîta silinţă. Ţi-am spus că la toamnă Petea al meu se liberează din armată şi trebuie să-şi găsească şi el un serviciu. Vrea să intre în breasla birjarilor. Post bun, leafă cincizeci de ruble, plus alte cîştiguri. Dar i se cere să depună două

sute de ruble garanţie ; la început va depune numai o sută, restul i se va reţine din leafă. Aşadar, vezi cît de mult îmi trebuie. Optzeci de ruble am şi strîns, au mai rămas douăzeci. De-o vrea Dumnezeu, în trei luni am gata suta, ba îmi mai rămîne şi pentru nuntă. Aş aduna banii şi mai curînd, dar trebuie să-l mai ajut şi acum pe Petea ; o duce rău la armată fără bani... Cum intră în slujbă, ne căsătorim, şi atunci las atelierul...

Şi, uitînd de lucru, vorbi la nesfîrşit despre dragostea ei şi despre viaţa care o aştepta.

VI

Era pe la mijlocul lunii iulie, în sezonul mort. Atelierul nu prea avea comenzi. Patronul concedie provizoriu toate fetele care lucrau în atelier de mai puţin de cinci ani ; printre acestea se aflau şi Alexandra Mihailovna şi Tania. Amîndouă se angajară la fabrica de produse de cofetărie „Krîmov et Co" de pe insula Vasilievski.

În subsolurile spaţioase ale fabricii, sute de fete şi femei curăţau agrişe şi vişine, sortau căpşuni, zmeură şi caise. Din belşugul de fructe se răspîndea un miros vesel de vară, lucrătoarele puteau mînca din ele pe săturate şi li se plătea şaizeci de copeici pe zi. Dar era o muncă de sezon, care avea să se sfîrşească după două săptămîni.

Alexandra Mihailovna începu să caute ceva de cusut. Spera că lucrul de mînă era o îndeletnicire din care se poate trăi. În piaţa Staro-Alexandrovski i s-a dat să coase de probă o jumătate de duzină de cămăşi cu două butoniere la guler. Se plătea zece copeici cămaşa. A împrumutat de la Tania maşina ei de cusut, a lucrat două zile şi a consumat două mosoare de aţă. Pînă la urmă, a fost plătită cu cîte opt copeici de bucată.

— Păi le-ai comandat cu zece copeici ! se răzvrăti Alexandra Mihailovna.

Patronul îi răspunse cu răceală :

— Nu, aşa nu merge. Dacă vrei să coşi cu opt, poftim ! Cu zece nu-mi convine.

— Ţi-o fi convenind ori nu, dar le-ai comandat cu zece şi atîta trebuie să-mi plăteşti !

— Vasili, ia marfa ! oftă patronul şi puse mîna pe ceainicul de tablă.

Muşcîndu-şi buzele, Alexandra Mihailovna se uită ţintă la faţa suptă şi pistruiată a patronului.

— Atunci rămîi sănătos şi să-ţi fie de haram cele douăsprezece copeici pe care mi le-ai ciupit !

— Mergi sănătoasă ! răspunse molatic patronul, sorbind ceaiul gălbui din pahar.

Alexandra Mihailovna o luă spre casă pe bulevardul Nevski. Era în ziua de Sfîntul Ilie. Soarele asfinţise. La capătul bulevardului, în pîcla aurie a apusului se profila săgeata de pe clădirea Amiralităţii. Alexandra Mihailovna păşea agale, umilită şi enervată. Socotise că în două zile, scăzînd aţa, a cîştigat treizeci şi şase de copeici. Se lăsa amurgul, străveziu, înăbuşitor. Pe trotuare ieşise lumea la plimbare ; şiruri de trăsuri şi caleşti, cu oameni bine îmbrăcaţi, goneau spre Insule. Prin uşile deschise ale magazinelor răzbea răcoare, miros de aperitive şi de fructe ; în dosul vitrinelor de cristal erau expuse tăvi cu peşti uriaşi avînd garnituri variate, farfurii cu pateu de ficat, cu piftie şi altele. Alexandra Mihailovna se uita la toate din jur cu ochi răi, de lup, iar sufletul i-l năpădea ura.

Din faţă venea încet, cu pas legănat, o tînără care privea lung la bărbaţii întîlniţi în cale. Ţinea în mînă o umbrelă roz ; bluza ei, de aceeaşi culoare, era bine întinsă pe bustul încorsetat. Alexandra Mihailovna, cu fusta destrămată şi cu o basma ponosită pe cap, se uită atent la ea. Ochii lor se întîlniră. De sub sprîncenele încondeiate cu negru, privirea fetei gătite respinse cu un dispreţ provocator privirea scîrbită a celeilalte. Aceasta se opri şi se uită lung, cu curiozitate şi repulsie în urma ei.

La colţul străzii Vladimirskaia, un domn înalt, cu joben pe cap, se luă după fată, se uită de aproape în ochii ei şi-i şopti ceva. Apoi se urcară amîndoi într-o birjă, luînd-o pe bulevardul Liteinîi. Alexandra Mihailovna porni încet mai departe.

„Ce simplu se face treaba asta ! îşi zise ea şi pe faţă i se schiţă revolta. A cercetat-o ca pe o vacă, a luat-o

și a dus-o cu el ; ea mergea liniștită și-o să-i îngăduie să facă ce-o vrea cu dînsa. Cîtă nerușinare !"...

Gîndind astfel, se uita în același timp cu coada ochiului la imaginea ei reflectată de vitrinele magazinelor ; era frumoasă la față, părul îl avea blond, moale și des, la corp era bine făcută. Dacă și-ar pune corset și o bluză roz elegantă, și la ea s-ar uita bărbații.

Două straturi de gînduri se perindau simultan prin capul ei, așa cum uneori plutesc pe cer, fără să se amestece, două straturi de nori. Unele — limpezi și încete — îi spuneau ce rușinos era pentru o femeie să-și vîndă primului om ieșit în drum ceea ce nu se poate vinde nimănui. Celelalte — tulburi și grele — lunecau cu repeziciune pe dedesubt, nu erau clar conturate, dar dădeau a înțelege că totul e, dimpotrivă, foarte simplu ; femeile au ceva care îi atrage pe bărbați și pentru care ei își dau banii cu multă dărnicie și plăcere ; și de acest ceva trebuie profitat, căci e stupid să rabzi, și pentru ce să rabzi ? De ce n-ar vinde și ea ce se caută ? Atunci ar putea lăsa atelierul unde miroase urît a praf și a clei fiert, unde broșatorii spun scîrnăvii și unde umblă rîgîind, roșu la față, Vasili Matveev... Alexandra Mihailovna asculta cu o plăcere ascunsă ce-i spuneau gîndurile acestea și totodată își amintea cu scîrbă și dispreț ce calmă ședea în trăsură fata pe care o ducea la el un bărbat necunoscut, cu brațul petrecut pe după mijlocul ei.

Începea să se întunece. Prin Piața Palatului, vastă și albă, trecu în goană o caleașcă, săltîndu-se pe șinele de cauciuc și stîrnind un nouraș de praf. Alexandra Mihailovna trecu Podul Palatului și Podul Bursei. De pe malul Micii Neve începeau bulevardele. Sub frunzișul des mirosea a iarbă și a pădure, din canaluri se ridica un miros de apă stătută. În semiîntuneric se auzeau rîsete reținute și foșnete nedeslușite, închipuind dragostea și fericirea.

Spre miazăzi fulgeră. Pe străzi se înstăpînea o liniște ciudată, tulburată numai arareori de vîrtejuri albicioase de colb. Alexandra Mihailovna se așeză pe o bancă. Niciodată pînă atunci nu dorise cu atîta patimă fericirea — dar o fericire neasemuită cu nimic, imensă, slobodă și clocotitoare. Să-i tragă o petrecere care să-i ardă și sufletul și trupul, care s-o smulgă din viața asta umilitoare, mur-

dară și searbădă. Da, începea să înțeleagă accesele acelea de nostalgie chinuitoare, avîntîndu-l încotrova, care-l cuprindeau atît de des pe Andrei Ivanovici. Pe atunci, ele îi stîrneau doar nedumerire : să fie în casă liniște și pace, să fie bani de ajuns pentru trai — altceva nu mai trebuie nimic ! Pe el însă îl apăsa tocmai universul acesta strîmt, tihnit. Acum i se părea că nici pe ea n-ar mai satisface-o. Dorea altceva, orice, numai să se ridice deasupra acestei vieți.

Se întoarse acasă. Trecuse de nouă. Zina dormea. În camera fără aer, înăbușitoare, ardea slab lampa. Nevasta peticarului, într-o cămașă ruptă, ședea pe pat și se ciorovăia prin perete cu proprietăreasa. Era zi de sărbătoare, curînd avea să se întoarcă peticarul, beat criță ; ea o să-l ocărască și el o s-o bage ca pe un cățeluș sub pat și o s-o bată acolo cu vătraiul pînă va obosi și-l va dobori somnul. Atunci, ea o să iasă de sub pat și o să-și smulgă, gemînd, de pe trupul snopit în bătaie cămașa plină de sînge... Alexandra Mihailovna simți o dorință de neînvins să iasă din cameră, să plece unde-o fi ; hotărî să se ducă la Tania.

Tînăra fată locuia în aceeași curte, în altă casă. Auzind soneria, ieși vioaie, toată numai zîmbet. O clipă numai și lumina din ochii ei se stinse, fața i se întunecă.

Alexandra Mihailovna întrebă, stînjenită :

— Te deranjez ?

— Nu... intră, te rog... răspunse Tania cu glas scăzut.

În odăița de la mansardă, curată, cu tavanul înclinat și o ferestruică în perete, stăruia o atmosferă intimă de interior de domnișoară. Fîșii de hîrtie albă, cu feston frumos tăiat, împodobeau rafturile, pe patul înalt tronau două perne mari, imaculate, cu dantele. Pernele erau puse numai ziua, de frumusețe ; Tania dormea pe o altă pernă, mică și tare.

La masă ședea o prietenă de-a Taniei, o croitoreasă, Praskovia Feodorovna. Pe masă susura samovarul, cu mangalul stins, și se mai aflau o sticlă de votcă, hamsii și salam.

Tania, cu fustă neagră și bluză gri de mătase, era mai însuflețită și mai volubilă ca oricînd ; ochii îi sticleau.

— Hai să bem ! zise. Pentru cine s-a pregătit, n-a venit — nici să nu mai vină ! Ne putem lipsi.

Băură cîte un păhărel și trecură la gustări.

— Îl așteptai pe Piotr Ivanovici ? întrebă Alexandra Mihailovna.

— Cel pe care-l așteptam n-a venit ! repetă, rîzînd, Tania, curățind o hamsie de resturile de măruntaie.

Apoi deodată încetă să rîdă și amuți.

— E a doua oară că nu știu de ce nu vine, zise mai tîrziu, îngîndurată. Și duminica trecută l-am așteptat în zadar. Nu știu ce să mai cred. Văd negru înaintea ochilor. Mă gîndesc că poate venea la mine numai așa, să se distreze ! S-a ținut cît s-a ținut, a căpătat ce i-a trebuit și pe-aci ți-e drumul... Tania tăcu o vreme, scobind peștele cu furculița. Îmi spun că nu poate fi așa, doar are nevoie de o sută de ruble ca să le depună la breaslă și ce, e ușor să găsești în ziua de azi așa mireasă ? Numai că l-am văzut nu demult ieșind dintr-o curte ; zicea că acolo stă mătușă-sa bolnavă, dar tare mă tem să nu fi ieșit de la Fenka, aia de la fabrica de țigări... Să mai bem ! zise cu vioiciune și umplu iar păhărelele.

Praskovia Feodorovna protestă :

— Vai, Tanecika, prea repede !

— Nu-i nimic. Cu un singur păhărel nici mîncarea nu merge. Și sînt mici păhărelele.

— Cînd vreți să faceți nunta ? întrebă Praskovia Feodorovna.

— Plănuiam să ne cununăm înainte de postul Crăciunului.

Prietena scoase un oftat.

— Și noi tot așa.

— Și dumneata te căsătorești ? întrebă Alexandra Mihailovna.

— Da.

— Cu cine ?

— Cu un croitor. Cu cine să se mărite o croitoreasă ? zise ea, zîmbind.

— E tare urîcios ! observă Tania. Șchiop, cu nasul strîmb, o mutră, uite-așa !

Își strîmbă caraghios buzele, împingîndu-și cu degetul nasul într-o parte. Rîseră tustrele.

— E om bun ?

— Nu ştiu, îl cunosc prea puţin, răspunse cu nepăsare croitoreasa.

Alexandra Mihailovna zise după un răstimp :

— De ce te grăbeşti ? Mai stai, mai vezi şi pe alţii. Uneori, cînd te pripeşti, îţi pare rău pe urmă.

— Mi-e greu să muncesc, mărturisi Praskovia Feodorovna cu o voce obosită. Atelierul unde lucrez e întunecos, mă dor ochii. Profesorul Donberg m-a vindecat, dar mi-a spus să nu mai cos, că orbesc.

— Şi dacă te pune şi soţul să-i ajuţi ?

Praskovia Feodorovna se învioră.

— Asta-i muncă mai uşoară. La haine bărbăteşti coşi întotdeauna cu mai puţină osteneală. Lucrul de damă, însă, e pretenţios : garnitura trebuie să fie în ton cu rochia, fiecare clientă are gustul ei, fasonul rochiei trebuie potrivit cu persoana. O învăţătoare cere un fason serios, o cochetă vrea ceva şic.

— Se mai întîmplă şi aşa : te măriţi fără să stai mult la gînduri şi pe urmă îndrăgeşti pe un altul, zise gînditoare Alexandra Mihailovna.

Praskovia Feodorovna zîmbi şiret, îşi mută privirea în altă parte, apoi, roşind, se uită cu coada ochiului la Alexandra Mihailovna :

— Păi eu iubesc şi-acum pe altcineva !

Faţa i se lumină de reflexele îndepărtate ale unui sentiment sfielnic, adînc ascuns.

— Şi de ce nu-l iei pe acela ?

— Dacă el nu mă iubeşte...

— Dar ştie că dumneata îl iubeşti ?

— Poate că nu ştie... De ce nu vine pe la mine ? Dacă m-ar iubi, ar veni.

Faţa ei slabă, cu ochii mari şi negri, strălucea încă, pe buzele subţiri flutura un zîmbet sfios, feciorelnic.

— Nu, sfatul meu e să mai aştepţi, stărui Alexandra Mihailovna.

— Acuma nu se mai poate : s-au cumpărat şi verighetele... Numai să mă ferească Dumnezeu să vină cumva celălalt la logodnă, ori la nuntă, că intru în pămînt de ruşine !

Praskovia Feodorovna rămase pe gînduri. Chipul ei își pierdu strălucirea de adineauri.

— Știți ce prostii îmi trec uneori prin cap ? zise apoi, rostind rar cuvintele.

— Ce anume ?

Praskovia Feodorovna zăbovi cu răspunsul, cu ochii larg deschiși a mirare.

— Ce rost are să trăiești ?!

— Ce vorbă-i asta ?

— Chiar așa ! întări ea cu un zîmbet.

Vîrîndu-și mîinile între genunchi, Tania privea undeva departe, amețită, cu ochii încețoșați de băutură.

— Ei hai, lasă, ce mai !... Uf, că tare mi-e urît ! exclamă deodată. Hai să ne veselim. Păcat că n-avem muzică. Ce-aș mai dansa !

Vorbind, își puse o mînă-n șold și începu să joace, veselă peste fire, bocănind cu tocurile pe podea.

— Hai, hai, cîntați ! porunci, încercînd să împrăștie norul de plictiseală ce le învăluise pe cîteșitrele.

Se rotea, tropăia din picioare și tot sălta dintr-un umăr, ca o fată de la țară, ceea ce nu se prea potrivea cu ea, strînsă în corset cum era și cu părul pufos modern coafat. Cele două musafire cîntau și băteau în tact din palme. Alexandrei Mihailovna i se învîrtea capul. Mișcările iuți și vioaie ale Taniei o făceau să-și simtă sufletul slobod, îl înaripau, i se părea că toate necazurile sînt fleacuri și nu era chiar așa de rău să trăiești pe lumea asta.

— Să-i mai tragem cîte unul ! propuse din nou Tania și umplu îndată păhărelele.

Praskovia Feodorovna refuză.

— Să-i tragem ! răspunse voinicește Alexandra Mihailovna, cu buzele umede și rîzînd ușurel.

Capul i se învîrtea tot mai tare, se simțea tot mai veselă și mai slobodă ; tropăia și ea în pas cu Tania, bătea tactul din palme și-i ținea isonul celeilalte cîntărețe : „Hei !... Hei !“...

Tania se lăsă, gîfîind, pe pat, lîngă Praskovia, și o cuprinse în brațe.

— Acuma, Parașenka, să ne cînți tu singură ceva !

Praskovia Feodorovna, care se uita gînditoare pe geam, zîmbi.

Apoi începu să cînte.

Cîntă romanțe țigănești, în maniera țigănească. Avea o voce atît de sonoră și de puternică, încît se părea că nu are destul loc în odaie și se izbește de pereți, vrînd să-i dărîme.

Vreau să mă îmbăt,
Vrecu să mă desfăt,
Și viața vreau să mi-o trăiesc
Cu acel pe care îl iubesc !...

Alexandra Mihailovna ședea lîngă fereastră. Prin geamul deschis răbufnea vîntul, răcorindu-i obrajii aprinși. Îndărătul mestecenilor rînduiți de-a lungul palisadei, fulgera aproape necontenit. Praskovia Feodorovna cînta, rostind scurt unele cuvinte și lungindu-le duios pe altele.

Și în liniștea adîncă-a nopții
Un sărut trădător se-auzi...

Cîntecul stîrnea o sete pătimașă de dragoste și de mîngîieri. Și cîntecul, și foșnetele ce se iscau din întuneric, și sîngele înfierbîntat de băutură — toate făceau să ți se strîngă inima și îți venea să plîngi dulce-dulce. Dar dorul tulbure din străfundurile sufletului punea zăgaz lacrimilor de bucurie.

— Cîntă *Cei doi murgi*, ceru Tania.

Praskovia Feodorovna zîmbi.

— Vai, Tania, n-am nici un chef să plîng !

— Hai, cîntă-l, Parașa — cîntă-l !... stărui, nerăbdătoare, Tania.

— Uf, tare încăpățînată mai ești ! Ei hai !

Începu să cînte. Versurile spuneau ce cai buni au fost murgii aceia. „Stăpîna voastră, murgilor, a avut și ea, cîndva, stăpîni destui... De la stegar la general, toți căutau la ea iubire"... Și iată că femeia a îmbătrînit și moare în neagră mizerie. Și aceiași murgi, acum costelivi și flămînzi, o duc la țintirim.

In pîcla dimineții, grea,
Un dric agale se strecoară.

Glasul cîntăreței se frînse pe neașteptate. Alexandra Mihailovna își lăsă capul în piept. Din adîncul sufletului ei se ridica o durere tulbure, lacrimi de bucurie îi țîșneau din ochi, iar altele, amare ca pelinul, se adunau în gîtlej.

— Ei, na! M-a răzbit plînsul! Ce caraghios! rîse Praskovia Feodorovna și, ștergîndu-și ochii cu o mișcare iute, urmă:

Și-n raclă cei doi murgi pe ea
O plimbă cea din urmă oară...
Cine-o petrece? Nimenea,
Nici neamuri, nici amici n-avea...

Glasul i se frînse iar. Alexandra Mihailovna sughiță înecată de lacrimi. Tania se aplecă deasupra mesei, cu tîmplele în palme. Și tustrele, tot astfel, cu capetele rezemate-n mîini, izbucniră în hohote de plîns, fără să se rușineze una de alta, fiecare gîndindu-se la ale sale...

Alexandra Mihailovna se întoarse acasă tîrziu, amețită și întristată. Aerul din odaie devenise și mai înăbușitor, peticarul, beat-mort, dormea răsturnat în pat; bărbița lui rară stătea caraghios de țeapănă, pe chipul lui bunătatea se învălmășea cu sălbăticia; nevastă-sa ședea ca o stafie pe taburet, cu părul despletit, aproape goală, înfiorătoare; ochiul stîng abia i se mai vedea sub o vînătaie uriașă, iar cel drept ardea, roșu ca un cărbune încins. Pe acoperiș răpăia ploaia.

Alexandra Mihailovna o ridică pe Zina așa cum dormea și o acoperi de sărutări, plîngînd.

VII

În anul acela, Semidalov sărbătorea de Sfînta Maria douăzeci și cinci de ani de existență a legătoriei sale.

În ajun, de la prînz, toate fetele au fost puse să spele pe jos și să deretice prin ateliere. Bodogăneau, revoltate, ziceau că nu s-au angajat să spele podelele, că și treaba asta se face pe bani, pe cînd ele sînt silite s-o facă gratis.

Totuşi au spălat bine peste tot, furioase şi posomorîte din pricina muncii umilitoare şi a nedreptăţii ce li se făcea.

Solemnitatea începu cu un Tedeum. În faţă stăteau Semidalov şi soţia sa, el în frac, cu o expresie prietenoasă şi blîndă pe chip. Era înconjurat de funcţionari şi de maiştri, îndărătul cărora se îmbulzeau lucrătorii calificaţi şi fetele. După Tedeum, un fotograf trimis la cerere de la redacţia unui ziar, a făcut în curte o fotografie în grup, cu patronul şi maiştrii la mijloc.

Era ciudat să-l vezi pe Semidalov cît de politicos şi prevenitor vorbea acum cu fălţuitoarele, întocmai cum ar fi vorbit cu nişte doamne din cercul său. Fetele, gătite de sărbătoare, zîmbeau cu graţie şi, la glumele lui, răspundeau şi ele cu glume. Alexandra Mihailovna, cu breton ondulat pe frunte, zîmbea şi ea tot aşa de graţios, vorbea cu el cum ar fi vorbit cu o bună cunoştinţă şi căuta să-şi ascundă cu mîna peticul de la cotul jachetei de zile mari.

— Şi acum poftiţi, vă rog, la o gustare ! spuse Semidalov.

O masă fusese întinsă în birou, pentru patron, maiştri şi funcţionari, altă masă — jos, pentru lucrătorii calificaţi, şi a treia — în secţia de broşare, pentru fete. Fălţuitoarele urcară sus şi se îmbulziră în jurul mesei, neîndrăznind să se atingă de bunătăţile de pe ea. Printre sticle stăteau pe două platouri mari două plăcinte uriaşe, tăiate felii, iar în jurul lor erau rînduite farfuriile cu tot soiul de gustări.

— Cu ce-o fi umplută plăcinta ?

— Cu nisetru.

— Vezi, de Ziua Sfintei Icoane s-a servit numai votcă şi bere, da azi e şi lichior, şi vin... Şi sardele.

— Ce, se putea veni şi cu copiii ? o întrebă Alexandra Mihailovna pe Tania.

În jurul mesei răsăriseră ca din pămînt o droaie de puşti de toate vîrstele, stînd lipiţi de mamele lor.

— D-da... Nu-i alungă nimeni, răspunse Tania.

— Să fi ştiut, o aduceam şi eu pe Zina ! spuse cu un oftat Alexandra Mihailovna.

În mulţimea fetelor se produse un freamăt şi toate îşi îndreptară ţinuta. Intră Semidalov, însoţit de un funcţionar, de Vasili Matveev şi de reporterul de la ziar.

Matveev turnă îndată într-un păhărel lichior de scoruşe şi-l servi pe o farfurioară patronului. Semidalov luă păhărelul, îl ridică la nivelul umărului şi începu să rostească o cuvîntare. Între timp, Matveev umplea păhărelele fetelor cu votcă şi lichioruri. Patronul spunea ceva înduioşător despre munca lor în comun în răstimp de douăzeci şi cinci de ani ; zicea că interesele lucrătoarelor i-au fost întotdeauna la fel de apropiate ca şi propriile sale interese şi le invita ca şi de-acum înainte, oricînd vor avea vreo nevoie, să i se adreseze direct, cu toată sinceritatea. Fetele îl ascultau şi se uitau pe furiş la masă, ochind neliniştite gustările.

Patronul sfîrşi de vorbit, ciocni cu fiecare şi ieşi. Deodată, parcă împinse de vînt, fetele se năpustiră toate asupra mesei. Alexandra Mihailovna primi un ghiont în coastă şi se dădu în lături ; masa dispăru îndărătul spinărilor încovoiate şi a coatelor ce se mişcau cu repeziciune. Fokina, cu o expresie de furie şi hotărîre pe faţă, îşi făcea loc să iasă din mulţime, ţinînd în mîini o sticlă de porto şi o farfurie cu trei felii mari de plăcintă. Gavrilovna înhăţase o sticlă de rachiu englezesc. Manka înfuleca sardele dintr-o cutie mare de conserve.

— Uşurel, uşurel ! Ce-i neobrăzarea asta ?! se auzeau voci indignate.

Poleakova strigă, mînioasă, la Manka :

— Ce, mănînci toate sardelele ? Ia una, două şi dă-le mai departe ; mai ia şi altceva !

Rezemată de un banc, Alexandra Mihailovna privea, uluită. În uşă stătea un funcţionar bătrîn şi rîdea cu hohote, văzînd încăierarea de la masă. De jos se urcau lucrătorii, cu gura plină, se iţeau pe uşă şi rîdeau.

Lîngă Alexandra Mihailovna veni Tania, cu două felii de plăcintă pe o farfurie.

— Dumneata nu te serveşti ?

— Aştept să ia ele mai întîi, răspunse cealaltă, stăpînindu-şi enervarea.

Tania zîmbi.

— Atunci n-o să-ţi mai rămînă nimic. Uite, ia felia asta şi hai să mîncăm împreună.

Masa se golise. Fălțuitoarele, întorcîndu-și una alteia spatele, îmbucau prin colțuri prada înhățată și dădeau din ea și la copiii aduși.

— Așa e întotdeauna ? întrebă, mirată, Alexandra Mihailovna.

Mușcîndu-și buzele, Tania se uita cu dispreț la fetele care-și făcuseră parte din toate și la lucrătorii care rîdeau în ușă.

— Aici, la fete, da, întotdeauna. La legătorie, la lucrătorii calificați, acolo mai e puțină civilizație : beau, mănîncă ceva, iar beau. Aici ele pustiesc totul cît ai clipi. Sînt peste fire de lacome și le e teamă să nu ia alta mai mult ! Cîte una, după ce mănîncă aici, se mai duce și jos, la lucrători. Dar ei, firește, o alungă : „Ce cauți aici ? Vouă vi s-a pus masa sus !"...

Gustările au fost repede mîncate, băuturile consumate. S-au dat apoi mesele la o parte și, îndată, s-au și prezentat lucrătorii. Începea dansul. Lucrătoarele mai în vîrstă plecară acasă cu copiii.

Prin geamurile mari pătrundea lumina palidă a unei zile înnegurate, așternîndu-se pe dușumea. Alexandra Mihailovna băuse numai un păhărel de lichior și n-avea nici un chef de petrecere. Se uita la chipurile binecunoscute ale fetelor, acum amețite de băutură, și în lumina alburie a zilei i se păreau respingătoare. Îi vedea pe lucrători cum vorbeau și glumeau cu ele, cum le cuprindeau de mijloc și le lipeau de trup în timpul dansului : niciodată nu s-ar fi purtat așa cu soțiile și fiicele colegilor lor... Alexandra Mihailovna își aminti de Andrei Ivanovici, de Elizaveta Alexeevna, care fusese expulzată din Petersburg, și de cunoscuții acesteia, și i se părea că și ea, și toți cei din jur trăiesc și se mișcă într-o groapă adîncă și întunecoasă ; sus tremură o lumină, scapără gîndirea, onoarea și mîndria, dar ei forfotesc aici, în bezna asta jilavă, indiferenți la orice, străini de lumină ca niște cîrtițe.

Și dinaintea ei răsări capul mîndru al lui Andrei Ivanovici. Ce bine trăia ea atunci, ce bine era să simtă asupră-și voința lui puternică, sigură de sine !...

Începea să se întunece. Henriksen, legătorul gras și mustăcios, dansa, gîfîind, cu Poleakova. Dansau o rusească. Cei din jur se uitau la ei și rîdeau. De jos se urcă Leahov,

beat turtă. Livid, cu părul răvăşit pe frunte, se clătina pe picioare şi căuta cu ochii pe cineva din mulţimea dansatorilor.

Alexandra Mihailovna se apropie repede de Tania.

— Aici nu mai avem ce vedea, Tanecika! Ajunge! Hai mai bine să facem o plimbare.

Ieşiră în stradă. Ceaţa se îngroşase. Ţi se părea că se lasă deasupra oraşului o pînză de păianjen groasă, jilavă, uriaşă, învăluind străzile, casele, fluviul. Luminile felinarelor punctau pînza aceasta de ceaţă cu pete gălbui, palide. Aerul umed îngreuia respiraţia.

— Da, nu degeaba dispreţuia răposatul Andrei Ivanovici pe femei, zise, gînditoare, Alexandra Mihailovna. Mă uit la fetele noastre şi înţeleg ce mare dreptate avea. O fată, dacă intră în serviciu, îşi pierde ruşinea, se apucă de băut. Andrei Ivanovici zicea întotdeauna că treaba femeii este să vadă de gospodărie, de copii... Şi cînd era pe moarte mi-a spus: „Un singur sfat îţi dau, Şurocika: să nu intri la noi la atelier!" Ştia ce spune, era un om cu cap...

Trecură podul Tucikov şi cotiră pe bulevardul Srednii. Alexandra Mihailovna urmă, îngîndurată:

— Cînd trăia el, îmi era uneori aşa de bine, duceam un trai aşa de liniştit şi vesel... În zilele de lucru şedeam acasă şi coseam pentru fetiţă, pentru bărbat. Sărbătorile, făceam cîte o plăcintă, cumpăram coniac. Cînd vedea asta, se bucura: „Bravo, Şurocika! Vino să te sărut!" Tare-i mai plăcea coniacul... Seara ne duceam uneori împreună la Grădina zoologică... E bine, Tanecika, să fii căsătorită. N-ai grija banilor, nu ţi-e teamă de nimeni, un singur stăpîn ai — bărbatul. Şi el nu îngăduie nimănui să te obidească... Bine-ar fi să te măriţi şi tu cît mai repede!

— Păi mă mărit curînd.

— Adevărat? Alexandra Mihailovna se uită la faţa zîmbitoare a Taniei. Te mai vezi cu Piotr Ivanîci?

— Ba bine că nu! Din seara cînd ai fost dumneata la mine — ţii minte? — a venit de trei ori. Proasta de mine, mă gîndeam atunci la cîte şi mai cîte. Şi el avea într-adevăr pe mătuşă-sa bolnavă, atîta tot. Nu demult a şi murit, duminică au îngropat-o... Hai să stăm jos aici!

Se așezară pe o bancă de pe bulevard lîngă Linia a șasea. În vitrinele magazinelor lămpile erau stinse ; numai în băcănii mai era lumină. Pe bulevard se plimba mulțimea ca în zi de sărbătoare. Începu să bureze. Păienjenișul de neguri ce învăluise orașul se îngroșa tot mai mult. Felinarul electric de la intersecție, luminînd puternic, șuiera și bîzîia ca și cum o uriașă muscă albastră s-ar fi prins în pînza de păianjen a ceții și s-ar fi zbătut, nefiind în stare să se smulgă.

— Acum sîntem în august, zise Tania. În octombrie sau noiembrie ne cununăm ; așa a hotărît chiar el. Îndată ce se liberează își ia slujba în primire ; i-au și promis locul. Pînă atunci, am gata și suta de ruble.

— Să-ți ajute Dumnezeu !

Tania se învioră.

— Nu-i așa, Alexandra Mihailovna, că e bărbat frumos ? Se minunează toți cînd îl văd. Din tot echipajul, pe el îl pun în față la inspecții. La toate fetele li se scurg ochii după el. Da degeaba : „Nu-mi pasă de ele, zice, eu numai pe tine te iubesc..." Acuma să-ți spun tot adevărul : sînt însărcinată. În a treia lună... O să avem un copilaș. Așa-i că-i nostim ?

Nu se rușina, era mîndră de iubirea ei. Zîmbea voioasă și turuia fără oprire. Pe părul auriu, pufos, i se prinseseră stropi mărunți de ploaie, fața ei rotundă iradia fericire. Părea că prin ceața rece a toamnei răzbește căldura unei primăveri fericite. Alexandra Mihailovna îi tot punea întrebări, îi dădea sfaturi și își simțea și ea sufletul învăluit în căldură, purificat.

Focul albastru din felinar șuiera, bîzîia și se zbătea neputincios, înecat în ceața tulbure.

— Hai, Tanecika, hai acasă ! E tîrziu...

Se ridicară. Pe lîngă ele trecu, rîzînd, un grup alcătuit din două fete și trei tineri. În întuneric sclipiră literele aurite de pe benzile negre-portocalii ale bonetelor de marinar.

Tania tresări și se opri.

— Petka ! strigă și, întorcîndu-se în loc, se luă după grup.

Alexandra Mihailovna rămase s-o aștepte. Departe, în ceață, se produse o mișcare. Două siluete negre se agitau,

dînd din mîini. Alexandra Mihailovna porni repede într-acolo.

Tania stătea rezemată cu spatele de zidul unei case, cu capul în piept, în vreme ce o fată înaltă, cu pană roșie la pălărie, o plesnea peste față. Grupul stătea ceva mai departe și urmărea scena. Fata se întoarse scurt și cu capul sus se îndreptă spre ai săi.

— Petka, las'că vezi tu! strigă Tania printre sughițurile de plîns.

— Ce-e?

Fata se întoarse repede la Tania și iarăși începu s-o pălmuiască peste obraji cu toată puterea. Un tînăr care trecea pe-alături aruncă, înveselit:

— Dă-i bătaie!

Începu să se strîngă lumea.

— S-au luat muierile de păr!... O-ho! Toți rîdeau.

Fata strigă:

— Mai vrei? Mai vrei?

Tania gemea, cu fața-n palme.

— Destu-ul! scînci, trăgînd pe nas sîngele, care țîșnea.

Fata se alătură grupului și cu toții se mistuiră în ceață, rîzînd zgomotos.

VIII

La începutul lui septembrie atelierul lucra din plin. Era sezonul cărților și se deschiseseră școlile. Manualele soseau în cantități uriașe. Lucrul se sfîrșea acum la zece seara; atelierul era încuiat cu cheia și nimeni n-avea voie să iasă mai înainte. În unele seri însă nu era de lucru, dar fetele erau ținute tot pînă la zece: maiștrii căpătau pentru orele suplimentare cîte cincisprezece copeici pe oră și în timpul acesta, fără știrea patronului, executau o lucrare particulară — o comandă de caiete școlare primită direct de ei de la o papetărie.

Într-o seară din acestea, fetele, mai întărîtate ca oricînd, se învîrteau fără treabă prin atelier. Numai Grunka

Poleakova fălțuia fără grabă niște reclame pentru „Sanatogen“ — o lucrare ușoară și convenabilă ; alte două fete, care îl trataseră nu demult pe Matveev cu vin de Madera, coseau cărți.

Alexandra Mihailovna uitase să lase acasă mîncare pentru Zina ; clocotea de furie, gîndindu-se că fetița o să se culce nemîncată, pe cînd ea stă aici de florile mărului, cu mîinile în sîn. Prin săli era larmă mare. În dosul unui banc chicotea Manka, înghesuită în colț de un lucrător, Novikov, venit de jos. Gavrilovna se ciorovăia cu doi broșatori tineri ; ei făceau haz de vorbele ei nerușinate și o zădărau. Bătrîna lua o înfățișare cruntă, dar în colțurile zbîrcite ale gurii tremura un zîmbet satisfăcut.

Alexandra Mihailovna intră în camera maistrului și-i spuse hotărît :

— Vasili Matveev, dă-mi de lucru ! Dacă nu ai, lasă-mă să plec ; acasă mă așteaptă copilul.

— Acuși vin colile. V-am spus odată ! răspunse Matveev enervat, pe un ton voit convingător. E o oră de cînd a plecat omul la tipografie.

— N-a plecat nici un om ! La zece ai să zici : „Se vede treaba că l-au oprit acolo, duceți-vă acasă“... Lasă-mă să plec... Vasili Matveev !

— Vorbești cam mult, Kolosova !

Își ridică, mirat, ochii sașii, tulburi. În privirile lui se citeau și calmul și conștiința forței și nerăbdarea, ca din pricina unei biete muști sîcîitoare. Cîtă putere i s-a dat acestui om asupra noastră ! se gîndi, scîrbită și înfiorată, Alexandra Mihailovna. Își mușcă buzele și ieși fără să mai spună nimic.

Tania ședea la geam, rezemată de pervaz, și se uita gînditoare pe strada cufundată în întuneric. Alexandra Mihailovna veni lîngă ea. Fata se scutură de gînduri și își potrivi părul pufos cu gestul ei obișnuit.

— Zgripțuroaica de Fokina a băgat de seamă, ticăloasa, că sînt gravidă. Adineauri m-a întrebat : „Ce-i cu tine, Tanecika, de te îngrași în talie ?“ A și bătut toba prin atelier.

— Dă-o-ncolo !

Tania își săltă mîndră capul.

— Chiar așa! Puțin îmi pasă!... Rămase o vreme tăcută, cu ochii pe geam. Apoi urmă: Ieri a venit Petea pe la mine și și-a cerut iertare.

— Cam mult timp i-a trebuit! Două săptămîni! socoti Alexandra Mihailovna și rîse.

— Îi era rușine, nu îndrăznea... Zicea că i-a fost tare milă de mine atunci, dar nu-i venea îndemînă să-mi ia apărarea de față cu tovarășii lui... Aia era Fenka, de la fabrica de țigări.

— Bravo lui! Zice că te iubește, dar nu-i venea îndemînă să-ți ia apărarea!

— Nu, Alexandra Mihailovna, nu vorbi așa. E om bun. De ce ai o părere așa de proastă despre el? Pesemne că ești invidioasă; orice femeie ar fi măgulită să-mi sufle așa frumusețe de bărbat. Pe tîrfa aia de Fenka nici nu poate s-o mai vadă în ochi. „Cum aduni suta de ruble, zice, ne și cununăm."

— Știi ce cred eu, Tanecika? El nu te iubește. Dacă te-ar iubi, n-ar vorbi mereu despre bani.

Cu tristețe în ochi, Tania ridică din umeri.

— Alexandra Mihailovna, cum de nu înțelegi? Are într-adevăr nevoie de bani, fără garanție nu poate fi primit în breaslă. Și atunci, cum o să trăim?... Bine că nu-i garanția prea mare; zicea că în curînd o să se ceară șapte sute de ruble. Sînt foarte mulți amatori... Și, aducîndu-și aminte de ceva, tresări: Vai de mine, azi e sîmbătă! Și candela nu-i umplută, nu-i aprinsă!...

Tania se urcă pe banc, își făcu o cruce și începu să potrivească fitilul la candelă. Trecînd pe-alături, broșatorul Egorka ridică mîna cu pumnul strîns în direcția Taniei, care stătea în picioare pe vîrfuri, clipi șiret din ochi și închipui un gest obscen. Ceilalți broșatori izbucniră în rîs. Tania întoarse capul, se înroși toată și lăsă repede mîna în jos ca să-și îndrepte fusta. Mîna atinse candela, care se răsturnă și, descriind un arc prin aer, căzu pe banc și se sparse cu zgomot. Cioburile se împrăștiară pe dușumea. Tania sări jos de pe banc.

— Doamne-Dumnezeule! țipă, speriată.

Uleiul verde, amestecat cu cel ars, se răspîndea peste un teanc de coperți în mai multe culori. De la fitilul ars se întindeau petele peste o fetiță și un cățel pitiți într-un

tufiș și peste titlul *Peripețiile Amișkăi,* tipărit cu roșu; colțul teancului înalt se îmbiba încet cu uleiul murdar.

Vasili Matveev ieși din camera sa.

— Ce s-a întîmplat? Se apropie de banc, se uită la teancul mînjit și se încruntă. Cine a făcut asta?

— Eu, răspunse Tania.

— Așa... Vasili Matveev desfăcu teancul și oftă. O să trebuiască retipărite! Poftim, ai murdărit cinci sute de bucăți!

Tania înlemni.

— Și cît costă asta?

— Sînt în opt culori. O să ai de plătit vreo cincizeci de ruble... Mă duc să-i arăt patronului.

Și se întoarse agale în camera sa. Daria Petrovna șopti, speriată:

— Du-te de vorbește cu el! Roagă-l să facă așa ca să nu afle patronul... Dacă apucă să-i vorbească, s-a terminat, va trebui să le tipărești pe socoteala ta.

— Așa-i! Du-te repede! O îndemnă și Fokina.

Daria Petrovna clătina, îngrozită, din cap:

— Cincizeci de ruble... Doamne-Doamne!

Tania intră la maistru, speriată și buimăcită. După două minute se întoarse. Albă ca varul la față, cu ochii largi deschiși, înfundați în orbite, se rezemă de banc și izbucni în plîns.

— Ce ți-a spus? o întrebă Alexandra Mihailovna.

— Ticălosul, nemernicul!... Ticălos, ticălos, ticălos!...

— Da vorbește o dată, ce ți-a spus?

— Pot, zice, să fac așa ca patronul să nu afle nimic!... O-o, nemernicul!...

Tania își ridică fruntea și ochii ei fulgerară. Zise tare, rostind rar cuvintele:

— Hai la baie cu mine! mi-a spus. Și, izbucnind în lacrimi, se rezemă cu pieptul de banc.

— Hai la baie cu mine, auziți! transmise Alexandra Mihailovna celor din jur. O înăbușea o furie cumplită. Ar fi vrut ca cineva să strige sălbatic: „Fetelor, cît o să mai răbdăm?" Și să dea toate buzna la Matveev, să-l trîntească la pămînt și să-l bată, să dea în namila asta ticăloasă cu pumnii, cu scaunele, să-l calce în picioare...

Daria Petrovna se uita la Tania cu milă, ochii Fokinăi luceau întunecat.

Tania plîngea cu hohote, cu capul în mîini. Gavrilovna rîse cinic și dădu din mînă :

— Du-te, ce plîngi ! Mare lucru... Nu-i cine știe ce pagubă, rămîne și pentru bărbat-tu.

Intră Vasili Matveev, roșu la față, furios.

— Ce tot scornești minciuni pe seama mea ? se stropsi la Tania.

Cu mîinile lipite de piept, fata se uită țintă în ochii lui.

— Ești un ticălos, Vasili Matveev !

— Voi ce vreți, ce v-ați îngrămădit aici ? strigă Matveev la fete. Ia vedeți-vă de treabă ! Ce-i dezordinea asta ?

Fokina îl repezi.

— Care treabă ?

— Ce, tot n-aveți de lucru ? Înseamnă că nu sînt gata colile la tipografie. Puteți pleca.

Fetele se împrăștiară. Tania plîngea, aplecată peste banc. Alexandra Mihailovna îi puse mîna pe umăr.

— Hai, Tania, ajunge ! De ce să te omori cu firea ? Maistrul o mai fi pus de la el, de bună seamă. Hai să zicem c-or fi douăzeci și cinci, treizeci de ruble ; tu lucrezi bine, faci repede banii ăștia.

Fata își frîngea mîinile, disperată.

— Alexandra Mihailovna, draga mea, eu trebuie să mă grăbesc ! Dacă mai trece un an, Petea nu mă mai ia. Curînd o să am un copil, și Petea e cam flușturatic, se prinde lesne. Își găsește altă mireasă, cu zestre. Cu unul ca el se mărită oricare fată. Dacă n-am banii acuma, nu se mai însoară cu mine, mă lasă...

Tăcu, privind în gol cu ochii larg deschiși, roșii și umflați.

— U-u, ticălosul ! scînci, înfiorată.

Stătea ca o stană de piatră, cu privirea pierdută în gol. Și deodată își ridică spre Alexandra Mihailovna fața umflată, nenorocită.

— Mi-e urît, Alexandra Mihailovna... Draga mea !... Mă prinde, așa, urîtul !... exclamă printre lacrimi și o luă de mînă pe prietena ei, ținînd-o strîns, vrînd parcă să n-o lase să plece de lîngă ea.

Alexandra Mihailovna zise, cu sufletul la gură :

— Tania, ascultă ce-ţi spun ! Nu-ţi fie teamă, las' că aranjez eu totul !... Nu-ţi fie teamă, du-te acasă şi-ai să vezi că o să fie bine... Vin şi eu îndată, aşteaptă-mă. Auzi ? O să fie bine... Nu-ţi fie teamă ! repetă, înveselită.

Ieşi apoi în vestibul, unde îşi puse zorită haina. De jos se auzeau glasurile fetelor care coborau scara. Alexandra Mihailovna le ajunse din urmă.

— Fetelor, ascultaţi, vorbi ea însufleţită, haideţi să strîngem noi bani şi s-o ajutăm pe Tania !

Daria Petrovna se uită la ea, descumpănită, şovăitoare.

— Zău, fetelor ! stărui Alexandra Mihailovna. Nu-i mare lucru ! Oricare din noi putem da o rublă, două. N-om muri de foame pentru o rublă. Iar ei o să-i fie de mare ajutor... Şi-o să ne batem joc cu toatele de Vaska Matveev.

Fokina, sucindu-şi capul într-o parte şi-n alta, se uită, fără să scoată o vorbă, în ochii Alexandrei Mihailovna şi deodată începu să rîdă cu hohote.

— Strasnică idee !... Eu am cinci copii ; trebuie să-i hrănesc ori ba ? Auzi-o... Nu-i mare lucru !

O altă fată adăugă, duşmănoasă :

— O rublă ! Pentru omul sărac, o rublă înseamnă mult dacă are nevoie de ea.

— Nu-i nimic, las-o să meargă la baie, să se îmbăieze cu maistrul. Merge pe gratis, face şi economie ! zise Gavrilovna şi rîse cu un hohot răguşit.

IX

Alexandra Mihailovna porni spre casă însoţită de Daria Petrovna. Era uluită : nu numai că nu se asociase nimeni la apelul ei, dar dimpotrivă, după prima explozie de indignare se ivise parcă un soi de duşmănie faţă de Tania. Nici măcar n-o repezise vreuna pe Gavrilovna pentru scîrnăviile ei. De ce ?... Stării de surescitare de

pînă atunci îi luă locul oboseala, simţea acum veşnica ei repulsie faţă de toate celea.

Daria Petrovna se uită prietenoasă în ochii Alexandrei Mihailovna şi zise cu vocea ei umilă :

— Cum să strîngi bani de la noi ? Doar vezi şi dumneata că trăim în mizerie. Despre Tanecika, însă, am auzit că are puse deoparte zeci şi zeci de ruble.

Alexandra Mihailovna nu-i răspunse. Tocmai treceau pe Bulevardul Mare prin faţa unui birt.

— Hai să bem şi noi o juma, propuse Daria Petrovna, încercînd parcă în felul acesta să facă uitat refuzul de adineauri.

— Nu, eu trebuie să mă duc acasă, mă aşteaptă fetiţa ! În seara aceasta n-a mîncat încă.

— Nu te sfii ! Să ştii că am bani acuma ; altă dată ai să faci dumneata cinste. Fetiţa tot a adormit.

Alexandra Mihailovna şovăia : dacă se ducea acasă, trebuia să treacă pe la Tania. Şi ce putea să-i spună ?... Încurcată, primi invitaţia.

Intrară în birt. Trecură în camera din fund. Alexandra Mihailovna păşea stînjenită, cu capul în pămînt. Li se aduse votcă. Băură fiecare cîte-un păhărel.

În încăperea de sus se cînta la armoniu. Aici jos, lîngă fereastră, şedea la masă un student de la medicină, tînăr şi zvelt, şi citea „*Strekoza*“ [1]. O fată înaltă şi voinică, pe cap cu o pălărie elegantă, bea bere la masa vecină şi conversa în gura mare cu altă fată, care şedea lîngă sobă în camera de alături.

Daria Petrovna umplu păhărelele. Băură din nou. Alexandra Mihailovna scoase un oftat :

— Tare mi-e milă de Tania.

Daria Petrovna o privi în ochi şi pe faţă i se schiţă un zîmbet enigmatic.

— Dumneata, Alexandra Mihailovna, nu ştii nimic şi nu înţelegi nimic ! Uite, să-ţi spun un secret : mai devreme sau mai tîrziu, tot nu scapă Tanecika de zbanghiu... Uită-te şi dumneata, parcă poţi trăi cinstit cu munca noastră ? Nu-i ea prima şi nici ultima care cade în plasă.

[1] Revistă de satiră şi umor.

Alexandra Mihailovna făcu ochii mari. Cealaltă urmă :

— Am să-ți spun adevărul adevărat : toate fac așa. Vezi bine, Vasili Matveev e întocmai ca un zbir peste noi. Dacă vrea te lasă să trăiești, dacă nu, te omoară cu munca și primești numai ce leapădă alții. Așa e peste tot ; oriunde ai intra, maistrul e stăpîn peste fete. Dar de mîncat, fiecare vrea să mănînce. Omul de-aia muncește, ca să-i fie viața mai ușoară... Cînd intră o fată la lucru, la început, firește, se apără, se ține tare, atît cît poate, dar pînă la urmă se lasă. Ce poți face dacă lumea-i așa de rea ?

Daria Petrovna umplu din nou păhărelele ; și-l goli îndată pe-al său. Cealaltă se uita la ea fără să facă nici o mișcare.

— Bine că măcar dumneata te ții mîndră și nu te lași, zise Daria Petrovna pe un ton lingușitor. Dar multe sînt la noi din astea ? Grunka Poleakova, știi bine, trăiește și acum cu el. Pe Manka, și pe-aia a luat-o de două ori la dînsul. Cu Gavrilovna a trăit cîndva un an întreg. Pînă și Fokina, cît se arată ea de tare, și tot s-a dus la el de destule ori, cînd era mai tînără... Adevărul, ăsta e : una măritată, sau pe care o mai ajută cineva, se mai poate viteji. Dacă n-ai însă nici un ajutor, ce poți face ? Fokina, bunăoară, are cinci copii și toți trebuie îmbrăcați și încălțați ; mai poate ea să se vitejească ?

— Și dumneata, și dumneata i-ai făcut voia ?

— Eu ?... Eu, nu... De ce numaidecît și eu ?

— Doamne, ce nerușinare ! Alexandra Mihailovna se uita în ochii ei și clătina din cap.

Daria Petrovna se amețise. În ochii ei umili se ivise o expresie de ură și de provocare.

— „Nerușinare“ zici ? Rușinea, draga mea, nu te satură... Rămîne de văzut cum or ști să se păzească și altele.

Alexandrei Mihailovna i se dezvăluia ceva nou, de necuprins, ceva înfiorător. Va să zică ăsta e adevărul ! Nu degeaba i se păruse ciudată nepăsarea cu care o priviseră toate pe Tania, cînd le-a spus că maistrul se leagă de ea, parcă se bucuraseră în ascuns că a dat de bucluc.

Tăcură amîndouă o vreme. Alexandra Mihailovna își sorbi păhărelul dintr-o înghițitură. Capul îi vîjîia, în fața ochilor vedea chipul umil, gălbejit, fără nici o expresie al

Dariei Petrovna, lugubru în inexpresivitatea lui după cele ce spusese adineauri.

Sus cînta într-una armoniul. Tînăra cea trupeșă, cu pălăria elegantă pe cap, stătea de vorbă cu cea de lîngă sobă, o fată sulemenită tare.

— Ieri a fost ziua ta onomastică ? întrebă aceasta din urmă.

— Nu. Numele meu adevărat e Matreona, nu Lizaveta. L-am păcălit pe student, ca să-mi facă un cadou. Ziua mea onomastică e de douăsprezece ori pe an : Vera, Nadejda și Liubov, și Katerina, și Zinaida, și Natalia... Uite ce jartiere mi-a făcut el cadou ; zicea c-a dat trei ruble pe ele. Minte, vezi bine, n-a dat mai mult de una jumătate.

Și, fără să se sfiască, își ridică rochia mai sus de genunchi, arătîndu-și jartierele noi-nouțe, roșii ca focul.

Vorbea tare, puțin pe nas și zîmbind, veselă ; era vădit că vorbea ca s-o audă nu numai prietena ei, ci, mai ales, studentul.

Acesta lăsă revista mai jos și se uită la ea. Fata îl întrebă :

— Așa-i că-s frumoase ?

Daria Petrovna spuse în șoaptă :

— Asta e Matreoșa Grușeva, a lucrat și ea la noi la atelier. De nu m-ar recunoaște. E o nerușinată, o obraznică ! Te face de rîs de față cu toată lumea.

— Uite, studenții la medicină, halal băieți ! Nimic nu-i înfricoșează ! zise fata cea trupeșă către prietena ei. Duminică am înnoptat la unul de pe strada Vvedenskaia ; mă trezesc în puterea nopții, dau să pun mîna pe cel de-alături și ce crezi că era ? Un schelet ! I se bălăbăneau oasele și se loveau între ele. Să mori de spaimă ! Vezi așa dorm ăștia și nu le e teamă. Niște măcelari !... Și se tot țin de glume. Mai deunăzi mergeam așa, trei fete, bine cherchelite toate. Ne-au luat niște studenți și ne-au dus nu știu unde. Beată cum eram, nu-mi amintesc nimic, habar n-am ce-au făcut cu noi. Tîrziu, cînd m-am trezit, lîngă mine era cineva, rece ca gheața. Aprind un chibrit : un cadavru !... Auzi, smintiții, ne-au dus în sala de disecție ! Era jupuit de piele, cu mîinile chircite. Pe loc mi-au ieșit fumurile beției din cap. Era de ajuns

să urcăm trei trepte, și-i găseam pe studenți acolo, dar noi am coborît și tule-o acasă. Nici nu mai știu cum am ajuns. O mînecă mi-era plină de sînge și miroseam toată a fenol.

Se uită la cei din jur și zîmbi vag. Daria Petrovna își plecă îndată capul. Alexandra Mihailovna o asculta cu o curiozitate de copil, rușinată și mirată că o fată putea spune așa ceva în auzul tuturor. Fata îi surprinse expresia din ochi, remarcă hainele sărace și jerpelite de pe cele două femei și urmă, bravînd cu aceeași nerușinare :

— Dar tot îmi plac studenții. Buni băieți, sinceri ! Nu ca negustorii ; ăia-s niște pungași. Mai deunăzi mă plimbam pe bulevard ; mă agață un negustor, unul așa, vajnic, cu melon pe cap, în palton de șeviot. Vine acasă la mine, comandă o juma de coniac de două ruble și limonadă. Ehe, îmi zic, ăsta îmi dă douăzeci și cinci de ruble pe-o noapte. Ne-am culcat. Crezînd că-i om bun, mă ghemuiesc lîngă el și adorm. Iar dumnealui, ce face ? Se dă jos încetișor din pat, se îmbracă și o șterge. Cînd am auzit ușa, am și sărit din pat. Dar puteam să mă iau după el ? Eram goală ! Zicea că îi place să doarmă fata goală cu el... Și uite-așa, a fugit fără să-mi dea nimic. Tot eu am plătit și coniacul... Da las'că i-o întorc eu. Cumpăr vitriol de douăzeci de copeici, ies la plimbare și cum îl văd — că-l recunosc îndată — mă iau binișor după el și-i stropesc tot paltonul. Cincizeci de ruble o să-l coste înnoptatul la mine.

Studentul pusese revista pe genunchi și asculta cu un surîs rătăcit. Era frumos și zvelt, cu o bărbiță blondă, moale.

Fata își potrivi funda roșie de pe gîtul plin și alb, și scoase un oftat.

— Tare mă mai îngraș ! Nu mă mai ajunge copca. Am mutat și nasturele la margine de tot... O știi pe Leolka, aia slabă ca un țîr ; cînd iese la plimbare, bagă un prosop în corset. Eu n-am nevoie de prosop, am carne berechet, naturală...

Își întoarse încet ochii spre student :

— Uite de cine m-aș îndrăgosti ! Ce drăguț băiat !... Tinere, hai cu mine ! adăugă, coborînd vocea.

Studentul se încruntă și luă revista.

Fata trecu la masa lui, luîndu-și și sticla cu bere. Aceea a studentului era goală.

— Chiar azi am fost la baie, sînt curățică ! zise fata și turnă bere din sticla ei în paharul studentului.

— De ce-mi torni ? Nu-mi trebuie ! se împotrivi acesta.

— Torn din sticla mea, eu o plătesc, îl liniști fata.

Studentul bău și comandă la rîndu-i încă o sticlă. Fata refuză.

— Nu, nu mai beau ! De la șapte umblu prin cîrciumi și mai am încă de umblat. Ajunge !... Ei, puișorule, scoală și hai să mergem !

— Nu merg ! răspunse mînios studentul, uitîndu-se stingherit în lături.

Fata plăti și ieși agale, legănîndu-se, o dată cu pălăria ei elegantă de pe cap. Studentul mai stătu un pic, apoi se ridică brusc și plecă și el.

— Ticăloasa ! ocărî cu ură și scîrbă Daria Petrovna.

Alexandra Mihailovna tăcea, nedumerită. Nu-și închipuise niciodată că treaba asta se face într-un mod atît de nerușinat, pe față. Și tocmai nerușinarea asta provocatoare avea în ea ceva atrăgător. Se uita la fața palidă, stafidită de muncă a Dariei Petrovna și o compara cu fața plină și voioasă a fetei care ieșise. Daria Petrovna o disprețuia — dar de ce ? La fel se dau toate bărbaților, din calcul, dar vor să pară cinstite, și de aceea se usucă și se spetesc în ateliere hîde, pe cînd aia, îndrăzneață, nu se teme și nu se rușinează de nimic ! A părăsit atelierul și uite-o că trăiește într-o lume veselă și luminoasă, bine și elegant îmbrăcată.

Alexandra Mihailovna porni spre casă. Capul îi vîjîia, amețise, dar prin amețeala asta răzbeau, conștient, gînduri bine conturate, monstruoase, de care ea însăși se înspăimînta. Poate fiindcă-i păruse frumos tînărul care plecase după fată, se trezise și în ea femeia și se simți mai tristă și mai însingurată ca oricînd. Se gîndi că tinerețea trece și frumusețea i se pierde zadarnic. Ce folos că merge pe drumul drept, cinstit ?...

Și deodată gîndurile acestea sfioase ieșiră lin la suprafață, contopindu-se într-unul singur, un gînd limpede, îndrăzneț și îmbucurător tocmai prin îndrăzneala lui :

da ! toate sînt mofturi, e o prostie să fii cinstită ! De ce să ţii atîta la tine, să vezi în tine ceva deosebit, parcă nepreţuit ? Cînd totul e atît de simplu, atît de uluitor de simplu şi clar ? Să nu mai calci în atelierul acela nesuferit, să duci o viaţă slobodă şi plină, să bei coniac gustos şi scump, să te laşi îmbrăţişată de studenţi tineri şi frumoşi... Şi toată ziua s-o ai liberă, Zina să nu mai alerge de capul ei şi să nu se mai culce flămîndă... Ce e rău în asta ?

Se făcuse tîrziu. Pe bulevardul golit treceau în răstimpuri femei sulemenite, elegant îmbrăcate. Siluetele lor negre răsăreau încet din umbră. În lumina felinarelor de gaz, obrajii daţi din gros cu pomezi păreau îmbujoraţi, femeile însele arătau superbe cu aerul lor misterios, cu atitudinea de total dispreţ pentru părerea lumii. Alexandra Mihailovna se plimbă îndelung pe bulevard, cuprinsă de o tainică tulburare, petrecînd pe fiecare femeie cu ochii larg deschişi, în care stăruia o curiozitate naivă : da, ele au înţeles că asta e ceva simplu şi firesc, şi nu le-a fost teamă să trăiască aşa. Şi femeile acelea dispreţuite i se păreau Alexandrei Mihailovna apropiate şi dragi.

X

Din pricina unei lucrări urgente, în atelier se lucra şi duminica pînă la unu. Ameţită de băutura din ajun, Alexandra Mihailovna avea dureri de cap, îi venea greaţă şi totul în jur i se părea mai banal şi mai respingător ca oricînd. Tania nu venise. Pe Alexandra Mihailovna o mustra gîndul că nu se dusese pe la ea de dimineaţă, înainte de a porni la lucru : dormise prea mult, îi plesnea capul şi trebuia să se grăbească să ajungă la atelier pînă nu se-nchidea poarta. Îşi propuse să dea pe la Tania după-amiază.

În jur se auzea foşnetul obişnuit al colilor răsucite, spinările fetelor se îndoiau şi se îndreptau uniform. Vasili Matveev trebăluia la maşina de tăiat, retezînd nişte co-

perţi viu colorate şi cercetîndu-le apoi pe fiecare în parte. Alexandra Mihailovna, avînd încă vii în minte mărturisirile din ajun ale Dariei Petrovna, privea în jurul ei, stăpînită de simţiri neobişnuite, ca şi cum i s-ar fi deschis ochii. Printre capetele în continuă mişcare ale fetelor răsăreau umerii graşi şi gîtul scurt al lui Vasili Matveev. Dar chipul lui, şi al tuturor lucrătoarelor erau atît de calme şi inexpresive !... Ca şi cînd între ei n-ar fi existat taina aceea îngrozitoare, murdară de care ea aflase în seara trecută, sau ca şi cînd taina aceasta ar fi fost ceva cu totul obişnuit, care nu poate nici să te apese, necum să te tortureze.

Cînd ieşi la ora unu din atelier, îl auzi pe patron ţipînd în birou la Vasili Matveev. Acesta dădea din mîini şi-i explica ceva lui Semidalov.

Spre seară, Alexandra Mihailovna şedea la ea acasă şi cosea. Mai tîrziu veni Daria Petrovna.

— A-a... Bună seara ! Se ridică, prietenoasă, s-o întîmpine. Ia loc, te rog ! Un ceai ?

— Nu, nu te deranja. Am venit pentru o clipă ; voiam să te întreb unde ai cumpărat barchetul pentru jacheţica pe care-o purtai la serbare ?

Alexandra Mihailovna îi spuse.

— Îţi mulţumesc. Mi-a plăcut mult desenul. La revedere ! Mă grăbesc. Daria Petrovna tăcu o clipă. Tanecika noastră — ai auzit ? spuse apoi cu un oftat.

Cealaltă tresări :

— Ce-i cu ea ?

— Tot s-a dus... la Vaska Matveev.

— Nu se poate !

Alexandra Mihailovna îşi lăsă mîinile moi în lungul trupului şi se aşeză încet pe pat.

— Crede-mă ! Au văzut-o fetele... Ce dibaci s-a descurcat el cu coperţile alea ! Care erau mînjite numai pe la margini, le-a scurtat şi le-a făcut să arate ca noi ; cele care erau mînjite mai tare, le-a tăiat bucăţele şi patronului i-a spus că au venit lipsă de la tipografie două sute de bucăţi. Patronul a ţipat la el : „De ce nu le-ai

numărat cum trebuie ?" „Le-am numărat, zice, dar m-ați chemat dumneavoastră și cînd m-am întors, omul de la tipografie plecase"... Păcat de Tanecika, nu ?

Suspină, dar fața ei galbenă și umilă se luminase de o bucurie ascunsă.

— O, ce grozăvie ! exclamă Alexandra Mihailovna. Adevărat, azi de dimineață, cînd veneam încoace, mi s-a părut c-o văd pe trotuarul celălalt pe Tania ; își trăsese șalul peste față și întorcea capul, dar mi-am zis că nu poate fi ea. Va să zică se ducea la el... Ce greșeală am făcut ! încercă să se dezvinovățească. Voiam să trec pe la ea de dimineață, dar n-am mai apucat, am avut treabă cu fetița. Și cînd m-am întors de la lucru, n-am mai găsit-o acasă...

Daria Petrovna plecă. Alexandra Mihailovna se așeză la geam și rămase pe gînduri, privind pierdută în curtea învăluită de întuneric.

„Păcat de Tanecika", își zise. Dar îi era milă de ea mai mult cu gîndul, pentru că în suflet, mila se amesteca cu disprețul. Nu, ea, Alexandra Mihailovna, nu s-ar fi dus, să fi știut bine că moare de foame, dar încă pentru cincizeci de ruble... Ce murdărie ! Ea e femeie cinstită, nu se vinde. Și gîndul acesta îi dădu senzația proaspătă a purității, ca și cînd abia s-ar fi întors de la baie. Nu e ușor lucru să rămîi cinstită și totuși ea a rămas și așa va rămîne întotdeauna.

Apoi veni Lestman. Estonianul bea ceai și își mîngîia timid barba rară, în vreme ce Alexandra Mihailovna îi povestea cu oftaturi ce i se întîmplase Taniei. Îl ocăra pe Vasili Matveev, o căina pe prietena ei, în timp ce la colțul buzelor i se înfiripa un zîmbet mîndru, sfios, abia deslușit.

XI

— Eu... eu o cunosc... Dumnezeule, cum se poate ?... Lăsați-mă !... O cunosc ! o ținea una Alexandra Mihailovna, sufocîndu-se, galbenă la față ca o moartă și croindu-și drum prin înghesuială. Vardist, fata asta... Eu o cunosc !... O, Doamne !

Se amestecase de vreo trei minute în mulțimea ce se tot îmbulzea pe chei. De rampa de granit se izbeau încet valurile verzui, alungite, pe care soarele dimineții le străpungea și le făcea străvezii, și pe fondul acesta luminos se deslușea, întins pe lespezi, trupul unei fete. Fusta neagră, udă și grea, i se lipise de picioare. Vîrfurile ascuțite ale ghetelor erau depărtate mult unul de altul. Alexandra Mihailovna se aplecase pentru a-i vedea mai bine fața, și aruncase o privire în care se citea doar o tulbure părere de rău amestecată cu o curiozitate avidă; din colțul gurii căzute se întindea pe obrazul vînăt o dîră de lichid negru, înspumat. Deodată, jacheța cenușie de mătase care acoperea pieptul moartei i se păru ciudat de cunoscută. Apoi, stîrnindu-i și mai mult nedumerirea, i se părură cunoscute rotunjimile obrajilor, părul ud, cu o nuanță roșcată. Și fața străină, necunoscută și misterioasă a înecatei căpătă deodată trăsăturile chipului binecunoscut al Taniei.

— Vardist, eu o cunosc... Doamne-Dumnezeule !... repeta Alexandra Mihailovna. Fata asta e una pe care o cheamă Kapitonova... Tatiana... O, Doamne, cum se poate?

Vardistul își scoase carnetul și notă numele fetei înecate și adresa Alexandrei Mihailovna. Mulțimea o copleși pe aceasta cu întrebări. Sughițînd de plîns, ea repetă în neștire : „Doamne-Dumnezeule !“ și nu-și mai lua ochii de la Tania. Totul în înfățișarea fetei moarte îi era binecunoscut și în același timp surprinzător, îngrozitor de străin și ascuns. Părea pătrunsă toată de rușinea îndurată în ajun și de groaza însingurată a unei vieți care s-a vrut curmată.

Zăcea nemișcată pe lespezi, vrednică de plîns, batjocorită. Fusta udă i se lipise de picioarele răschirate, oferind o priveliște deosebit de jalnică, de neputință. Îți venea să te apleci și să-i tragi în jos fusta, ca să-i ascunzi picioarele de atîtea priviri străine. De rampă se izbeau într-una valurile alungite, verzui și străvezii, răspîndind miros jilav de alge.

Cadavrul a fost luat. Alexandra Mihailovna fu poftită la secția de poliție, unde relatarea ei se mai consemnă o

dată. Apoi ieşi în stradă. Trebuia de mult să fie la atelier, dar aproape uitase de el. Mergea, şi în ochii ei plescăiau încă valurile verzi cu miros de alge, şi stăruia imaginea dîrei negre înspumate de pe obrazul rotund.

Era o dimineaţă senină de septembrie. Soarele scălda în raze de aur casele, magazinele şi tramvaiele cu cai. Pe partea umbrită a străzilor, de-a lungul clădirilor înalte, stăruia o pîclă albăstrie. Portarii caselor, în pufoaice de culoare violetă, măturau străzile, pe trotuare treceau oamenii cu priviri indiferente; habar n-aveau ei de cele întîmplate, dar parcă nici nu bănuiau cît de cumplită e viaţa şi ce neputincioşi sînt oamenii în faţa ei.

Alexandra Mihailovna revăzu în închipuire valurile străvezii, verzui şi pe Tania întinsă pe lespezi, cu părul lipit de fruntea învineţită. Îşi aminti cum, cu o lună în urmă, în părul acela, pe-atunci viu şi pufos, tremurau stropii ploii de toamnă, şi cum încadra el, ca un nimb de aur, faţa rotundă, primăvăratică şi fericită, a Taniei. Era mîndră de dragostea ei şi de hotărîrea nestrămutată, provocatoare, de a rămîne cinstită, dar a venit viaţa, a pîndit-o, i-a frînt hotărîrea asta nestrămutată, a mînjit iubirea, a murdărit şi a călcat în picioare totul. Şi aşa se întîmplă cu ele toate — şi cu fetele, şi cu femeile: ca să trăiască, e prea puţin să-şi dăruie numai munca şi sănătatea; ele mai au ceva, la care viaţa rîvneşte lacomă şi nu se lasă pînă nu-l ia, pînă ce femeia, smerită, nu aduce şi carnea ei în măcelăria cu miros tare de sînge a vieţii. Şi dacă ea nu se supune, dacă încearcă să păstreze pentru sine ceea ce îi e drag, ceea ce e al ei, în juru-i se va face pustiu, pustiul în care mori cu încetul de foame şi în care ţipătul de disperare rămîne fără răspuns.

Alexandra Mihailovna simţi deodată că şi ea se află de mult într-un asemenea pustiu, că rătăceşte prin el, neputincioasă, în vreme ce viaţa o urmăreşte cu o privire fixă şi rea, ca de curcă, aşteptînd. Îl revăzu pe Leahov, cu faţa-i tîmpă şi neînduplecată, lacom după ea, îl revăzu pe Lestman, cu o expresie de prudentă aşteptare în ochii spălăciţi, îl revăzu pe Vasili Matveev, cu ochii lui saşii, a căror privire nu puteai s-o prinzi... Imaginile acestea se contopeau, alcătuind un singur ochi, desfrînat şi necru-

ţător, prin faţa căruia se perindau şi muncitoarele cu fuste zdrenţuite, şi femeile sulemenite răsărind din pîcla bulevardului, şi Praskovia Feodorovna, cîntînd despre cei doi cai murgi şi plîngînd, disperată, şi Tania, cu faţa învineţită, cu fusta udă lipită de picioare... Şi i se părea că dintr-o clipă în alta va fi luată şi ea de şuvoiul acesta de trupuri de femei batjocorite, de trupuri ce se vînd pentru dreptul la viaţă.

Ieşi pe chei. Fluviul larg, albastru îşi plescăia alene şi nepăsător valurile în bătaia soarelui, uitînd ce făcuse peste noapte. Şi tot aşa de nepăsătoare se înălţau pe malul celălalt zidurile mari de piatră, învăluite în pîcla albăstrie. Alexandra Mihailovna se aşeză pe o bancă. Se simţea sfîrşită de oboseală. Cu spinarea încovoiată, se uita în depărtare cu priviri pierdute. Ce speranţe mai putea ea să-şi facă ? În faţa ei era întuneric şi pustiu, un pustiu care o îngrozea.

„Oare de ce gîndeam de rău şi despre Lestman ?“ îşi zise deodată.

Şi continua să-şi poarte gîndul spre el, dar cu băgare de seamă, silindu-se să nu întîmpine obiecţiile ei însăşi : „El nu e ca alţii ; nu umblă după rele, vrea să facă totul cinstit“.

XII

În cea de-a doua jumătate a lunii noiembrie, pe insula Vasilievski, într-o mică locuinţă dintr-o casă uriaşă şi murdară de pe Bulevardul Mic, era nuntă. Se cînta cadrilul la armonică, masa era plină de sticle de bere şi de sandvişuri, în jurul mesei se vorbea în ruseşte, în nemţeşte şi în estoniană. Alexandra Mihailovna, cu breton ondulat pe frunte, strînsă în corset, dansa cu cavalerul de onoare, legătorul Henriksen. În cele două luni de cînd nu mai lucra la atelier se îngrăşase mult, mai ales în partea de jos a feţei. În ochii ei albaştri stăruia o privire calmă şi mulţumită.

Dansînd, îi spunea lui Henriksen :

— E cuminte, nu bea. Mi-a făgăduit că o să aibă grijă de fetiţă. La atelier nu mai puteam să rămîn : maistrul îţi face zile fripte, fetele, ştii şi dumneata cum sînt. Nu-i de trăit acolo pentru o femeie cinstită. Îmi spusese doar răposatul Andrei Ivanovici să nu intru. Acuma m-am convins şi eu : dacă lucrezi acolo, eşti pierdută.

— Mda, desigur ! se învoi grăsanul de Henriksen şi, apucînd-o de mijloc, se avîntă spre perechea de vizavi.

Alexandrei Mihailovna i se învîrtea capul din pricina berii băute. Uitîndu-se la Henriksen, care executa, gîfîind, o figură de cadril, îşi aminti cum dansase el ruseasca, gîfîind tot aşa, la sărbătoarea Sfintei Icoane. Îşi aminti de murdăria şi ruşinea din atelier, şi toate gîndurile acestea, laolaltă cu cele despre viaţă şi cu încercările de a lupta împotriva ei, i se învălmăşeau în minte într-un clocot neîntrerupt, ca apa în samovarul încins. O linişte deplină îi învălui apoi sufletul, dimpreună cu bucuria că nu mai trebuia să se frămînte gîndind şi luptînd. Revedea chipurile fetelor şi în inimă i se isca un sentiment de scîrbă şi dispreţ pentru ele. Îşi zicea mîndră : „Femeia care vrea şi are conştiinţă va rămîne pînă la urmă cinstită".

Cadrilul se sfîrşi. Lestman se aşeză lîngă Alexandra Mihailovna. Purta cravată albă şi haine negre de stofă aspră. Mîinile lui uriaşe ieşeau din mînecile scurte. O cuprinse pe Alexandra Mihailovna de umeri şi i se uită drept în faţă.

— Şurocika, ce mult te iubesc ! zise, ameţit de băutură, şi făcîndu-şi ochii mici, dădu s-o sărute pentru a suta oară.

1903

scan by dacopa

CUPRINS

ENIGMA 5
PRIMUL IMBOLD 10
FĂRĂ DRUM 37
LIZAR 127
LA RĂSCRUCE 135
DOUĂ SFÎRȘITURI 258

Redactor responsabil: NINA GRIGORESCU
Tehnoredactor: AURA IONESCU

Dat la cules 30.10.1967. Bun de tipar 31.01.1968. Apărut 1968. Tiraj 10.140 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B de 63 g/m² Format 540×840/16. Coli ed. 23,39. Coli tipar 25,25 A. nr. 12.067 C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 47—31=59

Întreprinderea Poligrafică Informaţia
Str. Brezoianu nr. 23—25, Bucureşti R. S. România
comanda 497.

Lei 11